

ఆతిథ్యము—పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు	...	...	౧-౨
ఆంధ్రకవిత్వచరిత్రము—భోగరాజు నారాయణ మూర్తిగారు	...	...	3-౧౪
మహానతిసీత—కలువలపల్లి రంగనాథశాస్త్రిగారు	...	...	౧౫-౧౬
శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణము—మామిడిపూడి వెంకటరంగయ్యగారు	...	...	౧౭-౨3
పరాశ్వేషణము—దుర్భాసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు	...	...	౨3-౨౪
శాకుంతలనాయకుడు—గొల్లపూడి శ్రీరామశాస్త్రిగారు	...	...	౨౫-3౫
కృష్ణానది—జి. జాషువకవిగారు	...	...	3౬
సావిత్రి—కాశీసోమయాజుల సుందరరామమూర్తిగారు	...	...	3౭-౪౬
దీపావళినాడు—వేదుల నత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు	...	...	౪౭
ఇల్లరికము—పాలపర్తి ఆంజనేయులుగారు	...	...	౪౮-౬3
అంత్యసంస్కారము—నాదెళ్ల వెంకట్రావుగారు	...	...	౬౪
ఇదియేనా పునర్జీవాహము?—శ్రీ వాసుదేవరావుగారు	...	...	౬౫-౭౮
లోకాలు నాకేలనే—తురగా వేంకటరామయ్యగారు	...	...	౭౮-౭౯
ఉద్భూతాశ్చర్యచరిత్రము-పీఠిక—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	...	...	౮౦-౮౯
కాపుగడుచు—నిడమర్తి నత్యనారాయణ మూర్తిగారు	...	...	౮౯
మొదటి జయసింహవల్లభుని నిడమఱ్ఱుశాసనము—మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మగారు	...	...	౯౦-౧౦౦
ఋతులక్ష్మి మిల్లింటి నరసింహమూర్తిగారు	...	...	౧౦౧
పైజీ పారసీవచనమా?—ఉమర్ అలిషాకవిగారు...	...	...	౧౦౨-౧౦౪
పల్లవులు—న్యాయమూర్తి వేపారామేశంగారు	...	...	౧౦౫-౧౦౮
నేనె!—కంచర్ల బసవకోటిలింగంగారు	...	...	౧౦౯-౧౦౯
వేంకటేశ్వర వచనములు	...	...	౧౧౦-౧౧౧
బహ్మగీతము—చేపూరు సింహాచలముగారు	...	...	౧౧౨-౧౧౪

చెన్న పట్టణము మే ౧౯౨౫

సంపుటము ౨.

క్రోధన సంవత్సరము వైశాఖమాసము

సంఖ్య ౫.

ఆతిథ్యము

పెమ్మరాజు లక్ష్మీనతి గారు

ద్రువసేయుమోవసంతా ! వినూతనపల్ల, వారుణంబైన దేహంబు మెరయ
 రావయ్య యోబుతురాజ! రాజితపుష్ప, మయకిరిటద్యుతుల్ మలసియాడ
 విచ్చేయుమయ్య! వేవేగ దక్షిణమంద, మారుత! ప్రకటవిమానమొప్ప
 తరలిరావోయి! నిత్యానూనయావన, శ్రీవిశేషప్రభాజ్యంభితాంగ !

గీ. కోకిలాలాపములతోడ గునుమసార, భములతోడను మత్తభృంగములతోడ
 సుమపరాగంబుతోడ విశుద్ధతేజ, మడరఁ జనుచెమ్ము స్వాగతం బందుకొమ్ము.

చ. కొనుమిదె పాద్య మల్ల చెఱకుంగడలం జెలువారువారి, చే
 కొనుమిదె యర్ఘ్య మీకుసుమగుచ్ఛములందు స్రవించుతేనె, కై
 కొనుమధుపర్క మిద్ది నవకోమలపల్లననిర్మితంబు, నా
 సనమిదె చందనార్ద్రసుమజాలవిరాజిత మిందు రమ్మికన్.

చ. తనువున హాయిగా వికసితప్రసవాశిషరాగరేణువుల్
గొనబుగ-బూయువాడ గయికో మున్ను ముంచుక యూడిగమ్మ, నీ
కనుగొనలందు చిల్చి మెరుగొన నోయివచ్చుటోరమ్మాపులన్
గొని తమి డొక్క నూతనము దయరొక్క బాలసిం చెదన్.

ఉ. వ్రాసిన వ్రాతలే తిరిగి వ్రాసియు నీవు వినున్న వైభవో
ల్లాసము లాస్యమునాడగ నిలాతలమెల్ల నలంకరించె దే
రీ సరిహార తిల్లు రసస్మృతి నొనర్చు? గ్రహింపుమాయి! నా
చేసిన నేవ, నూతనవి శేషము లేవియు లేకపోయినవ.

చ. లలితములైన పల్లవములర దిని కోయిల కూయుగాక, ని
ర్మలకుసుమానవంబు గొని త్రాగి మిళిందము మ్రోయుగాక, న
త్పలరస మానుచుక మధురభాషలు కీరము వల్కుగాక, నా
కలవియె నీవిలాసము లతాంతమృదూక్తులగుర్చి పాడగన్ ?

గీ. శ్రావ్యతరముగ కుసుమమంజరుల మధ్య, గోకిలాలాపముల నీవు కూయుచుండ
నలరియాడెడు లేతవయస్సునందు, 'కో'యనక బాలు డెవ డూరకుండగలడో!

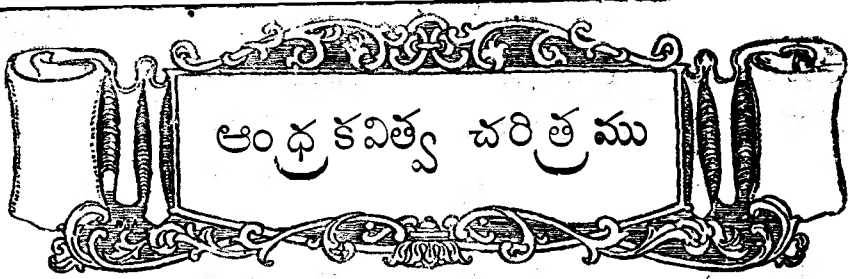
గీ. వసుమతీదేవిపావనవదననీమ, భాసిలుచునున్న నవదరహాసవీధి
వ్యక్తమైనట్టి సౌందర్యభావ మీవ, పాడుకొనియెద నీకీర్తి భవ్యమూర్తి!

ఉ. మందనమీరుడేల? సుమమంజరులున్ బికగాన మేటికో
సుందరరూప! యొంటిమెయి జూడగ వచ్చిన నొప్పుగాక, ని
ట్లందరి దోడితెచ్చి తిదియే రసికత్వము? చాలుజాలు నీ
చందము వింతగొల్పెడు వనంత! యొకింతయు జింత నేయవో!

చ. అలరుల జేరుగాత నవయావనమెల్లను నీపికాంగనా
కలరవ మస్మదీయమగుగానము జేకొనుగాక; మారుతా
వళిగొనుగాకకైత రసపార్థిమునిగి యనంగవైఖరిన్
నిలిచెదమాయి శేషమయి నీవును నేను ననంతలీలకున్.

భోగరాజు నారాయణమూర్తి గారు

X

ఆంధ్ర కవితాపోషకులు

మనుమసిద్ధితిరువాతఁ దిక్కనయే యీ యుగమునందలి సుప్రసిద్ధకవితా పోషకుఁడు. ఇంతవఱకు రాజులే కాని రాజాస్థానములలోని యున్నతోద్యోగస్థులు కృతికవితామును వహించు నాచారములేదు. ఇట్టి కృతికర్తలలో మొదటివాఁడు తిక్కనయే. మనయాంధ్ర కవిత్వచరిత్రమునందుఁ జేర్చిన బడినరాజు లేయేమహాగుణములచే విఖ్యాతిగాంచిరో యాయా మహాగుణములేకాక, తిక్కన యంతకంటె నెక్కుడు సద్గుణసంపన్నుడగుటచే సామాన్యమంత్రిమాత్రుడని యాహించుటకు వీలులేదు. మఱియు రాజ్యభ్రష్టుడైన సిద్ధిరాజునకు రాజ్యప్రాప్తి గలిగించిన మహనీయుఁ డగుటచే వానిని రాజరాజని చెప్పవలసి యున్నది. సిద్ధిరాజురాజ్యస్థాపనాచార్యుఁ డగుటవలన నతఁడు నాటిరాజులందఱచే బూజింపబడుచుండుటఁబట్టి,

‘నృపమాన్యుఁడు’

‘భూ విషతిపాత్రుఁడు’

‘లేడోరాజిత సర్వలోకుండితుఁడు’

‘పారావారపరీత విశ్వవసుధాభాగంబునంగీర్తికాధారంబై నెలుగొందువాఁడు’

ఈమొదలైన సామాన్యరాజుల కుపయోగింపరాని విశేషగుణములతోఁ గేతన తిక్కననువర్ణించెను. మఱియు సుప్రసిద్ధకవితాపోషకులైన రాజులలో ననేకులతోఁ దులనగానుటకుఁగాని యనేకుల నతిశయించుటకుఁగాని యాచంద్రతారార్కమైన వాని భారతరచన మొక్కటియే కారణముగాదు. రాజనరేంద్రకృష్ణరాయాది మహారాజులు కవితయెడలను గవులయెడలను వర్ణించిన వర్తనముతోఁ దిక్కనవర్తన మన్నివిధములఁ బోలియున్నదని వానిజీవితాంశవిశేషములను వర్ణించిన కేతనకృతులవలన స్పష్టమగుచున్నది.

“౧. సుకపిండ్ర భృందరక్షకుఁడెవ్వఁడనిన వీఁడను నాలుకకుఁ దొడనైనవాఁడు.

౨. కృతులు రచింపఁగ సుకవుల కృతు లొప్పుఁ గొనంగ నొరునికిం దీరునె వా కృతినిభుండు వితరణశ్రీ యుతుఁ డన్న మసుతుండు తిక్కఁ డొకనికిఁ దక్కిన్.

౩. సరసకపిండ్రుల సత్త్విబంధము లొప్పుఁ గొనునను టధికకీర్తనకుఁ దెరవు.

౪. అర్థిమైఁ బెహ్కొల్ల నగ్రహారంబులఁ గానిచ్చునుట పొగడ్త పొలము.”

ఇంతియేకాక కపింద్ర లోకాధారుడనియు, పోషిత సత్కపింద్రుడనియు, సారకవి తానిర్మాణచాతుర్యుడనియు, ఆర్యభోజుడనియు, కవితాధన్యుడనియు, కవిలోకచాతక వ్రజనవజలదస్తనితభాషణప్రకరుడనియు, సనేకవిధముల, రాజసరేంద్రునిగూర్చి నన్నయయు, గృష్ణరాయలం గూర్చి పెద్దనయు నుపయోగించిన విశేషణములకుఁ దక్కువకాని విశేషణములు కవిబ్రహ్మగూర్చి యభినవదండి యుపయోగించుటచేతఁ గవితాపోషణమునం దమృహమహుడు సుప్రసిద్ధకవితాపోషకులైన రాజరాజాదులకుఁ దక్కువకాడని నిశ్చయింపవచ్చును. అందుచే నాంధ్రకవితాపోషకులైన మహారాజులలోఁ దిక్కన కిరీటములేని మహారాజు.

నంఠూరి గుండనమంత్రి

తిక్కనతరువాత నీయుగములో గణింపదగిన కవితాపోషకుడు నంఠూరి గుండనమంత్రి. ఈతఁడు మంచన రచించిన కేమూర శాసనచరిత్రమునకుఁ గృతిపతి. గుండనమంత్రి బ్రాహ్మణుడును, మంత్రికుటుంబములోనివాడును, గవితాప్రియుండును నైనను, దిక్కనతో నుపమించుట కేవిషయమునందును దగిన ఘనతగలవాడుగాఁ గన్పట్టడు. కాని మంచన వర్ణించిన గుణవిశేషణములంబట్టి గుండనమంత్రి యాంధ్రకవితాపోషకులలోఁ జేర్పదగియున్నవాడు.

1 "తొడఁ బూయఁ గట్టఁగ నిడఁ గల్లునట్లుగ సహకుటుంబులఁ గవిజనులఁ బ్రోచు"

2 "గర్జితదానవృష్టి కవిగాయక పోషకదృష్టి యిమృహిన్"

3 "సరససుకవిగోష్ఠీ సంభవానందచేత స్మరసిజుడు"

4 "భ్రాతృశిష్యమధురకావ్య పరిణతుడు"

కృతిపతిత్వమును వహించిన యీగుండనమంత్రి మొదలుగ నించుమించుగ రాయల వఱకుంగల కవితాపోషకులలో సనేకులు మంత్రులును సేనానాయకులు సగుటచేతను, సుప్రసిద్ధులైన రాజులు మిక్కిలి తక్కువగానుండుటచేతను, గుండనమంత్రి నాటికే యాంధ్రకవిత్యమునకు రాజాదరణదశ యించుక తప్పినదని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. గుండనమంత్రివలెనే యీ యుగమునందుఁ బేర్కొనవలసిన కవితాపోషకుడు కాకతి ప్రతాపరుద్రునిసేనానియగునాగయగన్నడు.

నాగయగన్నడు

ఈతఁడు వ్రాయించిన గ్రంథము సుప్రసిద్ధమగుమారనమార్కండేయ పురాణము. ఈ నాగయగన్ననికృతిస్వీకారము, ఆంధ్రకవిత్యము రాజాదరణదశనుండి తప్పినదనుటకు మఱి యొక సాక్ష్యమగుచున్నది. కాకతిప్రభువులు మహాసామ్రాజ్యధురంధరులు. వారికాలములో రచింపఁబడిన కావ్యములకల్లఁ గృతిపతులు తత్సేవానులు, మంత్రులేకాని, గాకతీయ రాజులు స్వయముగ వ్రాయించి కృతి వహించిన యాంధ్రకావ్యము లెవ్వియును గానరావు. చాళుక్యచోళరాజాదులవలె గాకతీయరాజులు సైతము నాంధ్రకవితోద్ధారణమునకై స్వయముగాఁ బూనుకొనియుండినయెడల మనవాఙ్మయ మింతకంటెను నెక్కుడు ప్రసిద్ధిగాంచియుండును.

ఎట్టనయుగము - మల్ల నాయకుడు

విఖ్యాత పురుషులగు భారతకవులలో

నొకడైన యెట్టా ప్రగడ సైతము మొట్టమొదట వేమభూపాలునితమ్ముడును, సేనానియునగు మల్ల నాయకునిచే నాదరింపబడినవాడగుటచేత నెట్టనయుగమునందలి కవిత్వము గూడ రాజాదరణదశతోఁ బ్రారంభించియుండలేదు. ఎట్టన కొంత కాలము మల్ల నాయకుని పోషణము క్రిందనుండినట్లును, వానియాశ్రయమునందు గొప్ప యైశ్వర్యవంతుఁ డైనట్లును, విదవ మల్ల నాయకునిచే నాతఁడు వేమభూపాలున కప్పగింపబడినట్లును, హరివంశములోని యీ క్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

“నాతమ్ముండు ఘనుండు మల్ల రథిని

నాథుండు నివాసిత

శ్రీహృదక సముపేతుఁడేసి యెలమిం

జేపట్టి మాకిచ్చుటన్.”

మల్ల నాయకుని పోషణము క్రింద నున్న కాలములో నెట్టా ప్రగడ కొంత గ్రంథరచన గావించియుండకపోడు. ఎట్టి కావ్యరచనకును బ్రోత్సహింపకయే యొకానొకకవి నొక ప్రభువు వ్యర్థముగాఁ గూర్చుండఁబెట్టి పోషింపఁడుగదా? అందుచే మల్ల సేనానియాశ్రయమున నున్న దినములలో నెట్టన రచించిన కావ్యముగాని కావ్యములుగాని వానిరామాయణమువలెనే మనకులభింపలేదని యూహింపవలసి యున్నది. మఱియు నెట్టనంగూర్చి చెప్పబడిన

“సకలభాషాకవిత్వ వికారదుడవు

సాధుస్మతుడవు నిత్యసౌమ్యమతివి”

అను వాక్యములవలన నతఁడొక్కతెనుగకనిత్యమేకాక పెక్కుభాషలయందుఁ గవితా

సామర్థ్యము గలవాడని తెలియుచున్నది.

కావున మల్ల నాయకుని కృతినాయకత్వమున రచించిన కావ్యములు ప్రాకృత సంస్కృతాది భాషలలోనినై యుండును.

వేమభూపాలుడు

ఇట్లు మల్ల సేనానిచేఁగొంతవఱకుఁ బ్రోత్సహింపబడినవాడైనను వేమభూపాలునికొలుపునందే యెట్టన కెక్కుడు ప్రసిద్ధి పచ్చినది. అన్నిదశలకంటె రాజాదరణదశయే యాధ్రుకవిత్వమున కున్నతమైన దశ. తనతమ్మునిచే దనకప్పగింపబడిన శంభుదాసు నాదరించి వేముడు మొదట వానిచే రామాయణమును వ్రాయించెను. మఱియుఁ దద్రామాయణకృతి పతిత్వమునుగూడఁ దానే పొందిన ట్లిక్రింది పద్యభాగమువలన స్ఫురించుచున్నది.

“చేతో మోదముతోడ రామకథ

మన్ జెప్పించి యత్సృత్తును

ఖ్యాతిం గాంచితి నింకనుం దవియ

నేఁ గావ్యామృతాస్వాదహన్”

రామాయణము తరువాత వేముడు కృతిపొందిన కావ్యము హరివంశము. ఈ హరివంశమున కాంధ్ర వాఙ్మయమున నున్నతస్థాన మొసంగఁబడుటచేతఁ దత్కృతి పతియైన వేముడు మనకవితాచరిత్రమునందు సుప్రసిద్ధకవితాపోషకులలోఁ జేర్పఁబడుచున్నాఁడు. కవితాపోషణమునందే కాక పాండిత్యమునందుఁ గూడ వేముడు గొప్ప ప్రసిద్ధుడు. సంస్కృతాంధ్రములయం దత్యంత ప్రతిభగలవాడు. అమరుక కావ్యమునకు సంస్కృత వ్యాఖ్య వ్రాయుటచేతఁ గవితాపోషకులైన రాజులలో

నిట్టి పండితరాజులు లెక్కకుమాత్రమే కల
రని చెప్పవలసియున్నది.

బుక్క-రాయలు

వేమభూమిశ్వరుని తరువాత నీయుగ
ములో స్మరింపదగిన కవితాపోషకుఁడు విద్యా
భిధాననగరపరిపాలకుఁడైన బుక్క-రాయలు.
ఈబుక్క-రాయల కాంధ్ర వాఙ్మయముతో
సంబంధమున్నట్లు మొన్న మొన్నటి
వఱకు నాంధ్రదేశ మూహించియుండలేదు.
ఇటీవల మైసూరురాజ్యమునందలి కోలారు
మండలమున నూతనముగా లభించిన యొక
తామ్రశాసనమువలన నీరాజు నాచనసోము
నకుఁ బోషకుఁడైనట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.
అనఁగా- పెంచుకలదన్న యను పూర్వనామ
ముగల గ్రామ మొకటి బుక్క-రాయపుర
మను నూతననామముతో నూటపదిభాగము
లుగాఁ జేయఁబడి వానిలో ముప్పదియాలు
భాగములు బుక్క-రాయలచే సోమున కొసం
గఁబడెనట! ఇంతకంటె నీశాసనమునుబట్టి
బుక్క-రాయల కవితాపోషకత్వమునుగూర్చి
గాని, సోమునకును వానికింగల సంబంధవిశే
షము గూర్చిగాని వివరించునాధారము లేమి
యును గానరావు. ఉత్తరహరివంశముగాక
సోముఁడు వసంతవిలాసమును ప్రబంధమును
గూడ రచించినాడని వీరేశలింగముపంతు
లుగారు వ్రాయుచు, దానియందలివని మూఁ
డుపద్యములనుమాత్రమే యుదాహరించిరి.
ని వసంతవిలాసములోనియట్టిపద్యములెన్ని
లభించెనో యెచ్చటలభించెనో. పంతులుగారు
వివరించియుండలేదు. పైశాసనములోఁ గవికి

జరిగిన సన్మానమునుబట్టి యీవసంతవిలాస
మునకు బుక్క-రాయలు కృతిపతియైయుండు
నేమో యని తోచుచున్నది.

విశ్వేశ్వరరాజు

రాజనరేంద్రునివసంతతివాడైన చాళు
క్యవిశ్వేశ్వరుఁడు బుక్క-రాయల కంటెను
బ్రశంసింపదగిన కవితాపోషకుఁడు. ఇతఁడు
విన్నకోటపెద్దనచే గావ్యాలంకార చూడా
మణి యను లక్షణగ్రంథమును వ్రాయించి
కృతినొందినవాఁడు. ఈవిశ్వేశ్వరుని విద్యా
వ్యాసంగమును గూర్చియుఁ గవిత్వోద్ధారణ
ప్రయత్నముం గూర్చియు, పెద్దన చెప్పిన
యీశద్యములవలనఁ దేటపడుచున్నది.

“సే. వేదశాస్త్రసహస్యవిధుల్లెఁ బరికించి

సవిఁ జతుర్వర్ణవశస్తి నొంది,

రాజవిద్యాతంత్రక్తి సంభావించి

వర్ణక్రమంబుల వల నెఱిగి,

జ్యోతిషాయుర్వేద సంగతి నెగఁదొంది

సంగిత సాహిత్యసరణి నేర్చి

తురగభూషణాదుల విశ్రుతికి నెక్కి

యాయుధవిద్యల నతిశయి,

యచు నచ్చటనున్న కావ్యాగమములఁ

జెలఁగి సత్కవిసౌకర్యసిద్ధికొఱచు

నొక్కచోటనె యుడగూర్చు నుత్సహించి

సత్కళావర్తి విశ్వేశ్వరకవర్తి.

ఉ. భావరసప్రపంచమునఁ బర్యవలంకృతిలక్షణంబుఁబం
దోపచిత్రితచారము గుతూహలవస్థురదలగ్రదేశభా
షావివిధప్రపంగముల చందము నందముగా నొనర్చి వి
ద్యావిధి గానిపించుటగదాచతురత్వవసంగ మేదినికొ.”

కందనమంత్రి

విశ్వేశ్వరరాజు తరువాత నీయుగము
లోని కవితాపోషకులు మంత్రిలేకాని రాజు

అనునాడు గానరారు. అట్టి మంత్రి శేఖరు
ముఖ్యుడు కందనమంత్రి. గోదా
దక్షిణమునందున్న సబ్బినాటి రాజ్య
మును రామగిరి పట్టణము రాజధానిగా
బిరపాలించిన ముప్పరాజున కీకందనమంత్రి
మంత్రిగానుండెను. ఇతఁడు మడికిసింగన్నచే
బద్ధపురాణమును భాగవతదశమస్కంధ
మును వ్రాయించి కృతిపతిత్వమును బొందెను.

వల్లభరాయఁడు

వీనితరువాత వినుకొండ వల్లభరాయఁడు
క్రీ.శా.భి.రామ మనుషేర దశరూపకములలో
నొకటియైన వీధినాటకమును రచించి, యాం
ధ్రకవిత్వమున కొకనూతనశోభ గలిగించెను.
తెనుఁగున దృశ్యకావ్యములు రచించు నా
చార మీవల్లభరాయఁడు తప్ప మఱియెవ్వరు
నవలంబించియుండలేదు. ఏతత్క్రీ.శా.భి.రామ
కృతి కర్తృత్వము శ్రీనాథునియం దాఁ
పించిన యప్పకవిమతమును వీరేశలింగము
పంతులుగారు యుక్తియుక్తముగ ఖండించి
కృతికర్త శ్రీనాథుఁడే యని సిద్ధాంతము చేసి
నారు. ఈకవిశేఖరుఁడు హరిహరరాయల
రత్నభండారాధ్యక్షుండగుటయేకాక,

‘మాఁడుగ్రామగ్రాసములతోడఁ గూడంగ

మోహులు పోలించె ములీకినాట’

అను క్రీ.శా.భి.రామములోని పద్యభాగము
వలన ములీకినాటను మాఁడుగ్రామగ్రాసము
లతో మోహులు పరిపాలించినట్లు తెలియు
చుండుటచే నితఁడు కవిమూర్త మేకాక సామం
తుఁడుగూడ నైయుండునని కవితాపోషకు
లతోఁ జేర్చవలసివచ్చినది.

పోతన శ్రీనాథయుగము - రెడ్డిరాజులు

ఈ వల్లభామాత్యునితో నీయెట్టనయు
గము ముగిసి పోతన శ్రీనాథయుగము
ప్రారంభించుచున్నది. శ్రీనాథుఁడు రెడ్లయా
స్థాన కవిత్యరుండనియు నాంధ్రకవిత్వోద్ధార
ణమునకై రెడ్డిరాజులు మిక్కిలి పాటుపడి
రనియు నాంధ్రదేశమునఁ బారంపర్యముగా
వాడుకగలదు. కాని శ్రీనాథునినాటి రెడ్డిరా
జులలోఁ గృతిపతియైనవాఁడు శ్రీనాథకృత
కాశీఖండకృతిపతియైన వీరభద్రారెడ్డి యొ
క్కఁడే. తక్కిన శ్రీనాథకృతిపతు లెల్లరును
గూడ రెడ్డిరాజుల మంత్రులలో నేనానాయ
కులలో భండారాధ్యక్షులలో యగుచు
న్నారు.

౧. పండితారాధ్యక్షిత్వము కృతిపతి, మేమారెడ్డి
నేనానాయకుడైనమామిడి, పెగ్గడయ్య.

౨. శృంగారనైషధము కృతిపతి, మేమారెడ్డి నేనానా
యకుని తమ్ముడైన మంత్రి సింగన్న.

౩. భీమఖండము- కృతిపతి, వీరభద్రారెడ్డిమంత్రి
యైన బెండపూడి యన్నామాత్యుడు.

౪. కాశీఖండము- కృతిపతి, వీరభద్రారెడ్డి.

౫. హరవిలాసము-కృతిపతి, మేమారెడ్డి సుగంధభాం
డారాధ్యక్షుడైన సిరియాల తిప్పయ్య.

తనకృతిపతులైన యీమంత్రి నేనానాయ
కాదులసాహాయ్యమువలన శ్రీనాథుఁడు రెడ్డి
రాజుల దర్శింపఁగలుగుటయేకాక తన యదృ
తకవితాశక్తి ప్రదర్శించి మెప్పించుచు వారి
నుండి యనేక బహుమానములను బొం
దుచుండెను. కృతి యొసంగుటచే గోక,
కేవల కవితా ప్రదర్శనముచేతనే కదా
ప్రాథమికవరాయలచే గవి సార్యభామబిరు

దము శ్రీనాథుడు సంపాదింపగలిగెను !
 మొత్తముపై నెట్టినయుగములోని వేమభూ
 పాలునివలె నీయుగమునందుఁగూడ రెడ్డిరా
 జులే సుప్రసిద్ధకవితాపోషకులని చెప్పకతప్పదు.
 కృతిపతిత్వమును బొందినను బొందకపోయినను
 గవితాభిమానముచే శ్రీనాథు నేయేరాజు
 లేయేవిధముగ సన్మానించుచుండిరో యీ
 క్రిందిపద్యమువలనఁ దెలిసికొనవచ్చును.

సీ. కాశికావిశ్వేశుఁ గలిసె పీఠారెడ్డి
 రత్నాంబరంబు లేరాయఁడిచ్చు
 కైలాసగిరిఁ బండె మైలారువిభుఁ డేగి
 దినవెచ్చు మేరాజు తీర్చగలఁడు
 రంభఁ గూడఁ దెనుంగురాయరాహతుండు
 కస్తూరి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు
 స్వర్ణస్థంఢయ్యై విససనమంత్రి మఱి హేమ
 పాత్రాన్న మెవ్వని పంక్తిఁ గలదు
 భాస్కరుఁడు మున్నె దేవునిపాలికిరెఁ
 గలియుగంబున నిక నుండఁ గష్టమునుదు
 దీవిజకవివకుగుండియల్ దిగ్గరనఁగ
 నరుగుచున్నాడు శ్రీనాథుఁ డవరపురికి.

సిద్ధనమంత్రి

రెడ్డిరాజుల తరువాత నీపోతనశ్రీనాథ
 యుగమునందలి కవితాపోషకులలో సిద్ధన
 మంత్రి ముఖ్యుఁడు. ఈసిద్ధనమంత్రి కర్ణాటక
 రాజ్యాధీశుండైన దేవరాయ మహారాజునొద్ద
 మంత్రిగా నుండెను. ఈతఁడు జక్కన యను
 కవితచే విక్రమార్కచరిత్రమును వ్రాయించి
 కృతిపొందినవాఁడు. తద్ద్రంధమునందు వర్ణిం
 పఁబడిన యీతని యాస్థాన వర్ణనముం బట్టి
 యీసిద్ధనమంత్రి నిరంతరకవిఁండితాదరణైక
 శీలుండని తెలియుచున్నది.

సీ. నవరసోజ్వల కావ్యనాటకాలంకార

నికషోపలబ్ధేక సుకవివరులు

శ్రీమహాభారతం మాయజాదిపు

రాణపారీణి పారాణికులును

వేదాంతవైకేషికాదిపద్యధ్వజ

తర్కకర్మశులైన తార్కికులును

దత్తిభరతమతంగ కోహళమత

ప్రముఖసంగీతపారంగతులును

మహిమఁ గొలువంగ నాస్థానమండపమున

జనితసాహిత్యసాహిత్యస్వరసగోష్ఠిఁ

జిత్ర మిగులొత్త జన్నయసిద్ధమంత్రి

కొలుపుహర్షుండి నను వేడ్కఁ బిలువఁబంచి.

గంగయామాత్యుఁడు

పిదపఁ బేర్కొనవలసినవాఁడు చెంద
 లూరి గంగయామాత్యుఁడు. ఇతఁడు భార
 తానుశాసనికపర్వములోని కథ ననుసరించి
 నాచికేతూపాఖ్యానమను కావ్యమును, శ్రీ
 నాథునిశిష్యుఁడును మఱఁదియు నగు దగ్గుపల్లి
 దుగ్గయ్యకవితచే వ్రాయించి కృతిపొందినను.
 విజయవాటి కనకదుర్గా కటాక్షవీక్షణమును
 బడసిన మాధవవర్మ సంతతిలోని వాఁడును,
 కొండవీటి రాజ్యంతర్గతానేక దుర్గాధ్యక్షుఁ
 డును నగు పూసపాటి బసవభూపాలున కీగం
 గయామాత్యుఁడు మంత్రిగా నుండెను. ఈ
 మంత్రియేకాక వీనిప్రభువైన బసవభూపాలు
 డును దూబగుంట నారాయణకవికృతమగు
 పంచతంత్రమునకుఁ గృతిపతియై కవితాపోష
 కులైన రాజులలోఁ నొకఁడుగ బరిగణింపఁబడు
 చున్నాడు. మంత్రియైన గంగయామాత్యుఁ
 డత్యంత కవితాప్రియుం డగుటచే నొక్క

సామాన్యమునేకాక, * నందిమల్ల
 ఘంటసింగయ్య యను జంటకవులచే
 ప్రబోధచంద్రోదయమును వ్రాయించి దాని
 పేరుగానే కృతిపతియయ్యెను. ఈ మంత్రిశేఖ
 యుడు సాళువగుండ నృసింహరాజునకు మిత్రు
 లనట్లు ప్రబోధచంద్రోదయములోని యీ
 పేర్లందీ పద్యముచెప్పుచున్నది.

శ్రీకరపీక్షణదాస
 శ్రీకర నరసింహనృపవశీకర నయవి
 ద్యాకరణ చతుర్దశ వి
 ద్యాకర ధీరంగమతి యనంతయగంగా!

ఇంతియెకాక యీమంత్రి సత్తముడు సా
 మాన్యమంత్రిమాత్రుడుగాక ప్రఖ్యాత పురు
 షుడై యుండియుండునని యూహింప నవ
 కాళములు గానవచ్చుచున్నవి.

నరసింహరాయలు

ప్రబోధచంద్రోదయముగాక పైనిజేర్కొ
 నిన జంటకవులు రచించిన మఱియొక గ్రంథ
 మగు వరాహపురాణమునకుఁ గృష్ణరాయల
 తండ్రియైన తుళువ నరసింహరాయలు కృతి
 నాయకుడయ్యెను. అప్పటి కీనృసింహరాజు
 రాజుగాక, సాళువగుండ నరసింహరాజుకడ
 దండనాథుడుగాఁబని నేయుచుండెను. ఈతుళువ

నరసింహరాయ లొక్కయంద్రకవిత్వమునే
 కాక,

“అష్టభాషాకవిత్వబ్రహ్మసంభవులైన
 సుకవిపుంగవులు సంస్తుతులునేయ”

అను వరాహపురాణములోని పద్యభాగము
 వలనఁ దదితరభాషాకవులకు సైతము పోష
 కుడై యుండినట్లు తెలియుచున్నది. కృష్ణ
 రాయల కవితాభిమానము వానితండ్రి
 నుండియు వచ్చుచుండినదియేకాని వానినాడే
 జనించినది కాదు.

సాళువగుండ నృసింహరాజు

ఈనృసింహరాయలకుఁ బ్రభువైన సాళు
 వగుండ నృసింహరాజు సైతము ప్రసిద్ధకవితా
 పోషకుడని చెప్పఁ దగియున్నాడు. ఈతని
 కాశ్రితుడైన కవి ప్రసిద్ధాంధ్రకవిశేఖరుం
 డైన పిల్లలమఱ్ఱి వినవీరనయని చెప్పటకంటె
 వీనిఘనత వేఱుగ వర్ణింప నక్కరలేదు. ఇతఁడు
 కృతిపొందిన కావ్యరత్నము జైమినిభార
 తము. కవితారచనం గూర్చియుఁ గావ్యరచ
 నావిధానముంగూర్చియు నీతనియభిప్రాయ
 ములు కనుఁగొనినయెడల నీ నృసింహరాజు,
 కవితయందు మిక్కిలి పరిణతి చెందినవాడే
 కాని సామాన్యుడుగాఁడని తెలియఁగలదు.

* ఇరువురుకవులు కలిసి యొక కావ్యమును వ్రాయు నాచారమునకు వీరేశలింగమహర్షులు. నన్నయనారాయణ
 భట్టి సాహాయ్యమును బొందినను భారతకృతికర్తృత్వముమాత్ర మొక్కనన్నయచేరనే యున్నది. పైని జేర్కొనిన
 జంటకవులనాఁటినుండి నేటివఱకుం గల మధ్యయుగములలో నిట్టికవులున్నట్లు కానకాదు. మన వీరేశలింగయగము
 సందలి జంటకవులగు తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవీశ్వరులు, కొప్పరపుసోదరకవీశ్వరులు, రామకృష్ణకవీశ్వరులు, వేంకట
 పాగ్యతీశ్వరకవీశ్వరులు మిక్కిలి సుప్రసిద్ధులు. ఇందు వేంకట పార్వతీశ్వరకవీశ్వరు లాళుకవితాపధానాదికములువిడిచి
 తమ ప్రసిద్ధకవితములను గావ్యరచనయనందో పనియొగిలుచుచున్నాడు. వీరి కవితాశుభదరి ప్రశస్తి సాహిత్యజ్ఞులచే
 చేయఁబడినది. ఈ వివరములను వీరేశలింగయగకవీత్వ చరిత్రమును వ్రాయు సందర్భమున వ్రాయు

“ ౬. ఆహుత ప్రసంతము

యందును నొక్కొక కాలమందు వి

చ్చేదముగల్గు నాటికికి

జెప్పవిపర్యయ మేయుగంబునన్

లేదు కవిత్వసంతతికి

నిక్కము తత్కవి తావిలాసమున్

జూదులు నిష్ట దేవము

ప్రసాదమునా హరికి ర్తనంబునన్.

క. నామది నెరతము భారత

రామాయనకథలఁ బ్రేమ రంజిలు నందున్

జైమినిభారత మనఁగా

భూమి నపూర్వము పురాణముల గణియింపన్.

గీ. ఆపురాణము గనఁ దెనుఁగయ్యెనేని

జెప్పనేర్చిన కవియుఁ బ్రసిద్ధుఁడేని

దేనుఁగు నుడికారమున మించుగనియెనేని

గుండనము కమ్మవలచిన చందముగను.”

చిల్లర - వెన్నయ్య

పినపీఠభద్రుఁడు రచించిన మఱియొక కావ్య మగు శకుంతలాపరిణయము, ఒక రాజుగాని

మంత్రిగాని కాక సామాన్యగృహస్థుఁడగు చిల్ల

ర వెన్నయ్యయనువాని కంకిత మీయఁబడెను.

ఈ వెన్నయ్య విఖ్యాతి బ్రాహ్మణుఁడు. వీని

వాసస్థానము నెల్లూరిమండలములోని చిట్ట

గుంటకు సమీపమునందున్న సోమరాజుపల్లి.

కవితారసజ్ఞులైన రాజాధిరాజులు గ్రహింపఁ

దగిన శకుంతలాపరిణయమువంటి మహాకావ్య

మొక సామాన్యగృహస్థున కంకితమీయఁబ

డుటకంటె, రాజాదరణదశనుండి యాంధ్రకవి

త్వము ప్రజాదరణదశలోనికి మాటుచుండె

ననుట కింకెట్టి తార్కాణము కావలెను ?

ఈ వెన్నయ్య కావ్యరచనంగూర్చి కవికిఁజె

ప్పిన విధానములఁబట్టి రసజ్ఞుఁడనియు గొప్పసం

స్కారియనియుఁ దేటపడుచున్నది.

“ ౩. సరపువృత్తులుగ మాలకరి పెక్కు తెలుఁగుల

విరుల నెత్తులుగఁ గావించినట్లు

కర్పూరక మూరికావస్తువిత్తచే

శ్రీఖండచర్చ వాసించినట్లు

ఒడికంబుగాఁ గందవొడికి నానానూన

పరిమళంబులుగూడఁ బరచినట్లు

సరస్సులు వివిధపుష్పమరందలవములు

గొనివచ్చి తేనియుఁ గూర్చినట్లు

భారతప్రాక్తకథ మాలకారణముగఁ

గాలిదాసునినాటకక్రమము కొంత

తావకోక్తికి నభినవశ్రీ వహింపఁ

గూర్చి గృతిసేయు నాకు కావంతలంబు.”

రాఘవభూపాలుఁడు

ఈపోతన శ్రీనాథయుగములోని కవితా

పోషకులలోఁ గడపటివాఁడు రాఘూరిరాఘవ

భూపాలుఁడు. ఈతఁడు రెడ్డికులస్థుఁడు. నెల్లూరు

మండలములోని పాకనాటిసీమయందలి కందు

కూరుతాలూకునంగల గుడ్లూరున కధీశ్వ

రుఁడు. ఈరాఘవరెడ్డి ప్రసిద్ధకవిన తమ్ము

డగు వెన్నెలగంటి సూరనచే విష్ణుపురాణ

మును వ్రాయించి కృతిపొందెను. విష్ణు

పురాణములోని,

“ వేదాంతవిదులైన విద్వాంసు లొకవంక

నుభయభాషాకవు లొక్కవంక”

అను పద్యపాదమువలన రాఘవరెడ్డి యుభయ

భాషలయందును నభిమానము కలవాఁడని

యు వేదాంతమునందును బ్రవేశమున్నవాఁ

డనియుఁ దెలియుచున్నది. ప్రస్తుతయుగము

నకు సంబంధించినట్టియు, చారిత్ర కాంశముల

యందు సందేహోన్నదులైనట్టియు, అంతగాఁ

బ్రసిద్ధపురుషులుగూనట్టియు, సామాన్యకృతి

గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచ్చటవిడుచు
చున్నాను.

పెద్దనయుగము - కృష్ణదేవరాయలు

మహాభారతాంధ్రీకరణమునకై నన్న
పాఠ్యునిచే రాజరాజ శ్రీకారమును జుట్టించి
నది మొదలు రమారమి మైదువందలసంవత్స
రముల కాలపరిమితిగల యీనాలుగుయుగ
ములయందును, ననేకాంధ్రరాజులచే ననేక
విధముల నాదరింపబడుచుఁ గ్రమక్రమము
గా రాజాశ్రయపటత్వము ను ద ప్పి, రాజ
మంత్రులు, రా జ నే నా ను లు, తదితరరా
జోద్యోగస్థులును, గడకు సామాన్యగృహస్థు
లుఁగూడఁ దనకొనంగు కైదండలకాసించుచు,
నింకఁ బ్రజాదరణముపై నే ప్రాణములు నిలువఁ
బెట్టుకొనవలసివచ్చునను నవస్థ తనకుఁ దట్టసిం
చునేమో యని యున్నదుస్థితియందు, అట్టి
యాంధ్రకవిత్వమును సముద్ధరింపఁ జక్రధరుని
వలె గర్ణాటకరాజ్యచక్రధరుండగు శ్రీకృష్ణ
దేవరాయలు సమకట్టి కర్ణాటకాంధ్రరాజ్య
ములను నాంధ్రకవితా ప్రవాహమునందుఁ
దెప్పలుగాఁజేసి, రాజరాజనాటి గౌరవోన్న
తులు మరల నాంధ్రవాఙ్మయమున కొనగూ
ర్చుటచే నిమ్మహానీయుఁడు మనకవితాపోషకు
లలో నెంతటి యగ్రస్థానము నలంకరింపవల
సినవాఁడో వివరింప నక్కరలేదు. నన్నయ
యుగమునందు రాజరాజునుంబోలెఁ బెద్దన
యుగమునందు రాయలను స్మరింపక కవితా
ప్రసంగమే లేదు. ఇప్పట్లున నీతఁ డవతరించి
యుండకపోయినయెడలఁ బ్రబంధయుగ మింత
తోఁబ్రారంభించి యుండదేమో యని తోచు

చున్నది. ప్రారంభించియుండినను బ్రబాధ
ముక్తాహారమున మేరువుపూస యనందగిన
మనుచరిత్రమువంటి సర్వలక్షణ లక్ష్మితంబగు
సుప్రసిద్ధ ప్రబంధము మాత్రము ప్రబంధరచ
నకు మార్గదర్శకముగా వెలసియుండకపోవును.

ఆంధ్రదేశ రాజ్యాంగచరిత్రమునందును,
ఆంధ్రకవితా చరిత్రమునందునుగూడ నత్యం
తవిఖ్యాత పురుషుండగు రాయ లాంధ్రుఁడే
మోయను భ్రమ వొడమకమానదు. కాని
విమర్శదృష్టితోఁజూరిత్రకఃరిశోధనము గావి
చునెడ నట్టిభ్రమ తొలంగి రాయలు కర్ణాట
కుండేయని నిశ్చయము కాఁగలదని తోచుచు
న్నది. కృష్ణరాయల సుప్రసిద్ధిం దలంచి
యాంధ్రులవలెనే యావలఁ గర్ణాటకులుఁ
గూడ గర్వపడుచున్నారు. తెనుఁగునందేకాక
కర్ణాటభాషయందును నాతని శాసనములు
గలవు. నాంధ్రకవిత్వమునేకాక కర్ణాటకవిత్వ
మునుపైతము నతఁడెంతయుఁ బ్రోత్సహిం
చెను. తెనుఁగున మనుచరిత్రాధిప్రబంధముల
నేకాక, కన్నడమున భారతాదిగ్రంథములను
వ్రాయించి, కృతిపతిత్వమును వహించెను.
మఱియు రాయలచరిత్రలయందు, రాయలం
గూర్చిన వ్యాసములయందు, రాయలతో
సంబంధించిన యుపన్యాసములయందు, రాయ
లపేరనొప్పు గ్రంథాలయములయందు, మొత్త
ముపై రాయల ప్రసంగము వచ్చినప్పుడెల్ల
'దేశభాషలందుఁ దెనుఁగు లేస్స' యను
వాక్య మవిచ్చిన్నముగాఁ గనఁబడుచున్నది.
వినఁబడుచున్నది. ఏతత్సుభాషితకర్తృత్వకౌ
రవమంతయు రాయలకే సమర్పించుట యన్య

యమని నామనవి. రాయలకంటె రమారమి నూఱుసంవత్సరములు ముందుండినవాడైన వల్ల భామాత్యుడు 'దేశభాషలందుఁ దెనుఁ గు లెస్స' యను నీనుభాషితంబునకుఁ గృతి కర్త. ఈవాక్యార్థమునందలి గౌరవాతిశయ ముచేత నీపద్యపాదము నున్నదియున్నట్టు లే తనపద్యపాదముగా రాయ లుపయోగించెన నుటకు దృష్టాంతముగా నుభయులపద్యములు నిందుఁ బొందుపరుపఁ బడినవి.

“ఆ. వె.జనని సంస్కృతంబు సకలభాషలకును
దేశభాషలందుఁ దెనుఁగులెస్స
జగతిఁ దల్లికంటె సౌభాగ్యసంపద
మెచ్చుటాడు బిడ్డ మేలు గాదె? ”
(వల్లభామాత్యుడు-క్రీడాభిరామము.)

ఆ. వె. తెనుఁగదేయన్న దేశంబు తెనుఁ గేను
తెనుఁగువల్లభుండఁ దెనుఁ గొకండ
యెల్ల భాషలందు నెఱుంగవే బాసాడి
దేశభాషలందుఁ దెనుఁగు లెస్స.”
(రాయలు- ఆముక్తమాల్యద.)

వివిధభాషాతత్త్వవిదుండగు రాయలు తన మాతృభాషయగు కర్ణాటభాషతో సమాన

ముగను గొన్ని విషయములయందెక్కుడుగను నాంధ్రభాష నాదరించుటచే నతఁ డాంధ్రుడని రూఢిపఱచినయెడల మనదేశమునకును మన సాహిత్యమునకును నాంధ్రులైన రాజరాజాదులనాటికంటె నెక్కుడు గౌరవ మెట్లు కలుగునో నాకుఁ దెలియదు. రా యలాంధ్రుడైయాంధ్రభాషనుద్ధరించెనని చెప్పట కంటె, రాయలు కర్ణాటకుడై వివిధభాషాతత్త్వవేదియై 'దేశభాషలందుఁదెనుఁగు లెస్స' యని గ్రహించి యద్దాని నుద్ధరించెనని చెప్పటయే దేశభాషలలో నాంధ్రభాష కెక్కుడు ఘనత యని నావిన్నపము. ఈరాయలనాఁ డేయాంధ్రకవితాస్థాన మాంధ్రదేశమునుండి కర్ణాటకరాజ్యమునకు మార్చబడెను.

చారిత్రకభాషావిశేష సత్యాసత్య విమర్శనాయత్తచిత్తులైన బుధసత్తములు పైవాక్యములవలన రాయలయందు గౌరవాభావము నా కారోపింపకుందురుగాక !

బ్రథమభాగంబగు నుపోద్ఘాత సంపుటంబు

**రాయల తరువాతః జేర్పినందగిన యుద్ధాశ్చిత్తులగు కవితాపోషకులు ముద్రాపడి
నీక్రింది పట్టికయందుఁ జేర్చుచున్నాఁడను**

సంఖ్య	కవితాపోషకుడు	తేదీ (సం)	స్థానము	వ్రాయించిన గ్రంథములు	వ్రాసిన కవి	కృతిపతి విశేషములు
1	నాదిండ్ల అప్పయమాత్యుడు	1540	కొండవీటిసీమ	రాజశేఖర చరిత్రము	మాదయగారిమల్లన	తిమ్మరుసునకల్లుడు
2	గొబ్బూరి నరసరాజు	1560	విజయనగరరాజ్యము	రామాభ్యుదయము	అయ్యలరాజు రామభద్రుడు	రామరాజు మేనల్లుడు
3	చినవేంకటాద్రి మహీపతి	1560-70	ఆకువీడు (కర్నూలు)	కృష్ణరాయవిజయము	కుమారభూర్జటి	
4	కృష్ణారాజు	1560	నంద్యాలసంస్థానము	కళాపూర్ణోదయము	పింగళిసూరన	
5	పెదవేంకటాద్రి మహీపతి	1560	ఆకువీడు (కర్నూలు)	రాఘవపాండవీయము	పింగళిసూరన	
6	మలికిభరామ	1550-80	గోలకొండ	తపతీసంవరణము	అద్దంకి గంగాధరకవి	గోలకొండ నవాబు నివాడు
7	అమీనుఖాను	1550-80	డిటా	యయాతి చరిత్రము	సోన్నికంటి తెలగన్న	గోలకొండనవాబు కొలువులో
8	తిరుమల దేవరాయలు	1560	విజయనగరము	వసు చరిత్రము	రామరాజభూషణుడు	లమేనల్లుడు
9	నరసరాజు	1570	విజయనగరరాజ్యము	నరసభూపాలీయము	రామరాజభూషణుడు	రామరాయతిరుమలదేవరాయ
10	వేంకటాద్రి	1570	డిటా	పరమయోగివిలాసము	తాళ్లపాక తిరువేంగళ నాధుడు	తిరుమలదేవరాయలతమ్ముడో, కొడుకొ?
11	శ్రీరంగరాయలు	1575-85	విజయనగర రాజ్యములోని	లక్ష్మీవిలాసము	రాయసం వేంకటపతి	తిరుమల దేవరాయలకొడుకు
12	వేంకటపతిరాయలు	1585	చంద్రగిరి ప్రాంతగొండ	చంద్రభాను చరిత్రము	తరిగొప్పల మల్లన	తిరుమల దేవరాయలకొడుకు
13	శ్రీరంగనాయకుడు	1560	విజయనగరరాజ్యము	సాంబోపాఖ్యానము	రామరాజు రంగప్ప	రామరాజు పెదతెండ్రొకొడుకు
14	వల్లు ఎల్లభూపాలుడు	1550-80	నఖండనాడ	కాకుత్స్థసవిజయము	అనంతభూపాలుడు	కృతికర్త కృతిభర్తకుమారుడే
15	పులిశాల సోమామాత్యుడు	1580	విజయనగరరాజ్యము	సుదక్షిణాపరిణయము	తెనాలి అన్నయ్య	కోనేటి రామరాజుమంత్రి
16	పెమ్మేసాని పెదతిమ్మరాజు	1574-614	డిటా	చారుచంద్రోదయము	చెన్నమరాజు చెన్నమరాజు	శ్రీరంగరాయల మంత్రి
17	పెమ్మేసాని చింతిమ్మరాజు	డిటా	డిటా	ఇందుమతీ పరిణయము	చిత్రకవి అనంతకవి	పె. పెదతిమ్మరాజు తమ్ముడు
18	విరూరి వేదాద్రిమంత్రి	1611	విజయనగర రాజ్యములోని యొకసంస్థానము	శాంధురంగమాహాత్యము	తెనాలి రామకృష్ణుడు	పెదసంగమరాజుమంత్రి
19	ఈరూరి యెల్లన్న	1611	గోదావరిజిల్లాకొర్నూలను	హరిచంద్రోపాఖ్యానము	శంకరకవి	ఇతడు కరణము
20	పెద్దనమంత్రి	1614	విజయనగరరాజ్యము	చిత్రభారతము	చరిగొండ ధర్మన్న	వీనిప్రభువు మానభూపతి శ్రీ
21	జూపల్లి వేంకటాద్రి	1614	నైజాములోని పర్తియాల	చంద్రకాపరిణయము	ఎలహాచి బాలనరస్వతి	రంగరాయల సామంతుడు
22	రఘునాథభూపాలుడు	1680	తెంజావూరు	విజయవిలాసము	చేమూర వెంకటకవి	

సంఖ్య	కవి తాపావ మడు	తేది(సం)	స్థానము	వ్రాయించిన గ్రంథములు	వ్రాసిన కవి	కృతిపతి వి శేషములు
28	చెరుకు లక్ష్మణమాత్యుడు	1630	—	హర్మపురాణము	రాజలింగకవి	ఈకృతిపతియెచ్చటివాఁడో?
24	తిరుమలరాజు	1650	విజయనగర రాజ్యము	బాలభాగవతము	దోనూరు కోనేరుకవి	తి. దే. పెదతండ్రికోడకు
25	కోదండరామరాజు	1660	డిటో	నరపతివిజయము	అందుగుల వెంకయ్య	తి. దే. మనుమని మనుమడిడు
*						
26	వెలుగోటి రాయభూపాలుడు	1620	వేంకటగిరి	భానుమతీ పరిణయము	రెంటూరి గంగరాజు	
27	కొలిపాక ఎఱ్ఱనామాత్యుడు	1660	కంబముమెట్టు ప్రభువు	వరాహ పురాణము	హరిభట్టు	కృతిపతి యెప్పటివాఁడో తెలి
28	దాసరి చిన్నగంగయ్య	1660	కొండపల్లి దరి పురుషోత్త	వాయుపురాణము	బద్దెపూడి పెద్దయ్య	ఇతఁడు కమ్మచాదరి యదు
29	ముద్దలగిరి నృపాలుడు	1680	పాండ్యరాజధాని వధుర	సత్యభామాసాంత్యనము	కామేశ్వరకవి	
30	వత్సవాయి తిమ్మనృపాలుడు	1600	పెద్దాపురము	శేషధర్మములు	వెణుతురుబల్లి విశ్వనాథకవి	
31	వె. బంగరుయూచమ నాయుడు	1690	వేంకటగిరి సంస్థానము	విష్ణుమాయావిలాసము	రోసనూరి వేంకటపతి	
32	వంగల సీనయ్యార్కుడు	1704	పాండ్యరాజధాని వధుర	శకాంకవిజయము	శేషము వేంకటపతి	
33	రావు మాధవరాయనింగారు	1720	పితాపురము	వాసవదత్తాపరిణయము	వక్కలంక వీరభద్రకవి	
34	బిక్కవోలు కామారెడ్డి	—	గోదావరిజిల్లా	స్కాందపురాణ సూతసం	పట్టమట్ట సోమనాథకవి	ఎప్పటివాఁడో ఎక్కడివాఁడో
35	ముసురు మళువాగళుప్రభువు	1710	బల్లారి	శివరహస్యఖండము హిత	కోడూరి వేంకటాచలకవి	తెలియదు
36	వత్సవాయి గోపరాజు	1760	పెద్దాపురము	రామచిలసము	ఏనుగు లక్ష్మణకవి	
37	రఘునాథరాజు	1740	పాండ్యలోని వధుర	ఆంధ్రభాషార్ణవ నిఘంటు	కోటి వెంకనార్యుడు	
38	పూ. విజయరామమహారాజు	1750	విజయనగరము		అడిదము నూరకవి	
39	నిడిమామిళ్ల దాసయామాత్యుడు	1760	బండరు	వేదాంతరసాయనము	మంగళగిరి ఆనందకవి	
40	చేమూరి రామస్వామిమంత్రి	1760	—	రత్నాలి పరిణయము	ధూర్జటి వెంకటరాయకవి	ఎక్కడివాఁడో తెలియదు
41	కొండ్రాజు వేంకటరాజు	1770	కర్నూలులోని ఎఱ్ఱపాలె	రత్నాలిమతము	అయ్యలరాజు, అయ్యల భాస్కరకవులు	
42	మల్రాజు రామరాయనింగారు	1790	కృష్ణాజిల్లా, నర్సారావుపేట	రంగరాయవిజయము	దిట్టకవి నారాయణకవి	
*		*	*	*	*	*

కలువలవల్లి రంగనాథ శాస్త్రి గారు

(సంపుటము ౨, సంచిక ౪ తరువాయి)

- ఉ. తుంటతనమ్మునన్ మదికిఁ దోచినభంగి సతీలలామ నా
వంటికులాంగనన్ బలిమిఁ బట్టగఁ బూనిన దిట్టవైన నీ
కంటికి నన్యకాంత లనఁగా నొక లెక్కయె దుర్మతీ! జగ
త్కంటకవృత్తివైతి విది కాదను వాఁచొకఁడైన లేడుగా.
- ఉ. విన్న దనంబుదోఁప నడవిన్ దెసమాలి వసించుసాధ్వినీ
నన్నిటు బల్మిఁ దెచ్చితి మనంబు గరంబుఁ గలంగునట్టు లో
చెన్నఁటి! సీతలల్ దునిసి చెచ్చెర నేలను రాలకుండునే
తిన్ననిదారి మాని కుమతీ! నినుబోంట్లు యశంబుఁ గాంతురే.
- ఉ. చివ్వకుఁ గాలుద్రవ్వి పలుసేనల మార్కొని పోటుబంటవై
క్రొ వ్వణఁగించి దివ్యశరకోటుల దాయలగెల్వ నేర్చియుం
బువ్వల వింటివాని గెలుపుం గొననేరకపోయి తక్కటా!
నవ్వకయుందురే! దనుజనాయక! రావణ! ధీరస త్తముల్.
- శా. కైలాసాద్రిఁ గదల్చినాడననుచున్ గర్వింతువౌరార? యా
కైలాసాధిపు విల్లురెండు తునియల్లాఁ ద్రుంచె రాముండు వే
యేలూ, పోరెడువేళలం దెలియకున్నే తారతమ్యంబు? వా
చాలా! రావణ! నాకడం బొగడ నీశౌర్యంబు పెంపారునే.
- ఉ. పందపుగాక నీవు నెఱుబంటవె వీరులు రామ లక్ష్మణుల్
మందిరమందు లేనితటి మాయపు జోగుల వేసమూని నా
డెందము తల్లడంపడఁ గడించి బలంబున దొంగకైవడిన్
పందురుచున్ననున్ విడక నన్నిటు దెచ్చితి దుర్విసేతుఁడా!
- ఉ. రాముని శాస్త్రవోక్తరవిరాముని సంగరభీమునిన్ ఘన
శ్యాముని సార్వభౌముఁ దనుచారిమనిర్జితకామునిం బరం
ధాముని హానిహృత్కమలధాముని సంతత రక్షితాశ్రిత
స్తోముని రావణా! కనినచోఁ బలుచెట్టలునేయఁ జూతువే.

ఉ. రామునివంటిసూక్ష్మ డన రాక్షసు లక్ష్యము డుండేనేని మా
యామునివేషధారి నిను నాతఁణమందున గిట్టిపట్టి నీ
యామటుమాయలెల్ల హరియించి నినుం గడతేర్ప జూడఁడే?
నీమద మింతగాఁ జెలఁగునే? నను దెత్తువె? యిట్లు టక్కరీ!

చ. విమతుల రూపుమూపు బలవిక్రమశాలిఁ యిఁకఁగూర్చుకొనఁడె న
దృమున పసింఁచియున్నయెడఁ దాపనవేషముఁ దాల్చి వత్తువే
నిముసమునేపునైతమును నిల్వఁగ సైతువె నాధుమ్రాఁ? దు
త్తుమురయిపోక ప్రాణములతో నిలుసేరఁగనేరై? దుర్మదా!

చ. వెడఁగుఁడనంబునక మరులు వేదము గొల్పఁగ నిర్విశంకతక
జడమతివై మదించి నను సాధ్యని స్వైరిఁగి బోలె నాడఁ గాఁ
దొడఁగితివార! నీదు బలుత్తుళ్ల డఁగించెడు లెమ్ము రామభ
ద్రుఁడు జగదేశ్వరుఁ డల రుద్రుఁడు బాసటయైన రావణా!

ఉ. చెల్లెనుగాని నీతులువచేతలు మున్నికమిఁదఁ జెల్లనే
చెల్లపు నీదుదుండగముఁ జెల్లగనిచ్చునే రామభద్రుఁడీ
త్తుళ్లుట మాని మేలయినత్రోవ మెలంగుమి దైత్యనాయకా!
బల్లిదుతోడిపోరు పలుభంగుల శ్రేయముగాదు చూడఁగక.

చ. దురమున రాము నోర్వఁగల దోర్బలశాలురు లేరు సుమ్ము దు
ర్భరమదుల్లేన చెన్నఁటులపాలిటి కాతఁడు వేరువిత్తు త
త్పరతఁ దదీయపూజ్యపద తామరసంబులు గొల్వఁ బామ్ము నీ
సిరియును రాజ్యమున్ నిలుచుఁ జేటు ఘటిల్లదు నమ్ము రావణా!

చ. చలమరి నిన్నుఁబట్టి చెఱసాలనుబెట్టిన కార్తవీర్యుని
గలన జయించి మేటి విలుకాడను పేరును గాంచినట్టి దో
ర్బల గరిమాఘ్యుని బరశురామునిగెల్చిన రాఘవేంద్ర ముం
గల నిలువంగ నీతరముగాదిక వేయును నేల ప్రేలరీ?

చ. పలుమరు దాడి నేఁగి సురవర్గము నొంచి జయించి వారికిం
జెలఁగుచు మూఁడుప్రాద్దులను నేవలు నల్పఁగ నాజ్ఞయిచ్చియున్
కళవళ మొందఁ జేసితివి కారియవెట్టుచు నయ్యె! సజ్జనా
వళి మదినొచ్చెనేని పలువా! పలుకీడులు మూడకుండునే.

శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణము

మామిడిపూడి వెంకటరంగయ్య గారు, యం. ఏ., యల్. టి.

మహాకవి యగు శ్రీనాథునిచే రచితమైన భీమేశ్వరపురాణము ఈనాటికి సహస్రములకు పైబడినది. (1) ఆంధ్రదేశ చరిత్రమున వ్రాయబడిన వారికిగల ముఖ్యాధారములలో మన పూర్వకపులు వ్రాసిన గ్రంథములముద్రాముకటి. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారి “ఆంధ్రులచరిత్రము” రంగస్వామి సరస్వతిగారిచే సంకలనముగా మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారిచే ప్రచురింపబడిన “విజయనగరచరిత్రమునకుగల ఆధారములు” (Sources of Vijayanagar History) అనుగ్రంథములను చదివినవారి కిది తెలిసిన విషయమే. కాని ఇందునిమిత్తమై మన మింకను ఎంతో పరిశోధన చేయవలెను. ఆంధ్రదేశమునందు వ్రాయబడిన సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములలోని చరిత్రాంశముల నన్నిటిని మన మింకను క్రోడీకరించుచుండలేదు. ఈసందర్భమున శ్రీనాథుని గ్రంథములు మనకు కొంతవరకు పరిచయమునకు నుద్దేశముతో అతని భీమేశ్వరపురాణ మిటు విమర్శింపబడియున్నది. (2) శ్రీనాథుడు ప్రాథమిక పరిగణింపబడుచున్నాడు. తర్వాతకాలపుకవులచే నుత్పత్తి ననుకరించిరి. కాని అతడు వ్రాసిన గ్రంథములలో ముఖ్యములైనవియు విస్తారమున ప్రచారము గాంచినవియు అగు భీమఖండ కాశీఖండ వైషణ్యాదులు సంస్కృతమునకాంధ్రీకరణములుగాని స్వతంత్రకావ్యములు కావు. వాటికిగల గౌరవము వాటిని సంస్కృతమున రచించిన కవులకు చెందవలయునుగాని వాటిని తెనిగించిన శ్రీనాథునికి చెందజేయుట సరికాదు. స్వకల్పితములగు కావ్యములగుర్చిన వారుమాత్రమే మహాకవులను బిరుదులు వహించుటకు తగియుండురు గాని భాషాంతరీకరణముజేసినవారిట్టిమనత సనుభవించుట కర్హులగుదురా? శ్రీనాథుని గ్రంథముల

విమర్శించువారందరికి ఇట్టిసందేహము కలుగకమానదు. ఒక శ్రీనాథునిగురించి అనలే! భారతాది పురాణేతిహాసముల తెనిగించిన నన్నయాయులవిషయమునకూడ నిది వర్తించును. ప్రస్తుతకాలమున బంగాళి, హిందీ, ఇంగ్లీషు మొదలగుభాషలనుండి నాటకములను నవలలను మనవారు తెనిగించుచున్నారా? శ్రీనాథులు మాడ నిట్టివారేనా? కానియెడల వారికిగల ఆధిక్యమేమి? ఇటువంటి ప్రశ్నల కన్నిటికి సమాధానము చెప్పవలయు ననిన వీరి గ్రంథములకు మాతృకలగు సంస్కృతములను విమర్శపూర్వముగ పరిశీలింపవలెను. సంస్కృతమునకును తెనుగునకును గల తారతమ్యములను తెలుసుకొనవలెను. భీమేశ్వరపురాణవిషయమై కొంతవరకు క్లిష్టివిమర్శ ఇచట చేయబడి యున్నది. శ్రీనాథుని భీమఖండము సంస్కృతమునకు సరియగు తెనుగా? అందు అతనిచే స్వయముగ కల్పింపబడిన భాగములేనైన ఉన్నవా? అట్టివాటిని వేరుపరచినయెడల శ్రీనాథుని కవిత్వభారణి యెట్టివా నిర్ణయించుటకు కొంతపీటగును. (3) స్వకల్పితములుగాక భాషాంతరీకరణభాగములను తెనిగించుటలో శ్రీనాథుడు త్రొక్కిన మార్గమెద్ది? మూలమునకంటె తెనుగు స్పష్టముగను గుట్టుమగను ఇంపుగను ఉన్నదా? తెనిగించుటలో శ్రీనాథుని పద్ధతికిని తక్కిన ఆంధ్రకవుల పద్ధతికిని గలభేదమెట్టిది? ఇట్టి విషయములను విమర్శించినయెడల మన ప్రాచీనకవుల “ఆంధ్రీకరణశైలి” ఇట్టిదని నిరూపించుట సులభముగను.

ఈవిషయములను వివరించుటకు పూర్వము సంస్కృతభీమఖండమునుగురించి రెండుమాడుమాటలు చెప్పవలసియున్నది. (1) ఇది ప్రస్తుతపు గోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురం తాలూకాలోని దాక్షారామమందుండు భీమ

శ్వరదేవుని మాహాత్మ్యమును వర్ణించు స్థలపురాణము. ఇందు దక్షారామమేకాక దాని చుట్టుపట్టునందు దేశము. కూడ వివరింపబడియున్నది. పితాపురము, కుమారారామము, సర్వవరము, మొదలగు త్రేత్రముల ప్రశంస విస్తారముగ గలదు. వీటిని వర్ణించుటలో దేశముయొక్క నైసర్గిక స్వరూపములను వ్యవసాయపద్ధతులను పంటలను గ్రంథకర్త షేర్చొనియున్నాడు. ఈవర్ణనలను చదివినప్పుడు స్థలజ్ఞుడును దేశానుభవము కలవాడును గోదావరిమండల నివాసియు అగు ఆంధ్రు డీగ్రంథమును రచించెనని తోచకమానదు. గ్రంథమునకు గౌరవము కల్పించుటకై దాని కర్తృత్వము వ్యాసునియం దానొప్పించబడెనకాని నిజముగ దానిని వ్రాసినవాడు దక్షారామ ప్రాంతమందలి ఆంధ్రుడే. కావున దేశస్థితిగతులను తెలుపు భాగములు చాలవరకు విశ్వసనీయులు. (2) కాని, ఇందు వివరింపబడిన స్థితిగతు లేకాలమునాటివి? అను విషయమకూడ కొంచె మాలోచింపవలయున్నది. భీమఖండము స్కాందపురాణములోని ఏబదిఖండములలో నొక్కటి. కాని ఈ పురాణ మెప్పుడు రచింపబడినదో మనకు తెలియదు. అయినప్పటికిని ఏబదిఖండములను రచించినవాడొక్కడు కాదనియు, వీటిని అప్పడప్పుడు భిన్న గ్రంథకర్తలు వ్రాసిననియు, పండ్రెండవ శతాబ్దముననో పదమూడవ శతాబ్దముననో వీటినిన్నిటిని స్కాందపురాణములోగలిపి రచియి తోచుచున్నది. సంస్కృతభీమఖండము పండ్రెండవ శతాబ్దమునకుముందు వ్రాయబడిలేదని చెప్పవచ్చును. ఈయూహకు కొన్ని కారణములు కలవు. దక్షారామ మందలి భీమేశ్వరాలయములో పదుకొండవశతాబ్దమునకు పూర్వ మగుశాసనములు లేవు. ¹ పండ్రెండు పదమూడవ శతాబ్దములశాసనము లెక్కువగనున్నవి. దీనినిబట్టి పదునొకండవశతాబ్దమునకుపూర్వము దక్షారామత్రేత్ర మంత ప్రసిద్ధిగాంచినదికాదనియు, పండ్రెండవ శతాబ్దమునండి

దానిప్రఖ్యాతి ఆధికమగుచు వచ్చెననియు, అందుచేత యాత్రికు లనేకు లవటికి వెళ్లి దానధర్మముల చేయుమంది రనియు చెప్పవచ్చును. ఈప్రసిద్ధి హెచ్చుకానుకాను త్రేత్రమాహాత్మ్యమును వర్ణించి దానికిగల కారణముల నిరూపించుటకై భీమఖండ మను గ్రంథము వ్రాయబడి యుండును. అనగా, ఇది పండ్రెండవశతాబ్ద గ్రంథమని చెప్పదగును. ఇదిగాక తృతీయాధ్యాయమందు కుమారా రామవర్ణననందర్శములో రాజ నారాయణస్వామి యొక్కయు భీమేశునియొక్కయు ప్రశంస కలదు. శ్రీ నాథు డీభాగమును తెనిగించుచు “భీమేశం” అను సంస్కృతమును “చాళుక్యభీమేశ్వరు”² నని తెనుగు లోనికి తర్జుమాచేసెను. దీనికికారణము కుమారారామము లోని భీమేశ్వరుని చాళుక్యభీమండరాజు ప్రతిష్ఠించుటయే. లింగములకు వాటిని ప్రతిష్ఠించినవారిని బట్టి నామములేర్పడుట సాంప్రదాయసిద్ధము. భీమఖండము తృతీయాధ్యాయమందు షేర్చొనబడిన “ఇంద్రేశ్వరుడు,” “విదేశ్వరుడు,” “యోగేశ్వరుడు,” “బ్రహ్మేశ్వరుడు,” “వరుణేశ్వరుడు” మొదలగునవి దీనికి దృష్టాంతము. కుమారారామమందు ఈశ్వరుని ప్రతిష్ఠించిన చాళుక్యభీమడు వేంగిదేశమును పాలించిన రెండవచాళుక్యభీమడు. ఇతడు క్రీ. శ. 934 మొదలు 945 వరకు రాజ్యముచేసెను.³ కావున ఇతనిని షేర్చొనుమందు భీమఖండము క్రీ. శ. 934 కుపూర్వము వ్రాయబడినదికాదని స్పష్టము. ఇట్లే పై నుదహరింపబడిన “రాజనారాయణస్వామి” రాజ నారాయణుడనుబిరుదును వహించినట్టి కులోత్తుంగ చోళ చక్రవర్తిచే నెలకొల్పబడిన దైవము.⁴ ఈకులోత్తుంగుడు క్రీ. శ. 1070 మొదలు 1118 వరకు రాజ్యముచేసెను. దీనినిబట్టి భీమఖండము 1100 ప్రాంతముననో అటు తర్వాతనో వ్రాయబడినదని చెప్పట కవకాశము కలుగుచున్నది. మరియుక హేతువుచేగూడ నిది పండ్రెండవ

1. Inscriptions of the Madras presidency Vol. I లో క్రీ. శ. 1038 సంవత్సరపుశాసనమే ప్రాచీనతముగ నున్నది. South Indian inscriptions Vol. IV లో ఇంతకంటే ప్రాచీనముగ శాసన మున్న

దేమాకాని, ఆసంపుటము నాకిచట లభింపబడినదే నేను దానినుండి ఉదాహరింపలేకున్నాను.

2. ద్వితీయాధ్యాయము. పద్యము. 68.
3. ఆంధ్రులచరిత్ర 1. సంపుటము. పు. 284.
4. S. I. Inscriptions Vol. III, Part II, P. 130.

తర్వాత గ్రంథమునఁబుజువు చేయవచ్చును. జగన్నాథము శ్రీకూర్మము సింహచలము పై నుండి వైష్ణవతేత్రములు వర్ణింపబడియున్నవి. ఇందులపట్టి శ్రీకూర్మమునకుగాని సర్వపురమునకుగాని ప్రాంతము శతాబ్దమునకు ముందు విశేషఖ్యాతియుండి యున్నది. జగన్నాథ మొకప్పుడు బాధతేత్రమునుండి నదియు కాలక్రమమున నది వైష్ణవతేత్రముగ మారితినియు అంతవిష్ణ్వాలయమును క్రీ. శ 1078-1150 మధ్య పాలించిన అనంతవర్మ చోడగంగచక్రవర్తి కట్టి యిచ్చియున్నది.¹ దీనినంతెనుబట్టిమాడ సంస్కృత భిమేశ్వరపురాణము పండ్రెండవ శతాబ్దమునకు పూర్వపు గ్రంథముకాదని స్పష్టమగుచున్నది.

శ్రీనాథుడు భిమేశ్వరపురాణమును 1428 సంవత్సరమునకు తర్వాత వ్రాసెనని, “దక్షవాటికయందుఁ దరుణేందుమాళికి మొగలివాకిట ధామమును రచించె,”² అను నీపద్యపాదమును

శ్లో. కాకే పుష్కరబావిశ్వగణితే సంవత్సరే కీలకే
కార్తిక్యాంశనివాసరే సుకృతధీ శ్రీయన్న మంత్రీశ్వరః,
దాక్షరామజ భీమలింగపురతః శ్రీసప్తగోదాతలే
ప్రాచీనో పురమండపంసమకరోద్రమ్యంశిలానిర్మితమ్.

అను దాక్షరామకాసనములోని శ్లోకముతో³ సమన్వయించి చూచినయెడల మనకు తెలియుచున్నది. అనగా సంస్కృత భిమఖండము రచింపబడినతర్వాత సుమారు మాడువందల సంవత్సరములకు తెనుగు భిమఖండము వ్రాయబడినది. మనము సామాన్యముగ పూర్వాచార పరాయణులమై యున్నాము. మనపూర్వులకు మనకంటెమాడ నధికముగ పూర్వాచారములందు గౌరవముండెడిది. ఇష్టప్రకారం పూర్వకాలమున ఆర్థిక సాంఘికస్థితులందు వేగముగ మార్పులు కలుగుట కవకాశముండెడిదికాదు. కావున సంస్కృత భిమపురాణమును వ్రాసిన కవియొక్కకాల మందలి ఆంధ్రదేశపు స్థితిగతులకును, - శ్రీనాథునికాలము

నాటిజాతికిని విశేష భేద ముండియుండదు. అనగా క్రీ. శ. 1150 మొదలు 1450వరకు గోదావరి మండలమున దలి ఆర్థిక సాంఘికవిషయములు భిమఖండమునుండి తెలుసుకొనుట కవకాశమున్నదని చెప్పవచ్చును. ఈ క్రింద వివరింపబడిన అంశములు ముఖ్యముగ శ్రీనాథుని భిమఖండము నాధారముగ జేసుకొని వ్రాయబడినవి.

II

సంస్కృత భిమఖండరచితకాలమునాటికి తెనుగు దేశమునకు ఆంధ్రదేశము, త్రిలింగదేశము అనుపేర్లు సర్వ సాధారణమై యుండెను. ఎప్పటినుంచి ఈదేశమునకు ఆంధ్రమనుపేరు వ్యవహారములోకి వచ్చెననువిషయమై అభిప్రాయభేదము కొంతకలదు. ఏడవశతాబ్దమునండి ఆంధ్రదేశములో చాలభాగమును పాలించిన తూర్పు చాళుక్యరాజుల శాసనములందును వారికి సమకాలీనులగు పశ్చిమచాళుక్యులయొక్కయు రాష్ట్రహేతులయొక్కయు చోళులయొక్కయు శాసనములందు - అనగా సుమారు క్రీ. శ 600 మొదలు 1000 వరకు లభింపబడిన శాసనములందు - ఆంధ్రదేశమునుపేరు కనుపిండుటలేదు. “వేంగీ,” “వేంగీమండలం,” “వేంగీదేశం,” “వేంగీమహారాజ్యం,” “వేంగై నాడు” లోనగు ప్రయోగములే కనుపిండుచున్నవి.⁴ పదకొండవశతాబ్దపు శాసనములలో కొన్నిటియందుమాత్రము “ఆంధ్ర” మనుమాట యున్నది. పండ్రెండవశతాబ్దమునుండి ఈమాట విశేషముగ వ్యవహారములోనికి వచ్చినది. పదకొండవ శతాబ్దముందు వ్రాయబడిన భారతమందుమాడ “ఆంధ్ర” శబ్దప్రయోగము కానరాదు. రాజరాజవరేంద్రుని “వేగీ విషయాధీశ,” “వేగీనాథ,” “వేగీభూషణభీ”⁵ అనియు, రాజమహేంద్రవరమును, “వేంగీదేశమునకు నాయకరత్నంబును బోని” అనియు నన్నయ వర్ణించియున్నాడు.⁶ అజ్ఞుమనితీర్థయాత్రకథను తెలిగిండుచు సంస్కృతభారతములోలేని “వేగీదేశము”నకు మాడ అర్జునుడు వచ్చినట్లు⁷

1. Gazetteer of Bengal Vol. II	2. 1 ఆశ్వాసము, పద్యము 75.
3. South Indian Inscriptions Vol. IV No 1381 of India Vol I, P. 39; 45; Nellore Inscriptions P. 164.	4. Ind. Antiquary VI, 68; XII, 219. Arch Survey Nilganda Inscription of Amogavarsha I
5. ఆదిపర్వము ఆశ్వాసము II* పద్యము 1	6. ఆదిపర్వము ఆశ్వాసము I పద్యము 8
" " 5 " 1	7. " " 8 " 139
" " 8 " 1	

నన్నయ చెప్పియున్నారు. కాని ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చినట్లు చెప్పలేదు. ఇట్లే భాషను గురించి చెప్పవలసి "తెనుగున రచియింపు మధిక ధీయుక్తిమెయి," "నన్నయభట్టు తెనుగున" మహాభారతసంహితారచన బంధుడు డయ్యే" ¹ అను వాక్యములలో "తెనుగు" అనుమాటయే కాని ఆంధ్ర మనుమాట లేదు. ఈ కారణములను ఇటువంటి హేతువులు మరికొన్నిటిని బట్టి తెనుగుదేశమునకు మొదటినుండి ఆంధ్రదేశమనియు తెనుగుభాష కాంధ్రభాష అనియు తెనుగువారికి ఆంధ్రులనియు వ్యవహారము లేదని కొందరి అభిప్రాయము. ² పదకొండవ శతాబ్దమునుండియే ఈదేశమునకు ఆంధ్రదేశమనుపేరు వచ్చినదని వారి మతము. ఈ వాదములోని గుణలోపముల చర్చచేయుట కిది సమయముకాదు. మొదటినుండియు "ఆంధ్రులు" "తెనుగు" వారు ఒక్కరే అని నా యభిప్రాయము. దానికిగల కారణములను మరియొక వ్యాసమున నేను నిరూపించి యున్నాను. ³ తూర్పుచాళుక్యుల కాలమున "ఆంధ్రదేశ" మనుమాట వ్యవహారములో కాన్పించకపోవుటకు కారణమొకటి యని తోచుచున్నది. ఈరాజులు మొట్టమొదట ఆంధ్రదేశములో నొక భాగమున వేగిమండలమును మాత్రము జయించి వశపరచుకొనిరి. అందుచే వీరికి వేగిశ్వరులనియు వీరిరాజ్యమునకు వేగిరాజ్యమనియు పేరు వచ్చెను. కాలక్రమమున ఆంధ్రదేశములోని మరికొన్ని భాగములను జయించితర్వాతకూడ ఆపేరే రూఢమయ్యెను. ప్రస్తుతకాలమున మనదేశమందుండి అమెరికాకువెళ్ళు వారిలో, మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు, హిందువులు ఉన్నను వారందరిని హిందువు లనియే అమెరికావారు పిలుచుచుందురు. దీనికి కారణము మొదట అమెరికాకు వెళ్ళినవారు హిందువులగుటయే. అట్లే దక్షిణాఫ్రికాలోని మనవారందరిని అక్కడివారు "మాతీ" లనియే పిలుచుచుందురు. ఇదేవిధముగ ప్రాచీనకాలమున ఆంధ్రదేశమున కంతకు వేగిదేశ మనుపేరు ప్రచారములోనికి

వచ్చియుండును. ఇదిగాక తూర్పుచాళుక్యరాజులు ఆంధ్రులుకారు. వారు కర్ణాటదేశమునుండివచ్చినవారు. రాజరాజనరేంద్రుని కాలమువరకు వారికి ఆంధ్రమందు పరిపూర్ణముగ నభిమానము లేకుండెను. అతని కాలమునుండి ఆంధ్రములో గ్రంథముల వ్రాయించుట ప్రారంభమయ్యెను. ఈయభిమానముతోపాడే దేశమునకు చాళుక్యులు రాక పూర్వము ప్రచారమందుండిన ఆంధ్రదేశమనుపేరు వ్యవహారములోనికి వచ్చెను. నన్నయకాలమందు ఆంధ్రదేశమునకంతకు వేగిదేశమనుపేరు చెల్లుమండెనుటకు కట్టునని తీర్థయాత్రసంపర్కమున అతడు వ్రాసినపద్యమే సాక్షి. అందు కలిగ దేశమునకు దక్షిణముననుండినట్టియు భీమేశ్వరశ్రీశైలశ్రేణులతో కూడినట్టియు దేశము వేగిదేశమని అతడు చెప్పెను. కాశేశ్వరముతోకలిసి ఈరెండు శ్రేణులు ఆంధ్రదేశమునకు సరిహద్దులను ప్రతితి కలరు. గదా! వేగిదేశపు హద్దులుకూడ నివియే. అందుచేనన్నయ దృష్టిలో ఆంధ్రదేశము వేగిదేశము ఒక్కటే యని స్పష్టమగుచున్నది. చాళుక్యులు దేశభాషాభిమానులగుటచేతను దేశభాషయందు గ్రంథముల వ్రాయు నాచారము ప్రారంభమగుటచేతను బహుకాలమునకు పూర్వము ప్రచారములోనుండిన ఆంధ్రదేశమనుపేరు తిరిగి ప్రచారములోనికి వచ్చెను. పండ్రెండవ శతాబ్దమునో అటుతర్వాతనో వ్రాయబడిన భీమేశ్వరపురాణమందు ఆంధ్రదేశ మనుపేరు ప్రఖ్యాతమై వ్యవహారమందుండుటగోతర్పర్య మేమియు లేదు.

కాని సంస్కృతగ్రంథమునం దుదహరింపబడిన ఆంధ్రదేశపుహద్దులకు శ్రీనాథునిచే నుదహరింపబడిన దానికిని కొంచెము భేదముకలదు. పితాపురము త్రిలింగేశ్వరదేశముల సంగియందున్నదని సంస్కృతమున వ్రాయబడినది. దాని నదేవిధముగ శ్రీనాథుడు తెలిగించెను. ⁴ కాని మొదటి ఆశ్వాసములో రెడ్లరాజ్యమును నర్ణించుచు "సింహాద్రిపర్వంతసేమాంధ్ర మేదిని" అని ఆంధ్రదేశమునకు సింహచలము సరిహద్దుగ చెప్పెను. దీనిని బట్టి

1. ఆదిపర్వము ఆశ్వాసము I. పద్యము 8, 16

2. Indian antiquary 1913. ఆంధ్రప్రతిక సంవత్సరాదినంచితకలలో నొకజానియందు మ. రా. శ్రీ వేమూరు విశ్వనాథశర్మగారు ఈఅభిప్రాయమును వ్యక్తపరచిరిని నాజ్ఞాపకము.

3. గతక్రిస్మసులో మద్రాసునుండు జరిగిన Oriental Conference లో నేనీవిషయమును గురించి వ్యాసము చేసివియుంటిని.

4. II ఆశ్వాసము 55, పద్యము.

5. I ఆశ్వాసము, 29 పద్యము.

రాజవశతాబ్దములో కలింగదేశములో నొక భాగమును నింపబడుచుండిన పితాపురమునకును సింహాచలమునకును మధ్యనుండునుండలము తర్వాత మూడువందల సంవత్సరములకు అంగ్రదేశములోని భాగమయ్యెనని స్పష్టమగుచున్నది. అంగ్రులు సింహాచలవరకు వ్యాపించుటచేతను గుద్దాంగ్రులగు రెడ్డిరాజు లీ భాగమునంతను జయించుట చేతను ఈ భాగమునకుమూడ అంగ్రదేశ్య మేర్పడెను.

భీమఖండమండు త్రిలింగశబ్దము అంగ్రదేశ్య పర్యాయముగ వాడబడియున్నది. కీర్తిశేషు లగు కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మీకారావుగారు విద్యానాథ మహాకవికి పూర్వము త్రిలింగశబ్ద మీయర్థమున వాడబడియుండలేదని వ్రాసిరి. విద్యానాథమహాకవి క్రీ. శ. 1295 మొదలు 1321 వరకు పాలించిన రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలము నాటి వాడు. లక్ష్మీకారావుగారిపాదమే సరియైనయెడల భీమఖండము పదునాలుగవశతాబ్దమున వ్రాయబడినననియు సంస్కృత భీమఖండమునకును శ్రీనాథుని గ్రంథమునకును నూరుసంవత్సరములకుండు నెక్కువ వ్యవధి లేదనియు చెప్పవలసివచ్చును. కాని ఇంతస్వల్పకాలములో సంస్కృతగ్రంథమునకు విస్తారమగుగౌరవము కలుగుటయు, అది దేశమందు ప్రతితిగాంచుటయు జరిగియుండదు. శ్రీనాథునికి దాని యందుగల శౌరవమునుబట్టిచూడ అది అంతకుండు ప్రాచీనమైనదిగ నుండవలెనని తోచును. అనగా త్రిలింగశబ్దము విద్యానాథునికి నూరు నూటయూడై సంవత్సరములకు పూర్వమునుండియే వ్యవహరమందుండెనని చెప్పట కవకాశమున్నది.¹

శ్రీనాథుడు భీమఖండమందు వేర్వేరిన తక్కిన దేశములలో ననేకము లతనికాలమం దాపేర్లతోనుండెనాయను సందేహము కలుగుచున్నది. బోట అంగవంగకురుకు కురుకుంజల అవంతి లాటదేశములట్టివి.² ఏవియో కొన్ని దేశముల పేర్లను చెప్ప నుద్దేశించి అతడీ బాబితాను తయారుచేసెను. వీటిని గరించిన చారిత్రకవిషయము లేవియు లేవు. ఇట్లుగాక, అంగ్రదేశమునకు సమీపమందుండిన ఉత్కళ కలింగ ఒడెరాజ్యములు, కర్ణాటరా

జ్యము యవనరాజ్యము అతడెరిగినవి. ఉత్కళ, కలింగ, ఒడెపదములు ఇప్పటి గంజాం ఒరిస్సా మండలములను సూచించుచున్నవి. కర్ణాటమనగా విజయనగరసామ్రాజ్యము. శ్రీనాథుని భీమఖండకాలమునాటికి అంగ్రదేశములోని నెల్లూరు కడప కర్ణులు బగ్గారి అనంతపుర చిత్తూరుజిల్లాలు దానిలో చేరియుండెను. యవనదేశమనగా బహమనీరాజ్యము. దానికప్పుడు అహమద్ నేను సుల్తానుగ నుండెను. ఈమూడును స్వతంత్రరాజ్యములు. వీటిని పాలించుచుండిన వారిలో రెడ్డిరాజులు సఖ్యము గలిగియుండిరి. వీరుగాక పండువా సుల్తాను మూడ వీరికిమిత్రుడే. పండువారాజ్యము బంగాళరాష్ట్రములో నుండినట్లు తోచుచున్నది.³

యవనకర్ణాటకాత్కళములలో చేరని అంగ్రదేశమునకు - అనగా ఇప్పటి గోదావరి విశాఖపట్టణ జిల్లాలకు, అల్లాడ వీరభద్రారెడ్డి రాజుగనుండెనీ శ్రీనాథుడు చెప్పియున్నాడు. ఇతడు అల్లాడరెడ్డియొక్క రెండవ కుమారుడు. ఇతనికి వేముడను అగ్రజు డుండెను. వేమారెడ్డి జీవించియుండగా వీరభద్రారెడ్డికి రాజ్య మెట్లు వచ్చెనో శ్రీనాథుడు స్పష్టపరచలేదు. వీరభద్రారెడ్డి భార్యయగు అనితల్లియొక్క కలువచేరు శాసనము మూలమున రాజ్యమామెదియనియు ఆమెద్వారా వీరభద్రునికి రాజును బిరుదు లభించినదనియు వీరభద్రుని తండ్రియగు అల్లాడరెడ్డి ఆమెకు సహాయముచేసినవాడేకాని రాజు కాడనియు రాజ్యముమూడ ఆమెపేరనే కొంతవరకు జరుగుచుండెననియు (వినతనరపాలపాళీ, కనదురుమాళిస గుడితగంధపదాబ్ధా అని తల్లి-అను కలువచేరుశాసనము లోని శ్లోకపాదమును గవనించునది.) మనకు తెలియుచున్నది. ఈవిషయములను కప్పిపెట్టుటయేగాక వీటికి విరుద్ధముగను వీటితో సహస్వయించుటకు వీలులేనివియు నగువాటిని కొన్నిటిని శ్రీనాథుడు భీమఖండమున చేర్చియున్నాడు. (1) "తత్సంబంధబాంధవంబున..... విజయధాని సమాటికనంబుల దిశలల్లాడ నల్లాడ భూవల్ల భుండు రాజుమహేంద్రంబు రాజధానిగా సింహాద్రి

1. అంగ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచికలలో నొకదానియందు "త్రిలింగమునుండి తెనుగుపుట్టెనా, తెనుగునుండి త్రిలింగముపుట్టెనా" అనువ్యాసములో లక్ష్మీకారావుగారు ఈవిషయమును విమర్శించియున్నారు.

2. 1 ఆశ్వాసము. 19 పద్యము.

3 D. C. Sen History of Bengali language and literature

పర్వతంబు.....విశ్వవిఖ్యాతంబు భువన మండలంబు
బలిపాలించె" (1. ఆత్మసము 82). తత్సంబంధబాంధవ
మనుటలో పోలియవేమ అన్న పోత అన్న వేమకుమార గిరి
శ్వరాదులగు కొండపిటిరెడ్ల సంబంధ మని శ్రీనాథుని
యుద్దేశము. కాని కలువచేరు కాసనములో అనితల్లితండ్రి
యగు కాటయవేమునిబంధువగుటచేత అల్లాడరెడ్డి అతని
తల్లికి సహాయముచేసెనని చెప్పబడియున్నది. కాటయ
వేముని బాంధవ్యము మిగల సన్నిహితమైనది. కొండపిటి
రెడ్ల బాంధవ్యము దూరమైనది. అల్లాడరెడ్డి అధికారము
నకు రాకపూర్వమే అతనివియ్య మగు కాటయవేముడు
రాజమహేంద్రవరమునకు పరిపాలకుడయ్యుండెను. కాట
యవేమునికి అల్లాడగుటచేతనే వీరభద్రునికి రాజ్యములభిం
చెను. ఇట్టిసందర్భములో కాటయవేముని కొంచెముహుడ
స్వరించక అల్లాడరెడ్డి స్వతంత్రరాజైనట్లును అతని నుండి
యే వీరభద్రునికి రాజ్యమువచ్చినట్లును వర్ణించుటమిక్కిలి
యసంగతము. ఇట్లుచేయుటలో శ్రీనాథుని యుద్దేశ
మేమి? భార్యమాలమున రాజ్యము లభించినదని చెప్పిన
యెడల గౌరవహీనియని అతడు తలచియుండును. సాధా
రణముగ మనకవులు ముఖ్యునిచేయుటయం దత్యంతో
త్సాహము కలవారు. శ్రీనాథుడుహుడ ఇట్టివాడే. అతిశ
యోక్తి వారికి సహజము. ఇదిగాక ఇంతకంటె ప్రబల
కారణ మింకొకటియుండవచ్చును. (2) శ్రీనాథుని భి
ఖండమును చదివినను ఆకాలపుకాసనముల పరిశోధించినను
వీరభద్రుడు "అగ స్త్యభ్రాత"గ కనుపించును. రాజ్యము
నకు హక్కురాలు అని తల్లి; అధికారమునుచెలాయించు
చుండినవాడు అన్నయగు వేమరెడ్డి "రాజ్యభరణితిబట్ట
ముగట్టి"1 వీరభద్రుని "ధాతియేలింప" జేసినవాడు
వేముడు.2 బెండ్రూడన్న మంత్రి యవనరాజున అహ
మ్యుడునేననుకు వ్రాయులేఖలలో వేమ మహీసురేంద్ర
రాజ్యోన్నతిని వర్ణించుచుండెనుగాని వీరభద్రుని అధికా
రమును కాదు.3 అన్న మంత్రి "వేమ భూపాలుగాజ్య
భారధురంధరుడు," "వేమభూధవ కృపాసంధి త ప్రాభ
వుడు"4 రాజధానియగు రాజమహేంద్రవరము "వేమ
భూపాల రాజ్యాభివృద్ధికరము.5 పండువాసురతాటి

యభివృద్ధినుగలు; ఒడ్డెరాజిచ్చిన శ్రీలు; కర్ణాటభూపతి
పంపిన ముక్తాతపత్రము, యవనరాజున గాన హయములు
లోనగువాటిని అనుభవించువాడు వేముడు; రెడ్డిరాజ్య
మందు సామంతరాజులై కప్పము చెల్లించుచుండిన బారు
హదొంతి మన్నెస ప్రమాడియ రాజన్యులందరు వేముని
మ్రొక్కుచుండిరి. అధికారమంతయువేమునియందుండక్ర
మించియుండుటచేతనే అనితల్లి కలువచేరు గ్రామమును
"భావుకసన్నిధియందు" దానముచేయవలసివచ్చెను. (3)
అనితల్లితండ్రియగు కాటయవేముడు 1416 కు తర్వాత
జీవించియుండినట్లు లేదు. ఆమెయొక్క కలువచేరుకాస
నము 1423 సంవత్సరమునాటిది. భీమఖండము 1428
తర్వాత వ్రాయబడినది. కాటయవేముని తర్వాత అతని
కుమారుడు కుమారగిరి విస్తారకాలము రాజ్యము చేయ
లేదు. కుమారగిరిమరణానంతరము శత్రురాజు లతనిరాజ్య
ముపై దండెత్తిరాగా అతనిసోదరి యగు అనితల్లిపక్ష
మున అల్లాడరెడ్డి యుద్ధముజేసి రాజ్యము నామెవశము
గావించెను. ఇది 1416 న జరిగినది. అప్పటికే అనితల్లి
వీరభద్రరాజుని వివాహమాడియుండెను. ఇట్టి సందర్భ
ములో రాజమహేంద్రరాజ్యమునకు 1416 మొదలు వీర
భద్రుడు రాజుగనుండవలసియుండగా అల్లాడరెడ్డి మరణా
నంతర మతని పెద్దకుమారుడగు వేముడు తమ్ముడగు వీరభ
ద్రునికి పట్టుమగట్టినట్లు శ్రీనాథుడు చెప్పియున్నాడు.
అల్లాడరెడ్డి 1425 వరకు జీవించియుండినట్లు తెలియు
చున్నది. 1416 మొదలు 1425 వరకు వీరభద్రరాజుని సిం
హాసనార్హుడు కాకుండెనా? అల్లాడరెడ్డిఅతనికేలపట్టుము
గట్టలేదు? అనుసంశయమొకటిగలుగుచున్నది. దీనినంతను
చూడగా శాస్త్రసమ్మత మగు హక్కు అనితల్లిదైనను
కాటయవేముని తర్వాత రాజ్యముచేసినవాడు అల్లాడరెడ్డి
అనియు, అతనితర్వాత అతని కుమారుడు వేముడనియు
చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. అల్లాడరెడ్డి బ్రతికియుండినంత
వరకు అనితల్లి తనభర్తయగు వీరభద్రునికి పట్టాభిషేకము
చేయవలయునని పట్టుపట్టియుండలేదు. ఎట్టి పట్టుదలకు
మాడ అప్పడవకాక నుండినదికాదు. అల్లాడరెడ్డి శత్రు
రాజులవలన గలిగిన ఆపదనుండి రాజ్యమును రక్షించు

1. ఆత్మసము 84	4. ఆత్మసము 118, 5. ఆత్మసము 198
2. " 41	5. " 43
3. " 74	

అరియేటిలింగన యొక్క సహా
 మొదలై భారతదేశం మొద
 జయించి రెడ్డిరాజ్యమును విస్తరించు
 యుండెను. అట్టిమహామహం నెదిరించి భర్తను సింహాసన
 నుంచి దుంచుటకై ప్రయత్నించుట నష్టకరమని ఆమె
 భావించియుండెను. అతడు చనిపోయిన పిమ్మట మొగ
 తాటు పడవలిన యగత్యము లేకపోవుటచే భర్తగౌరవ
 మును కోరువగు నిరపి పట్టాభిషిక్తుని గావించెను.
 తమారెడ్డి మనఃపూరిత దానికి సమ్మతించినట్లు కనపడ
 దు. పొరువవంతుడును బలవంతుడును అగుటచే తమ్ముడు
 రాజగుటయు తాను సామాన్యుడుగ నుండుటయు అతని
 కధిగీకారమై యుండదు. అందుచేతనే తండ్రివలె అతడు
 కూడ సర్వాధికారముగలవాడై యుండెను. (4) రెడ్డి
 రాజులు పంటకులములోనివారు. ఇప్పటికికూడ నెల్లూరి
 జిల్లా యందలి ప్రముఖులగు కాపులవంతులరెడ్డి. పితృ
 వారసత్వ పంచకొనక, తరతరములవరకు బంధువర్గము
 లో కొక కుటుంబమందు కలసి వ్యవహారము చేసుకొను

చుండుట హారితో ఇప్పటికికూడ ఆచారమై యున్నది.
 అల్లాడరెడ్డి వేమారెడ్డి వీరభద్రారెడ్డి అనితల్లి మొదలగు
 వారందరు కలిసి రాజ్యముచేయుచుండుటమాడ ఈయా
 చార మనాదిగనున్నదని స్ఫురించకమానదు. కొంతకాల
 మువరకైన రాజమహేంద్ర రెడ్డిరాజ్య మున్నతస్థితియం
 దుండుటకు బంధువులలోగల ఈయొకమత్యమేకారణము.

అప్పటిపరిపాలనక్రమమును గురించి శ్రీనాథుడు
 వివరముగ నేదియుచెప్పలేదు. బలపరాక్రమముల గలవా
 రై శత్రువుల ఖండించి రాజ్యమును విస్తరింపజేయుట,
 వితరణగలవారై దేవునియందును బ్రాహ్మణులయందును
 భక్తిమాపుచు పంచారామాది పుణ్యక్షేత్రములందలిదేవా
 లయములకు భూదానములను యోగ్యులగు బ్రాహ్మణులకు
 అగ్రహారదానములనుచేయుట రాజులకు ప్రధాన కర్తవ్య
 ములుగ నెంచబడుచుండెను. “నరేంద్రసారణీ సఖివివర్ధ
 మాన బహుసస్యసమాకుల మగ్రహారము” అని చెప్పటచే
 కర్మకులకు వలయుసదుపాయముల కల్పించుట ప్రభువులకు
 సహజమై యుండెనని చెప్పవచ్చును.

ప రా స్వే ష ణ ము

దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు

శ్రీ తాభీష్టదాయకులైన వసుమతి, నేతల నవ్వు వెన్నెలల యందు;
 సౌందర్యవిభ్రమాస్పదలైన జవరాండ్ర, సరసకటాక్ష వీక్షణములందు;
 లలిమూగి వాఙ్ముఖంబులు ప్రీతి విసేమెచ్చు, తత్జ్ఞుల సాధువాదములయందు;
 తత్త్వజ్ఞుడను ప్రవాదము నమ్మి డగ్గలు, శ్రీతముముక్షుల నమస్కృతులయందు;
 అరసితినిగాని కననేరనైతి నిన్ను, విశ్వమునలేవో? కాక యస్వేషి జనుల
 తమకట్టుట నిత్యవ్రతమొనీకు? శాంతిసీమంతిని! చిత్రచరితవార!!
 సీ రవిరశ్మి చొరని సౌంద్రద్రుమహా దళ్యానీ, మలలో నివసించెదేమొ?
 జలచరంబులకైన మెలగంగరాని వా, ర్నిధిగర్భముల సంచరించెదేమొ?

తరళవాయుతరంగ తతినిర్మితములైన, అలితంపుఁ బుట్టముల్ గట్టదేమొ?

శరదిందుచంద్రికా చ్ఛాయామయంబైన, గందంబు మేన నలందేదేమొ?

తే. అమలగంధర్వవగరహార్యాగ్రసీమ, మృదుగగనవృష్పశయ్య నిద్రించదేమొ?
ఎవ్వఁడెఱుఁగు నీకలరూప మిట్టిదనుచు, శాంతిసీమంతిని! చిత్రచరితవార!!.

చ. కెలఁకుల నిల్చినట్లు, పలికింపఁదొడంగినయట్లు, చేరఁగాఁ
బిలిచినయట్లు నెయ్యమునఁ బేర్చినయట్లు స్ఫురింపజేసి యా
వలినిముసంబులోన, ధృతివాపి తిరోహితవయ్యె దక్కటా!
యలతొలికాఱు చంచలలకంఠెను జంచలవీవు కోమలీ!.

సీ. మూర్ధాభిషిక్తుఁడౌ భూమిశ్వరుఁడుమొదల్, బిచ్చమెత్తెడు నిఱుపేదవఱకు;
గగనచారసమర్థుడగు నాగరకుఁడాది, మయిగప్పఁటెఱుఁగని మలినవఱకు;
యజనయాజనపరుండైన ద్విజుఁడుదొట్టి, యేషియెఱచి సంజ పాపివఱకు;
విభుతోన చితిఁజొచ్చు వీరసాధ్వీదొడంగి, పెఱచవిఁబఱిఁజంపు జఱభివఱకు;

తే. ఆషిషీలిక మాబ్రహ్మ మఖిలజగము, తావకాద్భుత రూపనిధ్యాన పరమె!
యెల్లరఁ గలంచి యలయించె దేశరీతి, శాంతిసీమంతిని! చిత్రచరితవార!!.

సీ. పరుగెత్తనేల భాస్కరుఁడభ్రవీధి నీ, తరళాకృతిఁగను నాతురతఁ గాక;
క్షయమందనేల నిచ్చలు సుధాకరుఁడు నీ, పదదర్శనము లభింపమనిగాక;
కడలు మూలలుదూరఁగానేల పవనుండు, నీయున్ని నరయు పూనికను గాక;
జ్వలనుండు శిఖిలఁబైఁ బైఁబ్రాఁకనేల నీ, చరణాంబుజయుగంబు దఱియఁగాక;

తే. ఖచర నక్షత్రతారకా నిచయమెల్ల, మింట ననవస్థితిఁ బరిభ్రమింపనేల?
త్వత్కటాక్షైక పాత్రమై వఱలుఁగాక, శాంతిసీమంతిని! చిత్రచరితవార!!.

సీ. పరమతద్వేష మేభంగిఁ బైకొనివచ్చు, నఖిలమతము లొక్కఁ డైనచోట
పరరాజ్ఞిగీష యేకరణిని దలసూపు, నఖిలరాజ్యములొక్కఁ డైనచోట
పరజాతినింద యెప్పటఁ బ్రవర్తిల్లు, నఖిలజాతులు నొక్కఁ డైనచోట
పరజీవహింస యేవరునను వర్దిల్లు, నఖిలజీవులు నొక్కఁ డైనచోట

తే. ఈదృశమహానుభావ సమృద్ధియుతుఁడు, వరభవత్స్వయంగ్రహ పరిష్కంఠగరసిఁగుఁ
డతులతావకమహిమ మే మనఁగవచ్చు, శాంతిసీమంతిని! చిత్రచరితవార!!.

శాకుంతల నాయకుడు

గొల్లపూడి శ్రీరామ శాస్త్రి గారు

ప్రాచీన సంస్కృతనాటక సమాలోచన చేయఁ దలంచితిమిగాన, ప్రథమమున 'కనిష్ఠికా ధిష్ఠిత కాళిదాసః' 'నాటకేషు శకుంతలా' అనునాను డులఁబట్టి కవికులతిలకుఁ డగు కాళిదాసుని నాటకరాజ మగు శాకుంతలమునుగుఱించి ముచ్చటించుట కర్తవ్యమై యున్నది.

ఒకకావ్యమును విమర్శించుటకష్టము. దానికంటెఁ గష్టతరము కవివృత్తయమెఱిగి నిష్పాక్షికముగ విమర్శించుట. కష్టతమము మఱొకటిగలదు. తనవిమర్శనముచేఁ బాఠకుల మెప్పించుట. కృతివలెఁ దద్విమర్శనమును నొక వ్యక్తికృత్యధీన మైనదగుటచే వానివాని యూహాఘోషాల ననుసరించి యుండును. అయినఁ బాఠకులలోఁ గావ్యము నాక్షేపించు వారికంటెఁ దద్విమర్శనము నాక్షేపించువాకే యధికముగ నుండురు. విమర్శకునకువలె దానినాక్షేపించువానికి, విశేషపరిశ్రమగాని, విశేషాలోచనగాని యనవసరము. ఎట్లన? ఒకరు కొంతవడి విచారించి, యెట్లుకేల కొకవిధముగ నిర్ధారణచేసికొని 'దురముగ నాకనఁబడుచున్నది గుఱ్ఱముగనుండనోపును' అనియనినచో శ్రోతగనుండు వాడు దానిసమగ్రముగ వివరమునుపే, యావ్యక్తిని గుఱించి విచారణ చేయకయే 'యయ్యది గొడిద యేల కాఁగూడదు?' అనివెంటనే యాక్షేపించును. ఇంతదురము మగనపడి చెప్పినదానిని దృటిలోఁ దృటికరించినాఁడే. గుఱ్ఱము గాడిద యొకటైనదిగదా యని రోషముదృఢించి, యదివరలో 'నుండనోపును' అనిచెప్పినయాతఁ డున్నవి కొన్ని లేనివికొన్ని సమహర్షి, 'యయ్యది మమ్మాటికిని గుఱ్ఱమేయగునని తాయిగుద్దును. గాడిదపక్షము పూనిన వాడు తక్కునవాడుగనుండునా? నీవుచెప్పినకారణముల చేతనే యది గాడిద యని నిర్ణయించును. ఈవివాదములో

జయము పాక్షికము. ఒకవేళనాక్షేపకుఁడు విజయము నొందినను, దనబుద్ధిబలముచేఁ దొలఁత నొకయాకారము నేర్పఱచినవాఁడగు మొదటివిమర్శకుఁడు గణనీయుఁడు గాకపోడు.

ఇంతకు నేఁజెప్పవచ్చిన దేమన? విమర్శాక్షేపముల కవినాభావసంబంధము గలదని. కనుకనే విమర్శనముచే లోకుల మెప్పించుట కష్టతమమని చెప్పవలెను హేతువు. అయినఁ గావ్యమునకంటెను దద్విమర్శనమే భాషాప్రపంచమునకు మహోపకారకమని చెప్పవలసి యుండును. ఇట్లుకష్టతమమును, సత్యంతోపయుక్తమును నగుకృత్యమును జేయఁబూనిన విమర్శకుఁడు కవివలెఁ బండితుఁడును, ప్రతిభా విశారదుఁడును, రసజ్ఞుఁడును నగుట యేకాక నిష్పాక్షికుఁడును, నక్రొధనుఁడునునై తనకృత్యమును నిర్వహించవలయును. కవికిని బాఠకునకును మాధ్యస్థ్యము వహించిన విమర్శకుఁడు గుణదోషములలో నన్యతరమున కధీనుఁడుగాక, యావిషయమై తనకుఁ బూర్వమెవలెనఁ బ్రయత్నించియుండినచో నద్దానిపై నాధారపడక, తానోషినకొలఁది పూర్వాపరసమన్వయముతో విషయమును బరిశీలించి, తనయూహ ముమ్మాటికిని దృఢమని విశ్వాసము జనించినపిమ్మటనే తనయభిప్రాయమును వెల్లెబుచ్చినచో, నది విశేషజ్ఞునిచే నొకప్పుడాక్షేపితమైనను, హృన్యమై యుపకారజనకము గాకపోదని నానమ్మకము. ఈవిశ్వాసముతోడనే ప్రాచీనసంస్కృతనాటకములను గొన్నిటిని విమర్శింపఁ బూనితిని.

మనము తొలఁత విమర్శింపఁబూనిన శాకుంతలనాటక మసంఖ్యాకులచే నాడుమొదలు నేఁటివఱకును విమర్శింపఁ బడుచున్నది. ఇట్లే విశ్వమున సారస్వతమున్నంతకాలమును విమర్శింపఁబడుచునే యుండునని

చెప్పవచ్చును. మహాకవియగు కాళిదాసు సంస్కృతవా
జ్ఞుడు ప్రపంచమున కాకుంఠలనాటకమును దివ్యజ్యోతి
వెలిగించి, కేవల మానవాజ్ఞయనునేకక భారతధూమిని
సయితము విలసిల్లజేసి యున్నాడను విమర్శనములు
గలవు. రఘుసంకాది కావ్యరత్నరచనచే 'విశ్వేశ్వరయోగా
వ్య'మనునది సార్థకము నొందించి, కవిలోక గణ్యుడైన
మహాకవి, యంతటితో నూరకయుండలేక, కాకుంఠలాది
నాటకములను, అందువి శేషించి కాకుంఠల మును రచించి
తనయవజ్ఞతను చెల్లడించి యున్నాడను విమర్శనములును
విషయమానకాలములో లేకపోలేదు. అయ్యవి పండితవర్గ
కృతములగుటచే బాకములకు దేనికది యాదరణీయముగ నే
యుండునగుటయు సత్యదూరము గానరదు. కానియతి
వృష్టినావృష్టులు రెండును హానికరము లనియే తలంప
బలసియుండును. ఇట్టివిమర్శనములు తస్మాంధమును దెప్పించి
మహాకవి బూర్వమే కారణాంతరముచే నిదమిత్థమని,
(అనఁగా నాతఁడీ గ్రంథమును గుఱించి యీ విషయముగ విమర్శిం
చియున్నాడు) గదా. మనమద్దానికి వ్యతిక్తముగ నీవిధ
ముగ విమర్శింపవలయునని నిర్ణయించుకొని చేయఁబడిన
వని చెప్పవచ్చును. ఇట్టివానిచే భావజల గలుగు ప్రయోజ
నమును గుఱించి నే వేఱుగఁజెప్పవలసినపనిలేదు.

సర్వజ్ఞుడగు నీశ్వరకల్పితములలో నే యొక్క
కృతీయు గుణదోషముల కాకరమై మాభట్టుడుండ,
శిందిజ్ఞుడగు మానవకల్పితము లట్లుండుట కేమియాశ్చ
ర్యము? ఎవరైన నొకపక్షపును గుఱించి మాటలాడుచో
నది నిర్దోషమనినను, నిర్దోషమనినను సతిశయోక్తియనియే
కదా భావింపవలసియుండును! ఏమన, నట్టిది ప్రత్యక్షము
భవ విరుద్ధము. అయిన నట్లు నడుపుట గుణదోషముల
యాధిక్యాపాధిక్యములను దేకించుచున్నచో నాతేప
ణీయముగాదు. అట్లే కాకుంఠలమును గుణధూయిష్టమై
యుండుటచే, తక్కినవానికంటె నియ్యది శ్లాఘాపాత్రమై
యగ్రగణ్యముగ నెన్నఁబడుచున్నదని నాభావము. అయిన
నిందును నెఱుసులు లేవనుటకు వీలులేదు. వాని గుఱించి
తరువాత విచారించెదము.

మహాకవి భారతములోని శకుంతలలో పాశ్చాత్య
మును గైకొని కొన్ని మార్పులతో 'అభిజ్ఞాన కాకుంఠల'
మను నాటకమును రచించియున్నాడు. మూలములో

భారతోత్పత్తి కణ్వాశ్రమముననే యైనట్లుండ, మనకవి
రాజా మారీచాశ్రమములో నై నట్లుకల్పించియున్నాడు.
అట్లే శకుంతలా దువ్యంతుల పునస్సమావేశము రాజసభ
లోనే యైనట్లు భారతములో వర్ణింపఁబడియుండ, మారీ
చాశ్రమముననై నట్లు మహాకవి మార్చియున్నాడు. అన్ని
యంశములకంటె నీ నాటకమునందు విలక్షణములైన
మార్పులు 'అభిజ్ఞాన'మునికాపము'లననవి. ఈనూతనకల్ప
నలచే నాయకుని ధర్మవృత్తినుండి కాపాడి నానాగుణా
లంకృతునిగ మహాకవి యొనర్చియున్నాడని తెల్లమగు
చున్నది. ఇట్లే పండితాభిప్రాయమును నై యున్నది.

భారతదువ్యంతుడు

స్థూలముగ విచారించినచో గొన్ని యంశములలో
వ్యాసదువ్యంతునకును, కాళిదాస దువ్యంతునకును విశే
ష భేదమున్నట్లు కానఁబడదు. భారత దువ్యంతుడును,
కణ్వాశ్రమమున శకుంఠలనుజూచి మోహించి, కాళిదాస
దువ్యంతునివలెనే తనమానసమునే ప్రమాణముగఁ గొని
యోమెయందుఁ బూజ్యమైన నామనస్సు లగ్నమగుటచే
నీమె త్తత్త్రియార్హ యగుటయే నిశ్చయము' అనుభావమునే
యీక్రేదివిధమున చెల్లడించియున్నాడు.

శ్లో. సమేతత్యక్త త్త్రియాయాః మనోహతు ప్రవర్తతే;
ఋషిపుత్రీషు చాస్యాసు నావరాసు పరాసుచ.
తస్మాత్త్వేషీతాత్మానం విద్ధి మాం కలభాషిణి;
యాస్యాం మేత్స్యభావోఽస్తి త్త్రియాహ్వాసికావద.

మఱియు, లాలసుడయ్యు భారతదువ్యంతుడు
కాళిదాసదువ్యంతునివలెనే శకుంఠలను గాంధర్వవిధిఁబరి
ణయమాడఁదలంచి, యామె జన్మవృత్తాంతమునడిసి తెలిసి
కొని నిశ్చితుడై సర్వవిధముల నాకన్య నొడఁబఱిచి వివా
హ మాడెను. ఇంతవఱకే వ్యాసకాళిదాస దువ్యంతులు
కొంతవఱకు దుల్బులనఁదగియున్నారు. భారతదువ్యంతుఁ
డు శకుంఠలను బరిణయమాడునంతవఱకు నిష్క-పటియగు
నొకవీరుఁడుగనెన్నఁదగియున్నను అతనితరువాతిచరిత్రము
నుబట్టి విచారించినచో నాతఁడుక్రూరకర్మ్యుడనియేచెప్ప
వలసియుండును.

అభిము శుభము తెలియని కన్యకను, మీఁదుమిక్కిలి
ఋష్యాశ్రమమునఁ బెరిగినదాని నొరు లెఱుంగకుండ

దువ్యంతునిపంటి చక్రవర్తి స్వప్రయోజనార్థము ధర్మ
 భ్రష్టముగ నొనర్చినది, 'నేనంతవాడ నింతవాడ.' నా
 సర్వస్వము నీయధీనము. నిన్ను పట్టపురాజిగ నొనర్చె
 దను. 'నేను నీదాసుడను.' అని యేమేమో మాయలు
 నుడిచి, యామెకన్యాత్వ భంగమొనర్చి 'నిన్ను ద్వారలోఁ
 బట్టామునకు రప్పించుకొనెద'నని చెప్పిపోయి, యావల
 నాస్యతియే లేకయుండుటచే నెంతయు నీవకార్య
 మొనర్చిననియే తలంచుట కవకాశముగలదు. ఆతఁడు
 శకుంతలను మఱిచినాఁడనుటకంటె, మనువ్యత్వమునే
 మఱిచినాఁడనుట యుక్తము. ఈ యమానుషకృత్య
 ముచే నాతఁడు స్త్రీలంపటుఁడనియు, శూన్యచిత్తుఁ
 ఁడనియు నేర్పడుచున్నది. వెనుకటి కొకవ్యాయస్థాన
 ములో విచారణావసరమున, నొకపెద్దమనుష్యుని ప్రతి
 వాదిపక్షపువ్యాయవాది 'మీ కంటేమంది బిడ్డలని
 యడుగ, నాతఁడు మీసములమెలవేయుచు, 'మాకేమి
 తెలియును? మాగుమాస్తానుపిలిచి యడుగుఁడని' చెప్పినాఁ
 ఁడు. భారతదువ్యంతుఁడీ పెద్దమనుష్యునకు అన్నయో!
 తమ్ముఁడో! యెయ్యండును.

ఇంకను నాతని దుష్కృత్య మరయుండు. భావ
 మాచిన్నది తుణ మొకయుగముగఁ గొన్నివత్సరము లెక్లా
 గడచి, యావల పితృనానతిని బుత్రునిఁదోడ్కొని కొండం
 తాళతో రాజసభకువచ్చి, మనయప్పటి వివాహమును
 స్మరించి, పుత్రసహితమున నన్నుఁ బరిగ్రహింపుమనుచు,
 నాదువ్యంతుఁడు పరిణయపుత్రాంతమాస్యతికివచ్చియు,
 లోకు లేమైన ననుకొనిపోవుదురేమో! యను శంకచే,
 నామెగోతుకోయఁడలచి, 'ఏ నెరుగ నిన్ను; నెక్కడిదా
 నవు? మిన్నకయ యనుచితంబులు పలుకఁ, గావేల?
 యరుగుమంబురు, హానన! యెందుండివచ్చితందులకువడికొ'
 అని నిరాకరించెను. ఇట్టియవివేకి శిఖామణి, యిట్టిహూర
 కర్ముఁడు విశ్వక్సేయః ప్రదంబున నాటకమనకు నాయ
 కుఁడుగనుండిన దత్తప్రయోజనము సిద్ధింపదను తలంపుతో
 మహాకవి దన ప్రతిభావిశేషముచే నొకటిరెండు మార్పు
 లతో నాతనిప్రవర్తనమును సంస్కరించి 'నెనాన' అని
 యనిపించి యున్నాఁడు.

కాళిదాస దువ్యంతుఁడు

కాళిదాసు భారతదువ్యంతుని ప్రవర్తనమును
 సంస్కరించి తననాటకమునకు నాయకునిగఁ గ్రహించి

వహు, కళంకములకల్లఁ బుట్టినిల్లుగు నాతని బహుభాషా
 త్వమును సంస్కరింపక పోవుటచే నాతనిచరిత్రము నిష్క
 శంకము గాక పోయినది. అలోచించినచో మహాకవి
 యద్దాని నిరసించియుండెనేని యాచరిత్రము పురుషులతో
 ద్భిన్నుఁడగు దువ్యంతునిది కాక పోవునేమో! యని తో
 ఁడె. రాజుల కిహువల్ల భర్తవము వెన్నుతోఁబుట్టి గౌరవా
 స్పదముగ కాళిదాసుకాలమునకే యుండియుండవచ్చును.
 అట్లేయైనచోఁ గవి దానిఁ దప్పించిన, నాగ్రంథమును విశ్వ
 జననమునవా? శ్రీరామచంద్రమూర్తి చరిత్రమును వ్రా
 యుచు నాతని యేకపత్నీత్వము నుల్లంఘించినచో
 నాకవియు, నాగ్రంథమును, బహుశః పోతములుగావా?
 ఇంతయేల? సంస్కృత వాఙ్మయములలోని శ్రీరామభూ
 పకములలో దక్షిణనాయకవంతులుగాని యాపక మరు
 దుగఁ గాననయ్యెడిగదా! ప్రాచీనకవిభద్రులందఱును
 సామాన్యముగ నొకరినొకరు అనుకరించుటచే దద్విరచిత
 ములగు కావ్యము లన్ని యంశములలోను తుల్యము లైనవి.
 ఈవిషయమై పిమ్మట విచారింపదముగాక!

కాకుంతల సమాలోచనావసరమున, ఏకపత్నీవ్ర
 తుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి చరిత్రముగాని, సత్య
 వాక్యబద్ధుఁడై సర్వమును దృఢప్రాయముగ నెంచిన వారి
 క్షృంధుని చరిత్రముగాని, పితృమనోరథసిద్ధికై యాజన్య
 బ్రహ్మచర్యమునుబూనిన భీష్మాచార్యుని చరిత్రమును
 గాని, తార్కాణముగఁ గైకొనక, మహాకవియుద్దేశ
 ము ననుసరించి, పురుషశసంభూతుఁడును, బహుపత్నీకుఁ
 ఁడును, నగు దువ్యంత సార్వభౌమునిచరిత్రవిమర్శనముని
 తలంచుచు, నట్టియాతనిచరిత్రమును మనముహాకవి యెట్లు
 చిత్రించి హృదయంగమముగ నొనర్చియున్నాఁడను
 నంశమును గనియానందించెదముగాక.

ఈనాటక నాయకుఁడు సుతత్త్రియసంభూతుఁ
 ఁడును, బహుపత్నీకుఁడును నను చక్రవర్తి. ప్రాచీన
 సాహిత్యవేత్తల యభిమతము ననుసరించి యీనాయ
 కుఁడు ధీతోదాతలక్షణలక్షితుఁడు. నాయక, సుతత్త్రియుఁ
 ఁడు విశ్వామిత్రునకు దేవవేళ్యయగు మేనకయం దుష్క
 వించి, పుట్టిననాఁటినుండి తపోవనములో నాజన్మబ్రహ్మ
 చర్యనిష్ఠుఁడగు కణ్వమునియశ్రమమున మునికన్యకలసా
 సాచర్యమున వర్ధిల్లుచున్నది. జన్మమునుబట్టియు, సమానా

శేషమునుబట్టియు, గుణములు పట్టువడుచుగనుక నీశకుంతల యందు, తల్లిగుణములును, తండ్రిగుణములును, తపోవన వాసముచే వారిగుణములును, లేకపోవని తలంపవచ్చును. ఈనాయకనుగుఱించి యావల విఖ్యాతించెదము. ఇట్టి నాయకతో దువ్యంతునివంటిచక్రవ ర్తికిదహోవనమున సమా వేశమునుగల్పించుట కష్టసాధ్యము. కష్టసాధ్యమన నేల ! కత్తిమీడినిసామని చెప్పవలసియుండును. కవిత్యరుడేమా త్రమైనఁ బ్రమాదపడిన, నాయకుడు అట్లు రసికతనును, నిట్లుసత్త్వవ ర్తనమునకును దూరుడై రెంటికింజెడిన రేపడ కావలసినవచ్చును. మీఁదుమిక్కిలి ప్రథమసమావేశ మును గల్పించుటయే బ్రహ్మబొడ్డు. 'తలవంచుకొని కూర్చుండి' నిట్టియధ్వవిద్యుడా శకుంతలవంటి కన్యకను నాయకుఁడు? అనియందురు. కొంచెమంతమిగిలిన 'నిట్టివ్రా త్యుడా'! యనిపోవుదురు.

మహాకవి తన నాటకనిర్మాణమున కిట్టి యితి వృత్తమును గైకొని, తన ప్రతిభావిశేషముచే నాయకుని ధార్మికశ్రేష్ఠునిగను, రసికవతంసునిగను, కర్తవ్య పరాయణునిగను. జౌనర్పదలఁచి కృతార్థత నొందియుండుటచేతనే కవియు, కావ్యమును నాఁడుమొదలు నేటివఱకును బ్రశంసాపాత్రము లైనవని చెప్పవచ్చును.

రసజ్ఞతకు భూషణము కీలము. దానికలంకారము అగ్రర్యభీతి. కనుకఁ దోలుత నాయకుని యధర్మభీరుత్వమునుగఱించి ముచ్చటించవలసియున్నది.

దువ్యంతుని యధర్మభీరుత

దువ్యంతుఁ డొకనాఁడు వేటకై చతురంగబలంబులతో బయలువెడలి యరణ్యమునుబ్రవేశించి వేటాడుచు, కొంతవడికి నొకమృగమును దలుముకొనిపోవుచు దహోవనమును బ్రవేశించెను. ఇంతలో వైఖానస లేతెంచి, యిది యాశ్రమ మృగము. బాణ ముపసంహరింపు మని వేడిరి. రాజులుగావించె. మునుజునుసంతసించి, దీవించి, 'కణ్వశ్రమము సమీపముననే యున్నది. కార్యాతిపాతము లేదని, విచ్చేసి, యాతిధ్యమును గైకొనినాం' డని నుడివెరి. 'కులపతు లాశ్రమమున నున్నారా?' యని వారిని రాజడిగను.

"ఇహానీమేవ దుహితరం శకుంతలా మతిథి సత్కారాయ సంవత్సరం సోమతీర్థం గతః"

('వారిప్పడే తనయాయగు శకుంతలను అతిథి సత్కారమునకై నియోగించి సోమతీర్థమున కేగిరి') అని మునులు వాక్రచుప్పిరి.

అంత దువ్యంతుఁడు,

(అత్యంతం) భవతు తాండ్రక్షామి (ప్రకాశం) నైవ విదితభక్తిం మాం మహావైః కరిష్యతి.

(తనలో) పోనీ! యామెనే మాచెడగాక. (ప్రకాశముగా) (ఆమెయే నాభక్తినిగుఱించి మహద్భక్తి విన్నవింపఁగలదు.) అని యనును.

ప్రసంగవశమున నిగుట నొకవిషయము మనవి చేయవలసియున్నది. పండితవర్గ్య లిరువు రీసందర్భము నిట్లు విమర్శించియున్నారు. ఆవిమర్శనములు గ్రంథరూపమున ప్రచారములో నుండుటచే మన కవశ్యవిచారణీయము లని లోచెడిది.

"కణ్వశ్రమమున నతిథిగానుండుట కంగీకరించిన దువ్యంతునకును 'దుహితరం శకుంతలా మతిథి సత్కారాయ నియుజ్య' అను వైఖానసోక్తిని బాల సంబంధము గలదు. ఈ యాకారాంత శకుంతలాశబ్దము రాజును ముగ్ధునిజేసెను. కనుకనే మంచిది 'తాండ్రక్షామి.' అను జబాబును దువ్యంతుఁ డుదాసీన భావముతో నీయలేదు."

మఱియొకపండితులును వైఖానసునే భంగ్యం తరముగ—నూచించి యున్నారు. ఈయభిప్రాయము నకు అనురూపముగనే తక్కినగ్రంథమును గొంతవఱకు విమర్శింపఁ బడియున్నది.

'మూతు శకుంతల నతిథిసత్కారమునకై నియోగించి' అనువైఖానసోక్తి నాకర్షించినంతనే దువ్యంతుని మావసము చలించుట కవిహృదయమైనచో, నీ దువ్యంతుని కంటె 'దిర్భనాదేవహీ శుభేత్యయామే ౭పహృతం మనః' అనినభారతదువ్యంతుఁడే నూలుమడుంగు లీవిషయమునఁ బూజ్యుడనఁదగియుండును. ప్రస్తావనశమున నందుఁదహోవనమున స్త్రీహృదకమును నాకారాంతశబ్దమును యాదృ

చిక్కుముగ వినివరితనే మనశ్శాంతిలభ్యము నొంది మధనపడు మనుజునికంటెను, మనోహారకారమును సందర్శించిన వెంటనే యుక్తాయుక్తవిచారాలేక మానసమున నువ్వి క్షూరుమానవుడు మహాపురుషుడనికదా చెప్పవలయును. పైగంగాములో నిట్టివాడుజీ తేంద్రియుడుగఁ బ్రశంసింపఁ బడుటనిక్కముగదా. శ్రీవాచకాకారాంతశబ్దమునాక ర్ణించి యాకులపడునట్టి యాపరమయోగ్యుడు శకుంతలా ప్రత్యాఖ్యానావసరమునఁబడిన, 'అనిర్వర్యం పరకళిత్ర వ్యపదేశ మావిలయితుం' లోనగుపలుకులు, బూటకములని కదా యెంచఁగలియుండును. అట్లేయెంచు మహా కవి యగుకాళిదాసుమూలములోలేని 'అభిజ్ఞానమునిశాపము' లను నూతనకల్పనలఁగావించి యొనర్చినపునకార్యమేమి? ఇట్టి నివృత్తియోజనముగు కల్పనఁగూర్చియేనా ప్రాచీన విమర్శకులగు శుంతలాదులు సయితము వేనోళ్ల క్లామించి యుండుట?

పైభావమును ప్రదర్శించిన విమర్శక మహాశయులే మఱి సందర్భమున 'కాళిదాస దుష్కంతునకు ఋషు లపై భక్తివిశ్వాసములుమెందు' అని వాక్రుచ్చియున్నారు.

'ఆ మునీశ్వరు లింటిలోనున్నారా! యని కనఁ బడినవారి నెవరినైన నడిగి ఎచటికో వెళ్లినారు. వారి యమ్మాయిమాత్ర మింటిలోనున్నదని వారు చెప్పగానే అట్లైన నిదేసమయముని యింటిలో జొరఁబడుటయేనా కాళిదాస దుష్కంతునకు ఋషులయెడఁగల భక్తివిశ్వాస ములకుఁ దార్కాణము?

ఇట్టి యావిమర్శన మనంగతమని నేనన సాహ సింపనుగాని, ఈభావము కనిష్ఠికాధిష్ఠిత కాళిదాసుని దనుటమాత్ర మయ్యుక్తమని చెప్పకతప్పినదికాదు.

అయిన 'తాండ్రక్ష్యమే' అను దుష్కంతుని మాటలలోని భావమేమని యడుగుదురేమో! మనమచటికి వెళ్లియు, ఋషిసత్రముని దర్శనము లభింపదేమో! యని తొలుత శంకించి, పోనీ! మనమువెళ్లి యాతిశ్యమును గైకొని వచ్చితిమేనిపదంపడి మనిచంద్రుడు తనపుత్రిక వలన నారాకనువని సంతసించును. అదియే మనకుపదివేలు అని దుష్కంతుఁ డనుకొనినట్లు విదితమయ్యెడిది. అంతియే కాని మఱొకవిధముగ నాతనియప్పటిభావము నూహించి జట్కూబండివానికంటె సాతని నిక్కమనిగఁజేయ సాహ

సింపుట యనుచితము. దుష్కంతునిప్రవర్తనము నింకను విరికిలింకెదముగాక.

ఆతఁడట్లునుకొని, యాశ్రమాదిత వేషముతోఁదపో వనమును బ్రవేశించి, యాశ్రమ ద్వారము డాసెను. ఇంత లో వృక్షవాటికకు దక్షిణపువై పున సంభాషణము వినఁ బడెను. అదేమా యని యాతఁడు పరికించునంతలో మువ్వరు మునికన్యకలు చెట్టు నీరుపోయుటకై చేతజల కలశములధరించి, రాజున్న వై పునకే వచ్చుచుండిరి. తటా లున రాజు వారింగని యిట్లునుకొనెను.

అహో, మధురమాసాం దర్శనం!
శ్లో. శుద్ధాంత దుర్లభ మిదం వపు రాశ్రమ వాసిన్. యథిజ నస్య, దూరీకృతాఃఖలు గుణై రుద్యానలతా వనల తాభిః.

(ఆశ్చర్యము, ఏమిసౌందర్యము! అంతఃపురస్త్రీ లకును దుర్లభమైన యిట్టిసౌందర్యము వనవాసుల కబ్బెనేని నిజముగ వనలతలు తమగుణములచే నుద్యానలతల నధఃక రించునుగదా!) అని.

తపోవనములో మునివృత్తితో నుండుశకుంతల వంటి సౌందర్యయువతి గనఁబడినచో, నేనొచ్చట నిట్టినా రీరత్నముండుటకుఁ గారణమేమనికలంచి యచ్చెరు వొందుట సర్వసామాన్యము. అట్లే దుష్కంతుఁడును, వనవాసినులును, వల్కలధారిణులును, సవయస్కులును, నత్యంతలావ్యావతలును, నగుమువ్వరుకన్యకలు చెట్టుకు నీరుపోయుటఁ గనినపుడు, అత్యంత సౌకుమార్యనిధు లును, ననూర్యంపశ్యలును, నగునంతఃపురస్త్రీలకును, వీరిసౌందర్య మరుదుగనున్నదే. యనియాశ్చర్య మగ్నఁ డైనందులకు మనమన్యధా యూహించుట దోషమహము.

ఈమువ్వరిలో నొకరితగదా యెయుండవలయు తకుంతల? గనుక:

'యావదేనాం తరుచ్ఛా మా మాశ్రిత్య ప్రతిపాల యామి' (చెట్టుమీరుగననుండి, చేష్టావచన కులాచారాది సర్వవిషయములఁబట్టి యీమెను తెలిసికొందును) అని రాజు తలంచెను.

దొంగవలె భాగియుండుట యేమిపెద్దరకము? అనియడుగుదురేమో?

అతఁడాతిభక్తుడగునై వచ్చినవాఁడుగాన, 'శకుంతల
ఫలానా' అని తెలిసికొనుట యాతనికి ముఖ్యకర్తవృత్తి
యున్నది. తపోవనము, తపస్వికన్యలు, గాన సంతోచము
ములేక యెకాయకివపోయి యడిగి తెలిసికొనఁగూడదా
యనియందురేమో? వారు వననాపినులుగాని, యీతఁడు
పట్టణవాసియేకదా, సంతోచ మేలయుండకపోవును?
గనుకనొకరికిమగ్గురు యువతు లేదురుగ వచ్చుచుండుటచే
వారిని దటాలున ఫమిపింప జంకి, చెట్టుమరుగుననుండి
సమాచారమును దెలిసికొందునని తలంచుట యొకతప్పులో
నిదికాదు.

అంత శకుంతల పాదపములకునీరుపోయుచుండ నన
నూయ శకుంతలనుద్దేశించి, 'సఖిశకుంతల! నిన్నీ పనియందు
సిరిగానిందుటచే దండెగరైనకాశ్యపునకు నీకంటెను
నీమాత్రమవృక్షమలయందు నెక్కుడుప్రీతియని తలచె
దను.' అనియనెను. శకుంతల యామాటకు 'కేవలముత్యుడి
గారి యానతిచేతనే నేనీవృక్షములకు నీరుపోయుటలేదు?
నాకును వీనియందు సోదరభావముగలదు' అని బదులు
చెప్పినది.

కోవలహృదయయగు శకుంతలముఖకవలమునుండి
తేనెలాలకు నీగంభీరవచనముల నాకర్ణించినప్పుడు ఒక
దువ్యంతునికే యనలేల? ఎట్టివానికైన మానస మానంద
మగ్గుమై జాలినోందుట సహజము. కనుక దువ్యంతుఁ
డానందభరితుఁడైతొలుత నట్టి లావణ్యవతి యగు నీమె
కణ్యపుత్రిక యెట్లు వితర్కించుకొని శకుంతల చేయు
కార్యము నెంకను గన్నులారఁ జూచుచునేయున్నవాఁడు
గాన, మానసమున నొకవిధముగ విసుగుజనించి,

అసాధుదర్శిలు తత్రప్రవాన్ కాశ్యపః
యఇమా మాత్రమధర్మ నియుంక్తే.

(ఇట్టి యామెను నాత్రమధర్మమునందు నియో
గించుటచే బూజ్యుఁడగు కణ్యముని యుచితజ్ఞాఁడు
గాఁడు) అని తలంచెను.

దువ్యంతుఁ డెట్లు తలంచుట కనికరముచేతనేయని
జిహితమయ్యెడి. 'అయనగాతు పూజ్యులు; అనగూడదు.
కాని మొలువంటిబిడ్డ నిట్లుత్రమపెట్టుటమంచివర్ధతిగాదు'
అని విచారించెనని తోచెడి. ఇంకను నీతినిమానసమును
దరిపించెదము.

ఇట్లుండ, ప్రియంబదచే గట్టిగఠింపఁబడిన శక్త
ముడిని వదలింపుమని శకుంతల యననూయ నడుగ,
నామె యట్లుచేయుచుండెను. ప్రియంబద తనజాతనము
మెఱయఁ బరిహాసించినది. వీని నన్నిటిని దువ్యంతుఁడు
యధాదృష్టి గనుచున్నను నెట్లు తలపోయఁచున్నాఁడో
కనుఁడు:

శ్లో. సరసిజ మనువిధం కైవలేనాపి రమ్యం
మలినమపి హిమాంశోర్లక్ష్మ్య లక్ష్మీంతనోతి;
ఇయ వధికమనోజ్ఞా వల్కలైనాపి తస్య
కిమివహి మధురాశాం మండనం నాకృతినామ్.

(పద్మము నాచుతోఁగూడియు నందముగనే యుండును
గదా. చంద్రునకుఁ గళంకము మలినమైనను శోభాకర
మగుచుండుటలేదా? అట్లే లావణ్యవతియగుశకుంతల నార
చీర ధరించినను మనోజ్ఞగనే కనఁబడుచున్నది.) ఈమా
టలు అననూయ శకుంతలయొక్క ప్రవర్తనలమును వద
లించుటఁ గనినపుడు దువ్యంతుఁ డనుకొనినవి. అప్పటి
కాతఁడు పరికుద్ధాంతకరణుడనియే చెప్పనగును. ఆమె
కట్టుకొనిన వల్కలము కంటఁబడినపుడు, మన తాణులవలె
నీమెయు బనారసుచీర కట్టుకొనిన శాంతయో డిర్పనీయ
ముగ నుండెడిది; యని దువ్యంతుఁడునుకొని వెంటనే స్వత
సిద్ధముగ సౌందర్య మున్నచో, నేచీరధరించిననేమి? అని
యూహించినట్లు తెల్లమయ్యెడి.

తొలుత నేను నుడివిన విమర్శకమహాశయులక్రమ
ముగ దువ్యంతునిలోలుపత్వమును నిరూపించుచు, నీపై
సందర్భము నిట్లు విమర్శించియున్నారు.

ఆతఁడు పాదపాంతరితుఁడై యాతపస్వి బాలికను
గాంచుచు నిట్లు తలపోయును:

శ్లో. ఇదముపహిత సూక్ష్మగ్రంథినా స్కంధదేశే
ప్రసయంగ పరిణాహాచ్ఛాదినా వెల్కలైన,
వపురభినవ మసాగ్య పువ్యతి స్వాం నశోభాం
కుసుమమివ పినద్ధం పాండుపత్రోదరం.

(మూపునచిన్నముడివేసి కట్టఁబడిన వల్కలముచే ప్రసమం
డలమంతయుఁ గప్పఁబడి యున్నది. అభినవమున నీమె
శరీరము పండుటాకుచేఁ గప్పఁబడిన పువ్వయవలె స్వీయ
శోభను ప్రకటింపఁజాలకున్నది.) దువ్యంతునిలక్ష్మ్యము

ముఖ్యముగ పెచ్చటనున్నదో! చదువరులు దిలకించెదరు గాక." అని.

ఈ విమర్శకు లుదాహరించిన 'ఇదముపహిత' అను శ్లోకము, పైన నేనుదాహరించిన 'సరసిజ మను విధం' అను ప్రసిద్ధశ్లోకమునకు బాఠాంతరముగ 'బాం బాయి' ప్రతిలో నడుగుభాగమున ముద్రింపబడియు న్నది. తమభావమున కనురూపముగ నుండుటచేఁగాబోలు ఆమహాశయము. లప్రసిద్ధమై పాఠాంతరముగ నెచటనో మూలబడియున్న శ్లోకమును సందర్భానుసారముగ నుదాహరించెదరు. ఆలోచించినచో నీపాఠాంతరము కాలిదాసీయమునకు కవకాశము గాన్పింపదు. ఈశ్లోకము ఆకారాంతరము నాకర్ణించినంతనే మోహితుఁడైన దువ్యంతునకుఁ దగున క్లేకాళిదాసుచేతనో రచింపఁబడి సందర్భానుసారముగ గ్రంథమునఁ బ్రవేశపెట్టబడినట్లు స్పష్టమయ్యెడిది. కాకున్న వల్కలముచే మాపునఁ గట్టబడిన చిన్న ముడి మన కాలిదాసునకుఁగాని, మన దువ్యంతునకుఁగాని, కనబడుట కలలోనివార్త.

దువ్యంతునకు శకుంతల యెవరైనది చక్కఁగ బోధపడినది. కొంతవడి వారిమాటలను వినినకాండనటచే, మనస్సులోనున్న జంతును దీరియుండవచ్చును. కనుక నింక వారినిసమీపించి యాతిభ్యమును గైకొని యాతఁడు నిజపురాభిముఖుఁడు గావచ్చును. కాని, యట్లుచేయలేదు. ఇంకను నేనునుకొనెదనో విందమని యాతఁడట్లే యచటనుండెను శాబోలు! మనస్సున కుండుదుర్గుణమే యయ్యది. దాని కేవిషయమునను దృష్టియనునది పూజ్యము. ఇట్టిసందర్భమున నద్దానినంకల్ప మమోఘము. కనుకనే 'బలవాణ్ ఇంద్రియగ్రాహ విద్వాంస మపి కర్నతి' అను వచనమునుఘటించి యాలోచించి, 'కర్నతి కర్నతి కర్నత్యేవ' అని పెద్దలు సిద్ధాంతీకరించి యుండుట. క్రమముగ వారిమాటలు కోటలుదాఁటుమండ, మనదువ్యంతునిమానసము మిన్నుదాట నారంభించినది.

ఈడువచ్చినకన్యక లొకరికి మువ్వు రొకచోటఁ గూడినచో వారి సంభాషణము మన మెఱుంగనిదియా? వా రేనమాచారము మొదలిడినను తుదకు మగలపమాచారములోనికిబోయి ముడిపడునుగా! అందుఁ బ్రియంపద

వంటి గయ్యలిగంప యొకతె యందునుదేసిన, చెప్పవలసినదియే లేదు.

వారిసంభాషణమాకర్ణించుకొలది రాజయొక్క మానసికదృష్టి శకుంతలపై ననివార్యముగఁ బ్రసరించును న్నట్లు తోచెడిది. 'పాలతదావహ్ని పురుషుఁ డాజ్య ఘటంబు, కదియరాని' చెప్పిన భాగవతగ్రంథకర్త వెట్టి వాఁడా యేమి? 'హస్తీశ్రీ! యంమఁ... ఓరమోమిడి తదీయాంసద్వయం బంటి పొమ్ముండు' ద్రోమటకు' దువ్యంతుఁడు ప్రసరాఖ్యుఁడా? అయినను మనదువ్యంతుఁ డుచితజ్ఞుఁడు గాన, సంతలోనే బయలుపడునా!

ప్రియంపద శకుంతలనుగని 'సఖి! శకుంతల! నీవ చట నింమకనేపుండుము. ఆబాలకేసరము లతలోఁగూడి నట్లు ప్రకాశించు' అని పరిహాసమొనర్చినది. 'కనుకనే నీవుప్రియంపద' వనిశకుంతల యనినది. ఆమాటకు దువ్యంతుఁడు,

'నపునః ప్రియంపదా! ప్రియముపి తథ్యమాహ, శ్లో. అధరః కిసలయరాగః కోమల విటపానుకారిణౌ బాహూ, కుసుమమివ లోభనీయం యావన మంగే ఘ సన్నద్ధమ్.

(ఈమె కేవలము ప్రియంపదయే కాదు. యధార్థవాది నియు నగును. ఎట్లన? ఈశకుంతలయొక్క యధరము కిసలయముయొక్క రక్తిమగలిగియున్నది. బాహువులు విటపానుకారులు. సర్వావయవములయందును నన్నుత్తమును యావనము కుసుమమువలె స్పృహణీయమై చూపట్టెడి) అని, తనలో ననుకొనసాగెను. ఈడాక్టరుపరీక్ష చేసేదువ్యంతునిచిత్తము పూర్తిగ మారినదనియే చెప్పవచ్చును. కాని విచారణలోఁబెట్టినచో మనసిద్ధాంతమెరిపింపునేమో! బుద్ధిమంతులు మనస్సులో నెట్లున్నను దుదివఱకు గోడమీఁది పిల్లివాటముగఁ దమయభిప్రాయమును వెల్లఁబుచ్చుచుండురుగదా!

శకుంతల తనకత్తంతప్రియతమమగు 'వనజోత్పన్న' యనులత బాలసహకారమునకుఁ బ్రాణి దుష్టనియముగ నుండుటచే, దాని వీక్షించుచు గొంతసేపులే నిలిచినది. ఈదృశ్యమునుగని-ప్రియంపద నవ్వుచు 'అననూయ'ను విలిచి, కన్ను! అననూయ! మన శకుంతల యొక వనజోత్పన్న సంతగాఁ జూచుచున్నదో గనిపెట్టి

తివా! అనియదగి, యామె: సాక్షిమియుఁ దెలియదన,
 'ఎట్లు వనశ్రోతన్ను యనురూప పాదపముతోఁ జేరి
 నదో యట్లే తానుగూడఁ దనకనురూపుఁడైన భర్తను
 బొందవలయునని' తలంచుచు నట్లున్నదని వ్యాఖ్యాన
 మొనర్చినది. అంతి కోమముతో శకుంతల 'ఇదంతయు
 నిశ్చయముగ నీమనస్సులోనికోరిక' యనిపలికి, చేతనున్న
 ఘటమును గ్రిందవైచినది. కొండఱకు ఈయాడులో నిట్టి
 గడుసుదన ముండుట సహజము.

దుష్యంతుఁడు దీనిసంతయుఁ గనుచుఁ దనలో 'నీ
 కోరిక దుర్లభమగుదా,' అనియనుకొనెను. తపమనస్సు
 లోనికోరిక దుర్లభమో శకుంతల మనస్సులోని కోరిక
 దుర్లభమో తెలిసికొనుట కాతనిగర్వించిన యాకవిబ్రహ్మ
 కుఁగూడ దుర్లభమనితోచెడిది. అయిన నికమిఁడటఁగొన్ని
 నిమిషములలోనే యీతని రంగు బయటపడకపోదని
 తలంపుఁడు:

"అపివాసు కులపఁ తే రీయమసవ్యతే త్రసంభవా స్యాత్
 అథవా కృతం సందేహేన.

శ్లో. అసంశయం క్షుత్రపరిగ్రహ క్షమా
 యదార్థ మస్యా మభిలాషి మేమనః;
 సతాంహి సందేహపదేషు వస్తుషు
 ప్రమాదా మంతఃకరం ప్రవృత్తియః.

(ఈమె కన్యఘనికి అన్యజాతిసంభూతురాలగు భార్య
 యందు జన్మించినదిగా నుండవచ్చునా! ఏల యీసందే
 హము? పూజ్యమైన నాకునస్సు ఈమెయం దత్యంతాభి
 లాష గలవగుటచే నిజముగ నీమె క్షత్రియార్థయే
 యైయుండవలయు. సంశయాత్మక విషయములయందు
 సజ్జనుల యంతఃకరణప్రవృత్తియేకదా (ప్రమాదము.) అని
 నిశ్చయకుఁ డయ్యెను.

దుష్యంతుఁడు తపోవనమునందలి కణ్వాశ్రమము
 నకు వెళ్లినకార్యమొకటియు, అచటనైనది మరొకటియు
 అనిమనముద్గీర్ణాలోచనచేఁ దెలిసికొంటిమి. రాజు శకుం
 తలపై మనసుపోనిచ్చినది యెంతయు సనుచితకార్యమని
 యందుమో! ఆతఁడు మనసుపోనిచ్చినాడనుట సాహ
 సము, అచిచార మూలకమునగును. అతినిమగ్నస మని
 వార్యముగ నామెయందుఁ బ్రసరించినదనుటయు క్తము.
 'భవితవ్యానాం ద్వారాణి భవంతిసర్వత్ర' (కాఁదగినకా

ర్యముల కెచటనైన (తోవలేర్పడును) అని యాతఁడే
 మొదట ననుకొనినట్లు, కార్యాంతరమునుద్దేశించి యాతఁ
 డచటికి వెళ్లినను, నొకదానికొకటి యొనఁగూడి తుద
 కచట నిట్లుపరీమించినదని తెల్లమగుచున్నది. కనుకనే
 ప్రథమమున దుష్టసంకల్పములేని మనదుష్యంతుఁడు నిరప
 రాధిగణములోనే చేర్పఁదగినవాఁడని తోచెడి. తుదకాతని
 సంకల్పమే ద్రువపడుటచేత తత్త్వమరసినపిమ్ముట, పూజా
 ర్హుఁడని యేర్పఁడును. ఒక నిజంపవలయుననియింటినుండియే
 ఖడ్గపాణియై వెడలి యాకార్యమున కుష్యమించువాఁడు
 కఠినశిక్షార్హుఁడుగను, తొలుతఁ బ్రయత్న మేమియు లేక
 తటాలున నట్టి ఘోరకృత్యమునకుఁ బాల్పడినవాఁడు
 స్వల్పదండనార్హుఁడుగను, నొకప్పుడు నిరపరాధిగఁగూడ,
 నెన్నఁబడుట రాజనీతిజ్ఞులకుఁ గ్రొత్తగాదు. దీనింబట్టి
 దుష్యంతుఁడు సత్త్వనర్తనఁడనియే చెప్పవగును.

మఱియు నిట్టిసందర్భములో దుష్టుఁడుగాకసామా
 న్యజనుఁడైనను గిట్టునఁడిరిగివచ్చి, 'ఛీ! ఈదినము లేచిన
 నేక మంచిదికాదు. విధవమనస్సు గడ్డితినినది. ఘోరపాప
 మున కొడిగట్టినది. అని పరిపరివిధములఁ జింతించి, పాప
 పరిహారార్థము దీపారాధనచేసి దండముపెట్టుకొని యుం
 డెడివాఁడు. మనదుష్యంతుఁడు సజ్జనవర్గుఁడు గావ,
 మానసము చించినతోడనే, దూరాలోచనాపరుఁడై,
 'యామెయే మునీపుత్రిక యని వారిమాటలనుబట్టి యవ
 గతమయ్యెడి. అట్లుయితము నీమె మునిచంద్రున కన్యజాతి
 భార్యయందు జన్మించినదిగా నుండనోపును. లేనియెడల,
 బూజ్యమైన నామనస్సు ఈమెయందుఁ బ్రసరించునా? అని
 యనుమానప్రమాదముచే నిర్ధారణము చేసికొనెను.

దుష్యంతుని మహోదారత యీవైమోటలయందే
 సువ్యక్తమగుచున్నది. ఆతని సత్త్వనర్తనమున కియ్యది
 జయపతాక యనియే చెప్పవగును. ఈతఁడు శిరచ్ఛేదా
 ర్హుఁడు. కారణము నామానసముట్లు 'సంకల్పించుటయే'
 యని యెవరైన ననినచో నాతఁడు ప్రశంసాపాత్రుఁడా!
 అట్లైన లోకము దుఃఖభూయిష్టము గావలసివచ్చునుగదా
 యని యాశ్చర్యపడదేమో! అట్టి తలంపుకల్గించుట సర్వ
 సామాన్యముగ భావించుట యచిచారమూలమనుటకుఁ జే
 విశేషించి వ్రాయఁబనిలేదు. ఇంకను నాతని సత్త్వభా
 వము నదయందు, 'తథాపి తత్త్వత ఏనా ముఖలశ్చ్యే'

(ఈ యనుమాన ప్రమాణముచే నాకు దృఢమైన నమ్మక ముండినను; ప్రత్యేక ప్రమాణముచేతనే యామెను గూర్చి తెలిసికొనెదగాక) అని తలచెను.

ఇంతలో లతలకు నీరుపోయితేటి, నందుండి ఒక తుమ్మెద వెడలి శకుంతలమోముపై నాడ నారంభించెను. అట్లానికి భీత్తి యామెయకు దానినే యనుసరించెను. ఆ జాతి కది నైజముగటచే నీజాతి కిధిసమాజమైనది. ఆసమ యమున రాజు సంతసముతో "ఏమిది? యిట్టి సమయము లోను నీమెయెంతదర్శనీయగనున్నది? తుమ్మెద యెట్లు తిరుగుచున్నదో యామెయు లోలలోచనయై యట్లులే ప్రవర్తించుచున్నది. అకామయయ్య భయమువలనదృష్టి విభ్రమమును కీడించుచున్నదినుమా!" యని యుద్విగ్లా రెనుగాని, యేమైన దోటికినాడేమో చూడుడు.

ఆతని మానసములో పుల్లమైన విశ్వాసము లేక పోలేదు? అయినను నేమో యనుసంశయము. సజ్జనుల చిత్తము అనవత మధర్మభీతిచే గంపించుచుండునపుట కిదే నిదర్శనము.

ఆ దృశ్యమును వీక్షించినపు డాతని చిత్త మెట్టి కష్టములపాలయినదో కాని, పాప మాకడు తుమ్మెదనుద్దేశించి యనుట నాకర్ణింపుడు:

"వయం తత్త్వస్యేషాన్యధుర! హతాః త్వంజ్ఞుల కృతీ" (బ్రహ్మరహ! నీవు యుక్తాయుక్తపరిశీలనములేని దానవగుచే నిశ్శంకముగ శకుంతలమోమును దాసి సదృశ స్సౌఖ్య మనుభవితమచున్నావు. తత్త్వస్యేషలమైనమాకు అట్టిది చాలమా రమ్యగదా! శకుంతలపై మానసము ప్రవ రించినను జాతి వినిశ్చయా భావముచే, మాకు వెతుకంజ వేయటం తటస్థించినది) యుక్తాయుక్తవిచారణ లేకపోవుట యనుచితమని యాతని యుద్దేశ మైయున్నను పైమాట లలోఁ దల మగుచుండుట లేదా!

ఇట్లుండ నా ప్రభువరచోధ నవనయించుపోతె నామె చెలులొంగివయవకాళ మాతని కంతయోతోడ్పడు, నెంటునే యా శపమతో వారినిచాసి, కొంతవేషటి కేదోవిధముగ శకుంతలాజన్మస్మృతాంతమును వారివలననే విన్నట్లు నాత డహమిటుట వివడు.

శ్లో. భవ హృదయ సాధిలాశం సంప్రదించి దేహనిర్ణయో జాతః, ఆశంక నే యదగ్నిం తదిదం స్మృత్యు మురత్తు మే.

(ఓమ్మదయమా! ఇదక సాధిలాశపుకమ్మ సంభాషింపుచి యైనది, నీ వింతమః కర్దాని నగ్నియని శంకించుదుటలేదో యదియ స్మర్యనీయమగు రత్నము.)

ఇంతదనుక ధువ్యంతుఁడు శకుంతలామెయచాన నెట్లు ప్రవర్తించెనో యీపైమాటలవలన స్పష్టమగుటకు డుటలేదా? తనమానస మా మునికన్యకవై బ్రవర్తించినం దులకు నాతఁ డాందోళన మనస్కుండై యెట్టి పతకాసము నొందెనో యామాటలలోని యొక్కొక్క యాక్షరము దును సాక్షాత్కరింపుటలేదా? "నా, కరణుత్ దృఢం నన్నులన్ బ్రియములైన ట్లన్యమత్ గావోడతఁగితేమో" అనిన పరమభాండనుఁ డగు ప్రవరాభ్యునిమాట ననుసరిం చుండు. రమణీవిహారలోలుండై, రసీకవడింనుండై, తమ ణీయరూపుండై, రాజసగుఁ ప్రధానుండై, రాజరాజైన వాని కిట్టిపట్టున నింతటి నిర్భరమును, నింతటి దూర్గా లోచనయును మండు తెంతటి యాశ్చర్య జనకా యాలోచింపుడు. కనుకనే యీదువ్యంతుఁడు, యీ త్తరుడనుట కెట్టిసంశయమామ లేదని మరల శోకపద్య యము మనవిచేయుచున్నాను.

దువ్యంతుఁడు సమయపూర్వముగ శకుంతలా వివాహమాడి, నిజపురంబునకేగి, యావృతాంతమహానర్మ మును విస్మృతినొందును. అతఁడు కాపమోహితుఁడై యట్లు గావించెనని వన మెఱియింపవాచుటకునే నామె యమె యాతనిపై దోష మారోపింపవలయునా? ఇదిమి తిలకుఁ డట్టి విస్మృతినయమునను నా దువ్యంతుని కోమలస్మృతయమును చన వై పూర్వముచే బాకమున సాక్షాత్కరింపజేసియున్నాడు.

దువ్యంతుఁ డొక నాడొక సభలో సానీక్షుండై, నేపథ్యమందలి గీతమును నాకర్ణించి, యట్లుకలంకింప: "శ్లో. రమ్యాణి వీత్త్య మధురాశీర్ష నిశమ్య కర్తాక పర్యుత్తుకో భవతి యత్కుభిహోఽపి జంభుట తచ్చేతసా స్మరతి మాన మహాద్రుతాశ్యం భావసిర్వాణి జననాంతర సామృదాని."

(బాకములోని ప్రాణాని గుఱుముతోఁ గూడినవయ్య, మనోహరవస్తువులకూడయియు, మధురశబ్దముల నాకర్ణిం చుయ్య, మత్స్యనిశీకలనుట చూడ, నిజముగ నవిభావ్య

జన్మములందు మానసంబుల స్థిరముగ నాటుకొని విస్మృతి పొందెన నుభయద్భావమును స్మరించుచున్నవి.) దీనింబట్టి యాలోచించినచో రాజు శకుంతలావృత్తాంతము మనసు నకువచ్చియు, నన్యక్రమై 'యిదమిత'మని తెలియకపోవుటచే తపోతపాపదుందుడెను అని విచితమయ్యెడి. మఱియు రాజునకు శకుంతలయు దుండుప్రేమాతిశయము ఘనికృపమునుసయిత మధఃకరించునట్లుద్యోతకమయ్యెడి

మునిశిష్యులు శకుంతలను దోడ్కొని, రాజు నా నతి నాతని సమీపింతుడు. అవకుంతనవతి యగు శకుంతలను గాంచి రాజు విచారించుచుండ, కందుకి సమీపించి, 'యీమె యెవరో' మనోహరాకృతిగలదై కన్నబట్టిడి' అని యన దువ్యంతుడు 'భవతు, అనిర్వర్యం పరకళితం' (అవు గాక! పరశ్రీ ప్రశంస తగ)దని యనుచు మునులు తామువచ్చినవృత్తాంతమును జెప్పి శకుంతలను బరిగ్రహింపు మనుడు. కాపోపనాతుడగు నా దువ్యంతుడు నిచ్చెర పోయి, 'ఏమిది' యని యనెను. అంత హరు వెక్కిరించు దంబుల దూరుచున్న సమయమున, తనపై నేదోగొప్ప య హంతర మొకదానిమోపి, తన్ను ధర్మభ్రష్టఁ జేయవచ్చి యున్నట్లు వారివిషయమున దనకు నన్యకమున్నను, జ్ఞాంతమునొంది, యాతడు వారియెడ నాసమయమునను జూపిన గౌరవ మద్వితీయము.

మఱియు గౌతమి శకుంతలయొక్క మేలిముసుగు దీపివపు డాతఁ డామె సౌందర్యమును గని యనుకొనుట నరయ్యుడు.

"శ్లో. ఇగ ముపనత మేవం రూపమక్లిప్తకాంతి ప్రథమ పరిగృహీతం స్యాన్న వేత్తవ్యవస్థకా; ప్రథమ ఇన విభాతే కుండ మంత స్తుషారం నచళు ధరిభోక్తుం నైవ తస్మిన్ హతుం."

(అంచిత సౌందర్యముతో నొప్పునున్న దీరూ పము; దీని, ముందు నేను పరిగ్రహించితినో; లేదో యెఱుంగను. కాని! యంతర్భాగమున మంచుతో నిండిన కుండమును లేటివలె ప్రసవించుటకును, బరిత్యజించుట కును నీతని సేర నైతి.) ఇందాతని సౌజన్యమెట్లు వెల్లడి యగుచున్నదో గనుడు. ఆతనికేమి! రాజు; తనంతల నిం దికి వెదకుకొనుచువచ్చిన రత్నమును బరిగ్రహింపవచ్చును

గదా! ఆతని మానసములో జరుగు ద్వంద్వయుద్ధములో నధర్మభీతి లోభమును దలయెత్తనిచ్చినది కాదు.

మునిశిష్యుల తని పూరికిఁగొనక 'ఏమి, మాటలాడవు?' అనుడు దువ్యంతుడు 'తపోధనా! యెంతవీచా రించినను నీమెను బూర్వము పరియమాడినట్లు స్మృతికి వచ్చుటలేదు. గర్భవతియగు నీమెను నేనెట్లు భార్యగ స్వీక రింపగలను?' అనెను. అంత శకుంతల 'పారవా! తొలుత నాశ్రమమున సమయపూర్వకముగ నన్ను వివాహమాడి యిప్పు డిట్లు నిష్కరవచనములచే బ్రత్యాఖ్యాన మొన ర్చు టుచితమా!' అనుడు, దువ్యంతుడు 'చెవులు మూసికొని' "కాంతం పాపం కాంతం పాపం".

శ్లో. వ్యపదేత మావిలయితుం కివాహనే జన మిమంచ పాత యితుమ్, కూలంకషేవ సింధుః ప్రసన్న మంభః తట రుహంచ.

(ఏమీ! కూలముల నొరయుప్రవాహము, అందలి నిర్మలజలమును, దళలయందుండు వృక్షములను గూల్చు చందంబున నీవును, నాశీలమును నాశనముచేయుచు నన్ను ధర్మభ్రష్టఁ జేయఁదలఁచితివి గాఁబోలు) అని కసరును.

పదంపడి శకుంతల యంగులీయకమును జూపెద నని నుడివి, యట్లు చేయఁజాలకపోవుటచే రాజున కప నన్యకము మఱింత మౌచ్చును. అయిననువిలాసశూన్యమై రోషారుణిత మగు నామె మోమును గాంచినపుడు మరల సంశయగ్రస్తుడై,

మయ్యెన విస్మరణదారుణ చిత్తవృత్తై వృత్తం రహః ప్రణయ మప్రతిపద్యమానే; భేదాద్భ్రువోః కుటిలయో రతిలోపితావ్యూః భగ్నం శరీరసమి వాతిరహా స్మరస్య.

(విస్మృతిచే కఠివచితుడనగు నేనువివాహవృత్తాం తమును వేక్షింపఁగాఁ గోపారుణితలోచనయగు నీమెకుటి లములైన తన కనుబొమలను, రోషముతో మన్యభావా మును ద్రుంచులాగున విఱచెడి) అనియనుకొ నెను. కల్పవ రహితమగు మానసమునకు నిట్టిసందర్భములలో సంశయ పరంపరలు గలుగుచుండుట సహజముగదా! ఆతఁ డాతల శకుంతలనుజూచి జాలిఁగొని,

'భద్రే! ప్రథితం దువ్యంతచరిత్రం తథావిధం నలక్ష్మణే.'

(కల్యాణి! దుష్కర్తల చరిత్రము జగత్ప్రసిద్ధము, అందు నిట్టిది కానంబడదు) అని యనునంతలలో శకుంతల రోదనము చేయును.

ఋషులయొడ నింతటిభక్తినిజూపినదుష్కర్తులకుఁడు వారి మాటలను నమ్మి, శకుంతలను నేల పరిగ్రహింపఁ గూడ దను నొక యాత్రేపము గలదు. కాపకారణము చే నాపుత్రాంతమిందుకదైన జ్ఞాపకము లేకయుండ, నెచటినుండియో ఋషు లొకయువతిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చి, 'యామె నీధర్మపత్ని' గ్రహింపుమనిన తోడనే 'మహాప్రసాద' మని వెంటనే యామె నంతఃపురమునకుఁ బంపునంతటి యవివేకము కాలిదాన దుష్కర్తుని చరిత్రములొక గానఁబడదు. ఈతఁడు బహుపత్ని కుండైనను, గుమస్తానుబిలిచి, యడుగునంతటి దుస్థితిలో లేఁడు. అట్లుండేనేని వైకార్య ముచితము గావచ్చును.

మునులు చెప్పవలసినదానిఁ జెప్పి తున కాలనితో 'నీమె నీధర్మపత్ని' గాన నీవిషయమున నీకు సర్వాధికారము గలదు. ఇష్టమున్నఁ బరిగ్రహింపుము. లేదా, వదలి పెట్టుము. ఇదో మేము వెల్లుచున్నాము' అని పోనుంకింప, స్తో. కుముదాస్యేవ శకాంకః

సఖి తా బోధయతి పంకజాస్యేవ, వశిశాంహి పరపరిగ్రహ.

సంక్షేప పరాజ్యోతిష్.

సాధ్యుకి సర్వభీషముల భర్తృకులమునం దుండుటయే శ్రేయము. ఒకప్పుడు గాకపోయిన, మఱొకప్పుడైన భర్త యంగీకరింపఁగలరు. అనుభావమును మునులు నూచించినట్లు గ్రహించి దుష్కర్తులకుఁడు, ఇట్లుచెప్పెను. (కుముదపంకజము లేకసరస్సులోనున్న పృటికిని చంద్రుఁడు తన యుదయాస్తమయములచేఁ గుముదములనే బోధించుచున్నాఁడు. అట్లే సూర్యుఁడు పంకజముల బోధించుచున్నాఁడు; గనుక, శేవలము నాకేకాక, జితేంద్రియుల కందజకును నన్యకశత్రుసమాగమవై ముఖ్యముసహజ) హరి.

ఈదకాతఁడు వీరిధాటి కోర్వఁజాలక తన పురోహితునిజూచి చెప్పినవచనముల వినుడు:

భవంతమేవాత్ర గురులాఘవం స్మచ్చామి.

స్తో. మాధస్యే మహామేషాన వదన్తిశ్శత్రు సంతయే; దారత్యాగీ భవామ్యాహా! పరస్త్రీన్వర్త పాంశులః.

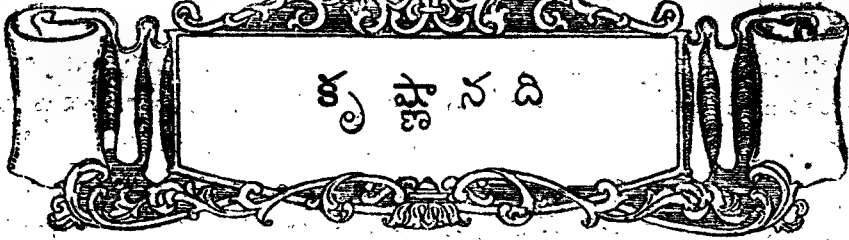
(ఈవిషయమున నమ్మవలయును. గుమస్తాను మేమే యడిగెదను. నిజముగ నేకామెను వివాహమాచి యాసమయమున మఱివి మోఘుడనై తినో, కార్యానుకూలమునకై యామెయే యనత్యేమను నాడుచున్నదో యెఱుంగనైతి. ఈసందర్భమున భార్యను విడుతునో, పరదారను గ్రహించి నరకపాపమునఁ బడుదునో?)

మఱియు నింద్రునిచేఁ బంపఁబడిన మాలికి కథం తలావిరహానలసంతప్తమానాంతఃకరుణఁ దగు దుష్కర్తునిఁ జింతాక్రాంతచిత్తునిగ నెఱింగి యాతఁడన్యమనస్కునిగావించుపాఠే, నదృశ్యరూపముతో నాతని చెలికాని బాధించుదుండ నాతఁ డాశ్రోకింపుచు, కాజును శరణు వేఁడెను. ఆసమయమున దుష్కర్తుల డాతవికథయొప్పు సంగి, ధనుర్ధరుఁడైరేచి, యచట నేమియుఁగానక విదూషకుని బాధాకారణము నరయును. నిట్లు తలపోయును: స్తో. అహస్యహ న్యాత్మన ఏవ తావత్ జ్ఞాతుం ప్రమాదస్థలితం నశక్యమ్, ప్రజాను కశకేనపథా ప్రయాతీ త్యశేషతో నేదితు మస్తి శక్తిః.

(ప్రతిదినము ప్రమాదపశమునఁ దానుచేయదోషములనే కనుగొనుట యశక్యమైయుండ, లోకములోని ప్రజలలో నెవరేమార్గమునఁ బ్రవర్తించుచున్నది యెట్లు తెలిసికొననగును) అని.

తానేమైనఁ దెలియక దొసంగులు నేయుమంటి నేమో యని యాతని కనవరతము పూసనమనఁ బలికెను భీతి పైమాటలలోఁ దెల్లమగుచున్నదిగదా! ఇట్టి యధర్మ భీతి కొనియాడఁదగినది. మనమహాకవి తన నాటకనాయకుని నెట్టి ధార్మికశ్రేష్ఠునిగఁ బోషించెనో యిప్పటికే గొంతవఱ కవగతమైన దనవచ్చును.

ఏదోయొకసందర్భమును గల్పించుకొని, యేపురాణమునుండియో కొన్నిధర్మముల నేకరువుపెట్టుట సర్వసామాన్యము. అనొక సామర్థ్యమని చెప్పుటకు నలనుపడదు. నాయకునియందె యిట్లనివార్తయుగను, స్వాభావికముగను, సామాజిక శిక్షార్థమును నీలివి మేళన మొనర్చుటయే ప్రతిభావి శేషమునకు నిదర్శనము. ఇట్టి ప్రజ్ఞాధురీణులలో మన మహాకవి యగ్రగణ్యాఁడనుట నిర్వివాదాంశము. ఇక దుష్కర్తుని రసజ్ఞతనుఁజేంచి ముచ్చటించెదము గాక.

జి. జా ము వ క వి గా రు

- గిరిరాజకందరాంతరవాసులైనట్టి, మునిచంద్రులరసి దీవెనలొసంగ
 తలవివర్ధితపుష్పి తక్షోణిరుహములు, పుష్పచేనియల ముదశ్రువులు గురియ
 దృక్పర్వముగఁబండి యెండి యెన్నులువంచి, కేదారములు సమస్కృతు లొనర్ప
 సతతంబుఁ దలమీఁద జలవిహంగముల బృందములు పత్రాతపత్రములు నిప్పు
- గీ. మవ్వపుందమ్మి పూవులమందభక్తి, సమధికామోదమితభా స్వద్రజంబు
 కోర్కెతో నీకు దోసిల్ల గ్రమ్మరింప, నలగుచున్నావు కృష్ణా మహాస్రవంతి!
- నీ. పగలురాత్రియులేక ప్రాకృశ్చిమములకుఁ, బారుచున్నావు కూపారమునకు
 సుఖదుఃఖములులేక శుభజలంబులు, మోయుచున్నావు జీవులకు నీయ
 జీతబత్తెములేక సితతరంగరథంబు, నడపుచున్నా వభినాయకునకు
 కాలునేతులులేక ఘనభూములకు నీవు, పంచుచున్నావు నీవారిధార
- గీ. ఇల్లువాకిలిలేక నీ వెనఁగుచుండి, ముందు సాధించినావు, సముద్రశాల
 విశ్రమితువుకాఁబోలు విభునితోడ, నందుఁ గొలుపుండి కృష్ణా మహాస్రవంతి!
- నీ. కంఠహారం బానకట్ట, భాసిల్లుకొండలు రెండు వలుదగుబ్బలయుగంబు
 ప్రక్కలఁ బారుకాల్వలు చెలికత్తెలు, భట్టలు కంబంబులు పదియునొకటి
 దివ్యాతపత్రంబు దీపించునేతువు, విశ్రమస్థానంబు విజయవాడ.
 హిందూమహావార్ధి హృదయవల్లభుఁడు, త్రైధికకోటి పుత్రకప్రకర మరయ
- గీ. నచలవాసిని కనకదుర్గాంబ పడమఁటింటివేలువు, కొఱత నీ కెందుఁగలదు ?
 ధనిఁ బ్రసహింపు మాచంద్రతారకముగ, అమ్మ! రావమ్మ! కృష్ణామహాస్రవంతి.
- నీ. పశ్చిమాహార్యదీప్యన్మాతృవామాంక, నీమానివాసంబు యెగలించి
 దర్శనాగతసముద్యజ్జలావహముతా, నుపనదీసఖులతో నుద్యమించి
 క్రీడావనంబులై కెలఁచులఁ బెంపారు, నుగ్రకాంతారంబు లుత్తరించి
 ఆత్మమాత్రావరోధార్థమై పొడసూపు, పర్వతంబుల నెల్లఁ బగులఁదన్ని
- గీ. యపసుగాంధీమహాత్ముడర్చనమునేయ, భీమభంగారవాచ్ఛగీతామృతప్ర
 దీప్తశంబరభరితదీక్షేత మగుచు, నరుగుచున్నది కృష్ణామహాస్రవంతి.

(కల్యాణి! దుష్టుల చరిత్రము జగత్ప్రసిద్ధము, అందు నిట్టిది కానబడదు) అని యనునంతలో శకుంతల రోదనము చేయును.

ఋషులయొడ నింతటిభక్తినిజూపినదుష్టుండుడు వారి మాటలను నమ్మి, శకుంతలను నేల పరిగ్రహింపఁ గూడ దను నొక యాత్రేపము గలదు. కాపకారణము చే నాన్యత్రాంతమిందుకదైన జ్ఞాపకము లేకయుండ, నెవటినుండియో ఋషు లొకయువతిని వెంటబెట్టుకొని వచ్చి, 'యామె నీధర్మపత్ని' గ్రహింపుమనిన తోడనే 'మహాప్రసాద' మని వెంటనే యామె సంతోషురమునకుఁ బంపునంతటి యవివేకము కాలిదాస దుష్టుండుని చరిత్రములోఁ గానఁబడదు. ఈతఁడు బహుపత్నికుడైనను, గుమస్తానుబిలిచి, యడుగునంతటి దుష్టిలో లేడు. అట్లుండేనేని పైకార్య ముచితము గావచ్చును.

మునులు చెప్పవలసినదానిఁ జెప్పి తుద కారితో 'నీమె నీధర్మపత్ని గాన నీవిషయమున నీకు సర్వాధికారము గలదు. ఇష్టమున్నఁ బరిగ్రహింపుము. లేదా, వదిలి పెట్టుము. ఇదో మేము వెల్లుచున్నాము' అని పోనుకొనింప, శ్లో. కుమదాన్యేన కేశాంకః

పవిత్రా బోధయతి పంకజాన్యేన,

మహాంహి పరపరిగ్రహ.

సంశ్లేష పరాఙ్ముఖ్యవృత్తిః.

సాధ్వీకి స్వర్వనిధముల భర్తృకులమునం దుండుటయే శ్రేయము. ఒకప్పుడు గాకపోయిన, మఱొకప్పుడైన భర్త యంగీకరింపగలరు. అనుభావమును మునులు నూచించినట్లు గ్రహించి దుష్టుండుడు, ఇట్లుచెప్పెను. (కుముదపంకజము లేక సరస్సులో నున్న పృటికిని చంద్రుండు తన యుదయాస్తమయములచే గుముదములనే బోధించుచున్నాడు. అట్లే సూర్యుండు పంకజముల బోధించుచున్నాడు; గనుక, 'కేవలము నాకేశాక, జితేంద్రియాల కందలకును నన్యకశ్రీతనమాగమవై ముఖ్యమునహజ) మని.

తుదకాతఁడు వీరిద్దాఱి కొరవజాలక తన పురోహితునిజూచి చెప్పినవచనముల వినుడు:

భవంతమేమాత్ర గురులూఢువం స్పృచ్ఛామి.

శ్లో. మాధవస్య మహామేషవా వదేన్నిశ్చ్యతి సంతయే;

దారత్యాగీ భవామ్యాహా! పరశ్రీన్యాయ పాంశులః.

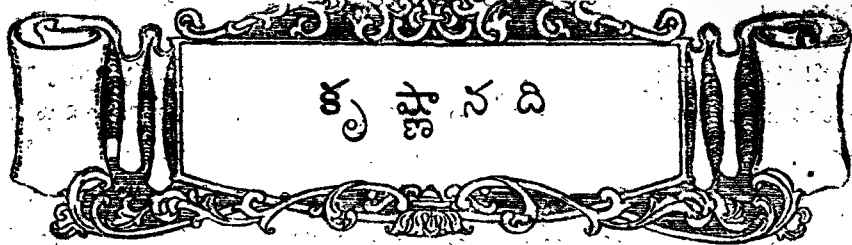
(ఈవిషయమున నెక్కువ తక్కువను గుఱించి మిమ్మే యడిగదను. నిజముగ నేజామెను వివాహముతో యాసమయమున మఱచి మోధుండనైతిన్; కార్యానుకూలమునకై యామెయే యపత్నీయు నాడువన్నదో యెఱుంగనైతి. ఈసందర్భమున భార్యను విడుతున్నో, లేదా దారను గ్రహించి నరకహాపమునఁ బడచునో?)

మఱియు నింద్రునిచేఁ బంపఁబడిన మంత్రుల తలావిరహానలసంతప్తమానాంతకరుణం దగు దుష్టుని జంతాక్రాంతచిత్తునిగ నెఱిగి యాతఁడన్యమనస్కునిగామింకుపొంటె, నద్భుత్యరూపముతో నాతని చెలికాని బాధించుచుండ నాతఁ డాశ్రీకించుచు, రాజును శరణు వేఁడెను. ఆసమయమున దుష్టులకుఁ దాతనికభ్యుదయ సంగి, ధనుర్ధరుఁడైలేచి, యచట నేమియుఁగానక విదూషకుని బాధాకారణము నరయుచు నిట్లు తలపోయును: శ్లో. అహన్యహ న్యాత్మన ఏవ తావత్ జ్ఞాతుం ప్రమాదస్థలితం నశక్యమ్, ప్రజాసు కశేనపథా ప్రయాతీత్యశేషతో వేదితు మస్తి శక్తిః.

(ప్రతిదినము ప్రమాదపశమునఁ దానుచేయు దోషములనే కనుగొనుట యశక్యమైయుండ, లోకములోని ప్రజలలో నెవరేమార్గమునఁ బ్రవర్తించుచున్నది యెట్లు తెలిసికొననగును) అని.

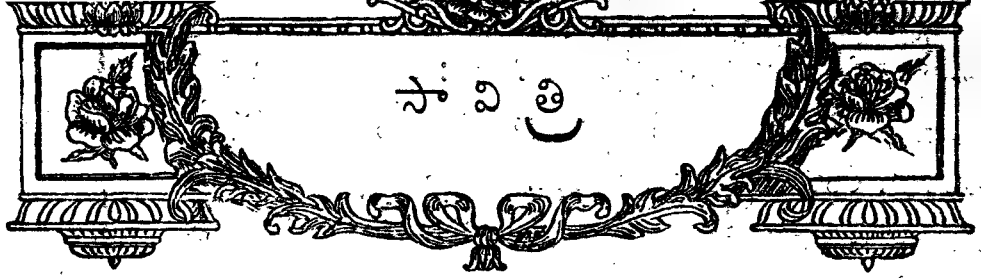
తానేమైనఁ దెలియక దొంగలు చేయుమంటి నేమో యని యాతని కనవరతము మానసమున బ్రవృత్తి పైమాటలలోఁ దెల్లమగుచున్నదిగా! ఇట్టి యధర్మ భీతి కొనియాడఁదగినది. మనమహాకవి తన నాటక నాటకుని నెట్టి ధార్మికశ్రేష్ఠునిగఁ బోషించెనో యిప్పటికే గొంతవల కవగతమైన దనవచ్చును.

ఏదోయొకసందర్భమును గల్పించుకొని; యేపురాణమునుండియో కొన్నిధర్మముల నేకరువు పెట్టుట సర్వసామాన్యము. అదొక సామర్థ్యమని చెప్పటకు నలస పడదు. నాయకునియందె యిట్లనివార్యముగను, స్వాభావికముగను, సామాజిక శిక్షార్థ మగు నీతిని మేళన మొనర్చుటయే ప్రతిభావి శేషమునకు నిదర్శనము. ఇట్టి ప్రజ్ఞాధురీణులలో మన మహాకవి యగ్రగణ్యుడనుట నిర్వివాదాంశము. ఇక దుష్టుండుని రసజ్ఞతనుఁజేచి ముచ్చటించెదము గాక.

జి. జా ము వ క వి గా రు

- గిరిరాజకందరాంతరవాసులైనట్టి, మునిచంద్రు లరసి దీవెనలొనంగ
 తటవివర్ధితపుష్పి తక్షణీణిరుహములు, పువ్వుచేనియల ముదశ్శువులు గురియ
 దృక్పర్వముగఁబండి యెండి యెన్నులువంచి, కేదారములు సమస్కృతు లొనర్చు
 సతతంబుఁ దలమీఁద జలవిహంగముల బృందములు పత్రాతపత్రములు నిల్చు
- గీ. మవ్వపుందమ్మి పూవు లమందభక్తి, సమధికామోదమిళితభా స్వద్రజంబు
 కోర్కెతో నీకు దోసిల్ల గ్రుమ్మరింప, నలరుచున్నావు కృష్ణా మహాస్రవంతి!
- సీ. పగలురాత్రియులేక ప్రాకృశ్చిమములకుఁ, బొరుచున్నావు కూపారమునకు
 సుఖదుఃఖములులేక శుభజలంబులు, మోయుచున్నావు జీవులకు నీయ
 జీతబత్తెములేక సితతరంగరథంబు, నడపుచున్నా వభిన్నాయకునకు
 కాలునేతులులేక ఘనభూములకు నీవు, పంచుచున్నావు నీవారిధార
- గీ. ఇల్లువాకిలిలేక నీ వెనఁగుచుండి, ముందు సాధించినావు, సముద్రశాల
 విశ్రమింతువుకాబోలు విభునితోడ, నందుఁ గొలుపుండి కృష్ణా మహాస్రవంతి!
- సీ. కంఠహారం బాశకట్ట, భాసిల్లుకొండలు రెండు వలుదగుబ్బలయుగంబు
 ప్రక్కలఁ బొరుకాల్యలు చెలికత్తెలు, భట్టులు కంబంబులు పదియునొకటి
 దివ్యాతపత్రంబు దీపించు నేతువు, విశ్రమస్థానంబు విజయవాడ
 హిందూమహావార్ధి హృదయవల్లభుఁడు. త్రైధికకోటి పుత్రకప్రకర మరయ
- గీ. నచలవాసిని కనకదుర్గాంబ పడమఁటింటివేలువు, కొఱుత నీ కెందుఁగలదు ?
 ధరణిఁ బ్రవహింపు మాచంద్ర తారకముగ, అమ్మ! రావమ్మ! కృష్ణామహాస్రవంతి.
- సీ. పశ్చిమాహార్యదీప్యన్మాతృవామాంక, సీమానివాసంబు యెంగలించి
 దర్శనాగతసముద్యజ్జలావహములౌ, నుపనదీసఖులతో నుద్యమించి
 క్రీడావనంబులై కెలఁకులఁ బెంపారు, నుగ్రకాంతారంబులు త్తరించి
 ప్రత్యయాత్రావరోధార్థమై పొడసూపు, పర్యతంబులనేల్లఁ బగులఁదన్ని
- గీ. యనఘగాంధీమహాత్ముదర్శనమునేయ, భీమభంగారవాచ్ఛగీతామృతప్ర
 దీప్తశంబరభరితదిగ్దేశ మగుచు, నరుగుచున్నది కృష్ణామహాస్రవంతి.

కాశీసోనుయాజుల సుందరమూర్తి గారు, ఏం. ఏ.

మొదటిరంగము

పర్వతాల: సావిత్రి, దేవినిపూజించి, యిలాగుపాడును.

ముఖారి - మిత్రగతిచాపు.

గ్రంథకారి మహేశ్వరీ

కరమభయమొసగగదే, స్ఫురదఖిల
సురమహితే! శం.

హిమశైలజా, నినునమ్మితి

ననుభ్రోవవే కరుణ, జననీ!

ఓశైలజా నినునమ్మితి

ననుభ్రోవవే కరుణ, వరదాయకీ, భవతారకీ,

బృహన్నాయకీ, షరమహోదారిని,

దురితముఖారి హా! శం.

[నటకునికిష్టమైనది ఏకైకతనాసకే, దేవిపరమై
నది పాదవచ్చును. దీనితరువాత దేవిని స్తోత్రముచేసే
సంస్కృతశ్లోకముకంటే, తెనుగుపద్యముకంటే రాగవరస
మచదువవచ్చును.]

జననీ, సావిత్రి! ఈనాడే నాభర్తమరణం.
వారు అడవిలో బయలుదేరడానికి సిద్ధపడు
తున్నారు. తల్లీ, మేమిద్దరమూ తిరిగి కలిసి
మాషర్లశాలకు వచ్చేటట్లు చేయవా? నిన్ను
నమ్ముకొనేవారిని వరించినాను. నీవు నీభర్తను,
విశ్వేశ్వరుని, ఒకనిమిషమయినా విడువలేక,
నగముశరీరము పుచ్చుకొన్నావే; నీపేరు మో
సుకొని భన్యరాలనైన నాకు భర్తృవియో

గము సంభవించనిస్తావా, జననీ? నాకు మృత్యు
రాజ్యముకంటే, సౌఖ్యరాజ్యముకంటే, ఈ
యరణ్యరాజ్యమే సౌఖ్య మనిపించినారు.
నా కాపదవి నిుబెట్టవా, జననీ? [సామ్రాంగ
పడి, పువ్వులు తలలో నుంచుకొనును](తెర.)

రెండవరంగము

అడవి: ఈలాగుపాడుచూ నారదుడు ప్రవేశించు
ను:—(నటకుని కిష్టమయినది వీధై నపాడవచ్చును.)
(యముడు తొందరగా ఆత్రోవను పోవుచుండును)

నారదుడు:—ఏమి, యమధర్మరాజా,
ఎక్కడికాపరుగు?

యముడు:—(ఆగి తిరిగిచూచి) ఓహో, నా
రదమహామునా! ఏమంటావ్?

నా:—“ఎక్కడి కాపరుగూ?” అన్నాను.

య:—సత్యవంతుని ప్రాణం తీసుకపోవడానికి.

నా:—నీవే స్వయంగా వెళ్లవలెనా? ఈవర
దలలోనూ, భూకంపాలలోనూ, యుద్ధా
లలోనూ, మహామ్యూరీడ ద్రేకములోనూ,
తొమ్మంటలోనూ, జమాబందీట్రుపాటు
లో, భటులు చాలినారు కారేమిటి?

య:—చాలకేమి? తోకచుక్క భూమితో
టాకులాడినా చాలును. మహాప్రళయము
వచ్చినా చాలును.

నా:—మరి నీవేల స్వయముగా వెళ్ల వలెనా?

య:—నాభటులు ఆపాలిమేరకే వెళ్ల లేకపోయినారు. అంత పవిత్రుడు సత్యవంతుడు.

నా:—(తనలో పురెక్కించి గెంతిస్తాను...) అయితే, నీవు వెళ్లినా, ఏమిజరుగునో గదా?

య:—ఏమిజరుగుతుంది? నీకా అనుమాన మెందుకు కలుగవలెనా?

నా:—(నలుసుకుచూ) మరేమీ లేదు. ఆమధ్య మార్కండేయుని ముచ్చట జ్ఞాపకం వచ్చి ఏమో అనుకొన్నాను.

య:—అక్కడ మహాదేవు డడ్డుపడినాడు.

నా:—ఇక్కడ సావిత్రిదేవి అడ్డుపడుతుండేమో? అతనిభార్య, సావిత్రిదేవి వరప్రసాదినికాదా? మూడుదినములు నిద్రాహారములులేకుండా సావిత్రిదేవి పూజచేసినది. నేను పాడుతూ దగ్గరనుంచి వెళ్లుతూఉన్నా, నావైపు చూపే లేదు. దేవి పాదములపై మనస్సు అంత లగ్నముచేసినది. అంతభక్తి ఊరకే పోవునా? దేవి అడ్డుపడుతే?

య:—ఇంతమాత్రానికే అడ్డుపడుతే, మరి నేనెందుకూ?

నా:—అది అటుండగా.

య:—ఇంకా ఏమిటి?

నా:—సావిత్రిపాతివ్రత్యమే చాలును.

య:—ఎందుకు? తనభర్త నాచేతిలో పడకుండాచేయడానికా?

నా:—తినబోతూ రుచి అడగడ మెందుకు?

కాని, నీయావచ్చకీ వినియోగపర్చు, ఎవరడ్డుపడినా—

య:—కనపర్చి తీరుతాను. ప్రాణాలు పుచ్చుకోకుండావస్తా ననుకొంటున్నావా యేమి?

నా:—మళ్ళీ కలుసుకొంటాముగదా?

య:—మరి నేను వెళ్ల వలెను. [నిష్క్రమించును.]

[నారదుడూపాడుకొనుచూ నిష్క్రమించును.]

చూడవరంగము

అడవి: ప్రవేశము, సావిత్రి-సత్యవంతుడు.

నా:—ఇంతసాగసైనఅడవి ఇంతవరకూ చూడలేదే నేను ఇక్కడఉండి కూడా!

స:—వెళ్లినకొలదీ ఇంకా సాగసుగా ఉంటుంది. కాని, సావిత్రి, నాచెయ్యిపట్టుకొనికాదు, నాభుజంమీద అనుకొని మరీ నమ్ర-మూడుపవాసాలు చేసినావు, నీళ్ల నాత్రాగకుండా! కాళ్లు తేలిపోతున్నాయి కాబోలు ఎత్తుకొందునా?

నా:—అక్కరలేదు, నాథా, నేను నడవగలను.

స:—ఏమి నడుస్తావో, సాయం చేస్తానంటె, వద్దని అన్ని నులూ నీవే చేసినావు!

నా:—నాథా, తమరు మేడలు నొప్పెట్టెటట్టు అంతమోపు ఎంతదూరంనుంచో వగర్చుతెచ్చి, సాయంచేస్తానంటే, ఏమని ఒప్పుకోనేది? బరువులు మోయడములో ఒంటెకూ మనిషికీ తారతమ్యం ఉండవద్దా?

స:—నీవు పదేపదే బ్రతిమాలుతే, ఎన్నడూ అడగనిదానవు అడిగినావని, నీమాట తోసి వేయలేక, కూడా రానిస్తున్నాను. ఎంతో దూరము వెళ్లవలెనంటే, అయితేనేమి న్నావు! ఈనీరసమేమిటి? ఆదూరమేమి టి? నీవు నడవడమేమిటి?

సా:—నాథా, నాకేమీ నీరసము లేదు, నమ్మండి. ఉపవాసమంటే సమీపమందు వ సింపడము. నేను ఈమూన్నాళ్లు దేవి సమీపములో వసించినా నన్నమాట. వారు నామనస్సులో ఉన్నప్పుడు, నాకు నీరసమనగా ఏమిటి? నేను వెనుకబడ కుండా ఎంతదూరమైనా, తమతో సరిగ్గా నడుస్తాను చూడండి.

స:—మరి నీయిష్టం.

సా:—కాని, నాథా, ఎక్కడా దుష్టజంతువులు కనబడవేమీ, ఈయడవిలో లేవా యేమి?

స:—లేకేమి? మనశాలలో ఉన్న పులితోళ్లు ఎక్కడివనుకొన్నావు?

సా:—మీరుకొట్టినజంతువులవే అ వ న్ని? కాని, లేడిచర్మాలు లేవేమీ? ఇక్కడ లేళ్లు లేవాయేమి?

స:—అడివే అడివి, లేళ్లు లేకుండానా? కాని, నేనెప్పుడుకొట్టినా, దుష్టజంతువుల్నె. నేను—

సా:—ఆహా, ఏమిటా లేళ్ల కదుపూ; ఎందుకు పరుగెడుతున్నాయి, నాథా, అలాగూ?

స:—పులి వెంట తరుముతూన్నదన్నమాటే. నాపులివేటచూడవలెననున్నదా, సావిత్రి? కావలిస్తే—

సా:—అదుగో పట్టింది ఒకలేడిని!—

స:—ఇదుగో కొట్టాను పులిని! [బాణము వేయును]

సా:—ఎలా కాండ్రుమంటూందో!—సరీ, మరిలేదు! చచ్చినట్లున్నది! చూడండి. ఆలేడి కదులుతూందికాదా?—అదుగో నిల్చుంది! నాథా! దాన్ని మృత్యువునోటనుండి ఊడబెరికినారే! [ధనస్సుముద్దు బెట్టుకొని, తనలో] నానాధునికూడా అలాగే కాపాడవా, జననీ, సావిత్రి? కా లము సమీపిస్తున్నది.

స:—ఏమిటి, సావిత్రి, ఏమో ఆలోచిస్తునట్టున్నావు. ముఖము వైకెత్తి?

సా:—సావిత్రి దేవిని స్మరించినాను.

స:—సావిత్రి, ఇందాకా ఎత్తుకోవద్దన్నావు కాని, ఇప్పుడు తప్పదు. చూచినావా, ఆతాటివంతెన?

సా:—తమరు వేసినదేనా అది?

స:—అవును. క్రిందను ఎంతలోతుగా ఉన్నదో చూచినావా?—ఆ! ఆ! దగ్గరా వెళ్లకు; ఇక్కడనుండే చూడు.

సా:—అది రోజూ దాటుతారేమిటి?

స:—దాటకతప్పదు. ఉన్న అడివంతా అటే ఉన్నది.

సా:—అందులో పడుతే మరేమున్నది?

స:—(సావిత్రిని ఎత్తుకొని దాటి) ఇంకా కళ్లు మూసుకొన్నావా? అయ్యో, పిరికిదానా, నాచేతుల్లోఉంటే, నీకేంభయమా?—కళ్లింకా బెదురుతున్నాయే, బెదిరినలేడిక

శ్లాగు ! ఇప్పుడుగదా వాటికోభ! పులి
మెంటబడ్డప్పుడు, ఇందాకా ఆలేళ్లు ఇంత
కంటే ఎక్కువబెదిరుంటాయా?

సా:—అబ్బా, దాటాం! [తనలో] ఇలాగే
జననీ, ఎలాగుదాటిస్తావో, దగ్గిర్లపడు
తూన్నమృత్యువును?—అహా! ఎక్కడి
దీపరిమేశం? రుప్పివేస్తుందే! ఇది మాలతి
కాదూ?

స:—మీదచూడూ, సావిత్రీ, ఆకులు కని
పించకుండా ఆమెట్టిచెట్టుని ఎలాగు అల్లుక
పోయిందో, ఆమాలతి!

సా:—ఇలాగుకాదూ, నాథా? [తనచేతులు
వానిమెడను చుట్టివేయును] [తనలో] ఆ
మాలతిని ఆచెట్టువలె, నన్నూ కాపా
డవా, తోకమాతా?

స:—ఆమాలతి తేకుంటే, ఆచెట్టుకు అంత
కోభ ఉండునా? నీవు నాకూ అలాగే.

సా:—ఆమాలతి పువ్వులమధ్య పొగడాలవలె
ఆమర్రిపళ్లు ఎంతపొగసుగా ఉన్నవో!

స:—అల్లుటచూడూ, ఆరావిచెట్టూ వేపచె
ట్టూ ఎలాగు కలిసిపోయినవో, పార్వతీపర
మేశ్వరులవలె!

సా:—[తనలో] నన్నూ, నానాధునీ అలాగే
ఉంచు ఎప్పటికినీ, మాతా, సావిత్రీ!—
నాథా, ఏమిచూచినా, ఖిను భగవం
తుడే జ్ఞాపకంవస్తుంటాడే!

స:—ఇటువంటిస్మృతిని చూచినప్పుడుకూడా
జ్ఞాపకంరాడా స్మృతికర్త? దేనిని చూచినా
భగవంతుడు జ్ఞాపకం రావడం మొదటి

మెట్టు; అంతా భగవంతుడే అనుకోవడం
అపైమెట్టు; అదిఅనుభవంలోకి తేవడం,
భగవంతునితో ఐక్యం అయిపోవడమే—
అల్లా సెలయేరుచూడూ.

సా:—ఎక్కడ?—అవుననను, అల్లాబయల్ని.

స:—మనము తాగుతూన్నవి ఆనీళ్లే.

సా:—ఎమి, నాథా, అంతదూరంనుంచి రోజూ
నీళ్లు తేవడమే! పోనీ, మరొకపర్ణశాల
అక్కడే వేసుకొంటే, ఇన్నిమైళ్లూ రోజూ
నడవడం అవసరం లేకపోవునే.

స:—తోటవేసుకొన్నామే! ఆపళ్లే మనకు
ఆహారముగదా, ఏమిటిచేయడం?

సా:—మానిమి త్తంఎంత శ్రమపడుతున్నారో!

స:—అలవాటైనది ఆశ్రమకేమిగాని, ఇప్పుడు
శ్రమనిపిస్తున్నది—అహా! పరమేశ్వరా!

సా:—ఏమి, నాథా, గుండెలుపట్టుకొని వంగి
పోతున్నారేమి? అయ్యో! అయ్యో!
సంజ చేస్తున్నారు, మాటరాడా యేమి?
గుండెభారమా? తలఊపుతున్నారే!
నాకేమిసాధనం? పరుంటారా? దానికీ త
లూపుతున్నారే! పరుండండి నాతోడ
మీద తలుంచుకొని. [అట్లుచేయును]
నాథా!—అయ్యో! పలకరేమి? [తనలో]
వేళవచ్చినట్టున్నది! సావిత్రీ, నీవేదిక్కు,
తల్లీ! నీభరవసాచూచుకొనే వరించినాను,
జననీ—నాథా, నాథా, ఏమదీ? గుండెలువి
డిచితలపట్టుకొన్నారే! తలభారమా?
పట్టుదునా?—అయ్యో, సంజైన లేదే!
కదలేదేమీ? కొట్టుకొని, కొట్టుకొని

ప్రాణంపోయినదా యేమి?— శరీరము
వెచ్చగానే ఉన్నదే!—నాడి అంతుచు
న్నదే!—ఊపిరున్నదే! నాథా!—

స:—హా, శంకరా!

సా:—ఏమికావలెను, నాథా?

స:—అమ్మా! [దొర్లును]

సా:—నాథా, సరా? నన్నడవిపాలుచేసిపోవ
డమేనా? జననీ, సావిత్రి! నామొర్రవిన
పూ?—కదలకుండా, ఎలాగుపరున్నారో!
నాథా, ఇప్పుడిప్పుడేకదా ఆలేడిని పులి
నోటనుండి బ్రతికించినారు. అదొక్కటి
చాలదా, మికడ్డుపడడంనికి? మీసత్య
మైన కాపాడదా? మీభూతదయ జూచి,
భూతాత్ముడు—మళ్ళీ కదులుతున్నారే!
అది మరణబాధా? తెలివిరావడమా?
రోగికి నిద్రపట్టుతే, మాంద్యమో, నిద్రో
తెలియనట్టు—ఎవరా వచ్చేది? యము
డా యేమి?

యముడు ప్రవేశించును

య:—అవునమ్మా, నేను యముడనే.

సా:—ఏమి, దేవా, ఎవరికొరకు?

య:—నీభర్త, సత్యవంతునికొరకు.

సా:—నాకొరకుకూడా కాదూ?

య:—కాదమ్మా, నీవేళ యింకా రాలేదు.

సా:—ధానికేమి? నానాధునివేళయితే, నా
వేళా అయినది. అది నాచేతిలో పని. శిర
స్సుపోయిన శరీరము ఎంతకాలముండ
గలదు?

య:—అతన్నీ తీసుకపోతానమ్మా!

సా:—వస్తువుతోనీడ, నేనెక్కడికిపోతాను?
—అయ్యో, పాశం సద్దుకొంటున్నారే!
వేయడానీకేనా? (చేతులతోభర్తనుకప్ప
ను.)

య:—అవునమ్మా! (పాశమువేయును)

సా:—సరీ! అయిపోయినది! ఆహా! శరీ
రము ఎంతట్లో చల్లపడిపోయినదో! కలవ
కాడ చేతులూ, కాళ్ళూ!

య:—అయిపోయినదమ్మా. నేను వెళ్ళు
తున్నా. ఆకర్తలు సత్యవంతుడు కొట్టి
ఎండబెట్టినవె. వాటితో సంస్కారము
చేసి ఇంటికి వెళ్లు—

సా:—ఇంటికి కాదు, మింటికే; ఇదుగో నేనూ
వస్తున్నాను.

య:—నీ వెక్కడికి రాగలవు కుమారీ, పర్వ
తాలూ, నదులూ, అడవులూ దాటి?
(నిష్క్రమించును)

సా:—చూస్తారుగదా, రాగలనో, రాలేనో?
ఓవనదేవతలారా, ఇదుగో నాభర్తశరీర
ము. మికాకప్పగించి వెళ్ళుతున్నా; జాగ్రత్త!
ఇక్కడ ఏడుస్తూంటే ఏమున్నది? ఏడోప్వ;
నవోప్వ, మళ్ళీ వచ్చినతరువాతే. (తెర)

నాలుగవరంగం

(నారగుడు పాడుచు ప్రవేశించును; యముడు
తోందరగా పోవుచుండును.)

సా:—మిత్రమ్మా, అంతకా! నీముఖించూస్తే
కార్యం అయినట్టున్నదే!

య:—ఇప్పుడో, సత్యవంతునిప్రాణాలు! సావి
త్రీ అడ్డుపడలేదూ, ఎవరూ అడ్డుపడలేదు.
నా:—కాని, దొరికింది, చెయిజారిపోకుండా
మట్టుకుచూసుకో—

య:—సత్యవంతునిఆత్మ కైలాసానికి పంపించే
వస్తున్నాను. దొరికింది పోవడమేమిటి?
(నిష్క్రమించును)

నా:—చూస్తావుగదా? (సావిత్రి తొందరగా
పోవుచుండును) ఎక్కడికమ్మా, సావిత్రి,
అలాగు పరుగెడుతున్నావు?—ఏమమ్మా,
పిలుస్తూంటే, పలక్కుండా, మీదికిచూస్తూ
పరుగెడుతున్నావు? నేనెవరినో ఎరుగవా?

నా:—[తిరిగిచూచి] నారదమహామునివారా
నమసార్కము. ఏమినా అదృష్టం! సముద్ర
ములో ముంచిసీళ్లు దొరికినట్టు!

నా:—కుమారి, యముడు సీభర్తప్రాణాలు
పట్టుకొని, ఇప్పుడిప్పుడే పోతున్నాడు.
నీవు సీభర్తను పునర్జీవితునిగా చేయించ
లేవా?

నా:—బయలుదేరగానే తమ దర్శనలాభ
మయినది. ఇంతగొప్పశకున మయినందుకు
చేయించలేకేమి? నాకు తమదయవల్లనే
అట్టివారిని వరించునంతటి మహద్భా
గ్యము కలిగినది. వారిని బ్రతికించుకొనే
సామర్థ్యముకూడా తమదయవల్లనే కలు
గవలెను.

నా:—నీవు సావిత్రి దేవిభక్తురాలవు. నీబల
మంతా కనపట్టి, ఎన్నిశ్రమలుపడినా,
యమునితో భోరాడి సాధించు. మార్కం

డేయుని శివుడు కాపాడలేదా? భక్తివం
టిది ఏదీ కాదు. దేవియెడల భక్తియించి
యముని యెడల యుక్తికనపర్చు. అక్క
డేసీశక్తి. నీకు ఒకమహామంత్రం ఉపదేశి
స్తున్నాను. అదిపఠిస్తూవెళ్లు. [చెవులో
చెప్పను]

నా:—చిత్తం. మహాప్రసాదం!—జననీ
సావిత్రి, నీవే దిక్కు! ఆమహామంత్రము
వినేసరికి నాకు ఎప్పుడూలేని వింతబలము
వచ్చినదే! (తెర)

అయిదవరంగము

కొండ, పరియ: ప్రవేశము, యముడు, సావిత్రి.

య:—నిజముగా వస్తున్నదే వెంటతగిలి,
అన్నికొండలూ, నడులూదాటి! ఏమ
మ్మా, సావిత్రి, ఎందుకువస్తావు?

నా:—దేవా, యమధర్మరాజా, నాభర్త
ప్రాణం తీసుకపోతూ ఎందుకువస్తావూ
అంటే ఏమిచెప్పేది? నావస్తువును నాకిచ్చి
వేస్తే మరి రమ్మనేవరకూ రాను.

య:—నీవు పరమసాధ్వీవిగనుక, నీకు దర్శన
మిచ్చినాను, ఎవరికీ ఇవ్వలిది.

నా:—దర్శనమిచ్చిన లాభమేమి, అందరినీ
చూచినట్లే నన్నూచూస్తే? తమదర్శ
నము అయేతీరుతుంది చివరకు అందరికీ
ఇప్పుడే దర్శనము ఇచ్చినదయ్యామయ్యలు,
దానిలాభముకూడా కనపర్చరా? మహానీ
యలదర్శనము ఊరకేపోవునా? పోతే,
దానిలో విశేషమేమి?

య:—అమ్మా, సీభర్తను ఇచ్చి వేయమయ్య
టాభా?

సా:—అవును, దేవా!

య:—అందుకేనా వెంట బడుచున్నావు?

సా:—అవును, దేవా! ఈ ప్రశ్నలు వట్టినే ఎందుకు వేస్తారు, నాకోరిక తీర్చవలెనని లేకుంటే?

య:—కొన్ని ప్రశ్నలు వేస్తాను వాటికి న మాధానము చెప్పతే—

సా:—చెప్పతేనే ఇవ్వండి, దేవా!

య:—అమ్మా, ఆనాడు నీవు కలలోచూచిన సత్యవంతునిగురించి నారదుడన్నది — అతడల్పాయుష్మంతుడని, అడివిలో కాపుర మని, అవన్నీ విన్నావుగదా—

సా:—మరి ఇప్పుడు ఈపనివమీ అని అడుగు తార్కుమా?

య:—అవునమ్మా, దానికేమంటావు?

సా:—ఏమనడానికీ ఏమున్నది అందులో? చనిపోయినతర్వాతనానాధుని తిరిగి తెచ్చు కోవడానికి ప్రయత్నము చేయనని అన్నా నా? చేస్తే అందులో తప్పేమున్నది?

య:—అమ్మా, ఎవరైనా ఆలాగు ప్రయ త్నించినారా?

సా:—ఎవరూచేయకుంటే, నేను చేయకూడ దని ఎక్కడున్నది? నేను తక్కినవారివంటి దాననుకానని తమరే తేటపర్చినారే?

య:—అదేలాగు?

సా:—ఎవరికీ ఇయ్యని దర్శనము నాకిచ్చి నేను సావిత్రీదేవి వరప్రసాదని కావడ మేమిటి, తమ దర్శనము కావడమేమిటి?

నేను చేతులు నలుపుకొంటూవృధాగా న్న

శ్లడమేమిటి? వట్టిమాట, దేవా, వట్టిమాట.

య:—[తనలో] ఏమి ఈమెదృఢచిత్తత!—

అదలాగుంచు. ఆందరినీ ఆయుర్దాయం నిర్ణయించేవాడు, భగవంతుడేకదా?

సా:—అవును. దానికి సందేహమేలా?

య:—వారియాజ్ఞ చెల్లవలసినదేకదా?

సా:—ఎవరనగలరు, ఎవరన్నారు, కాదని?

య:—వారియాజ్ఞ నడిపించుట నాపనేగదా?

సా:—అవును, తమదే.

య:—మరేమి? వారియాజ్ఞ ప్రకారము జరి గినది. ఈనాడు నీభర్త చనిపోవలసినదని శాసించినారూ, నీభర్త చనిపోయినాడూ; మరెందుకమ్మా, ఈవృధాశ్రమ?

సా:—భర్త చనిపోయినారు; భగవంతుని ఆజ్ఞ జరగనే జరిగినది; జరగకుండా నేను ప్రయత్నించిఉంటేకదా, తమరడుగవలసి నది అలాగు? కాని, ఇది చిత్తగించండి దేవా:—నాభర్త ఈనాడు చనిపోవలసి నదని భగవదాజ్ఞ అయినది కాని, తిరిగి నాభర్త బ్రతుకకూడదని వారియాజ్ఞ అయినదా, దేవా?

య:—లేదే.

సా:—మరి అందుకే నాస్థాన; బ్రతికించు మని.

య:—అమ్మా, నీభర్తవంటిపాపరహితుడు శాశ్వతముగా స్వర్గసౌఖ్యము జూరగొం టాడే! ఇప్పుడతని ఆత్మ కైలాసములోనే ఉన్నదే! ఆసౌఖ్యమున కడ్డుపడతావా, మహాపతిప్రతాపికోమణివై యుండితల్లి?

సా:—ఎంతమాట? నేనా అడ్డుపడే దానను? కాని నేనువారికి అర్థాంగిని. వారు ఏది అనుభవిస్తే, అదినేనూ అనుభవించవలెను. అది నాభాక్కు కాదా దేవా?

య:—అవునమ్మా, నీహక్కు.

సా:—మరేమి? నా హక్కు ప్రకారము అడిగినాను నన్నువారితో తీసుకపోతారో, వారిని ఇక్కడ ఉంచుతారో; తమచిత్తం దేవా! మాయిద్దరినీ కలిపిఉంచుమనే నా ప్రార్థన.

య:—నీభర్తతోకూడా వెళ్లిపోవడం నీచేతిలోనే ఉన్నదంటివే?

సా:—అన్నాను, మళ్ళీ అంటాను. సహగమనము నాచేతిలోనిదే. బ్రతికి ఉన్నంత కాలము ఇక్కడ భర్తతో సౌఖ్యమనుభవించి, భర్తపోయినతరువాత, సహగమనముచేసి, అక్కడ వానితో ఎడతెగని సౌఖ్యమనుభవించడానికి సిద్ధముగానున్న పతివ్రతకు, భర్తపోతే ఖేదమేలా! దేవా?

య:—సరే, మరెందుకమ్మా, ఈఖేదము? ఎందుకీప్రయత్నము?

సా:—చనిపోయిననాభర్తగురించిఖేదపడలేదు; బ్రతికున్న నాగురించి కాదు; కాని నాలత్ర మామలకు కళ్లులేవు; వయోవృద్ధులు; అరణ్యవాసం; నాపెనిమిట ఆధారము; వారికోరకు నాఖేదము.

య:—సరే, నీవడుగుకుండా వారికి కళ్లు ఇచ్చినాను చాలునా?

సా:—దేవా, ఇచ్చిన సార్థకమేమి? కొడుకునూ, కోడలనూ చూచుకోవడమేకదా? కొడుకంటే, అట్టికొడుకు, మాతృభక్తి, పితృభక్తి ఆయనను చూచినేర్చుకోవలసి నకొడుకు, తమరు శలవిచ్చినట్టు, పాపరహితుడైనకొడుకు; కోడలంటే, అట్టిదేవసమానుడు అర్థాంగిగా అంగీకరించి చెట్టపట్టిన ధన్యురాలను, బ్రతికుండగా, అప్రయత్నముగా, తమదర్శనలాభముపొంది స్త్రీలలో అగ్రగణ్యురాలైన దానను మమ్ములను చూచి ఆనందించడమేకదా? సార్థకము, వారికి దృష్టి ప్రసాదించినందుకు? కల్గిచ్చి దీపమార్పివేయడమా?

య:—వారికి కల్గిచ్చినాను. నీవుపోయి—

సా:—మరింత ఏడ్చించడానికా, విధవకోడలుగో, కళ్లలో కంపకొట్టినట్టు? లేక కొడుకుశవమును కనపర్చి, మేము ముగ్ధురమూ నాభర్తమంటలో పడడానికా? దానముచేస్తే, సార్థకమైనదానము చేసువలెను. తమకు తెలియనిదా, దేవా?

య:—నీభర్తనుతప్ప ఏమయినాకోరు, ఇను.

సా:—[తనలో] మనస్సు మళ్ళీ నట్టున్నది. దేవా, మాతల్లిదండ్రులకు పుత్రసంతానములేదు. వారుకోరినందరిని, చిరాయులైన కుమారులను, ప్రసాదించు, దేవా.

య:—సరే, ఇచ్చినాను, మరి వెళతాను, [తనలో] ఇన్నీదాటివచ్చినది. కాని వైశరణి ఏలాగుదాటగలదో చూస్తాను. దాటి

నదో, పట్టినా చేయగలదే. (నిష్క్రమించును)

సా:—ఇంతవరకు తెచ్చినావు, జననీ, సావిత్రి ఇటువై నికూడా నీ దేభారము. ఆమహామంత్రము పఠిస్తూఉంటే, కాత్యము కాకేమి? (తెర)

అరవరంగము

యమలోక ప్రాంతము - ప్రవేశము, యముడు

య:—వైతరణిదాటినాను. ఇక్కడి కేమి? మానవులేమి? స్థూలశరీరముతో రావడమేమి? [సావిత్రి ప్రవేశించును] కాని, వెనుక ఆచప్పడేమిటి? [చిరిగిచూచును] అడుగో, వస్తున్నదే, సావిత్రి! ఏమి! ఏమాసామర్థ్యము! వైతరణి ఎలాగు తావిచ్చి వేస్తున్నదో ఆమెకు! సరీ, గట్టెక్కినది!

సా:—దేవా, నేనుగట్టెక్కినానని సెలవిస్తున్నారే? గట్టెక్కినదానిని గంగలోముంచి వేస్తారా! నన్ను వెంటనే ప్రజలలో కలపండి, దేవా!

య:—సావిత్రి, నీచరిత్ర అత్యద్భుతము!

సా:—తమదయ ఉండవలెనుగాని, ఇంకా అద్భుతముగా నుండగలదు, నేను నాభర్తను చేరగానే—

య:—నీభర్తనుగాక ఏమైనా అడుగుఇస్తాను.

సా:—నాకూ కుమారులు కావలెను, దేవా!

య:—సావిత్రి, నీవు భర్తను అడిగినావన్నమాట! సాధ్యకి నీతిహీనమున సంతానము కలుగుటకు భర్తకావలెనే! భర్తను

గాక నిష్క్రమించును. అప్పుడు ముగా భర్తకలదుగుచున్నావే!

సా:—నన్ను వారితో తిసుకపోయ్యేటే, నావేళ యింకా రాలేదన్నారు. నేను పోయి సహగమనముచేస్తే, ఆజ్ఞులలు నన్ను కూడకడ తేర్చవా? అప్పుడు నావేళ రాలేదా? నాభర్తను బ్రతికించినాకీవ్వడము సులభమో, నాకాలమురాకముందు నేను నాభర్త మంటలోఉడి సహగమనముచేయకుండా ఆడము సులభమో, ఆలోచించడము తమపని. తమను మరి బ్రతిమాలి శ్రమపెట్టమే. సూర్యుడుండగానే నేను మాయిద్దరినీ సుస్కారము చేయవలెను. జననీ, సావిత్రి, నన్ను నాభర్తతో చేర్చు అయ్యా, సెలవు. (వెనుకకు తిరిగి నాలుగడుగులు వెళ్లును.)

య:—అమ్మాఉండు, ఉండు. (తనలో) నన్ను యుక్తివల్ల ఎలాగు తోసి రాజుచేసినదో! వేరైనప్పుడు ప్రాణములుతీయుట నాకంటే విధో, కాలమురాకముందు అత్యహింస చేసుకోకుండా చేయడముమాత్రం అత్యవిధే “నేనే పతిప్రతనైతే, నాభర్తనులు నన్ను కూడా తీసుకోవలెను!” అని మంటలోపడితే ఏమిచేయగలను? ఇప్పుడు సావిత్రి దేవి యాజ్ఞాకూడా చెప్పినదే! నాకడుగు చెప్పితే దేవునిగాని యివ్వక తప్పదు—

సా:—అయ్యా, నాకు ఆలస్యముగుచున్నది. నీవు సెలవు! వెళ్లువా?

య:—కుమారీ, పతిద్రాహిణిమణి, నీసత్య
వంతునికూడా నీకిచ్చినాను చాలునా?
(పుష్పవర్ష ముకురియును.)

సా:—దేవా, తమనెంతనికొనియూ డగలను?
నాయూనందము బాష్పవారిశక్తిని మీరి
నది. మరి మాటలమాట చెప్పవలసిన
దేమి? అందుకేనా, నాబాష్పవర్ష మువంతు
ఆపుష్పవర్షము? వారితోనేను స్వర్గ
సౌఖ్యము అనుభవిస్తూన్నప్పుడు, నాకు
ఎప్పుడూ మృత్యుస్మరణే! వారు మృతి
నొందినప్పుడు, జీవస్మరణే! ఇట్లుపైని
ఎప్పుడూ తమస్మరణే! దేవా, నాశృతజ్ఞును
ఎలాగు కనవర్చగలను?

య:—మీరందరూ చిరకాలము సకలసౌఖ్య
ములూ అనుభవించుటవల్లనే! కుమారీ,
నీభర్తను ఇంతకుముందే ఇచ్చియుందును.
కాని, ఇచ్చినయెడల, ఆ సంతోష
పారవశ్యమున, నీవు తక్కినవి అడిగియుం
దువా? నీహూ, నీభర్తా, మీపర్ణశాలకు
పోయి, ఆయంధులనే చూచియుందురు.
అందుకూ ఇలాగుచేసినాను. మరిఒక
సంగతి, నీదగ్గర దాహరిక మొందుకు? నీ
యుక్తివినడానికి, నిరాశలో నీవు ఏమి
చేస్తావో చూడడానికి ఇంతవరకు తెచ్చి

నాను. నీవుపోయి నీభర్తశవమును ముట్టు
కొంటే, వెంటనే బ్రతుకగలడు.

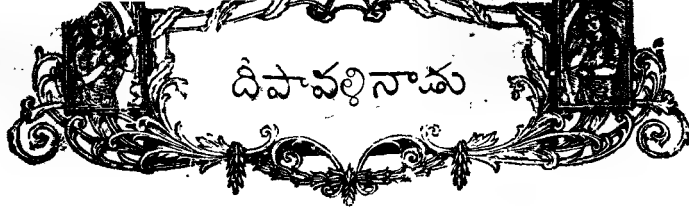
సా:—నేను ముట్టుకొంటే, నాభర్త బ్రతుకు
నని సెలవిస్తారే?—

య:—అవును. దానికేమి సందేహమా?

సా:—దేవా, తమమాట సందేహించినపాప
మునకు తగినశిక్ష ఇప్పటివరకములో
ఉన్నదా? కాని, నేనువెళ్లేసరికి శవమును
ఏదైనా జంతువు తినివేసియుంటే?

య:—అమ్మా, వనదేవతలకు అప్పగించి
వచ్చినావు. నీయాజ్ఞను అతిక్రమించడం
మేనా? శవము, నీవువిడిచినచోటనే ఉం
టుంది. నీవుపోయి ముట్టుకో. నీవు ఇక్కడ
ఉండగానే, బ్రతికించిఉండును. కాని,
లేచి నిన్ను వెతుకుతూ అతడు, అతన్ని
వెతుకుతూ నీవు, చెరిఒకత్రోవా లియి
పోతే ఆమహారణ్యములో? నేను చేస్తా
దంతా సావిత్రిదేవి అజ్ఞానుసారముగా
చేసినాను. నీవు కోరినవాటినిన్నీ ఇమ్మని
వారిసెలవు. నాపని ప్రాణములు తీసివేయి
డమే కాని, ఇవ్వడముకాదు. నీవు సావి
దేవి వరప్రసాదినివి. నీకు వారు తో
నీడ. నీకు మరొకరు వరములియ్యవనిలేదు.
నీవుపోయి నీభర్తతో చిరకాలము సుఖ
ముగా నుండుము. (తెర)

దీపావళినామ

వేదుల సత్యనారాయణ శాస్త్రి గారు

నిశీధిని

బ్రహ్మగతి యీనాటి యీమహోత్సవమునందు
మునిగి యానందమున పొంగిపోవుచుండ
ఇటు రగులుకొల్పి రెవరు నీహృదయమందె
లొనచి కొనియున్న ఘోరదుఃఖాగ్ని నిపుడు”

నేను

కారుకొన్న యమాస చీకటల నడుమ
నొకండనె యీశూన్యగృహము నందు
అదురువడిపోయి మరణవాద్యంబులట్లు
పండియలు కొట్టుకొన, ఏడ్చుకొనుచునుంటి.

త్రగ దహించుకొనిపోవు ఈయెడండ
జ్యోష్మములు బారిపడి చల్లబడునో యనుచు
హాసి కొనిపోయె నానేత్రములు తమంత
కృత్రిమే యింక బహిరంతరములనాకు.

విస్మృతోదతములు శూన్యవీధు లందు
నొనలెనె మానముగ వెల్లిపోవుచున్న
నిశీధిని! నీగభీరోదరమున
ఓరికె, ఈదురదృష్టవంతునకు చోటు”

చిమ్మట

బాణసంచుల ఫెళ్ళఫెళ్ళార్భటులు విరిసి
దదిశాంతరముల ప్రతిధ్వనుల నీన

వేదపడియున్న మానజీవితపు టాశ
లిపుడు మ్రోగించుకొనుచుంటివేల నీవు”
నేను

“నన్ను నిరసించువారి యానందమందు
నాకు భాగంబువల దొక్కనాటికైన
చీకటల జీల్చుకొని వచ్చుమీకరాళ
గానరవములనే నాసుఖంబు గలదు.

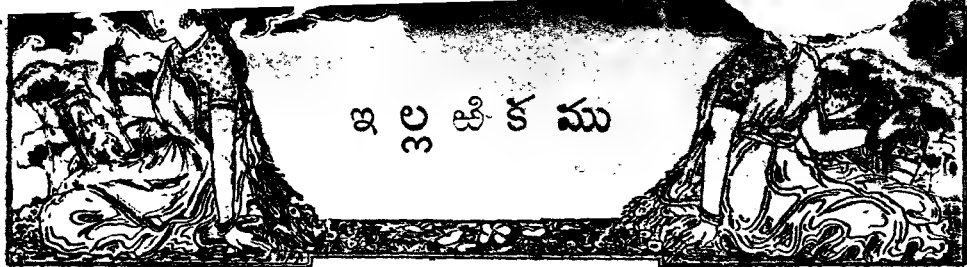
దినములు పరస్పరప్రతి ధ్వనులు గాగ
ఇరువదైదేండ్ల నాబ్రతు కిట్ట గడచె
ఈరహోదుఃఖవీధులం దే నరుంగ
సఖుల యడుగులజాడ లీనరికినాడ.

మృత్యు గర్జాప్రవాహ గంభీరమైన
విధి, నిదురపుచ్చు ప్రేమజీవితమునందు
సంభవించు, ప్రవాస దుస్స్వప్నవృథల
మడతలను సర్దుకొనుచుందు మాయకుండ.

తెగిపడిన పూలదండ లెత్తుగనమర్చి
యంధకారంబు నందిట నదాముకొనుచు
ఎవరికొరకొ పదేపదే యెదురుచూచు
నాయెద కొనర్తు కృత్రిమానందభిక్ష.

మ్రొక్కన కొలంది కాలితో ద్రొక్కివేయు
ఈకఠినలోకమెల్ల బహిష్కృతంబె
రండు, చిమ్మటలార, ఈ రాత్రులందు
నావలెనె వాడుకొను మీరె నాకు సఖులు.”

ఇల్లటికము

పాలపర్తి ఆంజనేయులు గారు

II

(సంపుటము ౨, సంచిక ౪ తరువాయి)

౧

నరసింహరాజు అత్తగారిల్లువిడిచి వెళ్లి పోయి మూడుసంవత్సరములైనది. కాలగర్భమున నేమి దాగియున్నదో యెవరు చెప్పగలరు? నాటిరాత్రి సరాసరిచిట్టివలస వెళ్లి తన తల్లిని దీసికొని చెన్నపట్టణము వెళ్లిపోయెను. ఒకనాడుచితపతనాలయమున "హిందూపత్రిక" జదువుచుండగా రామనాథరాజుగారు తమ పిల్లలకు జదువుచెప్పటకు మంచి యోగ్యతా పత్రములుగల గ్రాడ్యుయేటు (Graduate) కావలెనని ప్రకటించిన ప్రకటన కనబడెను. వెంటనే నరసింహరాజు మద్రాసులో రామనాథరాజుగారి గృహమునకు వెళ్లెను. శ్రీరాజుగా రతనియోగ్యతను, బి.ఎ.పరీక్షలో మొదటి క్లాసులో మొదటివాడుగ జయమొందుటకు విచారించి నెలకు నూలురూప్యములు జీతము నేర్పాటుచేసెను. మూడునెలలు గడచిన పిమ్మట అతని బుద్ధికుశలతను, గుణసంపదను స్వయముగ నెఱిగినవాడగుటచే నతనిని అంతర్గతకార్యదర్శిగా నేర్పాటుచేసి వారి స్వంత వ్యవహారములనన్నిటిని నరసింహరాజు చేతనే చేయించుచుండెను. శ్రీరాజుగారు విద్యావం

తులును, సుగుణవంతులును, ఉత్సాహవంతులునునై రాజకీయ, సాంఘికాది ప్రజాహితీ కార్యములందు ప్రవేశముకల్పించుకొని పనిచేయు స్వభావముగలవారు. ఈ పనులన్నిటి యందును, యెట్టేటు పరిపాలనయందును శ్రీరాజుగారికి కుడిభుజమువలె నరసింహరాజుచేయుచుండెను. ఇట్లొకసంవత్సరము గడచినది ఇంతలో శ్రీరాజుగారి దివాను వృద్ధుడై కాలధర్మము నొందెను. శ్రీరాజు రాజ్యాది విషయములం దభిమానముతో చేయ నుత్సాహము గలవా రగుట జూచి వ్యవహారముల స్వయముగా జూకొనుట కవకాశము లేదు. ఆకారణవలన యెట్టేటు వ్యవహారములను జక్కగా పించి పరిపాలన సామర్థ్యముతో జేయ విశ్వాసపాత్రుడైన దివానుకావలసియుండెను. ఈగుణములన్నియు గలవాడు వారియంద గనులలో నొక్క నరసింహరాజు మాత్రమే కనుపించుచుండెను. అంతట శ్రీరాజుగా నరసింహరాజును నెలకు రు. 500. జీతవ మీద దివానుగా నియమించెను. మఱునకొక వత్సరము యెట్టేటుమీద నొకగొప్ప వ్యా

మువచ్చెను. అత్యాభ్యుములో నరసింహరాజు
మిక్కిలి సామర్థ్యముతోఁ బనిచేయుటచేత
జయముకలిగెను. నరసింహరాజుచేసిన సహాయమునకు శ్రీరాజుగారు చాలకృతజ్ఞుల
వారై పదివేలరూపాయల బహుమానముచే
యుటయేకాక జీతమును సహిత మభివృద్ధి
చేసెను.

9

ఒకనాడు శ్రీరాజుగారును, నరసింహ
రాజును మద్రాసుకాన్యపాలిటక్లబ్ వసా
రాలో పడక కుర్చీలు వేసుకొని యిట్టగోష్ఠిని
మాట్లాడుచుండిరి. ఇంతలో యిద్దరువక్తలు
ప్రక్కనుండిపోవుచు అందులోనొకరు నరసిం
హరాజుమాట నవ్వడిని విని వెనుకకుఁదిరిగి
చూచి లోపలికి వెళ్లిపోయెను. నరసింహరా
జుదివట కెప్పుడును క్లబ్బుకు వచ్చియుండలేదు.
మద్రాసులో తరుచుగ నుండెడువాఁడుగాని
క్లబ్బుకుమాత్ర మెప్పుడును వచ్చియుండలేదు.
అందుకు కారణము లేకపోలేదు. ఇంతలో
శ్రీరాజుగారు మోటారునెక్కి బీచికి పికారు
వెళ్లిరి. అంతట నరసింహరాజు క్లబ్బు చూడ
వలెనని లోనికి వెళ్లెను.

గోపాలరావు:—అయ్యా! తమరి నిదివట కెచ
టనో చూచినట్లున్నది. తమరెవరో నే
దెలుసుకొనవచ్చునా?

నరసింహరాజు:—(తెల్లబోయిన ముఖము
తో) బహుశః యిచటనే చూచి.....

గో:—ఓయి! దాచుచున్నావా నరసింహ
రాజు!—ఒరే, అప్పలరాజు. మన నర
సింహరాజుడుగోనోయ్!

అప్పలరాజు తురతతో వచ్చి నరసింహ
రాజును గొంగులింతుకొని ఆనందబాష్పములు
విడిచెను. అప్పలరాజు గోపాలరావు యిద్ద
రును నరసింహరాజుకు విజయనగరములో
సహాధ్యాయులు మాత్ర మేకాక మిక్కిలి ప్రే
మాస్పదులైనమిత్రులు. గోపాలరావు క్రొత్తగ
మద్రాసులో న్యాయవాదివృత్తి మొదలుపెట్టి
నాడు. అప్పలరాజు విశాఖపట్టణములో స్ట్రీ డరి
చేయుచున్నాడు. అంతట వాళ్ళుముగ్గురును
బయటకువచ్చి దూరముగ నొకచో కుర్చీలు
వేసుకొని కూర్చుండిరి.

అప్పలరాజు:—నీవెచటికో పాటిపోయినావని
విని మేమందఱము చాలదుఃఖించినాము.
నేడు నిన్ను చూచుట తోడనే నాప్రాణ
ములు లేచివచ్చినవి.

గో:—నరేకాని, యిందాక రామనాథరాజు
గారితో చాలచనువుతో మాట్లాడుచుం
టివేమిటి. నేను లోపలికి వచ్చునప్పుడు
నీమాట ఆనవాలుపట్టి తిరిగిచూచి గుర్తిం
పజాలక యెవరోయని వెళ్లిపోయినాను.
నీకు వారు పరిచయ మెట్లు?

నర:—నేను రాజుగారి దివానుగా నున్నాను.

అప్ప:—పమిటి! చెప్పవూ! చదువులోనెకాక
ఉద్యోగములోగూడ మమ్ములను తలద
న్నినావుగా! నిన్ను గాక యింకెవరిని భగ
వంతుడనుగ్రహించును. నీవంటి యోగ్యు
డికి కలిగినకష్టమునకు మేమందఱము విచా
రించినాము. ఇంక గోపాలరావు వుడుగు.

నరః—నా మంచి చెడ్డలు, సంగతిగందర్భ
ములు దెలిసినవారును, గ్రీమగలవాడును
గనుక.

అప్పః—ఇప్పుడు మీమామగారు సిభాభా
వంతుల కభ్యంతరము చెప్పడని తలచెడిది.

గోః—ఇంక యేమొగము బెట్టుకొని చెప్ప
గలడు ?

అప్పః—అయితే, నీకీప్రద్యోగము యేలా
వచ్చినది. ఎంతకాలమైనది ప్రవేశించి?

నరః—మొదట శ్రీరాజగారి పిల్లలకు ట్యూ
టరుగా చేరినాను. పిమ్మట ప్రైవేటుసెక్ర
టరీగావనిచేసితిని. ఇంతలో శ్రీరాజగారి
దీవాను చనిపోవుటవల్ల నేనే యాచనికి
నియమింప బడితిని. రెండు సంవత్సరము
లయినది.

అప్పః—అయితే, రెండుసంవత్సరములనుండి
దగిన స్థితియందుండియు సిభార్యనేల పిలి
పించుకొనకపోతివి ? ఇది నా కేమాత్రము
సమాజసముగా లేదు.

గోః—బోనీ, కుట్రపట్టిన పివాహము జేసు
కొంటివా ? చనువుచే అడుగుచున్నాను
సుమా !

నరః—దీనిలోతప్పేమి ? మీకంటే నాకాత్త
మిత్రు లేవరున్నారా ? మిమ్ముజూచునాకు
స్వస్థలమునకు వచ్చినటులనేయున్నది.
ఏమో, భగవదనుగ్రహమువలన గొప్ప
య్యద్యోగమే. చేయుచున్నాను కాని మన
స్సుకు నంతోక్షములేదు.

అప్పః—అవును, ఎలావుదెడును. అయ్యో !

అడుగుటమొదలి. మీఅమ్మగారు రాజో
గ్యముగ నున్నారా !

నరః—జేమయుగానేవున్నది భగవదనుగ్ర
హమువలన.

గోః—నరే. మీఅమ్మగారైన జెప్పలేదా,
పండ్లి చేసుకొనుమని.

నరః—తిరిగి వివాహము చేసుకొనుట నాకే
మాత్రము ధర్మముగా కనుపించుటలేదు.

అప్పః—గోపాలరావు, నీసలహా చాలబాగా
వున్నది. హైకోర్టువకీళ్లపద్ధతి యిదియే
కాబోలు. కాపురము చప్పున కుదుటబడ
వేయగలవు. అపిల్లకభం శుభం యేమితేలి
యును పాపము! నేను నిజంచెప్పుచున్నాను.
మాఖిశాఖపట్టణములో కాదుగదా, ఎక్క
డకూడ—అరదము మాటాలావురు—
అట్టి గుణవంతురాలు తేడని చెప్పవచ్చు.
వారు శ్రీమంతలుగదా ! వారికిమీ
తక్కువ. మా అదవాల్ల క్షుద్రస్వధు, యిరు
గుపొరుగుట, వారియంటికి వెళ్లివచ్చు
చుండురు. అపిల్లనంగతివిన్న నాకు దుఃఖ
ము వచ్చెడిది. ఒడలున నొక్క నగైన
లేదట. ఈ భూషణములు బూటకములని
తలంచి వానిని త్యజించి యిప్పుడు ముఖ్య
భూషణములచే నామి విరాజిల్లుచున్న
దట. వైదికముతైదువవలె మోమున కాని
యంత బొట్టట. పండుగ పర్యమువచ్చిన
మామూలుచీరలుతప్ప విలువగలవాని
నెప్పుడు ధరించి యెఱుగదట. ఇంటిలోని
వనిని ఆమెయే చక్క బెట్టునట. మధ్యా
హ్నము ఏకాంతముగ గూర్చుండి యే

పుకాకాకాబట్టి మో చేయుచుండునట.

ఎంతటిభోగియో అంతటి నిరాశ్రితుడని యందఱు నాశ్చర్యముతో జెప్పుకొందురు.

ఈ మాటలు వినినప్పుడు సాత్వికగుణ ప్రధాను డగుటచే కనులు సీదుగప్పు తల వాలించి రెండు అశ్రు కణముల విడచెను.

అప్ప:—ఇదిగో, నరసింహరాజా! నీకునన్నుకు కష్టముగనుండునని చెప్పలేదు. కాని నీవు వెల్లి నతర్వాత రెండుమూడు నెలలు మంద మెక్కి నీభార్య అన్న పానీయములు లేక యెటులెట్లునో జీవించినది. కాని మనిషి మాత్రము పూర్తిగ మారిపోయినది. మును జటి మోస్తరులేదట నాభార్యకూడ అనేక సార్లు ఆ అప్పుయి పెనిమిటి మీప్పేహి తుడ అంటిరిగద; మీరైన కనుక్కోకూ డదా ఆయనజాడ'యని యనుచువచ్చెడిది. నేనుమాత్ర మేమిచేయను? ఎవరి కేమి తెలి యదాయె. దీనిలో కల్పించి చెప్పన దేమి లేదు. అబద్ధ మొక్కపినరైవను లేదు. నీమనస్సు త్రిప్పవలెనని చెప్పటలేదు. మానమందఱ మన్నదమ్ములవలె నొక్క చోనుండి చడువుకొనినాము గనుకన్న నేను పూరివాడను గఱుకఱు పున్నయధా ర్థము చెప్పినాను.

గో:—అతని మనస్సుకు కష్టముగా వున్నట్లు న్నది. మావాళ్లు పూరిలోలేరు. మన మందఱ మిచటనే భోజనము చేయుదము. నరసింహరాజా! యిది కాస్మిపాలికా క్లబ్బని నీకు తెలిసిన దేగదా! కాబట్టి నీవు

కూడ యీపూట యిచటనే మాతో కలిసి విందారగించవలె.

3

అంతట ముగ్గురును లేచి భోజనమునకు వెల్లిరి. మిత్రు లొకరినొకరు, పరిహసించు కొనుచు భుజించుచుండిరి. చూచుటకది పెండ్లి బువ్వముబంతివలె నున్నది. నరసింహరాజు కలిసిన అన్నము సరిగా తినక అటునిటు త్రోపి రెండుమెతుకులు కొటికిలేచెను. పాడు చేసవి కాలపు వెన్నెలరాత్రి యుగ్గుటచే సాధోపరి భాగమున శయనించుటకు ముగ్గురును వెల్లిరి. సముద్రమునుండి మలయాద్రిలము వెల్లి మెల్లగ వీచుచుండెను. ఆకసమున మేఘ ములు బాతులుతీర్చి పర్వలిడుచుండెను. గోపాలరావు నవనాగరికు డగుటచే, కిల్లిలు సిగరెట్లు తీసికొనివచ్చి నరసింహరాజువ కివ్వ బోయెను. కాని అతని కట్టి ఆభ్యాసము లేవియు లేనివాడగుటచే బుచ్చుకొనలేదు.

గో:—అప్పటికిప్పటికి నీ వొక్కలాగున్నావు. మేమందఱము ఎన్ని అవతారము లెత్తి నామో చూడు!

అప్ప:—కాబట్టియె మన బ్రతు కిలావున్నది.

గో:—కాకపోతే యేమిటి, ఉన్న నాలుగు రోజులు సతడాగా టింగు రంగా టింటు వుండవలె గాని లేకపోతే యేమిటి.

అప్ప:—నీకేమిరా బాబు! మీబాబు సంపా దించి యిచ్చిపోయినాడు. ఏవోనాలుగు ముక్కలు చదువుకొనినావు. పోకుగా లైఫులీడ్ (కాలముగడపుట)చేస్తున్నావు.

అందఱు కేలావస్తుండి? చాచుగాని నీకబుర్లు
కట్టిపెట్టు. నరసింహరాజు, మేమనెదవు?

నర:—ఏమిటనేటందుకు యేమివున్నది.

అప్ప:—నేను క్లబ్బుపూనుచేత మీ మామ
గారికి అర్జంటువైరు యివ్వవలెనని అను
కొన్నాను. నీతో చెప్పకయిచ్చుట బాగుం
డదని మానినాను.

నర:—కొంపదీసి యిచ్చినావుకావు. ఇంక
నయమె!

అప్ప:—అయితే నీవుద్దేశ మేమిటి? నాకు
జోధపడలేదు.

నర:—అయినదేమో యైనది. నేను వారికి
లేను; నాకు వారు లేరు.

అప్ప:—లేకపోవు టేమికర్మము. ఇప్పుడు మించి
పోయినదేమి? గృహద్విదము లెవరికైన
నున్నవే. ప్రపంచములో పోట్లాడుకొ
నని ఆలముగలున్నాకో పామాన్యవిష
యము పట్టుకొని యింత చాచారోసిదాం
తము చేయుట నాకేమాత్రము బానిసం
లేదు. నీవు వొప్పుకొనిన నరీ, లేకపోయిన
రేపు ప్రొద్దున మీ మామగారికి పై
రిచ్చుట తప్పదు.

నర:—సంగతి సందర్భముల దెలియక నీ
వనుచున్నావుగాని లేనిచో నీబిట్లు మాట
లాడవు. ఇప్పు డాకథనంతయు దలచు
కొనిన నామనస్సుకు గట్టము దోచును.

అప్ప:—నీమనస్సుకు నొప్పిగలిగించుట మా
కును యిష్టములేదు. కాని వారుచేసిన
తప్పంత టేమింపరానిదా?

నర:—టేమింప దగినదైనను, కాకపోయి
నను ఎందుకా ప్రశంస?

అప్ప:—టేహో! ఇంతవఱకు మేముచెప్పిన
దంతయు అనవసర ప్రశంసయేనా? నీకు
నీ మామగారిపై కోపముండిన డిండ
వచ్చును. ఇల్లరికములలో నీగోలయెప్పుడు
వున్నదియె, కాని ఆపిల్లనేల బాధపెట్ట
వలె? ఆమెతప్పేమి?

నర:—ఏమైనను మీరు ప్లిడల్లు. నాచేత
చెప్పింపక విడువరు.

అప్ప:—నీవాలా అనుకొనవద్దు.

నర:—మిత్రభావ మాలోచించియె చెప్ప
చున్నాను. మా మామగారు నాకోర్కె
ను తిరస్కరించినసంగతి మాత్రమే మీకు
దెలియదు. అంతియేకాదు. నాటిరాత్రి
వాభార్యులహితము మేము బీభత్సాల
మనియు, తనను బోసింహులమనియు,
తాను రాననియు, నేను వెళ్ల కూడదనియు
అతి సాహసమున బలికినది. అట్టి నీతిలో
నే జేయదగినదేమో నీవే యాలోచించ
వచ్చును.

అప్ప:—నీజుడు. నీజోనస్సు చాల నొచ్చి
యుండవచ్చును.

నర:—అందువలన నెతిరిగి వారిగడప త్రొక్క
కూడదనుకొనినాను.

అప్ప:—నీవుచేసినది తప్పని నే జెప్పటలేదు.
అయితే అవి తెలిసియాడిన మాటలని
యేనా నీ యభిప్రాయము. కేవల మజ్జా
నముచేతను, చిన్నదనముచేతను ఆడిన
మాటల సంతగో పాటింపకూడదు.

సర:—నీవు చెప్పేడి సబబు చాల భాగున్నది.

ఇంతకన్నను అనమాన మేమికావలె ?

అప్ప:—భార్యభర్తలొకరినొక రనుకొనరా?

సర:—కావచ్చు. అయితే, యిదియేనా సర సము?

అప్ప:—సరసము కాకపోయిన విరసమే యనుకొనుము. అంతమాత్రమున చేసేడి కాపురము పాడుచేసుకొందువా?

సర:—నూరుచెప్ప, వెయ్యిచెప్ప. నా మనస్సు విరిగిపోయినది.

గో:—నాకిష్టములేదని మొఱపెట్టినను బా వంతమున కట్టిపెట్టెదవా?

అప్ప:—ఏదో నామెత చెప్పినట్లున్నది.
.....

గో:—చాలు, సర. అయినదేమోఅయినది.

తిరిగి వివాహమేల చేసుకొనకూడదు?

అప్ప:—నీ పిచ్చి సిద్ధాంతముల దయచేసి కట్టిపెట్టుము. ఇంటిలో మాట మాట యనుకొనినపుడెల్ల యింకొక పెండ్లి చేసు కొనుచుందురా?

గో:—చేసుకొనిన తప్పేమి?

అప్ప:—భార్య వికలాంగికాని, దోషికాని కానప్పుడు బహుశతీత్వము నార్యధర్మ మొప్పుకొనదు.

గో:—మన ప్రాచీనార్కులలో బహు శతీత్వము, బహు శతీత్వముకూడ వ్యాపించి యున్నది. యూరపుదేశములలో 'మేరేజి కంట్రాక్టు' పద్ధతి వున్నది. ఇప్పుడిప్పుడు ద యించుచున్న నవభావములు యింకను

విచిత్రములుగ నీకు దోషవచ్చును. శ్రీ పురుషులెవరయినను కూడి నివసించ వచ్చుననియు, ఇష్టములేనపుడు కోర్టులతో నిమిత్తములేకనే విడిపోవచ్చుననియు, వారి సంతానమును ప్రభుత్వము బోషింపవలె ననియు నుడువుచున్నారు. కాల్పెంటర్ లిటూరో వ్రాసిన గ్రంథము నీవుమాత్ర మెఱుగవా? ఇందులో నాకు విపరీత మేమియు కనుపించలేదు. ఈ భావములు మనదేశమందు మాత్రము వ్యాపింపవా?

సర:—నీవు చాల వివాదాంశమును వైకి దీసినావు. నేను నీతో వాగ్వివాదమునకు దిగ తలచుకొనలేను. కాని, నాకు దోచిన ఒకటి రెండు విషయములు మాత్రము చెప్పెదను. పశ్చిమదేశమున మిణుకు మిణుకుమని వెలిగెడి చుక్కలు తూర్పున నుదయించిన ప్రచండ భాను లేజము ముందర కాంతిహీనములగుట నీకు దెలియని విషయముకాదు. మఱియు ధర్మము దేశకాలబాధితము కాదు. అది పరమసత్యము. పాశ్చాత్య ధర్మశాస్త్ర ములు సహితము ఏక శతీత్వమునే గ్రహించినవి. తదితరములు శాసన విరుద్ధములు. పాశ్చాత్య సాంఘిక పరిస్థి తులజూచి యెడలు పులకరించును. అవి మన మానసిక ప్రవృత్తికి ధార్మికభావము నకు విరుద్ధములై యున్నవి. మఱియు, శ్రీ పురుషుల జీవిత ధర్మమునుబట్టియు, ప్రాకృతిక స్థితినిబట్టియు, సాంఘిక సౌలభ్య మునుబట్టియు, నైతికాధ్యాత్మిక ధర్మ

మునుబట్టియు, ఏకపక్షీత్వమునే కామ్ర
జ్ఞుల సహితము తత్తమధర్మముని యంగీక
రించి యున్నారు. ఏకపక్షీత్వము మానవ
పరిణామమందును, సభ్యతయందును
సమాజ పరిణామముగా వెంచదగియున్నది.
లిటూర్లో సహితము ఏక పక్షీత్వము
కంటె ఉత్తమధర్మము గాన్పించుటలేదని
తొమ్మిదవ కొని యున్నాడు. కాము గన్న
పిల్లలను తాము పెంచు బాధ్యతను
దప్పించుకొన జూచుటకంటె నీచమును,
గర్హమును, స్వార్థపరము నైన విషయము
వేరులేదని చెప్పువచ్చును. మానవ ధర్మ
మును నిర్మూలము చేయుచున్నామని
చెప్పువచ్చును. మనకు సమిప్తిబాధ్యతలు
కొన్ని గలవని గుర్తించవలెను. అందు
శిశుపోషణము ముఖ్యము. విషయలోల
తచే దీనిని దప్పించుకొనజూచుట ఆత్మ
హత్యయే యగును. ఇక సంఘమెక్కడ?
సభ్యతయెక్కడ? కావున నీవు చెప్పుపద్ధతి
యెప్పుడును సామాన్య ధర్మమై ప్రచారము
చెందనేరదు.

అప్ప:—నాభారము తప్పిపోయినది. వైవా
హిక ధర్మము నింత చక్కగా చెలిసిన
నీకు మేము ధర్మోపన్యాసము లివ్వదలచ
లేదు. కాని అగ్ని సాక్షిగ పరిణయమాడిన
సతిని విడచుట నీకెట్లు ధర్మమైనదో నాకు
కొంచెము తెలియజెప్పుము.

నర:—మన గోపాలరావుపాశ్చాత్యవ్యామో
హ మిప్పటితో దొలగునట్లు లేదు.
పాశ్చాత్య సభ్యత, సాంఘికజీవనము

విద్య నచ్చినట్లు మనవి నచ్చవు. అందు
వలన ప్రస్తావనకమున నట్లు మాటాడితి
గాని, మీకు తెలియని ధర్మములు నా
కెక్కువ తెలిసినవిలేవు.

గో:—ఒక్క సబ్బుబిళ్లగాని, మైనపువత్తి
గాని చేయుట చేతగాదు. ఊరక ప్రగల్భ
ములు కొట్టిన నేమి ప్రయోజనము?

అప్ప:—నీవు చెప్పిన రెండువస్తువులు కూడ
ఇహపరసాధనములు! చాలు నీప్రస్తావన
కట్టిబెట్టు! ప్రస్తుతాంశ మదికాదు. పది
గంటలు కావచ్చుచున్నది. ఇంతకు నే
నడిగిన ప్రశ్నకు జవాబురాలేదు.

నర:—మనస్సులు భేదించిన పిమ్మట మరల
కలియుట కష్టముకదా!

అప్ప:—నీవు సమ్మతించిన వందుకు జరగవల
సిన తంతు నేను జరిగించెదను. నీ ఆత్మ
గౌరవమునకు భంగము రానివ్వను. ఈ
విషయము తర్కముచే తేలునదికాదు.
ఉదారభావముతోను, ధర్మబుద్ధితోను,
స్వల్పవిషయముల పాటింపక యేదోయొక
నిశ్చయమున కిప్పుడు రావలెను. నేను
నీకు ప్రాణమిత్తుడనని నీవు తలంచుచో నా
మాటలు నీకు విశ్వాసపాత్రములైనచో
నాయభీష్టమును నెరవేర్చెదవని తలచుచు
న్నాను. ఇక నే జెప్పవలసినది లేదు.
నీవు పరమయోగ్యుడవనియు, యుక్తా
యుక్త విచక్షణ గలవాడవనియు నింత
లెక్క నీతో ప్రసంగించితిమి.

నర:—మీరిట్టి నిర్బంధమును చేయుదురనియే
నేనింతకాల మజ్జతవాసముచేసితిని. మీ

యెదుట పడిన విమ్మలు మీ యాజ్ఞలను
ల్లంఘన నియముదా! *

గో:—వేరిగడ్డ! వాదము కొఱకు నే నట్లు
మాట్లాడితినిగాని మీరిద్దరు కలిసియుండు
టకంటె మాకు కావలసిన దేమి?

అప్ప:—(నరసింహరాజును కౌగిలించుకొని)
నాకు పరమానందము కలుగజేసితివి.

నర:—నా ఆనందమునకు నీయానందమునకు
నీవే కారణభూతుడవు. నా ఆత్మబంధు
వులకన్న నెక్కుడుగా నీవు నాక్షేమము
కోరి నన్నింతగా బలవంతపెట్టితివి. నీ
ఋణము నే దీర్చుకొనజాలవు.

అప్ప:—ఇందు నేజేసిన దేమున్నది. నీ వెంత
యోగ్యుడవో నీభార్య అంత యోగ్యురాలి.
ఆమె విచారమును, వైరాగ్యజీవనము
ను సౌశీల్యమును, స్వయముగ నెఱిగినచాడ
నై నీవుచేజిక్కినప్పుడునహితముకేట జేసిన
పాపమున బడుదునేమో యనుభయమున
నీతో నింతగా సాహసించి చెప్పితిని. నీవు
నామాట త్రొసివేయుక నన్ను శారవించి
తివి. నేను కృతార్థుడను.

నర:—(దుఃఖమును సూచించు గద్గద స్వర
ముతో) ఇట్టి అవ్యాజమైన కరుణ నే నెప్పుడు
చవి చూచియుండలేదు. నీ హృదయ
మెంత కోమలము! నిజముగ మిత్రుడన్న
నీ పేరదా! నేను మృదుడను. నీకు నే నేమి
చేయగలను?

అప్ప:—నీవు చేయవలసినది నాలో విశాఖ
కట్టణము వచ్చుటయే.

నర:—అలాగారు.
అప్ప:—మఱలాగు? నింకేమిదో యిభ్యంత
రము జెప్పుచున్నావే.

నర:—ఇంక నభ్యంతరమేమున్నది? నేను
రెండు నెలలు సెలవు పుచ్చుకొని మాచిట్టి
వలసవచ్చి యుండదలచినాను. అప్పుడు
నేను వచ్చి నాభార్యను తీసికొనిపోయెదను.
ఎట్టివారికైనను జన్మస్థలము (అది కుగ్రా
మమైనను) ప్రేమాస్పదముగదా. మఱి
యు నీసందర్భమున నొక సంగతి ముచ్చ
టించవలసియున్నది. కలెమి లేములు,
సుఖదుఃఖములు శాశ్వతములుగావు. మన
మెల్లప్పుడు సిరిసరానదంతో దులహుగడు
మని నుడువజాలము. కావున మన మీ
సంపదను నమ్ముకొనియుండదగదు గదా!
మన కెప్పటికీ స్థితిస్థాప్తించినను యాజ్ఞ
ముగ జీవితమును గడుపగలిగి యుండ
వలెనని పెద్దలు చెప్పుదురు. మనమెట్టి
మహాభోగముల ననుభవించు చున్నను
వానినన్నిటిని నిస్సంగ బుద్ధితో
ననుభవించవలెననియు లేనిచో యాజ్ఞ
ములైన యా భోగములు ఏకారణ
ముచే నైన నంతముందిన. మన జీవి
తము దుర్భరము, దుస్సహాయము నగునని
అనుభవజ్ఞులు నుడువుచున్నారు. కావున
క్షుణ్ణములు సహితము సుఖములుగ జేసు
కొన గలిగినప్పుడే మనము శాశ్వతా
నంద మనుభవించ గలుగుదుము. కావున
నేనిప్పుడు ప్రామాణ్యమునని చెప్పి కేరళ
గల్పించి నాభార్యను దీసికొని వచ్చుటకు

నాకిష్టములేదు. నిజముగ నన్నామె ప్రేమించుచో, నా సాంగత్య మభిలషించుచో నాతో నాలేమిని సహితము వరించవలెను. నేనిష్టము గొప్ప యుద్యోగము చేయుచున్నానని యాశపెట్టదలచలేదు. ఇట్టి సీతిలో నా మామగారు నా భార్యను పంపించి యని శంకించుచున్నాను. నీవు చెప్పినట్లు బట్టి నా భార్య నిజధర్మమును గ్రహించి నట్లాపించుచున్నాను. మాకులాచారము ననుసరించి మర్యాద వాండు కూపనములవలె నాలుగు గోడలమధ్యను పోయిండ్ల చదుపు లేక పోవుటయే కాక ప్రపంచజ్ఞానమును సహితము కోల్పోవుచున్నాను. నీ దురాచారము తొలగినగాని మా గృహములు ఆనంద ప్రదములు కాజాలవు. నేను రెండు మూడు రోజులలో మామగారి పేర యుత్తరము వ్రాసెదను. మీరు తొందరపడి యేమియు చెప్పవద్దని నా ప్రార్థన. నేను మీ యభీప్రము నెరవేర్చెదనని మాత్రము విశ్వసించవచ్చును.

అప్ప:—నీకుచితముని తోచిన రీతిని, చేయవచ్చును. నీవు మాట ఇచ్చిన తర్వాత తప్పవాడవుగావని నాకు దెలియకపోలేదు. అనవసర శంకలమాత్రము కల్పించుకొనకుము. నీ చెప్పిన సంగతులు నాకు పరమానందము గలిగించినవి. నేడు చాల గుడిసము. ఎన్నాళ్ల కిన్నాళ్లకో నిన్ను తిరిగి జూచుటయు. మీరిద్దరు కలసియుండుట కేర్పాటు జరుగుటయు విశితలేని

సంతోష మొనగూర్చినవి. ఇప్పటికే చాల ప్రార్థన పోయినది. ఇక విశ్రమించెదము.

౪

జగపతిరాజు కచ్చేరినాపడిలో స్వంతవ్యవహారములఁ జూచుకొనుచుండెను. ఇంతలో టపావచ్చెను. అందొక యుత్తరము చిదిపి చదువబోవ “ప్రియమైన మామగారికి నరసింహరాజు అనేక వందనము”లని యుండెను. ఆశ్చర్యానందములు మొలకలెత్త అది యల్లుని యుత్తర మవునా కాదా యని అటు నిటు రెండు మూడు పర్యాయములు ద్రిప్పి చూచి, సమగ్రముగఁ జదివెనుకొని యల్లుని తేమమునకుసంతోష చిత్తుఁడై, తనయనంపుట కయిష్టముదోష భార్యకడ కేగి యుత్తరముచ్చి (కొంతతడ వాఁగి)

జగ:—దగ్గరా, దాపా, కానిదేశము నుండి పిల్లను బంపుటెట్లు?

భార్య:—రామనాథ మక్కడ?

జగ:—దక్షిణ దేశమునకు చివర రామేశ్వరము పోవు దారిలో నున్నది.

భార్య:—అబ్బ! అంతదూర మేమనమాటా? పలుకా? పండు కీముద్యోగము? ఇక్కడ తనకేమైన తక్కువా?

జగ:—ఈముష్టి యుద్యోగము చేయుటయే నా కవమానముగా నున్నది. తా నిచట సుఖముగా నుండకూడదు? ఉద్యోగము మాని యింటికి రమ్మని వ్రాయుదునా?

భార్య:—ఉండండి. మన ప్రేమ యుద్దేశ మేమో తెలిసికొనియెదను.

జగ:—మరికూన, దానికేమి చేలియును? దాని
వడిగే చేయిటి?

భార్య:—అట్లు కాదు. నే నడిగి వచ్చెదను.

ఉత్తరముచేతఁబుచ్చుకొని తల్లి కూతు
రున్నగదిలోనికి వెళ్లి “చూచితివా అమ్మ
యి! నీభర్తవద్దనుండి వుత్తరము వచ్చిన”
దనివుత్తరము ముందువైచెను. ఆశ్చర్యానం
దవిషాదములు ముప్పిరిగొన ఉత్తరముఁ
దీసికొని యందలి యక్కరములు తనభర్త
వియెయని పోల్చుకొని ఆనందబాష్పములు
కన్నుల గ్రమ్మ చేలాంచనమున నేత్ర
ములు దుడుచుకొని యుత్తరముఁ జదువు

కొని “హదైవమా! ఉత్తరము పరాచు
క్తా నేడుగదా యీ దీనురాలిపై కరుణ
వహించితివి! నాహృదయమున శుభవార్త
వినులకు విందొనర్చినది నేడుగదా! నేను

గదా! నానోము ఫలించినది; నీభర్త త
నని మది తలపోసెను.

తల్లి:—అమ్మయి! ఆ రామనాథ మిక్క
డనో తెలియునా? రామేశ్వరము దగ్గరట
అరవ దేశముట.

ప్రేమా:—ఎక్కడైన నేమి?

తల్లి:—మన దేశమా! మన మనముల
మనకథా!

ప్రేమా:—మన దేశమే మన మనముల
లేనిచో వారెట్లుండగలిగిరి?

తల్లి:—అవసరమునుబట్టి.

ప్రేమా:—అట్టి యవసరమె నాకును గలదు.

తల్లి:—నీకు తినుటకు లేదా?

ప్రేమా:—తిండి కొరక జేయించినా మీ
యింట?

ప్రేమావతి మనోగత భావముల తల్లి
గ్రహించినదై “అదంతయు నాకుఁ దా
నాయనగాకు ఉన్యోగము మాని యుండు
రమ్మని వ్రాసెద ననుచున్నారు. తర్వాత నీ
యిష్టము, వారియిష్టము” అనెను.

ప్రేమా:—మీకు మీ కొమార్తెపై నెట్టి
ప్రేమకలదో నాకు నాభర్తపై నెట్టి ప్రేమకల
గలదు. వారెచటనుండిన నేనచటనుండిన
నే కాపురము చేయుటగాని నే నడిం
చుటగాని మీకీష్టములేనిచో మీయిచ్చవ
చ్చినట్లు చేయవచ్చు”నని చెప్పి తండ్రి
యొక్క మూర్ఖతకుఁ జేయునదిలేక యేడు
వదొడుగెను. తల్లి, సంగతి సరిపెట్టు

లను, కష్టస్థులును జెప్పి నమాధాన పరులజూచెనుగానిలాభము లేకపోయెను. అంతట నామె భర్తయొద్దకు వెళ్లి జరిగిన యుదంతమునంతను జెప్పి కూతు నల్లు నొద్దకు బంపుట కొప్పించెను.

౧.

నరసింహరా జత్తవారింటికి వచ్చెను. జగజెలరాజు, మనమున నెట్టికోఫభావమున్నను యల్లుని కుచిత సత్కారము చేసెను. రాత్రి భోజనానంతరము పరుండుటకు శయనగృహమునకు వెళ్లెను. ఆగది మునుపటివలె నలంకరింపబడి యుండలేదు. ఒక్కగోడపైఁ బుక్కుమాలాటంకృతమైన తన ఛాయాపటముఁజూచి నరసింహరాజు, వివిధభావములం మనమున మొలకలెత్త మోఁదనాపడుడై యొక కుగ్గిపైఁ బుక్కుండి యుండెను. పల్లెరమునఁ దాంజూబమును బండ్లను నిడికొని ప్రేమావతి వచ్చుచుండెను. ఆమె సామాన్య జననముల మాత్రమే ధరించియుండెను. ఆమె మోమున మునుపటి యుత్సాహముగాని విరానము గాని గానరాదు. కాని మహాదీక్షావ్రతయైన మునికన్యకమాడ్కిఁ జూపెను. ఆమెనేత్రము లుండు నవ్యతేజస్సు ప్రకాశించుచుండెను, మోమున విశయ సౌశీల్యము లుట్టిపడుచుండెను. శరీర మొకించుక కృశించియుండెను. మాందగమనమున నధోవదనయై తోనఁ బ్రవేశించి పల్లెరము బల్లపై నుంచి నరసింహరాజు ప్రక్కకొంచెము దూరముగ నెలిచియుండెను. ఆమె పతిని భావించుచుండెను. రాత్రి దృశ్యము చక్కనిదియై మోమున హృద

యముకంపింప, దుఃఖముబొప్పంగఁ గన్నులనీరు గ్రమ్మ “ఈ నిర్భాగ్యురాలిపై నింతటి కరుణ జూపిన నీధర్మమూర్తి నే నేమొగము పెట్టుకొని పలుకరింతు. నేనేమని శరణుజొత్తు. ఏమని తుమాపణ వేడుదు” నని యేమియుఁ దోడక శిలాప్రతిమవలె తలవాల్చుకొని నిలువఁబడియుండెను.

నరసింహరాజుకు సయిత మేమియుఁ దోచలేదు. మొదట ఆమెవచ్చినదే గమనించలేదు. పిమ్మట తెలుసుకొనినను వ్యాకులపడఁజొచ్చెను “అజ్ఞానముచే నోరుజారి యాడిన మాటలకు కఠినహృదయుఁడనై పంతమాని నీమె నెడబాసితిని. నన్నె నమ్ముకొని నాకై పరితపించుచు కృశించి వన్నెదక్కి పోల్చుటకైన శక్యము గాకయున్న యీనాసతిని నేనేమని పలుకరించువాడ? నేనెంతటి మూర్ఖుడను! కఠిన హృదయుడను! ఇంకను మానమేటి? ” యని భార్యవంకఁజూచి “ప్రేమ..... ఇంతలో ప్రేమానతి తటాలున నేలకొరిగి పతిపాదముల తన కరకమలములం దిడుకొని వానిని దన కన్నీటిభారలచే అభిషేచనము చేసి “దురహంకారయైన యీదుష్టురాలిపై నింతటి ప్రేమ గలదని నే గలలోనైన నెఱుగనైతి. ఇప్పటికై నను నన్ను తుమింటిరి. నే ధన్యురాలనైతిని. నేటికి మఱుల మీదర్శన భాగ్యమబ్బినది. నేను మీదానను. మీశరణు చొచ్చినాను.” అని కన్నీరు కార్చుచుండెను. అంతట నరసింహరాజు శోకభారముచేఁ గంఠము స్తంభించి పోవ, మాటాడలేక ప్రేమానతిని లేవనెత్తి తన బాహులతలచే నామెను బంధించి మో

ముపై మోముంచి తన కన్నీరు నామె కన్నీరు
టితో నేకమై ప్రవహించజేసెను.

దనియు, పంపెడి దాసీలను బోపించుటకుఁ
దనకు శక్తిచాలదనియు వానిని స్వీకరించక
భార్యను, ఆమెకు మిక్కిలి యవసర
ములైన యొకటి రెండు పెట్టెలను
మాత్రము తీసికొని స్వగ్రామమునకుఁ
బయనమయ్యెను.

చిట్టివలసలోఁ గొడుకు కోడలు
వచ్చుచున్నారని పడిపోయిన మట్టి
గోడలను మెత్తించి, బూజు దులిపి,
సున్నము కొట్టించి, యిల్లలికి ముగ్గు
లుపెట్టి యాతురతతో నరసింహరాజు
తల్లి యెదురుచూచుచుండెను. గొడుకు
కోడలు రాగానే యెట్టునీళ్లుదీసి హారతి
నిప్పించి వారిని తల్లి లోఁజలికిఁ దీసి
కొనివెల్లెను. ‘ఇన్నాళ్లకు సతీసమేతుఁ
డై నరసింహరాజు వచ్చినాడని ఆనం
దముతో నూరి అమ్మలక్కలందఱు
వచ్చి “ఈడుజోడుగ, ముద్దు ముచ్చ
టగ నీతా రాములవలె గొడుకు
కోడలు నట్టింటికి వచ్చినారు. మహా
రాజువలె దోసిళ్లతో సంపాదించు
చున్నాడు. నీకేమి? యదృష్టవంతు
వని నరసింహరాజు తల్లిని
శ్లాఘించి పోవుచుండిరి.

“దురహంకారయైన యీదుష్టురాలిపై నింతటి ప్రేమగలవని
నే కలలోఁజేసె నెఱుగనైతి.....నేటికి మఱల మీదయనభాగ్య
మిచ్చినది. నేను మీదానను. మీ శరణు జూచ్చినాను.”

౬

ప్రేమావతి న త్రవారింటికిఁ బంపునపుడు
తమ హోదాకు, గొప్పదనముకుఁ దగినటుల
బంపునుద్దేశముతో మంచములు, కుర్చీలు,
మేజాబల్లులు, అల్మారులు, పెట్టెలు వివిధము
లైన పాత్రసామానులు, దాసీలను నాయత్త
ముచేసెను. నరసింహరాజు మాత్రము వాని
నన్నిటిని ఊంచుటకు తనకు గృహము చాల

నరసింహరాజు యింటిలో నొకరై నెవ్వ
రిని బెట్టలేదు. కోడలిపైఁగల ప్రేమాతిశయ
ముచే నామె నేషని చేయకుండఁ జేయవలెనని
యెంత యత్నించిననుఁ ప్రేమావతి యత్తగారి
కన్న ముందుగలేచి యింటిషనియంతయు
నామెయె చక్కఁబెట్టుచుండెను. ఇల్లు పూర్తి
నికాని, మట్టిగోడలనికాని, దాసీ లెవరులేదని
కాని నొక్కనాడైనను ప్రేమావతి విసుగు.

కొని యెఱుంగదు. భర్త యామెను విడనాడి పోయిన దాదిగ నెక్కువ దూరదృష్టితో నీపనులనన్నిటిని బుట్టింటియొద్దనే కొలదిగనో గొప్పగనో నేర్చియున్న సంగతి మనకుఁ దెలియదు. ఆర్యసతికి గృహనిర్వాహకము, పతి నేప యుత్తమధర్మములని గ్రంథపరిచయముచే నామె దెలుసుకొనియుండెను. గృహకృత్యము లొకించుక భారముగ నున్నను నవి యెన్నియు పతియొక్క ప్రేమరసాస్వాదనముచే మరుపునకు వచ్చుచుండెను. ఇట్లు తల్లితోను, భార్యతోను స్వగృహమున రెండు నెలలు సుఖముగ నరసింహరాజు గడపెను.

2

ఒకనాఁడుసాయంతనము నరసింహరాజు భార్యను గ్రామమునకు దక్షిణపువైపుననున్న ఉద్యానవన మొకటి చూచునెడమున విహారమునకుఁ దీసికొని వెళ్లెను. వారు ఊరిచివరకు వచ్చిరి. పశ్చిమాంశుధిని గ్రుంకుచున్న దిన కరుని కెంజాయలచేఁ దళ తళ మెఱయుచున్న వృక్షశాఖాగ్రములనుండి యొక నూతన హర్మ్యము వారికనులకు గోచర మయ్యెను. ఆ ఉద్యానవనమునకు ముందు చిత్ర విచిత్రముగ నిర్మింపఁబడిన యొక యినుప కవాట ముండెను. ఆద్వారమునుండి యొక బాట తోటలోపలికిఁ గలదు. ఆ బాట కిరువైపులను వివిధ వర్ణములతో వెలుంగు ఆకు ఫలందు చెట్లును, మనోహర సౌరభము వెదచల్లెడి పూల మొక్కలును వరుసలు తీరియుండెను. అటునిటు నున్నతములైన చూతనారి కేళ పనసాది ఫలవృక్షము లుండెను. ఆ

బాటను కొద్దిదూరము నడువ నూతన ప్రాసాదముచేరి. ఆప్రాసాదము మన ప్రాంతపు మేడలవలెఁగాక నూతనఫక్కిని కట్టఁబడియుండెను. ప్రేమావతికి మేడలు గాని, ఉద్యాన వనములుగాని కొత్తవికావు. కాని యిట్టి కుగ్రామమున యిట్టి విచిత్ర నూతన హర్మ్యముండుటఁ జూచి యాశ్చర్యపడఁజొచ్చెను. విశ్రాంతికొఱ కష్టపడవచ్చు వచ్చియుండుట కొక వేళ విజయనగరమహారాజులు కట్టించుకొని యుండవచ్చు. నని యామె తనలో సమాధాన పఱచుకొనుచుండెను. అయినను నట్టి చోటికిఁ దన్నుఁ దీసికొని వచ్చుటకుఁ గారణమేమి యైయుండునా యని వ్యాకులపడుచుండెను. మేడంతయు పచ్చని తోరణములతో నేదియో యొక శుభకార్యమున కలంకరింపఁబడినట్లుండెను. రెండుమూఁడు మెట్లుపైకి యెక్కునప్పటికి డవాలు వేసుకొనిన బంఠ్రాతులు, కొందఱు పనివారలు తొందర తొందరగవచ్చి నరసింహరాజుకును, ప్రేమావతికిని వంగి వంగి సమస్కృతులు చేయ దొడఁగిరి. ఆ బంఠ్రాతులఁజూడమన దేశమువారి వలెఁ గన్నట్టలేదు. ఇవంతయు, స్వప్నమా నిజమా, యని యాశ్చర్యముతోఁ దెల తెలఁబోయి ప్రేమావతి చూచుచుండెను. క్రీగంటి తోఁ బ్రేమావతియందుఁగలుగుచున్న మార్పులను నరసింహరాజు కనిపెట్టుచుండెను. అంత నరసింహరాజు లోనికిఁ బోవుదుము రమ్మని ప్రేమావతిని వ్రేలు. బట్టకొని లోనికిఁ దీసికొని వెళ్లెను. లోపలి కచ్చేరి సావడి చిత్ర విచిత్రములయిన చిత్తరువులతోను, ఘోటో

గ్రామములోను నలంకరింపఁబడి, కుర్చీలు బొట్టలు మొదలగువానిచే నమర్పఁబడియుండెను. అంత కొంచెము లోనికిరుగునప్పటికి నొక మండువా యుండెను దానికిఁ గుడివైపున నొక విశాల మైన గదియుండెను. ఆగదియు దత్తతరమ యీయమైన పనితనముతోఁ జేయఁబడిన యొక పందిరి మంచము, సోఫాలు, అల్పాస్థు, చిత్తరువులు మొదలగునవి యుండెను. ప్రేమావతి భీతిచేతను, లజ్జచేతను వెనుకాడుచుండుటఁ జూచి నరసింహరాజు ఆమె చేయిబట్టుకొని లోనఁ బ్రవేశించెను. ఆశయన గృహమునఁ బర్యంకమున కెదురుగ రెండు పెద్దఛాయాపటములు తెరలచేఁ గప్పఁబడియుండెను. ఇతరులచేతను నచట తేమింజేసి వినోద భావమున నాపటములఁజూడఁ గౌతూహలంబు జనింప, వానినుండి వ్రేలాడు కుచ్చులను బట్టుకొని లాగెను. తెరలు విడిపడెను. ఆపటముల జూచునంతనె ఆశ్చర్యానందములు మనమున నుప్పొంగఁ దన బాహులతలను భర్తకంతముపై వైచి గాఢాలింగనము చేసుకొని ఆనంద బాష్పములు విడిచెను.

ఛాయాపటములందలి మూర్తులు ప్రేమావతి నరసింహరాజుని వేలుగఁ జెప్ప నవసరము లేదు. ఇదంతయు జరుగుట కెంతో కాలము పట్టలేదు: అందువలన ప్రేమావతి కా డిద్యానవనము, మేడ యెవరివైనవి యడుగుట కశక్తము చిక్కలేదు. అంత నిద్రఱును న. గావముననున్న సోఫాపైఁ గూర్చుండి యిట్లు పొచ్చటించిరి.

ప్రేమా.—అబ్బా! మగవా రెంతటి దిట్టలు!

నర.—దిట్టతన మేమిటి?

ప్రేమా.—అబ్బా! ఇంక నటనయేనా?

నర.—నటన యెవరిది?

ప్రేమా.—మీదె. ఎంతటి గట్టి మనస్సు!

ఈమేడ యెవరిది?

నర.—నా స్నేహితునిది.

ప్రేమా.—ఇంకను నన్ను పిచ్చిదానిని చేయవలెననియేనా మీయద్దేశము. మీ స్నేహితునిదేయైనచో మన పటము లేల యిచట నుండవలెను?

నర.—ఒక స్నేహితుని యింట మరియొక స్నేహితుని పటములేల యుండకూడదు అదియు దప్పేనా? ఇక స్నేహ మేమిటి?

ప్రేమా.—ఇంకను నన్ను మోసపుచ్చ నెంచెదరా? మీదియుండిన నుండవచ్చు గాని, నాపటము పరపురుషుని యింట నుండుటకు కారణమేమి? సామాన్యమగు ఫోటోగాడె, పెద్ద చిత్తరువె. అందులో శయనగృహముననె. అది మీ కెట్లు సమ్మతమయ్యెను? ఇంకను నన్ను పరీక్షింప నెంచుచుంటిరా? (పూర్వచరిత్ర జ్ఞప్తికిరాగ కన్నులనుండి నశ్రువుల రాల్చుచు) మూడువత్సరములు మీచరణ సేవకై కఠిన వ్రతము పూని యుంటిగదా! ఇంకను నాపై దయరా లేదా? మీమనస్సు కదగలేదా? మీ విశ్వాసమున కింకను పాత్రురాలను కాజాలకపోతినిగదా! ఏమి నాచోర్భాగ్యము! అని విలపింపఁ నొడఁగెను. అంతట సహజ కరుణార్ద్ర హృదయుఁ డైన నరసింహరాజు

ప్రేమావతి దీనాబాహుములకుఁ జలించిన
వాఁడై నేత్రయుగ్మమునుండి బాష్పబిందు
పులు స్రవించఁ బ్రేమావతిని దగ్గరకుఁ దీసి
కొని కౌఁగించుకొని “ప్రేమావతీ! నీపై
నాకనుగ్రహము తప్ప నాగ్రహ మెప్పు
డును లేదు. నీపై ప్రేమ గోరంతయైనను
కొఱంతవడియుండలేదు. దైవవిధిని దప్పిం
చుకొనుటకు దైవసములైన నీతా
రాములకుగాని, పంచపాండవులకు గాని
శక్యముకాలేదు. అట్టి యెడ మనమేపాటి
వారము! నీవీజానముచే నాడిన మాటలను
గూడ నేనంతగ పాటింప లేదు. నాకట్టకడ
పటియు త్తరమునందు సహితము దైవము
'నిన్ననుగ్రహించుగాక' యనియే దీవిం
చియుంటి. ధర్మవర్తనులకై దైవము కష్ట
ముల ప్రాప్తింప జేయును. నేను మీ
యింట బడగావునై పడియుండుట యధర్మ
మని యెంచియె దైవము మన కావి
యోగమును, మన దాంపత్యానురాగము
దినదిన ప్రవర్ధమానమై నవనవరితుల
బ్రకాశించుటకే భగవంతుడు మరల
యీ సంయోగమును సమకూర్చినాడు.
విద్యాబుద్ధులం దారి తేరిన వాడనై చేతు
లు ముడుచుకొని యాడుదానివలె విదు
లుగుడాయచు వ్యర్థుడనై పరులపంచ పడి
యుండుట పౌరుషమా? నీభర్త చేతగాని
వానివలె నత్తవారింట ఇల్లరికముండుట
నీశ్వరాత్మము కారవప్రదమా? నీభర్త
గృహమునకు రాజ్ఞివై స్వాతంత్ర్యజీవన
ముచేయుటకు నీశ్వరాత్మ మభిలషింపవా?

క్రిపురుషులిద్దరు ఆత్మార్పణ చేసినగదా
ప్రణయముహిమ మనుభూతమగును. ఇం
దెవ్వ రన్వతంత్రులైనను బ్రణయమూర్తి
నిజస్వరూపము గోచరము కాజాలదు.
మన యిద్దరిమధ్యను న్యూనాధిక్యములుం
డుటచేతనే పరస్పరము ప్రేమసాగర
మున నోలలాడజాలకపోతిమి. నే నన్వతం
త్రుడ నగుట నా హృత్పేటికాసీనుడైన
ప్రేమమూర్తి నిజరూపమున నీకు ప్రసన్న
ముకాలేదు. నీవు గర్వితమతి వగుటచే
నీయందు ప్రేమ మరుభూమియందలి జల
మువలె శూన్యమయ్యెను. ప్రేమ శూన్య
మైన నీహృదయమే త్రమున నా యన్య
రాగ బీజములు మొలక లెత్తలేదు. నేళ్ల
మన బంధములు వీడినవి. మనము సర్వ
న్వతంత్రులము. మన ప్రేమవాహిని
ఉత్తుంగ తరంగములతో ప్రవహిండుట
కెట్టి యడ్డకట్టలును లేవు. ఇది నీగృహము;
నేను నీవాడను.

ఒక్క-సంగతిమాత్రము మనము మఱు
వదగదు. ధనధాన్యములు, యిండ్లు వా
కిండ్లు శాశ్వతములుకావు. లక్ష్మీ చంచల
స్వభావ. ప్రణయలక్ష్మికి నవతి. నే డొ
కరిని రేపాకరిని చేపట్టును. నేడు మనకు
గల యాయైశ్వర్యమును జూచి మోసపో
కుము. సిరితఱుకు బెళుకుల జూచి మోహిం
చినవారి మోహ మది పోయిన వెంటనే
పోవును. నీవు నాతో నాదారిద్ర్యమును
సహితము ప్రేమించినావు గనుక నీక్షేప
అకుంతము, అనంతము. భగవానుడు
మనల ననుగ్రహించుగాక!

ఇక నీకు నా నిజవృత్తాంత మెఱింగిం
చెదనని నరసింహరాజు తాను ప్రేమా
వతి శయనగృహము నదిలిపోయిన దాది
జరిగిన యావద్యవృత్తాంతమును నెఱింగించి
శ్రీరాజుగారు తనకు బహుమానముగా
నొసంగిన ధనముతోఁ దా నీమేడ కట్టించి
తిననియు, మఱునాఁడు గృహప్రవేశముని
యు బంధువులు, అత్తగారు, మామగారు,
మిత్రులు అందఱు వచ్చెదరనియు జెప్పి
ప్రేమావతిని నానందసాగరమున ముంచి
తేల్చెను.

శకుంత సంతానముయొక్క కలకలారా
వములు, కోకిలల “కూ, కూ” ధ్వనులు,
కాకముల కేకలు వినబడఁ జొచ్చెను.
తూర్పుదెసఁ బ్రాభాతరక్తచ్ఛాయలింపుగ
వ్యాపింపఁజొచ్చెను. ఇంట బంధుగుల
గుబగుబలు, గబ గబలు, శిశువుల రోదన
ధ్వనులు, తల్లుల బెదరింపులు, బాల బాలి
కల విహాస చేష్టలు హెచ్చిపోవుచుండెను.
ఇంతలోఁ బురోహితుఁడువచ్చి స్నానము
చేయుమని తొందరపెట్టఁ జొచ్చెను. నర
సింహరాజు మిత్రులతోను, బంధువర్గము
తోను ముచ్చటించుచు గచ్చేరిసావడిలోఁ
గూర్చుండి యుండెను. ఇంతలో బయట

నేదియో బండిచప్పుడయ్యెను. ఏవరో
వచ్చుచున్నారని నరసింహరాజు లేచి
బయటకువచ్చెను. అంత అత్తగారు,
మామగారు వచ్చుటఁజూచి యెదురుగా
నేగి నమస్కరించి లోనికిఁ దోడ్కొని
వచ్చెను. వెనుకనుండి గోపాలరావు,
అప్పలరాజు, శ్రీ రాజుగారి తల్లివన
వచ్చిన యుద్యోగస్థులు బండ్లు దిగివచ్చిరి.

భజంత్రిలు మంగళతూర్వ నివాదంబులు
మిన్న ముట్ట మ్రోగించుచుండిరి. నరసిం
హరాజు, ప్రేమావతియు మంగళస్నానం
బుల నాచరించి వచ్చి పీటలపై నాసీనులై
యుండిరి. దంపతులిద్దఱు బీతాంబరములు
ధరించి పార్వతీ పరమేశ్వరుల మరపించు
చుండిరి. అట్టి సమయమున నాసత్తపతులఁ
జూచి యానందించని వారుగాని, మనః
పూర్వకముగనాశీర్వాదించనివారుగాని యా
నభాభవనమున లేరు. అంతటఁ బురోహి
తుఁడు మంత్ర సహితముగ గృహప్రవేశ
మహోత్సవమును జరిపించెను. అంతట
సదస్సునఁగల విప్రవరులందఱు “ఆయురా
రోగ్య యశోబలాభివృద్ధిరస్తు, ఆచంద్ర
తారార్కవంశాభివృద్ధిరస్తు, నిత్య కళ్యాణ
మస్తు, సర్వేజనా స్సుఖినోభవం” తని
మంగళాశీర్వాచనములు గావించిరి.

నాదెళ్ల వెంకట్రావుగారు వి. ఏ.

నిన్ను మదిలోన స్మరియించు నిమనమందె
కుప్పలుగఁ దియ్యనగు నూహ లుప్పతిల్లు
వెలికిఁ దెలుపుదమన్నఁ దబ్బిబ్బలగును
శబ్దజాల విభాగంబు చాలకునికి.

నిన్ను నెడబాసి యెచ్చట నున్నఁగాని
నీదెనకే మానసపుదృష్టి నిలిచియుండు
నెల్లపుడు నొక్కదిక్కె చూపించుచుండు
నావికుల యంత్రపున్ ముల్లనంగ నకియ!

తరుణి! యెటనున్న నీమీఁదితలపు వీడి
యుండనేరదు నిముసంబు మొండిమనసు
చెలఁగి సాయంతనపువేళ చెట్టునీడ
లెంతసాగియు మూలంబు లెడలనట్లు.

కర్మబద్ధుడనై గతి గానరాక
యెట్టి దూర ప్రదేశాల కేగుచున్న
నీకు నన్ను బిగించి బంధించినట్టి
వలపుగోలునులు తెగిపోక చెలియ! సాగె.

ప్రేమ నాయెడ సుత చూపింపవనుచుఁ
గలికి! నామాటఁగలలోనఁ దలఁపవనుచుఁ
దెలిసియును నిన్నెవ్వుక దేవురించు
నాకే ననుజూచి యొకసారి నవ్వుగలుగు.

ఎంతతేలికగా నన్ను నీనడించి
వైచినను నాకు నీమీఁదివలపు విడదు
కోపమును గల్గ దది నా గొప్పదనమొ?
వెడలుమనఁ, బోక వ్రేలాడు వెట్టితనమొ?

నిన్ను ధ్యానించునంతటి నిశ్చలముగ
నీశ్వరునినైన మదిని జింతించునెడల
బేలనైనట్టి నావైన జాలిగలిగె
నతఁడు నీపాటికిఁ బ్రసన్నుఁ డవునుగాడె.

కనులుమూసివఁ దెఱచినఁ, గలలలోన
గాలిలోఁల గగన మార్గంబులందు
అంతటను నీవె ప్రత్యక్షమగుచు నాకు
మాటుపనితోఁచనీయ వే దారి చెప్పుమ.

ఎన్నిసారలొ నిను వేడుకొన్న నాకు
ఎంతనిర్దయురాలవో యెఱుకెకాని
వేడుచున్నాను కడసారి వినుము నాదు
నిశ్చయం బింక నీవు మన్నింఁకున్న.

దిక్కులను నీదుపేరు ప్రతిధ్వనింపఁ
గొండలకుఁ బోయి నీవైనఁగూర్చినట్టి
ప్రణయగీతాలుగుహలందుఁ బాడుకొనుచు
దినములనుబుచ్చివిడుతు నాదేహ మచట్టి.

ఇదియేనా పునర్వివాహము?

(మహారాష్ట్రమునుండి)

శ్రీ వాసుదేవరావు

నేయాట్టు బెట్టిన నీవు నమ్ముదువో చెప్పుము?"

"ఏదియు వలదు. నా కంతనమ్మకము లేకపోలేదు. మీయొక్కమాటయే చాలును. శ్రీరాముని శరణులు శత్రుసంహార మొనర్చక మరలిరానట్లు మీరుమాటలుచ్చిన నెఱవేర్చక మానరని నాకు గట్టినమ్మకముకలదు. ఆయాధారముననే నా జీవితకాలము గడపుచున్నాను. అమృతేత్యులగు మీ యోధార్థులచేతను, బ్రేమపూరితముగ మీ సహవాసమునను, మోడుమ్రాసులువెండియు జీర్ణమిందుతీరన, నాప్రాణములు కుదురుచున్నవి. ననుభవితమయినాధబాలిక కింక నేమికావలయును? మాతాపితృలకు నోచని యనాధబాలిక కేమికావలయును? నన్నెవ్వరైన నాదరింతురా? ప్రేమానురాగములతో ననుభవించువానకుఁ జేర్చుకొందురా? ఆకలిచే వాడియుండు నా ముగమును దిలకించి, మనసుకరణి, కనికరముతో, ప్రేమతో, చెంతకుఁదీసికొని 'తల్లీ, నీకాకలి యగుచున్నదే? యని యెవరైన నడుగుదురా? కృపాకటాక్ష విక్షణమున నానై బ్రసరింతురా? ఇన్నియేల? ఇవిధమగు నక్షకప్రశ్నలు వారి మస్తిష్కమును నింపినేయదా? "

అలా! ఇట్టివారల స్థితులవలె నాస్థితి యుండలేదు. నేను ననాధనై; అగతికనై; మాతాపితరులకు శరణులనై; నన్నే కాకినిఁగా విడచి నాతలిదండ్రులు భోక్తమునకు వెడలిపోయిరి. కాని, నీయెడ, నీపలుమెడ నాకు దృఢవిశ్వాసము కలదు. నీయాధారమునకుఁ గలుగ నేనెట్లు లనాధ నగుదును? నీజీవము నా జీవము నొక్కటే యంటివి; ఆక వడలకు మంటివి. ఇప్పుడేకదా నీవు "మనోహరి, యేమైననుసరే, యెంతయైననుసరే, నా తలిదండ్రులతో వైర మొదలుపెట్టిన నీవు త్వము నేను సకలసంపదలకు దూరగుండనైనను నత్త అంతయేల? ఈలోకము నే నేను విడుచుట తటస్థించినను సరే నిన్ను వీడను. వివాహమాడిన నిన్నే యాడుదును. తప్పను" అని యాశ్వాసమొసఁగి సంకయపూర్ణ విచారముగ్గు మైయున్న నా డెండమున నవృత్తపక్షముఁ గురిపెనెంతయో ఆడినమాటఁ దప్పవని నే నెఱుఁగుదును. ఈయాశాపూరితాశ్వాసముపై భారమంచియే యీ యల్పకాలముఁ గడపెదను. ఈకాలముననె, ఈయాశలో నే నాకు మరణము సంభవించినను నుహానందముతో స్వీకరించెదను." అని వచింపుచుండ సుశీలా నేత్రద్వయ ముక్రుహర్ణమై యుండెను.

శ్యామరావు సుఖిశ్యాత న్యాయవాది. నాటికేవల ముద్రనిర్వహణము నిమిత్తమై న్యాయమున త్వము స్వీకరించి యుండలేదు. సంసారశకటమునదాపుట కిదియొకసాధనమైనను, నాతనికి తాత్కాలికచింతనమే యధికము. అచట నున్నతోవ్యంగు లందఱు నీతనిఁ బొగడుచుందురు. ఇతఁడనావశ్యకముగ నేయని యోగముఁ గైకొనఁడు. న్యాయపక్ష మవలంబించెను. ఇట్లని యుద్యోగలండలు నెఱుఁగుదురు. ఈకారణమున నీతఁడు చేపట్టి వాడించిన తగ వెద్దియు నీతనికి విరుద్ధముగాఁ బోవుచుండలేదు. అతఁ డప్పుడప్పుడు మిత్రులతో నావలన నేనాఁ డసత్యభావణము, అకృత్యము, కలుగునో, యానాటితో నే నీవృత్తికి దిలాంభి నొసఁగుదునో యని యనుచుండెను. ఈప్రతిజ్ఞను గ్రహించుచు మున నిరూపణముఁ గావించుటకుఁ గాబోయిన నా

II. 5. 9

దేశానికిను వచ్చెను. ప్రథమమున నాతఁ డావ్యాజ్యము విషయముఁ దవచే నై నంతముకుఁ బూర్తిగా నెఱిగి, విషయములు తుదార్థములని నమ్మెను. దానిఁ జేపట్టెను; నాదించెను; గలిచెను. కాని, యనంతర మనతికాలమున కందలి తానమాతనికిఁ దెలిసెను. ఇది కృత్రిమము, అనర్థము! అని యతనికి నిదర్శనపూర్వకముగాఁ దెలిసెను. అనాటితో నీతఁడు న్యాయవాదిత్వమును వదలివేసెను. ఆయూరును విడచెను. మధుకరుఁ డీశ్యామరావున కేకపు త్రుఁడు. ఇతఁడు కలకత్తలా "నేషనల్ మెడికల్ కాలేజిలో" విద్యార్జన మొనర్చుచుండెను. పత్నీ విరహ వేషన శార్వలేక సుశీలాజనకుఁడు కాశీపట్టణమునకుఁ బోయి, యటఁ గొంతకాల ముండి, మరలివచ్చినప్పు డాతఁ డీశ్యామరావును యూరునకు వచ్చెను. కాని, యూరును నాడే యాతఁడు—సుశీలాపిత—పరలోకమార్గమును బట్టెను. పాప, మాతఁడు 'కలరా'తగిలి, తనపుత్రిక నగతిఁగ విడిచి మరణించెను. శ్యామరావు దయాళువునకుటచేత నగతిక స్థితియందున్న—మాతాపితృవిహీనయై యున్న—సురూపవతియైయున్న—సుశీలకుఁ దనగృహమున నాశ్రయ మిచ్చి పోషించుచుండెను. ఆబాలిక సురూపవతి యగుటయేకాక, నామసార్థకముగ సుశీలవర్తనయు నై యుంటుఁ గని, యాతనిపు త్రుఁడు—మధుకరుఁడు—ఈమెయొడఁ బ్రేమముగ్గుఁ డయ్యెను. ఇతఁ డనతీవ్రమున నీమె తనకు సహచారిణి కావలయునని యతనికిఁ గోరిక కలిగెను. ఈభ్రమమున మధుకరుఁ డీమెను ప్రేమద్రవ్యముతోఁ గాంచుచుండుటఁ దండ్రికి—శ్యామరావునకుఁ—దెలిసి పుత్రునిపై నొకవిషమగు అనూయను విహించెను. అది చాణాక్షుఁడగు మధుకరునకుఁ దెలియక పోయెను. కాని, తనకుఁ దెలిసినదని యతఁడు తలఁడికిఁ దెలియనియ లేదు. సుశీలశ్యామరావు గాతిగృహమున సుఖముగ, సంతోషముగఁ గాలముఁ గడపుచున్నను, దనజగతిక స్థితి యప్పుడప్పు డామెహృదయమునఁ బ్రబ్రజ్జలించుచుండెను. ఈభ్రమము నాబాలికకు, మధుకరుని వియోగము—క్షణికాలవియోగమైనను—దుస్సహ మగుచుండెను. ఏమియుఁ దోఁపదు. ఆబాలిక ద్వాదశవర్ష ప్రాయయె; కాని, మామూలములకుఁ బదు నేనువత్సరముల—నవయువతివలెఁ గనఁబడుచుండెను. ఇతఁ యూషమా. కవికల్పనలతోఁ గుడుదూఁగ లేకపోయినప్పు నీమె రెండుమూఁడువందల

పైదేలల. సౌందర్యవతియై యుండెనని మాత్రము విస్మయముగఁ జెప్పవగును. ఆమెకు విద్యయు వియోగముగ లభించియుండెను. 'మెడికల్ కాలేజి' లువులు ముగియవచ్చినది. మధుకరుఁ డీతఁ గలకత్తాకు పోలిపోవువేళ సమాపించుచున్నది. ఈతలంపి యామెను బొధించుచుండెను. హృదయవిదారణ మొనర్చివేయఁచుండెను. ఆమెముఖకాంతి మలిమయ్యెను. తన కాలముయొడఁ గలమనోభావము వెలిబుచ్చులయునని యామె యెదురు చూచుచుండెను. అనేకవిధాలోచనలతోఁ బుత్రపూర్ణయై యామె సాయంకాల ముద్యానమునఁ గూర్చుండి, యేమేమియో తలపోయుచుండెను. అంత, మధుకరుఁ డచ్చటికిరా నామె గౌరవపూర్వకముగా లేచి నిలిచెను. వదనబింబము ప్రసన్నతఁ దాల్చెను. మధుకరుఁ డొక్కపరి నలువంకలనుజూచి యెవ్వరును లేకుంటు నెఱిగి వృదుమధురప్రేమపూరిత గంభీరస్వరమున నిట్లు లనెను. "సుశీలా, వినయశీలా, మార్పుండుము. నిలుచుండి నేల! నీవు నాతండ్రిగారి కాశ్రితవై యున్నను, నీవభ్య కరుని నీముఖ కమలముతోనిఁ జేసియున్నావు. నంభో! కాలమునఁ గమలము భ్రమరము—మధుకరము—అందఁడ జిక్కికొనినను లేకున్నను, మార్గనిర్దేశము నేయక దేవు మకుళించుచున్నది. కాని, యీసుకుమార కమలమునకు, నేను—నీహృదయమందలిమధుకరమును—నాచేతులతోఁ గట్టిగఁ బట్టికొనియున్నాను. సుశీలా, మగ్ధుహముభు నె శాశ్వతముగ నివాసముండుటకొఱకే పరమేశ్వరుడగు నిన్నిక్కడఁ కివియుండఁలయునని తోచుచున్నది."

సుశీల:—“అనగా” అని యచ్చెరువుతోఁ బ్రశ్నించెను. మధు:—అనఁగా, నిన్ను గాంధర్వవిధిని వివాహమాడు బుద్ధి నా కాపరమేశ్వరుఁ డువయింపఁజేయుటచేతనే నీనిష్ప డిక్కడకు వచ్చితిని.

సుశీల లజ్జావనతముఖి యయ్యెను. మధు:—సుశీలా, నినుబోలిన సుశీల—సుసాధ్య—నాకు సహధర్మచారిణియైన నె నావీరితము సుఖసమృద్ధి కాగలదు. అనుమానము లేదు.

సుశీల:—కాని, నావంటి దీనను—పరాధీనను—వరింపుటలో నీకేమాత్రము సుఖమొదవునో?

“సుశీల లజ్జావనతముఖి యయ్యెను”

మధు:—సుశీలా, నాయీ స్వల్పాన భవమువలననే తెలియవచ్చినది. ఈజగమున నాకు సహధర్మచారిణియై, నా జీవితాశ్రమ సుఖముయ మెనర్పగలయువతి యెవ్వరై ననున్నచో అది నీవొక్కరితమని నాకుఁ జక్కఁగఁ దెలియ వచ్చినది. నీవు మాయింట నాశ్రితవే. అయినను నాకు సహధర్మచారిణి వగుటకుఁ దగుయోగ్యత నీయం దున్నది కావలయు ననుమానము లేదు. నీస్వీమమును నీ మమయసాంగత్యమునఁ గడచిన యీస్వల్ప దినములకు సుఖపూరితములై యుండెను. ఆహా! ఈదినము లేఁ సుఖముగఁ గడచెనో నీ వెఱుంగవు కదా! నిజము గాన నేను మహాధన్యుఁడ, సదృష్టవంతుఁడ నగుటవలననే నీవు మాయింటికి నడచివచ్చితివి.

సుశీ:—మధుకరా, నీ సహవాసమున నా కీదినము లెంత సుఖములుగ జరిగిపోయినవో నా కనుభవమే. అనాధబాలిక కిట్లు సుఖముగఁ గాలము గడచుటయు మహాభాగ్యమే — పూర్వసంచిత పూర్ణమే. కాని, మధుకరా, నీవు నన్ను గాంధర్వవిధిని వరింప నిశ్చయించియుంటివి. ఇట్లని మీ నాన్న గారు—నా కాశ్రయదాత— ఎఱిగిన నీవు చిక్కులలోఁ జిక్కుదువేమో యని నాకు భయముగుచున్నది.

మధు:—సుశీలా, నీ వాశ్రితవేయినను నీయందలి సౌశీల్యము సద్గుణములు, గాంచి నాన్న గారు నాకు విరుద్ధముగా వర్తింప రని నమ్మెదను.

అంత నాచెంత పృక్షముల మాటుననుండి యెవరో నడచిపోవుట మధుకరునకు వినవచ్చెను. కాని, చీకటిపడినందున నీపోయినవా రెవ్వరో తెలియలేదు.

“మధుకరా, నే ననాధను, అగతికను— నిర్దనికను. కేవల మొక్కప్రేమతప్ప వఱొండేదియు నీకు నావలన దొరకదు.

ప్రేమయే నా ధనాగారము; ప్రేమయే నా తలిదండ్రులు; ఈ ప్రేమయే నీ చరణసన్నిధిని నే సమర్పించు సర్వస్వము! ఈ ప్రేమతప్ప మఱేది నావలన నీ కొదవగలదు? కాని, మనయీవివాహము మీ నాన్న గారి కసంతుష్టి గలిగించునేమో? నీ వీవిధమునఁబట్టుపట్టిన నిందువలన నీకాయాసము కలుగునేమో? కావున మీ నాన్న గారి యభిమతమునకు విరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించి, నీవు కష్టపడ నేటికి? ఇప్పటి మన యీగాంధర్వ వివాహవిషయమును మదిలోఁబదిలపఱిచి, మీతండ్రికిఁ గోపము రాకుండ నుండుటకై, నే నాజన్మాంతమును నవివాహితగానే యుండెదను. కాని, నీవుపూత్రము, మీ నాన్న గారి కయిష్టమైన దెదియును జేయవలదు” సుశీలాకంఠము రుద్ధమయ్యెను. మధుకరుఁ డామెను జెంతఁ జేరఁదీసికొనెను.

ఇప్పుడు డబ్బి దెబ్బియ్య జయగళంను పడుకరు డాక్టర్లో
సంతోషమంది తండ్రితో పాటు వెలికి 'సా'మ్మనుమాటవెంట
నె యక్కడచోట్టువానిపోయెను. అతడంటు వెలిపోయిన
పిమ్మట క్యామరావు సుశీలను మూపు నిమరును "బిడ్డా,
సుశీలా, మీయూ ధేవకాంతసల్లాపసమయమున నే నాకన్నీ
కముగ వచ్చుటచే నీ కాళ్ళర్యము గలిగియుండును. ప్రేమ
సామ్రాజ్యమున నన్యం డొకడు ప్రవేశించుట దుఃఖ
కరమే. కాని, యీసమయమున నేనచటికి రాకుండునెడల
నీ హృదయాన్నత్యయ నా కెప్పటికిని దెలిసియుండదు.
కేవలము నాకాగ్రహ మొదవుననుభీతితో నీవతనియందు
ప్రేమను విసర్జించుట కాయ తయైతివి. నీమూలమున నీ
ప్రియతమున కావంతయు నాయాసము కావలసను నుద్దే
శముతో నీవాజన్మము నవివాహితవై యుండఁ గృత నిశ్చ
యవైతివి. నీ హృదయాన్నత్య మింతకన్న నిం
కెంతయుండును? సుశీలా, పడుకరుఁడు నీకు వయోశ్య
మైనను బాలుఁడె, అవిచారపరుఁడె. కాని నీవు మా
త్రము దూరాలోచనాపరురాలవు. నీకు నాయంట నా
తయ మిచ్చిననాఁడె నీకేదైన మనోభకారము నేయ
కలయునని యెంచియుంటిని. అట్లే చేయుదును. తప్పను,
నీని నీకు మనసున కెక్కురీతిని జేయఁగలనో లేనో
ధృఢియొనమునము. నీవుమాత్రము హతాశవు కాకుము.
కట్టు; చీకటి పడినది. నేకు నీకు హితచింతకుడ నని
మాత్రము గట్టిగ నమ్ముము." అని వచించి సుశీలతో
వైచిపోయెను.

౨

పెవివరించిన విషయములు జరిగిన మఱునాఁడే
పడుకరుఁడు కలకత్తాకు వెదిపోయెను. అటు బయలు
దేడుపుడు 'నే జోయిపత్తు'ననియు, మెల్లఁగ 'నామే
శ్రు ముండవెమ్మ' అనియు మాత్రమె యామెతో
టకు పిలుపడినది. కాని రహస్యముగ- నేకాంకప
ర-గలిసి, మనఃకాటములఁ దెలిచి ప్రేమసల్లాప
నేయుటకు నేరచిక్కినదికాదు. అతఁడు వెది
యననాటనుండియు నామెలో భేదము కాన్పింప
న. అనందప్రపుల్లమెయిండు నామెమాననమండ
యన విచారములు దృఢోచరములు కాసాగెను. విద్యా
భిక్షును సంతోకన్యమయ్యను, తననీతి బాండులఁ జదు

వకపోవుటచే గురువులసమక్షమున నభ్యాసము చేయవలె
వచ్చెను. అప్పుడు కృష్ణరవిరహదుఃఖమునకు లోనై నామె
టికి నిస్తేజ యగుచుండెను. పడుకరుఁడు తండ్రికి లిఖిం
చినజాబుల నామెయతిశ్రద్ధతో-అతిమరుగ ముతోఁజదు
వును. ఈతెఱంగితయు క్యామరావుఁకు దెలిసెను. కాని,
యిం దేమియు నాతఁడు తనపత్నికె డెలుపలేదు. క్యామ
రావు నాతనిపత్ని గంగాబాయియు సుశీల నత్యంతప్రీతి
నాదరించుచుండురు. వారు తమకు పడుకరుఁడొక్కఁడె
కొడుగుకులచేతను, వేణుప్రీయతానము లేకపోవుటచేతను
ఈసుశీలనే తమకన్న బిడ్డఁబోలె భావించియుండిరి. అందు
పై నీమెయుఁ దలిదండ్రులకు వాచియుండెను! గంగాబా
యియు భర్తవలెనే దయాస్వభావ; కాని, తమ కేదైన
హానికలిగించువిషయమునమాత్ర మామెకు జలుపట్టు
దల. అందునఁ గలుగు కీడుల నోర్పుట కామె కంటఁగియు
చుండును. కావుననె, యీసుశీలా పడుకరులకేమాతా
పము లామెకుఁ డెలుపుటకు క్యామరా వొల్లఁడనియును,
ఈవిషయమునఁ దనయిష్టముఁ బత్ని యోగికంపదని
యతనికెఁ దెలిసియుండెను. అట్లుండియు నాతఁ డీకా
లిక కేదే నుపకారము నేయవలయునని తలఁచియుం
డెను. ఈమె కేవిధముగ నుపకరింపఁదగునా యని యతఁ
డనవరతిము నాలోచించుచుండును. గంగాబాయికి సుశీ
లపైఁ బుత్రికావాత్సల్య ముండెను. కాని, క్యామరా
వేద్యప్రీ వామెను గాంచుచుండెనో, యెయ్యదికేమతో
నాబాలిక నెక్కుఁగు గారపమునఁ ద్రేమించుచుండెనో, అని
వేణు, ఈనడుము సుశీలావర్తన మామెకు విచిత్రముగఁ
గన్పట్టుచుండెను. కాని, యావర్తనమందలి సుప్రకారం
మెద్దియో యామెకుఁ దెలియదు. "సుశీల యెద్దానఁ గృశిం
చుచున్నది? దినదినము నధికాధికవివరణ బొత్తుమండె
నేలే? ఎల్లప్పుడు నునానయై యుండ నేటికి?" అని యెన్ని
పర్యాయములైన నీమె భర్తనడిగెను. కాని, క్యామరావు
నిజమైనకారణ మెఱిగియుండియు నామెకుఁ డెలుపనిచ్చ
గింపకయేదియో యుత్తరములిచ్చి సమాధానపఱుచుచుం
డెను. "ఒకవేళఁ దలిదండ్రులు జ్ఞప్తికి వచ్చియుండురేమా!
చిరకాలముక్రింద వృకులైన తలిదండ్రులు జ్ఞప్తికివచ్చిన
యనాధబాలిక లిక్కేయుండురు." అని యతఁడు. గంగా
బాయి సుశీల కేవలప్రత్యక్షముగనడిగెను. ఆమెకడనుండియు

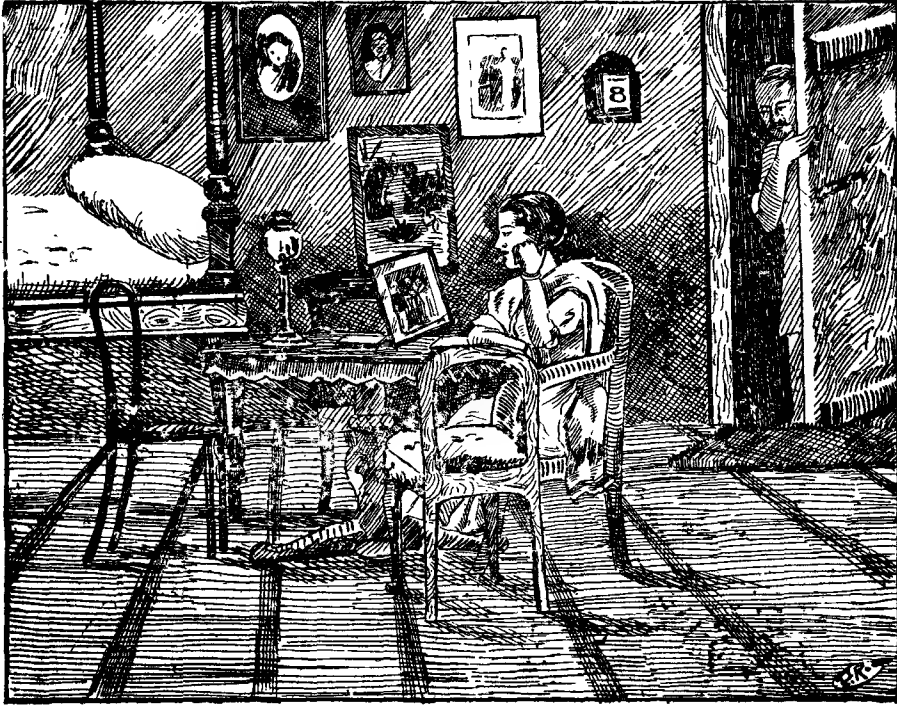
సమాధానరూపక ప్రత్యుత్తరము లభించినది కాదు. ఈ బాలిక యేదియో వ్యాధిచే బీడితయైయుండి, తలుపు టకు సంకోచించుచున్నదని భావించి, యామె వెజ్జల బిలిపించి, సుశీల కొవధోపచారము లొనర్చెను. కాని, మనోకోగమునకు మందీయగలవారెకరు? కేవల మామధ సేవనముమలన లాభము కలుగలేదు సరికదా, మఱియు నధికాధికముగఁ గృశించసాగెను. మధుకరుఁడు వెడలిపోయిన విచారముమూలమున నె యీ బాలిక కిట్టిదర్దశ సంభవించినదని శ్యామరావువకు మాత్రము తెలియును. అతఁడు విచారమగ్నఁ డయ్యెను. అనుదినము నాతఁ డామెవిషయమున శ్రద్ధ వహించి, విచారము నెల్లప్పుడును. ఒక్కనాఁ డుడును మీ బాలిక పకాలమునకు లేవకున్నందున, నీతఁ డామెవిషయముల గమనఁగొనఁ బడకటింటి కరిగెను. ద్వారము నగముమూసియున్నందున నీతఁ డాసందులో నుండి లోపలికిఁ దొంగిమీచెను. సుశీల తమగృహమున నాశ్రితయైయున్నను, నాతఁ డామె కయ్యాగృహమును దడవైభవమున కుచితముగ నె యలంకరింపఁ జేసియుండెను. ఆగదిలో నొక మేజాబల్ల (Table) యుండి దానిమట్టు నాలుగైదుమర్చి లుండెను. పుస్తకములు, నితరవస్తువులు నుండుట కొక 'బీరువా'యుండెను. సుశీల విద్యాభ్యాసమొనర్చుట కొక మైనపున తీర్చిపెట్టఁ జేసియుండెను. ఒకమంచము, దానిపైఁ బరుపు నుండెను. ఇంతయేకాక ఛాయాపటములు కొన్ని యుండెను. వానిలో నొకదానిలో మధుకరుని ఛాయాపట ముండెను అది మధుకరునిబాల్యదశలోఁ దీయఁబడినది. మధ్య నొక బల్లయు, నిరుప్రక్కలఁ దలిదండ్రులుండి, మధుకరుని బల్లపై నిలువఁబెట్టి మాతాపితరు లాతని యిరుకరులను బట్టికొనియుండిరి. ఇవిగాక, దమయంతి, సరస్వతీమొదల గువారిచిత్రము లుండెను. సుశీల బల్లపైనున్న మధుకరుని ఛాయాచిత్రమున కెదుటఁ గూర్చుండియుండుట శ్యామరావునకుఁ గనబడెను. ఆబాలికకుడిచేత 'రుక్మిణీస్వయంవరము'ను బట్టికొని, యెడమమోఁచేయి బల్లపై నానించి యరచేతఁ జాబుకముఁబట్టుకొని మధుకరుని ఛాయాచిత్రమునకుఁ దడవదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. ఆమెకన్నుల నీరు బల్లపైనున్న పుస్తకముపై టపటపఁబడుచుండెను. చేత రుక్మిణీస్వయంవర పుస్తకమును బట్టియుండెనేకాని, దృష్టియంతయు, భ్యాసవంతయు, నాచిత్రరువునందలి

మధుకరుని పైలీనమైయుండెను. శ్యామరావు తలుపుచాటున నిలుచుండి యీవిధమంతయుఁ దిలకించుచుండెను. ఇంతలో నాతనివీనులకు "మధుకరా, మధుకరా, నీదర్శనభాగ్యము నా కేలఁగలిగెనే? ఆదర్శనమే కాకుండిన నిష్పట్టి యీదుస్సహృదయోగబ్యాసలబ్ధిఁ బడెదగ్గను గాకుందుము గదా! నీచరణసన్నిధికి నే దూరముమైనందున నా కెంతటి దుఃఖ మగుచున్నదో? ఆహా; యీవియోగదుఃఖము నేగో భరింపగలను! ఆనేకమార్గముల నామనస్సును శాంతిపఱింపఁ బ్రయత్నించితిని; కాని, యేమిచేసినను, ఎంత యూరడించుకొన్నను, ప్రయోజనమే లేకపోవుచున్నదో కదా! నే నేమిచేయఁగలను? ఎంత మఱితునన్నను మఱి పుకలుగదే! ఈరుక్మిణీస్వయంవరము'ను జదువుటఁబడ నామనోయాతన కొఱవడునేమో యని యెంచితిని. కానీ మధుకరా, యీపుస్తకపఠనముమూలమున నావిరహయాతన యధికమే యగుచున్నదే! మధుకరుని—కవలనులమాట్టుబరిభ్రమించుభ్రమరము—మధుకరము—వర్ణము నలుపు. నావలె రుక్మిణీరవణీప్రేమకొఱవఁబరితీపించు శ్రీకృష్ణుని వర్ణము నలుపు! ఈకారణమున నామనస్సు నెంత సమాధాన మొనర్చుకొన యత్నించినను నిష్ఫలమే! మధుకరా! హా, మధుకరా!" అనువాక్యములు వినఁబడెను.

సుశీల కడపటివాక్యములు దుఃఖగర్భదస్వరముతోఁ బలికెను. అంత దుఃఖము దుస్సహమై బల్లపై ముఖమిడి నిశ్శబ్దముగారోదించసాగెను. శ్యామరావు చప్పుడుగాకొనఁబడ తలుపుఁ దెఱచెను. అడుగులస్వడియుఁ గాకుండ యీ బాలికను సమీపించివీచునఁజేయుచుండెను. సుశీల యులకింపడి మొగముఁ బై కైతిమీచెను. అదే శ్యామరావు నిలిచి యుండెను. అంత నామె గౌరవపురస్కరముగాలేచి నిలుచుండి యథోపదన యయ్యెను. శ్యామరా వాబిడ్డను జేంతకుజేరఁదీసి బిగ్గఁ గవుంగిరించి మృదుమధురా లాపముల నిట్లని యనెను. "బిడ్డా, సుశీల! ఏమృదుంటి వేటిక తలనొచ్చుచున్నదా? ఇంక నేదైన బాధయగునన లేక నిన్నెవరైన నేమే ననిరా? సంకోచింపక తల్లి! ఇప్పటికి నాలుగైదుమాసములనుండియు నీ కాంతి నానాటికి వివర్ణమగుచున్నది. దినదినమునీ ధికముగ నెలనెలఁబాటుచున్నది. చిన్న నాటి ముచ్చట లేవైన నీకిప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నవా? వానిఁ దడవించుచున్నవా? చెప్పుమమ్మా. నేను నీకుఁబోషణ

డనుగానా? తండ్రినిగానా? దాచనేటికి? యధార్థము
నాకు దెలుపుము. భయపడకుము."

"ఎవరికి? దెలియును? చాలసేపటినుండియు విల్లె
యేడ్చుచున్నది. కారణమడిగినఁ జెప్పదు."

"వధుకరా! హా వధుకరా!"

ఈవాక్యములవలన సుశీలహృదయ మిందుక
దైర్ఘ్యముఁ దాల్చెను. కాని, యీప్రశ్నల కేమిసమాధాన
మియినగను? శ్యామరావు మరల వాస్తవ్య లే యడిగెను.
"ఏమియులేదు, బాబా, మీరు నన్ను మికడుపునఁబుట్టిన
బిడ్డకన్న నధికముగఁ బ్రేమించు చున్నారు. శ్రీమంతుల
పిల్లలకుంటే నే నధికసఖునతోవరునఁ గాలముగడపు
చున్నాను. నే నధికసఖునైయే యున్నాను. ఎట్టిలోప
ము, ఎట్టివిచారమును నాకులేదు" అని సుశీల వినవ్రు
తతోఁ బలికెను.

"అట్లయిన నేడ్చుచుంటి వేటికి?"

"ఏమియులేదు. ఊరకె—" అనుచుండ గంగా
బా యగడిలోఁ బ్రవేశించి కన్నీరుఁ గార్చుచున్న
య. నధికప్రేమతో బిగ్గఁగొనిలించి యున్నతన
భర్తగారిని "ఏమి? ఏడ్చుట కీచాలకేమైనది?" అని
ప్రశ్నించెను.

గంగాబాయి సుశీలను దనచెంతకుఁ జేర్చికొని,
ప్రేమార్ద్రస్వరమున "బిడ్డా, యేమగుచున్నదే తల్లీ! నీ
వేమి కష్టపడుచున్నావో నాతోనైనఁ జెప్పవా?" అని
యడిగెను.

సుశీలకుఁబలుకుట కవకాశ మియకయె శ్యామరా
పట్ల నెను. "తలిదండ్రులు జ్ఞప్తికివచ్చిరేమో! సుశీలా,
సామ్యు, ముఖప్రక్షాళనమునేసి 'ప్ర' (తేనీరు) పుచ్చు
కొనుము. రమ్మ ఇక నేడ్వకు!" అని యోదార్చి బయ
టికి వెడలిపోయెను.

గంగాబాయికి సుశీలపై నత్యంతానురాగముండె
నని మున్నె వచింపఁబడియున్నది. సుశీలదుఃఖించుచుండఁ
గని యామెకుఁ గష్టయయ్యెను. శ్యామరావు నీవిషయమై
రోదనకారణమునుగూర్చి ప్రశ్నించెను. నేఁటివఱకును
శ్యామరా వీబాలికావిషయములు కొన్నిగుప్తముగ నుంచి
యుండెను. భార్యకుఁ దెలిపియుండలేదు. కాని, నేఁ

దారహస్యములు వెల్లడిపఱుపఱుచునో వచ్చినది. “నేడు కాకున్న రేచేన బహిర్గతమునుగదా? శ్యామరావామెకు యాభావ్యత్రాంతము నివేదించెను. అంతనామె “ఏమి! మధుకరుడు ప్రేమించినాడా! సుశీలనే భార్యగాఁజేసి కొన నిశ్చయించినాడా!” అని యాశ్చర్యముతోననెను.

“అవును. మొన్న సెలవులలో మధుకరుఁ డిక్కడకు వచ్చియుండ నెఱుకఁదోటలో వాడు సుశీలతోఁ బ్రేమలాపము లాడుచుండ నే వింటిని. నిజముఁ బరికింప సుశీల యనాధయే. కాని యాబాలికాసద్భావవర్తనములఁ జూడ నామెను మన కోడలినిగాఁ జేసికొనుటయందన్యాయమేమియు లేదని నాకుఁ దోచినది. చిన్నపిల్లయే యైనను బుద్ధిమంతురాలు; ఉదారహృదయ. గొప్పవంగ డముతోఁ బుట్టినవారికిఁగల లక్షణములన్నియు నీమెయందున్నవి.”

“నీ దెబ్బయినను మన మధుకరునకు భార్యయగుటకుమాత్రము తగినదికాదు. ఇంత నిజము. మన కీబాలిక పైఁ బ్రేమమున్నది. నాకన్న బిడ్డరితిగఁ బోషించుచున్నామే. కాని, యెటునూచినను దిక్కులేని యాపిల్లను మాత్రము నాకుఁ గోడలిగాఁ జేసికొనుట కిష్టములేదు. మధుకరునకు నీమెనిచ్చి పెండ్లిచేయను.”

ఈమె పట్టుదలయు, శ్రద్ధిమానస్వభావము శ్యామరావునకుఁ జక్కఁగాఁ దెలియును. ఈ సంబంధమున కీమె యంగీకరింపదని యాతనికి రూఢిగఁ దెలిసియుండుటచేత నెఱుఁగింతమాత్రము నీ ప్రేమజన రహస్యము నాతఁడెఱిగియుండియు నామెకుఁ దెలిపియుండలేదు. ఎట్లయినను సరియే, యిందుక హెచ్చరించిమాచిన మేలని తిలఁచి యతఁ డీనాడు అయిదాఱుమాసములనుండియు దాచి యుంచిన రహస్యము నామెకుఁ దెలిపెను. అతని యెప్పటియనుభవమే యీనాడును గలిగెను. సుశీలా పక్ష మవలంబించి శ్యామరావు భార్యవనసున కెక్కునట్లు జీవించివధముల పర్ణించి, సాదృశ్యములను జూపి, నొక్కిచెప్పెను. కాని యేమిలాభము? శ్యామరా వోడి పోయెను!

ఆనాఁ డంతయు సుశీల, భోజనమునకుఁ దప్ప, పడకటిల్లు విడిచి బయటికి రాలేదు. శ్యామరా వామె దేహోగ్యమువిషయమై యధికశ్రద్ధ వహించియుండెను. కాని, నేఁడాతఁ డెప్పటివలె నుండలేదు. విచారావృత్తులైయుండెను. ఆతఁడు స్వయముగనే డాక్టరును బిలిచి కొనివచ్చి యావధముల నిప్పించెను. కాని, యామె కావ్య భోపచారము లన్నియు సర్వపదార్థములును ఆయావధమువలెనే చేడగుచుండెను. గంగాబాయిమాత్ర మెప్పటి శ్రద్ధ వహించలేదు. సాయంకాలమున శ్యామరా వాబాలికకుఁ దానే స్వయముగ భోజనమిడెను. రాత్రియావధమిచ్చి పరుండఁబోయెను. అందఱును వెడలిపోయి తానేకతముగ నుంటఁగని సుశీల గదితలుపు మూసికొనెను.

మఱునాడు శ్యామరావు నిద్దురలేచుట కొకింత యాలస్యమయ్యెను. గంగాబాయి లేచి, కాల్యకృత్యముల దీర్చి సుశీల దేహస్థితియెట్లున్నదో చూతమని యామె శయనాగారమునఁ బ్రవేశించెను. “ఏమిది, సుశీల లేచే!” అన్నికడలను వెదకిచూచెను. అచట నున్నవన్నియు యథాస్థానముల నుండెను. కాని, సుశీల మాత్రమే కానరాదయ్యెను. ఆమె దిగులువడి గుండియలు దడదడఁ గొని కొనఁ కాళ్లు దొట్రువడ, వడివడిగఁబోయి మగని ఖేడ్చి, “సుశీలలేదని చెప్పెను. ఆతఁడు నదరివడి లేచి, బిడ్డల హృదయముతో, భిన్నపదనముతో, ద్రుతగమనముతో నాగదిలోని కరిగిమాచెను. ఔను, నిజమే! ఆందలి యన్నివస్తువులు నున్నచోటనే యున్నవి. ఆమధుకరుని ఛాయాచిత్ర మొక్కటే కనఁబడుటలేదు. మంచముపైన బరుపు చుట్టిపెట్టియున్నది. వస్త్రవాహకముపై నామె కుబున మొకటి యున్నయ్యుండెను. గంగాబాయి ఆ కుబుసముఁ జేతఁదీసికొని జేబులు తదివిష్కాచెను. అందొక దానిలో నొక కాగితపువడఁత దొరికెను. శ్యామరా వాకాగితమునుగైకొని యత్యంత్రముతో, కంపితకర్ణములతో, నానావిధాలోచనాపూర్ణ హృదయముతో మాత్రము విప్పిచూచెను. అందిట్లు లిఖింపఁబడియున్నది :

“అనేక నమస్కారములు;

నేను వ్యాధిపీడితనై యుంటిని. నాయొక్క ప్రియ గురుర్బుటకు డాక్టరు లశక్తులు. అట్లుండ, మీ కనసనర

ముగ్ధ నామూలమున నా తాపముగల నే జూడజాలక,
మీకాయాసపెట్టుట కిచ్చగింపక ఇలువీడి వెడలిపోవు
చున్నాను. మీరు నాకొనర్చిన మహాప్రకారమును మీ
రిరువురు సన్నుత బెంచి యింతదానినిజేసిన మీబులు
మును నే నెన్నటికిని మరునను. నే నాజన్మము మీ ఇద్ద
ఱయొడఁ నత్యంతకృతజ్ఞునై యుండును. ఇంక నాకొఱకు
మీరు వెదకుటకుఁ బ్రయోసపడ నక్కరలేదు.

ఒకవేళఁబెంచిన మమతపీడలేక మీరు నను వెదకి
నను లాభ ముండదని తలఁచెదను.

దీన
సుకీల."

శ్యామరా వీజాబుజుదివి భార్యచేతి కిచ్చెను.
ఆమెయు దానిఁ జదువుకొని విస్మయ విమూఢయై
పోయెను. "అహ! యెంతపనికి సాహసించినది!"

"ఇదంతయుఁ బ్రేమప్రభావమే!"

"అనఁగా?"

"అనఁగా, నేమున్నది? నిన్న నుభయము మనసం
భావన నీబాటిక వినియుండఁబోలును."

"అంతమాత్రమునకె యిలువీడి పోవలయునా?"

"ఇంకేమి చేయవలయును? తన కోరినది దుర్లభ
మని తెలిసినది. తనకు మఘకరునితోడి సహవాసము
లభింపదని యెఱిగినది. అందున హతాశయై మనల శాశ్వ
తముగ నె. విడిచిపోయినది. గదిలోనకు వచ్చిచూడ మధు
కరుని ఛాయాచిత్రము నాకు గనఁబడలేదు; అప్పుడే నా
కనుమానము కలిగినది. నీయభిప్రాయ మెట్టిదైన నేమి?
కాని, సుకీలవంటి సుకీలయు సువిచారయు; నుదార
హృదయయు, నగు తరుణి యింకొక్కతె మధుకరునకు
లభింపదు. ఆదిష్ట యెచ్చటికిఁబోయినదో ఏమైనదో తప్పక
వెదకవలయును. ఆమె యెచ్చటికో చాలదూరము పోయి
యుండవచ్చునని యాజ్ఞాబులనఁ దెల్పుచున్నది.

అనంతర మీయిద్దఱు నానాభిధములకు సూహ
లపై మోహలు చేయసాగిరి. ఇదమిత్రమని నిర్ణయంపలేక
పోయిరి. ఆమెను నెమరుకై యండండుఁ దమకుఁగల
మిత్రులకు వార్తల నంపిరి.

సుకీల శ్యామరావుగృహమును, ఆశ్రయమును
ద్యజించి వెడలిపోయి యెదుసంవత్సరములు గడచినవి.
శ్యామరా వింకను నామెను వెదకుచు నేయుండెను. ఎందు
నామెజూడ తెలియలేదు. ముంబాపురి, పునహా, బరోడా
మొదలగుసంస్థానములలోఁ దనకుఁగల మిత్రుల కండుకు
జాబులువ్రాసెను. ఆమెరూప రేఖవివరమును 'పోలీసు'
వారికిఁ దెలిపెను. ఎన్ని చేసినను, ఎంత శోధిం
చినను నామె పోకడ తెలియదయ్యెను. తుదకు శ్యా
మరావు ప్రాణము విసిగి యాశోధనకార్యము నాడి
వేసెను. కాని, యెదువత్సరములు గడచినను ఇంకను
నాతఁ డామె నందందు—పూర్వమువలె నదేవనిగఁ గాకు
న్నను—వెదకించుచుండెను. ఈయవకాశమున విశేషము
లేవియుఁ గలగులేదు; కాని, ముఖ్యముగా నొక్కటి
చెప్పవలసియున్నది. మధుకరుఁ డాజన్మము నవివాహి
తుఁడైయుండఁబరిష్టః పహించెను.

సుకీల గృహత్యాగమునర్చి పోయినపిమ్మట మధు
కరుఁ డొక్కసారియే తన తలిదండ్రులను సందర్శించి
యుండెను. తిరిగి యింటికి రాలేదు. ఇంతకాలమునా
తఁడింటికి రానికారణ మరయలేక మాతాపితరు లత్యంత
భిన్ను లైరి. జాబులపై జాబులను వ్రాసెరి. కాని,
యతఁ డొక్కజాబుమాత్రమే వ్రాసెను. అందు "నేను
స్వతంత్రముగా నేవృత్తిలోనైనఁ జొచ్చి ధనార్జనము
చేయునంతకుమును మీధర్మనమునకు రాను." ఇంతే
వ్రాసేయుండెను. అటుపిమ్మట జాబులు లేవు. శ్యామ
రావు నావిషయమునఁ బుత్తుని కధికముగ వ్రాయలేదు.

మధుకరుని వైద్యవిద్యార్జనము సమాప్తియై "నేననతఁ
మెడికల్ కాళేజ్"నీ విడిచి ముంబాపురిలో నొకవైద్య
శాలలో నుద్యోగము సంపాదించెను. త్వరలోనె—రెండు
మూఁడు సంవత్సరములలోనె—స్వతంత్రముగ వైద్యకాల
నేర్పరచి, తానందుఁ బ్రధానాధికారి యయ్యెను.
కొలఁదికాలముననె యెతనిఖ్యాతి యెల్లకడల వ్యాపించెను.
ధనము మిక్కిటముగ అభింమచుండెను. వీడల కుచితముగ
నావధోపచారము లొనర్చుటయై నిజధర్మలక్షణమని
యెఱిగి, తనయావేధాలయముముందఁ బెద్దయక్కరము
లతో "వీడల కుచితముగ మంచీయఁబడును" అని వ్రాయు

చెను. అనేకు లిందుపచారము లందుచుండిరి. అతిశ్రీఘ్ర కాలముననే యా యావధాలయము పేరు వచ్చె కక్కెను. అందలి డాక్టర్ మనమోహనరాయగారి పేరును విఖ్యాతము కాసాగెను.

మధుకరుడు. కలకత్తా వీధిసప్పటినుండియు నిజ నామమును మార్చి మనమోహనరాయ అని యిడికొనెను. నీరాశ్రమిలైన రోగలతోట కాశ్రమము, నాయోవధాలయమున నె యేర్పరచెను. ఆకారణమున నీతనియోవధాలయమున రోగు లెడతెగకుండురు. ఇట్లుండ నొక నాడు ముప్పదిముప్పది రెండేండ్లు వియసుగల గృహస్థుడొకడు మనమోహనరాయగారిచేత కరుణించి, తనయింట నొక రోగినిం జూడ విచ్చేయఁ బ్రార్థించెను. అల్పకాలమున నె డాక్టర్ మనమోహనరాయ గిరిగాములొని యొక గొప్ప బంగరాయొద్ద బండిదిగి లోనకుం బ్రవేశించెను. రోగిని బరిక్షించెను. ఆరోగిని బరిక్షించినపిమ్మట సతఁ డీరోగి విషయము—వృత్తాంతము—నడిగెను. మాధరావు—ఆ గృహస్థుడు—రోగిశృత్త విల్లునెప్పెను. “ఈమె శాపితత్వము కలుగుచు; నాకుఁజెల్లెలు. చాలకాలమునకు మేము కలిసి కొంటిమి. మాయింట నుండుమని నే నెంతో బ్రతిపాలినఁ దువ కంగీకరించినది. అప్పటికే కొంచెము రోగము నుదురుచుండఁబోలును! నానాటికి నావ్యాధి యధికమై తుదకు లేనలేక మంచముం బట్టెను. ఎంత అందరో డాక్టరులకుఁజూపితిని. ఆయుర్వేద భిషజ్జులులకు జూపితిని. ఎన్నెన్నియో మందుల నిప్పించితిని. కాని సుచిహ్నుములు గానరా లేదు. అటుపిమ్మట మీ పేరును ఖ్యాతియు వింటిని. మీయొద్దకుం బరుగిడివచ్చితిని. నాయీచ్చెల్లని మీచేతి కప్పగించుచున్నాను. ఏవిధమునైన నీబాలిక రోగవిముక్తయగుటయై నాకుం గావలసినది. ఎంత వ్యయమునకైనను వెనుదీయను. నాయందుఁ గృపయంపుడు. నామనవి నాల్చించి మంచిమందు లిచ్చి నాసోదరిని బ్రతికింపుడు. మీయిష్టము ఏమిచేసినను సరియై; నాసోదరిని బ్రతికింపుడు” అని యనుచుండ మాధవరావునకుం గంతము రుద్దమయ్యెను. కన్నులబాష్పములు కారుచుండ యెడల పెదవులు కంపించుచుండెను. ముగిముఠానమై యుండెను.

“ఈమెకు వివాహమైనదా?”

“అదేమియు నా కంతగాఁ దెలియదు. కాని, వివాహమైనగనియు నిస్సంశయము తాను బాల్యతంత్రము వనియు మాత్రమే చెప్పినది.”

“ఈమె తలిదండ్రు లెచటనున్నారు?”

“వారు నీమె పసిబాలగ నున్నప్పుడే కాలగతిఁ జెందిరి.”

“అనంతర మీమెయెక్కడ—ఎవరిచేత— నుండినదా?”

“అదియు నాకుఁ దెలియదు. నిరుండు నేను మాతల్లితో బునహాసగరమునకు ‘చతరసింగీ’ మహాత్మ్యమునకు బోయియుంటిని. అప్పు డీమెయు నాజాతరకు వచ్చియుండెను. మాయమ్మ యీమెను గుర్తించి, చేతకుం బిలిచి, సకలముం దెలిసికొనెను. ‘నే ననాథబాలికా గృహమున నున్నా’నని చెప్పినది. మాయమ్మ యెంతయో బ్రతిమాలఁగాఁ దుదకు మాయింటికి తప్పటకంగీ రించెను. కాని, వచ్చిననాటనుండియు వ్యాధిపీడితయే?”

డాక్టరు మనమోహనరాయ రూపము రూపాంతరమందెను. అతడు తోగితితోగ్రహర్యమునఁ గూర్చుండి యామెముఖిత్వములను దదేకదృష్టితో జూచెను. సోరూప్య ముండుటచేఁగాబోలు, జేబులోనుండి యొక చిన్నకరండకము (డబ్బీ) తీసి యందున్న దేనినో చూచుచు, నీబాలికాముఖమును బోల్చెను. అనంతర మేమి తెలిసెనో, ఏమిగురితించెనో, కాని, తనమనమున “జౌను; సంశయము లేదు! చిక్కినది” అని యనుకొనెను.

“సరే! రోగ మంతతీవ్రము కాదు. మీ రణుమాత్రము భయమందఁ బనిలేదు. నాశక్తికొలదిం బ్రయత్నించి మీసోదరిని బాగుపఱుతును” అని ధైర్యముఁ గొల్పి షడలిపోయెను.

అదిమొదలు డాక్టరనుదినము రెండుమూఁడుసారు లీయింటి కరుదెంచి యారోగిని జూచిపోవుచుండెను. ఒకనాఁ డతడు మాధవరావుతో “ఈమె యిచ్చటనుండుట మూలమున నధికశ్రద్ధవహించుట కష్టము. మా యోవధాలయమునఁ గొంతకాలి మీమె నుంచిన బాగుండునని తోచుచున్నది. అచట పరిచారిలున్నారు. ఇక్కడ కన్న నధికపర్యాయము లక్కడఁ జూడ ననుమతము

లభించును. ఎడతెగని నేవనేసిన నీమె శీఘ్రకాలముననే లేచి తిరుగఁగలదు.” అని వచింపఁ దల్లియనువతిని వడసి మాధవరా పీఠోగి నొప్పకాల కంప నిశ్చయించెను.

“నే నడుగునది నీయొద్దను—ఇంక నెంతటి పేదవారి యొద్దనే నను—ఉన్నదియో, ఇంతటి పేదరికమున పైతము నీ వీయఁగలయ్యట్టిదె.”

“జేను; సంతయములేదు! చిక్కినది.”

జొషధశాలలోఁ జేరినప్పటినుండియు సుఖముఁ గ్రహముగ నిమ్మలించుచుండెను. ఆమెమాటు పందిన కొలది మనఁజూర్చు నానందితుఁ డగుచుండెను. ఒక్క నాటిసాయంకాలము డాక్టర్ మనమోహనరా యామెను బరీక్షించుచుండ నామె దీనవదనయై, ట్రీజ్వరమున “డాక్టరుగారు, నాకు నిమ్మలించునా? నాగుండెలు నొమ్మచున్నవి.” అని యనెను.

“గుండెలు త్వరలో నె బాగుపడును. నీవును ద్వార లోనె లేచి తిరుగఁగలవు. నీకేమియు భయములేదు. సరే కాని నిన్నీ రోగమునుండి పూర్తిగా విముక్తను గా వింటితి నేని నాకే ‘మీనా’ మిచ్చెదవా?”

“నేగఁడుఁ బేదను. ‘నాయొద్ద’మీ కెట్టియినాము—

ఆవంతయు నాయొద్ద మిగిలియుండలేదు. మీపాదములకు మ్రొక్కెదను. అదిమాత్రము నన్నడుగవలదు”.

“అట్లయిన నా కింకొం డేదియు లభదు. నాక దియే కావలయును. ఈచలఁచిన దాని నిమ్ము. ఈదానము నేను నిన్ను గుటయు నీవీయకుండుటయుఁ బరిత్రమగు ప్రేమ నెడమకాలఁ దన్నుటయే యగును. నేనును నీవలె నే, నాబాల్యసహచారిణీప్రేమను మరగుండనై యున్న యభాగ్యుడనె. కాని, యేనాఁడు నీమఖేందుబింబమును జూచితి నో యానాఁడె నాయాబాల్యసఖి నాకట్టెరుట నిలిచిన ట్లయినది: నాకాస్మృతి విస్మృతిఁ గలిగిండుట కెవరైన సమర్థులైన నది నీవేయని నామనసు నాకుబోధింప నాజన్మము నవివాహీతుఁడనై యుండ నేజేతీకొన్నప్రతి జ్ఞయు ముఱచితిని. నీతోఁ బునర్వివాహితుఁడ నగు

“అట్లయ్యేనేని నేను మహానందముతో సమర్పించె దను. అదేదియో తెలుపుడు”

“నీతోటి పునర్వివాహ మున కనుజ్ఞ!”

సుఖీల తటాలున లేచి కూర్చుండెను. వదనమండల మున దుఃఖిన్పుట లుదయిం చెను; కన్ను లక్రుజలభా రాపాతము సేయసాఁగెను. నోట మాట రాదయ్యెను! ఈతఁడ గెఱిగి డాక్ట రి ట్లనెను.

“నా పలుకులవలన నీకు దుఃఖ మొదవినదియో? నే నడిగినదాని నిచ్చుటకు నీకు బరువుగ నున్నదా? కష్టమా?”

“డాక్టరు గారూ, మీ రడిగినదాని నే నిదివర లోనె యొకరి కర్పించివేసి యున్నాను. అ దిప్పుడు నా యధీనమున లేదు.

నపేక్షను బ్రదర్శించితిని. నాయాశను ఫలింజజేయుట నీ యధీనమున నున్నది. కాని; నే నడిగినదానము- ఎవరి కర్పించితివి? చెప్పి ఫంకోచము లేకున్నఁ జెప్పుము.”

“నాకాపేరు నుచ్చరించుటకుఁ గష్టముగనున్నది- కాని, యాప్రియమూర్తి నాహృదయ పేటికలో భద్రముగా నున్నది. ఆ పవిత్రనామమును జపించుచుండుటే నాకుఁ బరమపవిత్రమైన కర్తవ్యము. డాక్టరుగారు, నే నింతే నుడివెదను. నేను నాబాల్యమున నె మాతాపితృ విహీననై తిని. అనంతర మొకయుదారపురుషుని యాశ్రయము నాకు లభించినది. ఆ యాశ్రయమున నె నాకు నాప్రియమూర్తి లభించెను. కాని, యాయాశ్రయము వలన నాకు గుఱుమొదవఁ జాలదనియు, నాప్రియమూర్తి నాకు లభింపదనియు, నాకుఁ దోచెను. కావున మరల నే నాశ్రయవిరహితనై తిని. నాకింకఁ బ్రియమునునది యీ జగమున మఱేమియు లేదని నామనసునకుఁ దోచినది. ఆజన్మమును గుమారికఁగ నె యుండునిశ్చయించితిని. అనాథబాలికాశ్రమమునకుఁ ద్రోవఁబట్టితిని. ఈ విరహవేదన నాపై నాచిన్న తనమున నె పడుటచే—ఈవిరహవేదన—

ఈయననుభవహృదయమును దగ్ధమొనర్చుచుండ నాగుండి యలు చెదరెను. ఆనాటనుండియు నేను వృత్త్యువును గోరుచునుంటిని.”

మనమోహనరాయి రూపము ప్రఫుల్లమయ్యెను. ఆతని ముఖమండలముపై నానందకాంతు లుదయించెను. తన బాల్యసహచారిణి యీమెయే యని గురుతించి యతఁ డీకాంతను దచేకదృష్టితోఁ జూచెను. “వచింపుము-చెప్పుము. నీప్రియమూర్తి నామ మెద్దియో? వినుట కే నత్యంత ము గుతూహలుడనై యున్నాను. చెప్పుము?”

“ఆతనినామము నాపెదవులు దాటి రానీయ వలదని నిశ్చయించితిని. ఆపేరు నుచ్చరించుటవలన నాకు దుఃఖముగను.”

“నీకు దుఃఖమొదవించు నేకృత్యము నేనుజేయను. పోనిమ్ము- ఆనీప్రియమూర్తి నామోచ్చారణమువలన నీకు దుఃఖమొదవు నెడలఁ బోనిమ్ము- నీపేరైనఁ జెప్పుదువా? నిన్ను నేనిచ్చటికిఁ దోడితెచ్చితిని. కాని, మాధవరావును నీ పేరడుగ మఱచితిని. కాబట్టి నాపైఁ గృప యుంచినీపేరుఁజెప్పుము.”

“నాయట్టి యభాగిని నామమును వినుటవలన మీ కెట్టిలాభ మొదవఁగలదు? కాని, విన నింత యాతుర పడుచున్నాను. కావునఁ జెప్పదను. ఈయభాగినిని ‘సుశీల’ యందురు.”

మన మోహనుఁడు తటాలున లేచి యాసుశీలను గాఢముగఁ గౌగిలించెను. ఆమె బుగ్గలపైఁ బ్రేమము ద్రికిలను ముద్రించెను. ఈ తని యీ యనుచితాచరణమునకు, అసభ్యకృత్యము నకు సుశీలకు మిశులఁగోపము వచ్చెను. ఆతని కరమును బఠిమిని విదలించి విసరివైచి దవ్వలఁ దలఁగెను. రోషక హాయి తలొచ్చనయ్యె, రాద్రాకారము చాల్చి గంభీరస్వర

“ఇదియేమి న్యాయము? డాక్టరుగారూ?.....ఇట్టి యకృత్యమునకు మీ మనసెట్లు సమ్యుతించెను?”

మన ఇది యేమి న్యాయము? డాక్టరుగారూ, మిమ్మల్ని గొప్పవారి కిట్టి యిహలో వితక్తమునీచ మర్తనము తగునా? గౌరవభంగము కాదా? ఇట్టి యత్యంతము నేయుటకు మీమన నెట్లు సమ్మతించెను? అని గొప్పించెను.

“సుశీలా, నీ యీచరితములయందు విని నేను నిన్నే వివాహమాడవలయునని నిశ్చయించియున్నాను. కావుననే నీకిప్పు డీప్రేమాలింగన మొనగితిని.”

“డాక్టరుగారూ; నాపై గృహహింపుడు-కాని నాతెలి ప్రేమ వీడుడు. అట్టి యాస్థయు మీకు వలదు. నేను మిమ్ముఁ బ్రేమింపజాలను. నా హృదయము పరాధీనము-మధుకరు నధీనము! అచ్చట నితరులకు ఫలము దొరకదు.” అని కన్నీరుగార దీనముగఁ బ్రార్థించెను.

“అట్టివా నీ మాప్రియమధుకరుడ నేనే సుమా!”

“ఏమి! మీరా! మీరేనా? మీరు డాక్టరు మన మోహనరాయగారు కారా?”

“అవును; డాక్టరు మనమోహనరాయయ నీ ప్రియమధుకరుడు నొక్కడ. నీప్రేమకొఱకు నేను నామమును మార్చితిని. కాని, నీకు నాపై ప్రేమ కలదో లేదో యని పరీక్షించుటకొఱకే తొలుత నిన్నుఁ బునర్వివాహమాడుదునని హెచ్చరించితిని. ఇప్పుడు పరీక్షలో నుత్తరమైనది. ఆనాడు నిను జూచుటక మాధవరావు నింటికి నేను వచ్చినపుడె నిను గురితించితిని. కాని, నిజమో కాదోయని సంశయించితిని. పిమ్మట నాజేబులో నుండి నీచాయాపటముఁదీసి, పరీక్షించితిని; గుఱితిందితిని; నిక్కున మెఱిగితిని. నీన నాబాల్యసహచారిణిని తెలిసితిని. పిమ్మట నీస్వల్పకాల సహవాసమున నది రూఢియయ్యెను. నీవు నాకొదవ కుండినమాత్రము నే నాజన్మము నీనామజపము నేయుమఁ జీవిత శేషముఁ గడుపుమ నుండియుందును.”

ఈమాటలు విని సుశీల మధుకరుని గాఢాలింగన మొనర్చుకొనెను. ధుఃఖిణిక మొకతే తగ్గినచెనుక నిద్రలుఁ దమతమ చరిత్రములఁ జెప్పికొనిరి. అల్పకాలముననే సుశీలకు బూర్ణారోగ్యము కలిగెను.

మధుకరుడు కలకత్తా విడిచినదానికిఁ బూర్వము చోటును, దనయునికేయఁ దండ్రకిఁ దెలియజేసినది. అతఁ డెల్లప్పుడును సుశీలనియోగమునాగరమున మునిగియుండెను. కాని, యీకారణమువలనఁ దనకేమి సమాచారము తెలిదండ్రులకుఁ దెలియకుండుట కితఁడొక్కము కాలేదు. కావునఁ దనమిత్రుల మూలమున వారికిఁ దనకేమిసమాచారములు తెలియజేయుట శర్వాములు చేసెను. శ్యామరావునకు సుశీలనియోగముననుకూల లాభాత మెనఱుండెను. ఇంకఁ దల్లిగంగాబాయి తన మూలమున నొప్పుత్రున కిట్టి దురవస్థ సంభవించినదని పూర్వవృత్తాంతములను స్మరించుచుఁ దనయుని యునికి తెలియనందున మిక్కిలి వగలఁ బొగ్గుచుండెను. నేడు శ్యామరావునకు మధుకరుని స్వహస్తాక్షిప్తపత్ర మొకటి వచ్చెను. ప్రేమమయులగు నామాతాపితరుల కైనయో నంద ముభయక వేద్యము. తమపుత్రుని యాగమనమార్గముల నిరీక్షింపకయే వీరిద్దఱు ముంబాపురికిఁ—తనయునిఁ జూచుటకు—బయలుదేరిపోయిరి.

డాక్టరు మనమోహనరాయగారి యాపదాలయము మురదొబ్బ బండి దిగి శ్యామరావు మధుకరునిగుఱించి యడుగ్గనెంచెను. కాని యింతలో సుశీల వారిని సహిపించి “మీకెవరు కావలయును?” అని ప్రశ్నించుమఁ దలపైకెత్తిమాచెను. తనయాశ్రయదాత శ్యామరావుగారు ప్రత్యక్షము! అంత నామె తలపంకించెను. ఆచోట అప్పుడ సంగము—స్వప్నమయమవలెఁ దోచెను. ఆపెళ్లు భీతి జనించెను. ఈతనియాశ్రయమానఁ దనకుఁ దనప్రియకరుఁడొదవునాశ లేకపోవఁ దా నాలెనియులుఁ ఆశ్రయముఁ-ద్యజించి పోయెను! ఇప్పుడు తన ప్రియకరునింట—ప్రియతముని సహవాసమున—తా నుంటఁ జూచి, శ్యామరావున కెంతకోపము కలుగనో? ఇంక నేమి సంభవించునో? ఈభిచారములతో నీమె దెగ్గడిలిపోయెను. కాని, యామె యీస్థితిలో దీర్ఘకాలముండ నవసరము లేకపోయెను. సుశీల యిట్లు కర్మవృత్తానభూతయై యుండ వంతలో మధుకరుడు నటకు వచ్చెను. మాతాపితరుల గాంచినంత నాతనికిఁ గడు నచ్చెరు వయ్యెను. కాని, యావిస్మయభావ మెవరికిఁ దెలియవరపలేదు. పుత్రుడుడు తల్లిదండ్రులను లోనకుఁ గొనిచేనను. సుశీల వారికి వలయు సర్వోపచారములు

నొసరైనను. తండ్రియనుమతితో పథకరూఢు. తమవృత్తాంతముంతయుఁ దెలిపెను. అన్నియు విని శ్యామరావు గంగాబాయిని నిర్దేశించి యిట్టలనెను. “ఏమి? నేనని యుండలేదా? సుశీలభోలిన యుదారహృదయయు, సుశీలత్వరసయు చైనబాలిక మఱొక్కతె లభింపదని ఇచ్చడనభవమయ్యెనా?” పిదప సుశీలను నిర్దేశించి “సుశీలా, నేను నీకు హితచింతకుడనని నీతోఁ జెప్పియుంటినే, జ్ఞప్తియున్నదా? లే, లెమ్ము- సకలము నా కిష్టమైనట్లే జరిగినది. ఇండునకు నేను బరమేశ్వరునకుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకపంజనసహస్రము లర్పించుచున్నాను.” అనెను.

గంగాబాయి యేమియుఁ బలుక లేదు. కాని, తనకు సుశీలయెడలఁ గలప్రేమవాత్సల్యమును బ్రకటించుటకుఁ

గాఁబోలు, నాబాలిక నత్యాదరముతోఁ జెంతఘట జేర్చి, కాఁగిలించి, కన్నీరు మున్నీరుగాఁ గార్చుచుండెను.

అనాఁటినుండియు మాధవమధుకరులబంధుజనులు పరస్పరమిత్రత్వము వహించి మెలఁగుచున్నారు.

అల్పకాలముననే శ్యామరావు సుశీలామధుకరుల కలివైభవముతో వివాహము చేసెను.

సుశీలా మధుకరులప్రేమాలాప సంతోషసమయములలోఁ దమచరిత్రమంతయు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని సుశీల పరిహాసముతో- మహదానందముతో- లజ్జాభరముతో- తన భర్తను నిర్దేశించి “ఇదియేనా పునర్వివాహము?” అని యనుచుండును.

లోకాలు నాకేలనే?

తురగా వేంకటరామయ్య గారు

ప్రియవా? జీవాలు

సాగునా? రాగాలు

బాలకృష్ణనియందు

భ్రాంతి వీడిననాడు

లోకాలు నాకేలనే?

కోకిలా! శ్రీకృష్ణుడే చాలునే.

వలపు దీగెలవ్రావి

పలుక వేమే తల్లి!

కలదెల్ల నీతెనె

క్రమశాసక్తినునే!

నామనోహరు బిలువవా?

కోకిలా! వాజీవములు నిల్పవా?

ఈమేడలో పాట

నే పాడుచుండగా

వేణుపూదుచు మ్రోల

మితనాట్యము నేయ

బాలకృష్ణుడు వచ్చునా?

కోకిలా! ప్రణయయోగిని బ్రదుకునా?

పాడుజీవాల, కీ

బంగారుమే డేల,

కాలయాపన నేయ

కేళీవనా లేల

దండకాటవి లేదటే?

కోకిలా! దావానలము లేదటే?

రాలము చేవేళ

పూలపానుపు లేల ?

కాలముంటే మంచి

గంధంపు పూతేల ?

అందాలు నాకేలనే !

కోకిలా ! అన్నీ త్యజించినానే.

ఉండనీ; యీమేను

మండనీ; నాకేమి

భావమే ? నావిభుని

పాదాల వ్రాలునే

చింతిల్ల నాకేలనే ?

కోకిలా ! కాంతుడెక్కడికేగునే?

వేణుగానమునాటి

విశ్వమోహనమైన

బాలకృష్ణపదాల

బడుచున్న నామనసు

ఆగుమంటే ఆగునా ?

కోకిలా ! త్యాగమంటే జంకునా?

మెల్లగా ఈమేను

మీ మ్రోలనే వదలి

రాగ ప్రపంచాన

రంజిల్ల జాలనా ?

పాడుబ్రదు కికనేలనే?

కోకిలా ! పాటలుంటే చాలునే.

ఉండ నీవే లోక,

మెండవానలయందు,

నిండు వెలుగున బ్రయుని

నీడలో నుండునే

శోకాలు బంధించునా ?

కోకిలా ! లోకాలు శాసించునా ?

మానసం బేనాడు

మాధవుని జేరెనో

ఆనాడె యీలోక

మంతా త్యజించితిన్

నాకు భోగము లేటికే ?

కోకిలా ! నాదముంటే చాలునే.

వెలుగులో బ్రణవాల

వేణు పూచేవాని

పాటకెరటాలలో

నాట లాడుద మింక,

బ్రణమూర్తము బట్టవే !

కోకిలా ! బాలకృష్ణుడె పిలుచునే.

పురుషు డాతడొకండె

పొలితినే నొకతెనే;

లోకాలు మాలో వి

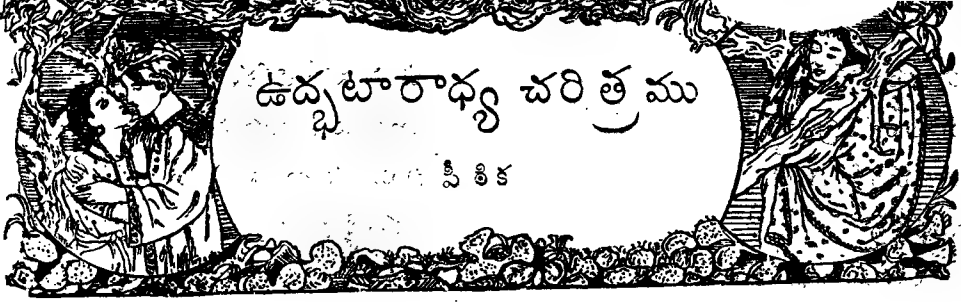
లోలమై తేలునే

వేయిమాట లికేలనే ?

కోకిలా ! విడువలేనే కృష్ణునీ.

“ప్రాయగానము” పదార్థ ప్రథమభాగము ‘ఈవేళ కనుపించునా’ చైత్రసంచియందు ప్రకటింపబడినది. ఈ చిన్న పాత్రమును నా ప్రభువులు శ్రీమ. దుయ్యారా సంతానాధీశులునగు శ్రీశ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారికి “ఉగాదికానుక”గా సమర్పించి శ్రీవారో యనుమతిని భారతీయందు ప్రకటింప నొసగిరి.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

సరస్వతీపత్రిక యపూర్వములగు సత్ప్రబంధములను వెల్లడించుట సంతోషవిషయము. ఇప్పుడు ప్రకటితమయిన యుద్భటారాధ్యచరిత్ర మట్టి యపూర్వ సత్ప్రబంధములలో నొక్కటి. దీనికి

కర్త. తెనాలిరామలింగకవి

అనగానే దీని సత్ప్రబంధత్వము గొంత సమర్థిత మగునుగాదా! తెనాలిరామలింగకవి యని తెనాలి రామకృష్ణకవి యని యొక్కనినే యటనిటుగూడ లోకము పేర్కొనుట గలదు. తొలుత నాతడు శైవుడనియు, నప్పుడు రామలింగుడని పేరయ్యెననియు, దర్వాతవైష్ణవము పుచ్చుకొనెననియు, నప్పుడు రామకృష్ణుడని మార్పు పేరయ్యెననియుఁ బ్రతీతి. దీనిని చిరేశలింగము పంతులు గారు మొదలుగువారు గొందఱు నమ్మిరి. మఱి కొందఱు నమ్మరయిరి.* ఆ రెండుపేర్లు నొక్కనివే యని నేనును విశ్వసించుచున్నాఁడను. అట్లు విశ్వసించుట కిదివఱకున్న యా యైతిహ్యముమాత్రమేకాక యపూర్వముగాఁ గొన్ని యాధారములును నా కగపడినవి. తెలుపుచున్నాఁడను:

రామలింగుడే రామకృష్ణుడు

రామకృష్ణకవికృతములుగా నిదివఱకు దొరకిప్రకటితములయ్యున్న గ్రంథములు రెండు. అవి పాండురంగ మాహాత్మ్యమును ఘటికాచలమహాత్మ్యమును. రామలింగకవికృతిగా నిప్పుడు క్రొత్తగాదొరకి ప్రకటితమయినది యుద్భటారాధ్య చరిత్రము. తొల్ల నాతడు శైవుఁడనానుండి తర్వాత వైష్ణవుఁడుగా మారిననియే నే నిందు ఘుండు నిరూపింపనున్నాఁడను గాన యుద్భ

టారాధ్యచరిత్రము మునుపటి గ్రంథముగాను తక్కిన రెంటిని దర్వాతివానిగాను దెలుపుచున్నాఁడను.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున రామలింగకవి స్వవిషయ మిట్లు తెల్పుకొన్నాడు:—

నీ. కాండిన్యముని రాజఘండలేశ్వరవంశ

పాథోధి ననుధా భానుమూర్తి

బాలగుమేలేశ పదపయోజద్వయా

ధ్యానధారణ సముదాత్తచిత్తు

మానితాయాతయామానామభావిత

విపులమహా యజుశ్వేదవేది

రామేశ్వరస్వామి రమణీయకరుణావి

శేషపాషితవిలసిత సమగ్ర

గీ. సహజసాహిత్య మాధురీ సంయుతాత్మ్య

లక్ష్మమాంబుకు ఘనయశోలక్ష్మి నెలయు

రామధీమణికిని బుత్తురామలింగ

నామవిఖ్యాతఁ గావ్యనిర్ణయధురీణు.

గద్యమునందును, “విలేశ్వర గురువశ్యో చరణార విండవట్టురణ సకల కలాభరణ రామనార్య సుపుత్ర సుకవిజనమిత్ర కుమారభారతీభిరుదాభిరామ రామలింగ యప్రణీత” మని యున్నది.

పాండురంగ మాహాత్మ్యమున రామకృష్ణకవి యిట్లు చెప్పుకొన్నాడు.

నీ. .... శైవ వైష్ణవ పురాణావళి నానార్థములు నీకుఁ గరతలావలకనిభము

గీ. లంఢభూమికుచాగ్రహారభవైన

శ్రీ తెనాల్యగ్రీష్మర నిర్ణేతవగ్ర

* విశ్వకర్మ వంశ్యుడు దీర్ఘజనమనోరంజనకర్త, తెనాలి రామలింగకవి యొకఁ డున్నాడు. అతడు వేటూరి

రామకృష్ణాకృష్ణ! రామయ రామకృష్ణ!
 క. కాండిన్యగోత్రుడ వా
 ఖండలగురునిభండ వఖిలకావ్యరస సుధా
 మండన కుండలుడవు భూ
 మండల వినుతుడవు లక్ష్మీమావతనయా!"
 "కా, రదనీరూపము రామకృష్ణ కవించద్రా! సాంద్ర
 కీ రీత్యరా"
 "క.వాక్కాంతాశ్రయు భట్టరు
 చిక్కచార్యుల మహాత్ము శ్రీగురుమూర్తిక
 నిక్కపుభక్తి భజించెద
 నిక్కవ్యకళాకలాప మీడేలుటకుక."

గద్యమున:— ఇది శ్రీమత్సరమపదనాథనిరక్షధిక
 కృపాపరిపాక పరిచితసద్దశక వితానసాధ రామకృష్ణకవి
 నాథ ప్రణీతంబైన— అని యున్నది.

రామలింగకవి	రామకృష్ణకవి
కాండిన్యగోత్రుడు	కాండిన్యగోత్రుడు
శుక్లయజుర్వేది	శుక్లయజుర్వేది
తండ్రి, రామయ	తండ్రి, రామయ
తల్లి, లక్ష్మమ	తల్లి, లక్ష్మమ
కుమారభారతీబిరు	కారద! నీరూపము రామకృష్ణ
దాభిరాముడు	కవించద్రా!

ఉద్భటచరిత్రము బాల్యమున రచించినదిగాన 'కు
 మారభారతి'యని బిరుదుచెప్పకొన్నాడు. పాండురంగ
 మాహాత్యము ముదివయసున రచించినదిగాన 'కారదనీరూ
 పము' అని కృతిపతి తన్ను సంబోధించినట్లు చెప్పకొ
 న్నాడు. కాన యీ భేదము సంగతమే. ఇన్ని సరిపడి
 యున్నను నుద్భటచరిత్రమున రామలింగయ యని గ్రంథ
 కర్తపేరును పాలగుమియేలేశ్వరుడని గురునిపేరును,
 పాండురంగ మాహాత్యమున రామకృష్ణుడని గ్రంథకర్త
 పేరును, భట్టరు చిక్కచార్యులని గురునిపేరును గాన
 వచ్చుట, గద్యములరీతులు భిన్నములుగానుండుట రెండు

నొక్కని పేర్లయను సిద్ధాంతమునకుఁ గొంత బాధకముగాని
 గానవచ్చును. ఈ భేదములు మఱియు మాత్రముచే శిర్పడిన
 వేయని నే ననెదను.

అందుకు సాధకములు

ఇందుమతీపరిణయమని తెనాలిరామభద్రకవికృతి
 యొకటి కలదు.* అం దిట్లున్నది:

.....కవి

తానునతామహు మత్పితామహుక

రామయ రామకృష్ణ కవి

రాజుఁ నలించి నుతించి మ్రొక్కెనక.

గీ. తదనుసంభవమణిని సుదక్షిణా ప
 రిణయ ముఖకావ్యరచనాధురీణు నాంద్ర
 కవికదంబయలోనఁ బ్రఖ్యాతి గన్న
 యన్న పకవీంద్రు ధీనాంద్రు నభినుతింతు.

* * * * *

గీ. ప్రాథి మీపెదతాత పాండురంగాది స
 త్కృతులు చేసెను రామకృష్ణసుకవి
 అనుజుఁ డెన్నప్ప మీపినతాత రచియించెఁ
 బరగ సుదక్షిణాపరిణయంబు
 మితాత శ్రీగిరి చాతురీ విఖ్యాతి
 శ్రీతైలమాహాత్యకృతి యొనర్చె
 కడిమి మితండ్రి యిమ్ముడి రామకృష్ణాఖ్యుఁ
 డెనఁ గీర్తిగనె సంస్కృతాంగ్రములను

గీ. జౌర యనిపించె మీయన్న పీరరాఘ
 వాఖ్యకవి సర్వకవితామహా త్వమునడ
 ని న్ననూచానసంతాను నెన్నఁ జరమే!
 ప్రాజ్ఞ హృదయాబ్జరవి రామభద్రసుకవి!
 దీనింబట్టి చూడఁగాఁ బాండురంగమాహాత్యము
 లను రచించిన తెనాలిరామకృష్ణకవియును, సుదక్షిణా
 పరిణయము రచించిన తెనాలి యన్న యకవియును నన్న
 దమ్ములని యేర్పడుచున్నది. దీనికి సరిగానే సుదక్షిణా
 పరిణయమున:

* ఇది తంజావూరుపు సరస్వతీపుస్తక భాండాగారమునఁ గలదు. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి, యం. పి.
 గారు దీనివిషయము 1914 సంవత్సరాదిసంచికలో 'తెనాత్రికపులు' అను వ్యాసమునఁ దెలిపినారు. వారే దీని
 ప్రతిని చెన్నపురి గవర్న మెంటు లైబ్రరీకిని బహుగివారు.

గీ. నవ్యసుగుణాభిరామ తెనాలిరామ
పండితాగ్రణీసత్పుత్ర భవ్యమిత్రు
హరపదాంభోజసామఖ్యు నన్నపాఖ్యు
నన్నుఁ బిఁపించి యాదరింపుతి వహించి.

* * * * *

గద్యము “ఇది శ్రీమతెనాలి రామేశ్వర కాశ్యప
కృపాకటాక్షలక్ష్మిత కవితాభిరామ రామయపండిత
కుమార సహజశైవాచారసంపన్న ధీమదన్య యనామధేయ
ప్రణీతంబైన సుదక్షిణాపరిణయమందు.” అని యున్నది

ఈ సుదక్షిణాపరిణయ పద్యములవలన గూడఁ
దెనాలిరామకృష్ణుడు, తెనాలియన్నయ, యన్నదమ్ము
లగుట యితరప్రమాణనిరపేక్షముగానే యేర్పడుచున్నది.
ఇత్యర్థము రామయపండితునికొడుకులే; తెనాలివారే; ఒక
కాలమువారే. (అది ముందు తెలియనగును.) అంతేకాక
రామలింగదే రామకృష్ణుఁ డయ్యెనుటనుగూడ నీసుద
క్షిణాపరిణయమే స్వతంత్రముగా సాధించుచున్నది.
ఉదాహృత గద్య పద్యములవలన నన్నయ సహజశై
వాచారుఁ డనియు, తెనాలిలోవెలసిన రామేశ్వరస్వామి
యనుగ్రహమునఁ గవిత నేర్పినవాఁడనియు, మఱియు,

గీ. కాళిదాసాది సంస్కృతకవులఁ దలచి
అంగ్రభాషావిశేషభాషాధిపతుల
నన్నపార్యదులను బుద్ధిసమ్మతించి
పాలగమిభీముగదని సద్భక్తిఁ గొలుతు.

అనుపద్యమువలనఁ బాలగుమి భీమయశిష్యుఁడని
యు నెఱుకపడుచున్నది. దీనినిఁబట్టి యన్నయకుటుంబ
మువారును సహజముగా శైవాచారసంప్రతికలవారనియు,
తెనాలిరామలింగస్వామి భక్తులనియు, బాలగుమివారి
శిష్యులనియుఁ దలఁపఁగూడును.* మనప్రస్తుతగ్రంథముగు
నుచ్చటచరిత్రమును రచించిన రామలింగకవి యిట్టిలక్షణ

ములు గలవాఁడు. అతని శైవాచారనిరతి యుచ్చటచరిత్ర
మున స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. మఱియు నాతఁడు
‘రామేశ్వరస్వామి రమణీయకరుణావిశేషభాషిత్విలసిత
సమగ్రసహజసాహిత్యమాధురీసంయుతాత్మ్యుఁడననియు
‘పాలగుమీలేశపదపయోజవ్యయ్యాధ్యానధారణసముదాత్త
చిత్తుఁడ ననియుఁ జెప్పకొన్నాఁడు. పాలగుమియేలే
శ్వరుఁడును బాలగుమిభీమేశ్వరుఁడును నన్నదమ్ముల
తండ్రికొడుకులలో అయియుండురు.

మఱి యన్నయ తన యన్నయని రామలింగని (లేక
రామకృష్ణని) బ్రస్తుతింపకున్నంతమాత్రాన వారి సా
దర్యవిషయము సందేహింపఁ దగినదేమో యనరాదు.
తెనాలిరామభద్రకవి తనతాతలన్నదమ్ములు ముగ్ధురనియు,
మొదటివాఁడు పాండురంగమాహాత్మ్యుకర్త రామకృష్ణుఁ
డనియు, రెండవవాఁడు తన తండ్రితండ్రిశిగిరియనియు,
మూడవవాఁడు సుదక్షిణాపరిణయకర్త యన్నయ యని
యు స్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడు గాన యిట్టిసందేహము
నకు సందులేదు.

అన్నయకవి మతము మార్చుకొన్నాఁ డన్న
యనాదరముచే నన్నగారిని బ్రస్తుతింపక పోయేనేమో!
‘సహజశైవాచార’యన్నపద మాయన్న నడుమఁదెచ్చుకొ
న్నవైష్ణవాచారము మీఁది వైమనస్యముచే జేర్చుకొన్న
దేమో! రామకృష్ణకవి తనమతముమార్పును దెలుపుకొన
కున్నాను, బాండురంగమాహాత్మ్యమున ‘శైవవైష్ణవపురా
ణావళీ నానార్థరచనా పటిష్ఠేకరమ్యమతివి’ + అని తన
శైవప్రబంధరచనమును దెలుపుకొన్నాఁడు.

తెనాలిలో నుండుటచేతనే తర్వాత తెనాలివారని
యింటిపేర్పెట్టినదిగాని యంతకుముందు వారియింటి
పేరు గార్లపాటివారని ప్రాత్రవాతలలో నున్నది. గురు
జాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు వీరేశలింగము పంతు
లుగారును దీనినిజెప్పిరి. తెనాలిలోనొన్న రామయపండి

* పాలగుమివా రాధ్యులు గాబోలును. రామలింగకవి కింకను నూతేంద్రుడు ముం దొకఁ డా యింటిపేరినాఁ
డు శైవాచార్యుఁడు కొండపిటి రెడ్డిరాజ్యమున నున్నట్లు కాసనమున్నది. శ్లో. పాల్గుమిత్రీకయగరోః పంచాక్షర
మంత్రపాసర కృత్యస్య; శిష్యాయ శిష్యపరివద్రక్షా దాక్షిణ్యసత్కటాక్షస్య. శక 1836 నాఁటిది పెదకోమటి
మాచారెడ్డికాసనము. శృంగార త్రినాథము ననుబంధముచూచునది.

+ ‘శైవవైష్ణవపురాణావళీ నానార్థములు నీకుఁ గరతలామలకనిభము’ లని పాఠాంతరముకలదు. పాండు
రంగమాహాత్మ్యమున నీపద్యము పాఠభేదములతో నున్నది.

తుడు శైవాచారపరుడగున యక్కడ నెలసియున్న రామలింగస్వామిపేరే తనప్రథమ పుత్తునికై బెట్టుకొనె నని నేను దలచుచున్నాడను. అన్నయ చెప్పుటచేతనే కాక యీక్రిందిసాధనము చేతగూడ నాతడు శైవాచారపరుడని రామలింగేశ్వరస్వామిభక్తుడని యేర్పడుచున్నది.

తెనాలిలో రామలింగేశ్వరస్వామి యాలయమున నొక యుత్సవనిగ్రహముపేరము మీద నీశ్లోక మున్నది.

శ్లో. శ్రీతెనాలి నగరేవ్యరాజయ
ద్వారపాటి పురరామపంకజః;
శుక్లమాసుసిత పంచమీ గురౌ
రామలింగ ముమయోత్సవాకృతిమ్*

రామలింగని యింటిపేరు గార్లపాటివారని యిది వఱకు వ్రాసినవా రెవ్వరుగాని యీశ్లోకము నునికి నెఱిగినట్లు, తెలియరా లేదు. రామలింగని యింటిపేరు తొల్ల గార్లపాటివా రనుట నీశాసనశ్లోకము స్థిరపఱచుచున్నది. ఉద్భటారాధ్యచరిత్రలో రామలింగుడ తన యింటిపేరేదో పేర్కొననేలేదు. రామకృష్ణుడై పాండురంగ మాహాత్మ్యమునను బేర్కొనలేదు. శ్రీతెనాల్యగ్రహార నిర్ణేతాననిమాత్ర మందుఁ జెప్పకొన్నాడు. అప్పటికి తెనాలివారని యింటిపేరు స్థిరపడకుండవచ్చును. అన్నయ గుదక్షిణా పరిణయమున 'తెనాలి' యింటిపేరు చెప్పుకొన్నాడు.

మనుమడుగు రామభద్రుని చెప్పుటచేతను, దల్లి పేరు మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను రామకృష్ణుడును, నన్నయయు నన్నదమ్ములని స్పష్టపడినది. ఉద్భట చరిత్రమందుఁ గానవచ్చు రామ(లింగ)ేశ్వర స్వామి యనుగ్రహము, పాలగుమివారి శిష్యత్వము, శైవాచారము మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను, లోకమందుఁ బారంపర్యముగా వచ్చుచున్న ప్రతీతికిఁగూడ నిర్వాహ మేర్పడుటచేతను, నుద్భటారాధ్య చరిత్రకర్తయగు రామలింగయయే వైష్ణవ మతము పుచ్చుకొని రామకృష్ణుడై పాండురంగ మాహా

త్మ్యము రచియించినాడని, వారు వేణుపురుషులు గారని, నిర్ణయించుట ప్రమాణదూరము కాదు.

పోలికలు

రామలింగకవియే రామకృష్ణుడయ్యెననుట కింక ను మఱియొక బలవత్ప్రమాణము చూపెదను. పాండురంగమాహాత్మ్యమున శైవవైష్ణవపురాణావళీ నానార్థ రచనా పటిష్ఠైక రమ్యమతివి యని చెప్పబడుటచే నాతడేదో శైవపురాణకళ రచియించి యుండవలెననియు నీ యుద్భటారాధ్యచరితము వానిలోనిది యగుననియు ననుకొంటిమి. తొలుతఁ దాను శైవుడై యున్నపుడు రచియించిన యుద్భటారాధ్యచరితములోని పద్యములే మార్చి మార్చుకుండఁ దర్వాత వైష్ణవుడై రచించినట్లుటికాచల మాహాత్మ్యమున నాతడు చేర్చుకొన్నాడు. ఇవిగో చూడుడు.

నీ. అచలసుతాభర్త కర్పించి మఱికాని
మృగములు లేఁ బూరి మేయ వచట
అసమలోచనమను నర్పించి మఱికాని
యరులు క్రొవ్విరి తేనె లాన వచట
అంగకధ్వంసికి నర్పించి మఱికాని
కోయిల లిగురాకు గొలుక వచట
అంగజారాతికి నర్పించి మఱికాని
చిలుకలు పండ్లు భుజింప వచట

గీ. తక్కుఁగల జంతువులు శంభుఁ దలచి కాని
యుచితవర్తనములఁ గోరి యుండ వచట
వచనములు వేయఁగల యంతవానికైన
నాయరణ్యంబుఁ గొనియాడ నభివయగునెకి

మ. భారీంబుక బులివెందు, సింగ మొగి స
య్యటంబు లాడుక గరిక,
బురినీడకఁ ఘణిడింభ జాలముల ని
ల్పం గేకి, చిట్టెల్లలక

* పదియేండ్లకుముందీశ్లోకమునుగూర్చి గుంటూరిలో శ్రీ. మల్లాది సోమయాజులుగారు నాకుఁ జెప్పిరి, మూడేండ్లకుముందు నేను జూచితిని. ఇప్పుడొకమిత్రుడుమాచి వ్రాసి పంపెను. శుక్ల సం. మాఘ శుద్ధ పంచమీ గురువారము స్వామికణ్ణపిళ్లగారి పుస్తకమును బట్టిచూడఁగా సరిపడకున్నది.

గనుక పుట్టినట్లు చూచుచు లేదుదుగా
 కయిల్ నికానేక భీ,
 కర ఘాతంబుల పొంతలే గన్ను మొగుముక
 గానీంచి తద్దామలుక.
 గీ. తబిసి మొత్తంబు క్షేపాడి తానమాడి
 యిద్దియలచేరువలను బూదియ యలందు
 కాళమువం బుల్గును ద్రియంబకం యజామ
 యిహి యటంచును జలవత్తు లెల్లయెడల
 గీ. నొమగుణంబు గ్రోల్పుచి విక
 కాబకపంతులు శైవధర్మముల్,
 ప్రేమ ముపన్యసిండుముకు
 బృందము లీశ్వరయోగకాస్త్రముల్,
 కోజులరీతి కారికలు
 గూడి పఠించు వినోదలీలలకా,
 గానువిరోధి బాదు నధి
 కంబుగ నచ్చట భృంగపాతముల్.

పీ. అభ్రగంగాప్రహాసామ్ము లెన్నియొ కాని
 తల ధరియింతు రందఱును నదులు
 పదినూఱుపడగల ప్రాము లెన్నియొ కాని
 యందఱు నెగగేంద్రహారయుతులు
 డాలోయ చంద్రఖండంబు లెన్నియొకాని
 యందఱు ధరియింతు రమృతకరుని
 విమరాశి బుట్టిన విషమాలెన్నియొ కాని
 యందఱు హాలాహలాంకగళులు
 గీ. గంధగజదైత్యు లెందఱో కాని యంద
 అతులగజచర్యపట ధాతులై నవారు
 కర్మ భంధంబు.....
 క్రాలుకొనకుండ నిద్రింపజాలు ఘనులు.

[ఉచ్ఛటచరిత్ర]

పీ. మొకరి లేటులు మూతిముట్టువు లేనియల్
 శ్రీమధుకాసికర్పించి కాని
 కోకిలమ్ములు చివురొకులు గొఱుకవు
 శ్రీవనమాలి కర్పించి కాని
 లేచుచుకల్ గవలింపవు హరిఃముల్
 శ్రీనీలమూరి కర్పించి కాని

ఫలభుజిత్రయలకుం జేలుకలు దలఁపు
 శ్రీమాధవునకు వర్పించికాని
 గీ. యితరజంతువులును సారి మతిఁ జలించి
 కాని యేవరసమునకుం బూనవనిన
 నాతపోవనమాధాత్మ్య మభినుతంప
 నలవియే వే మొగంబుల చిలువకైన.
 మ. పులు లేదుకా మృగశాబకంబుల హరుల్
 వోషించు నత్యాదృతికా,
 గలభాసీకముం గాకముల్ మెలఁగు ఘూ
 కశ్రేణిరో చిల్లు లె,
 ల్గులఁగాఁదుకా శిఖికోటి లేజిలువలకా
 లాల్పించు నుత్పల్ల బ,
 యల్పసచ్చాయలనుంచి యచ్చటి
 యరణ్యానీ ప్రదేశంబులకా.
 క. ఒకచిత్ర మదటి జటిపా
 శికి ముకా సంజలను గ్రుంకి లేచిసమాధిక
 సకల శకుంతంబులు తా
 రకమంత్రోచ్చారణాభిరతి మతిఁ బొదలుకా.
 మ. శుకముల్ ప్రాచీనుకుల గుణించు గణియిం
 ముకా ధర్మ మర్చితవా,
 పుకథల్ శౌరిక తీరికల్లాను మనీ
 ముకా శేషభాషావిశే,
 మకళాశాస్త్ర ముపన్యసిండు బకముల్
 సాత్రాజిత్రప్రాణానా,
 యక నామానీ నమల్ పఠించు సతతో
 ద్యున్నీతికాచాతురికా.
 పీ. నుకొగారి దూదిపానపు లెన్నియొకాని
 యందఱు శయనీకృతాహివగులు
 సురలోకవాహినిర యులెన్నియొ కాని
 యందఱు దివ్యైర్థ్యాంబుపదులు
 నేటజింపిండుమానికము లెన్నియొకాని
 యందఱు కా స్తుభహరయుతులు
 చలివేడివెలుగులసాము లెందఱోకాని
 యందఱు నిందు కరిషో పద్మకులు
 గీ. ఖగలూర్ధ్వలెందఱు కలరొకాని
 యందఱును బుల్లని కెక్కియములవారు

నాడువోసినరితి నున్నారని ధీరు
లన్నగరియందు గాపురం బున్నవాడు.

[ఘటికాచల మాహాత్మ్యము]*

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రపద్యముల ఛాయగల పద్య
ములు పాండురంగ మాహాత్మ్యమునఁగూడ లేకపోలేదు.
కాని ప్రాథమికమయిన రచనమగుటచే బాండురంగ
మాహాత్మ్యమున నీవిధముగాఁ బాడినపాటయే యనఁదగు
పద్యములు గానరావు. ఈసాధనములన్నియు రామలింగ
గణే రామకృష్ణుల డయ్యెనను సిద్ధాంతమును నిర్వివాద
ముగా నెలకొల్పఁగలవని నానమ్మకము.

ఇంకొకసాధకము

ఇన్ని సరిపడినను నుద్భటారాధ్యచరిత్ర రచనా
కాలమును, పాండురంగ మాహాత్మ్యరచనా కాలమును
నొక్కపురుషుని జీవితపరిమాణమునందుఁ బొందనివిగా
నుండినచో నికనీవాదమెల్ల వమ్మయిపోవలసినదేయగును.
అదిక్కులేకుండ నదియుఁ గుదురుచున్నది. ఒక్కనికే
రెండుపేర్లను సిద్ధాంతము నిర్వివాదముగా నిల్పుచున్నది.

ఉద్భటచరిత్ర రచనాకాలము

కొండవీడు దుర్గాధ్యక్షుఁడుగా నున్న నాదిండ్ల
గోపమంత్రికడ ముఖ్యోద్యోగియయిన యూరదేవమంత్రి
యనుద్భటారాధ్యచరిత్రము కృతిగొన్నాఁడు. అదియెల్లఁ
గృత్యవతరణికలోఁజూడఁదగును. శ్రీకృష్ణ దేవరాయఁడు
క్రీ. 1515 సం॥ కొండవీడు జయించెను. అది మొదలుగాఁ
గృష్ణరాయల ఠేల్పాడి కది లోపడినది. రాయలమంత్రి
యగు సాశ్వతిమృగము కొండవీటిపాలనమును దన పేన
ల్లుఁడగు నాదిండ్ల గోపమంత్రి కప్పగించెను. నాదిండ్ల
గోపమంత్రి ముప్రఖ్యాతుఁడు. గోపమంత్రి క్రీ 1517 వ
దేవమంత్రికికొక యగ్రహారము వొసఁగెను.

* ఘటికాచలమాహాత్మ్యము తెనాలిరామకృష్ణకవి రచితమయినను నదియూతని మనుమనికాలమున (ఆమను
మని పేరులేదు) ఖండోజిరాయఁడును మాహారాష్ట్రునకు గృతియాయఁబడినది. కాన యందుఁ గృత్యవతరణిక రామ
కృష్ణుని రచనముగాదు. రామకృష్ణుని విషయమం దేమియు లేదు. అది కలావతి మద్రాక్షరకాలలో 1902 సం.
ముద్రితమయ్యెను.

† శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'తెనాలి కవులు' అను పేరు 1914 ఆంగ్లపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో
వ్రాసిన ప్యాసమున పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాలమును జక్కఁగా నిర్ణయించినారు. దానిసారమే ఇక్కడ
చూపఁబడినది.

దేవమంత్రి వైవాహిక పరాయణుఁడు. ప్రాచీన
నారాధ్యుని వంశమువాఁడగు చంద్ర కేశఖర వాచం
యముని శిష్యుఁడు. మతీయు మహావిద్వాంసుఁడగు లొల్ల
లక్ష్మీధరపండితునకును శిష్యుఁడు. అలక్ష్మీధరుఁడు ఉటా
క్షింపఁగా శివపంచస్తవి కీతడు వ్యాఖ్యానము రచించెను.
అందు:—

శ్లో. నాదిండ్ల గోపమృతే రూరేదేవ ప్రధానతా,
కృచిదర్థః కృచిన్వైత్రీ కృచిదధర్మః కృచిదధర్మః
* * * * *

.....యస్మాదస్త్రీ క మాదా
దిఖిలమునుపతిం దేవయామాత్యవర్య,
స్సోఽయం శ్రీచంద్రమాళి ర్జయతి గురువరః
ప్రొలనారాధ్య వంశ్యః.

[ఈ గురునిఁగూర్చి ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము నవ
తరణికను గ్రంథావసానమును గూడఁ జూచునది.]

“సచాయం దేవయామాత్యోమహిమ స్తవపంచితామో
లక్ష్మీధర కటాక్షో కురుతే గురుతేజసా.”

దేవమంత్రి గోపమంత్రిచే నగ్రహారాది సమ్యా
సముఁ బడసి ప్రఖ్యాతుఁడయినపిదపనే యుద్భటచరిత్రము
కృతినందియుండును. ఆకాల మిందుమిందుగా క్రీ. 1525
అని తలపఁవచ్చును. దీనిచేఁ దెనాలి రామలింగకవి కృష్ణ
దేవరాయలసభలో నున్నాఁడన్న లోకప్రతిత సమాధా
రమయి శురత్కీతమగుచున్నది.

† పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాలము

పాండురంగమాహాత్మ్యము విరూరి వేదాద్రిమంత్రి
కంకితమయినది. ఆ వేదాద్రిమంత్రి కందాళ యప్పలా
చార్యుల శిష్యుఁడు. మంగయగురువరాజు కుమారుఁడగు
పెదసంగ భూపాలునిద్ద వ్రాయసకాఁడు. చిత్రభారత

కృతిపతిత్వం దీనివద్దకుండుటను, క్షణమునీ విలాస
కర్తయన సాశంకుతమృకవియు, నీ కందాళ యృష్టల
చార్యులకు శిష్యులు. క్రీ 1542 పరాభవవర్షమున గండి
కోటప్రభువు కందాళపూలచార్యులకు భూదాన మొసగిన
కానము గలదట. దీనిబట్టి పాండురంగ మాహాత్మ్య
రచనాకాల మిందుమిందుగా క్రీ 1550, 1560 అనునవి
తలంపవచ్చును. మఱియు పాండురంగ మాహాత్మ్యమున
రామకృష్ణునిచే

భట్టరు చిక్కాచార్యుడు

ఈన గురుడుగా స్తుతింపఁబడినాడు. ఈచిక్కా
చార్యునికిఁ బలువు రాంధ్రకవులు శిష్యులయి యుండిరి.
చాతుర్వాటికామాహాత్మ్యము, ఆనందకాననమాహాత్మ్యము
మొదలగు ప్రబంధములను రచించిన లింగమ కుంట
రామకవి (ఈతఁడు తెనాలి రామకృష్ణకవి యల్లుడు)
యు నాతనితమ్ముడగు లింగమకుంట తిమ్మకవియు నీ
చిక్కాచార్యులకు శిష్యులు.

క. గురురాయ పట్టభద్రుని

నదివారు శ్రీరంగనాయకాంశభవుఁ డ

ట్టరు చిక్కాచార్యుల మ

ద్ధరులఁ దలచి యడుగులకు నతుల్ గావెతున్.

[లింగమకుంట రామకవి]

నీ. శ్రీవైష్ణవహీతుండ, జిక్కయభట్టరు

శిష్యుండ— [లింగమకుంట తిమ్మకవి]*

మఱియు రామకృష్ణకవులచే గామండకము కృతి
గొన్నవాడు కొండ్రాజు తిమ్మరాజుకొడు కగు వేంక
టాద్రియ నీయాచార్యుని శిష్యుడే.

క. శ్రీచంచప్పట్టరుచి

క్కాచార్య వరార్య శిష్య యతులిత శౌర్య

ప్రాచుర్యవర్య గురర

త్నాచల జయలిత ధైర్యనయత త్త్వనిధి.

[కామండకము కృతిపతి సంబోధనమున.]

మఱియు నీకామండకకృతిపతి, పాండురంగ
మాహాత్మ్యకృతిపతి యగు విహారివేదాద్రిమంత్రినేన

ప్రభువైన పెదసంగభూషాలునకుఁ జెల్లలి కొడుకు. శా.
1506, క్రీ 1584 స్వభానువర్షమున వేంకటరామకృష్ణ
కవులచే నా కొండ్రాజు తిమ్మరాజుకొడు కగు వేంక
టాద్రి కామండకకృతి నందుకొన్నాడు.

మ. రమణీయంబుగ కాలివాహళకవ

ర్నంబుల్ గతంబై సహ

స్రమానేనూటును నాటునై వెలయఁగాఁ

బ్రాధిం దెనిగించి రో

ర మహిందిమృయ వేంకటాద్రిభు పే

రక వేడ్క గామండకీ

యు శ్రీవేంకటరామ కృష్ణులు స్వభా

న్వబ్దంబున రూఢిగాన్.

వీనిబట్టిమాడఁగాఁ బాండురంగ మాహాత్మ్య
రచనాకాలము క్రీ. 1565 ఇందుమిందుగా నగునని యేర్ప
డుచున్నది. అనఁగాఁ దెనాలి రామలింగకవి యిందు
మిందుగా క్రీ. 1525 ఉద్భవించి త్రమును, మఱి ముప్పది
యేండ్లకుఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమును రచించియుండు
నని చెప్పనొప్పుమన్నది. మనకవి తమ్ముడగు నన్నయ
కవి సుదక్షిణాపరిణయరచనాకాలముకూడ నిందుకు సరి
వచ్చుచున్నది. మఱి పెక్కుమార్గములచేఁగూడ మన కవి
వర్త్యని కాలమును నిర్ణయింపవచ్చును గాని యామార్గములు
కొంత దొంకతిరుగుడుగానుండుటచేతను, ఇప్పుడు చెప్పిన
కాలమునకే చేరువనిగానుండుటచేతను విడనాడినాడెను.

కవిస్తుతులు

నే జూచినంతవఱకుఁ గవిస్తుతులలో 'రామలింగ
కవి'యన్న పేరే కానవచ్చినది. నడుమఁ దెచ్చిపెట్టు
కొన్న రామకృష్ణనామము ప్రాచీనకాలమునఁ బ్రఖ్యా
తము కాలేదు కాఁబోలును! పాండురంగ మాహాత్మ్య
ప్రాధిమ ప్రఖ్యాతమైనతత్వాత రామకృష్ణనామము
గూడ రహితమైనది..

ఉ. రంగుగఁబాండురంగని తెఱం

గలరంగ రచించి వేడ్కమీ

అంగ ధలోక్తులక నృపుఁ గ

రంగునొనర్చు హారంగు నింగి ను

* సుబ్బాసారకర్త (లింగమకుంట తిమ్మకవి) అప్పకవికంటె దర్వాదివాడని కం. పి. గారు ప్రాయము
ప్రామాదికము.

టంగ మెలంగునేతఁగ

డంగి చెలంగు నభంగపద్యశో

లింగని రామలింగ

శరలింగకళానిధిని గణించెదన్

[నాగ్నజి త్రిపరిణయము చల్లారి నరసింహకవి]

క. శృంగార రసాలింగిత

రంగత్కవితా నదీతరంగము హృదయ

త్వంగదృఙ్మణి మాంగద

లింగము తెనాలిరామలింగముఁ దలఁతున్

[ప్రభుచరిత్రము, సరస్వతీ సోమయాజి]

పైపద్య మాతఁడు లింగధారియనికూడఁ జెప్ప

చున్నది.

“రంగనాథుని రామలింగకవిని”

[మూర్త్యుపురాణము, రాజలింగకవి]

“రామ, లింగకవి రామభద్రుల లీలఁదలఁతు”

[అధ్యాత్మరామాయణము, శరభన కవి]

“భీమకవి రామలింగని”

[చంద్రభోజిలీలాపము, జగ్గన]

ప్రబంధరత్నావళిలో తెనాలి రామలింగకవి

కృతులు కందర్పకేతువీలాసము, హరిలీలావీలాసము నను వానినుండి కొన్ని పద్యములు బుద్ధరింపఁబడినవి. వానిఁగూర్చి ముందుఁ దెలుపుము. అందును రామలింగనామమే యు న్నది. మఱియు నీచాటుపద్య మాన్నది.

ఉ. లింగనిషిద్ధుఁ గల్వల చె

లింగని మేచకకంఠరుం ద్రహ

లింగని సంగతాలి లన

లింగని కర్తమదూషిత నృపతా

లింగనిఁ గృష్ణచేలుని హ

లింగని నీలకచక్ విధాతృనా

లింగని రామలింగకవి

లింగనికీర్తి హాసించు దిక్కులక

అప్పకవి మొదలగువారు మఱియుఁ బెక్కురు

రామలింగఁడనియే జేర్చినిరి. అయినను ఆతని యల్లుఁ డగు లింగమకుంటరామకవియు, మనుమఁడు రామభద్ర కవియు రామకృష్ణనామమును జేర్చినిరి.

చతుర్వాటికామాహాత్మ్యము ఆనందకానన మాహాత్మ్యము నను కృతులలోఁ—

సీ. శ్రీరామనేపాప్రసిద్ధుఁ గాశ్యపగోత్రు

శుభదకాత్యాయనమాత్రపాత్రు

లలితచారిత్రుఁ గాశ్యమంత్రికిని గోస

మకును దాహిత్రు సర్వకవిపాత్రు

తిరుమలాంబాగర్భవరవార్ధి పూర్ణేందు

ధన్వాత్యు లక్ష్మప్రధానపుత్రు

నిజపాలకజనకనిష్ఠాగ్నిష్ఠరా

మనచివలబ్ధ రామజవళుర్ము

గీ. రామకృష్ణాఖ్యజామాతఁ బ్రకటవిభవు

శుక్ల యజారధ్యయనుఁ జేర నూరిమాచ

యానుజానిఁ దిమ్మధీనిధి కగ్రజాతు

నవఘ్న లింగమకుంట రామార్ము నన్ను *

ఇట్లు అల్లుడగు రామకవియుఁ బూర్వోదాహృత పద్యమున మనుమఁడు రామభద్రకవియు, రామకృష్ణ నామము జేర్చినట్లు వారు వైష్ణవమతముం దెక్కు వగా నభినివేశము గలవారగుట కారణము గావచ్చును. వారి వైష్ణవమతాభినివేశ మాయాగ్రంథములఁ జూడవచ్చును.

మఱికొన్ని కృతులు

తెనాలి రామలింగనికృతులు మఱిరెండు తెలియ వచ్చుచున్నవి. వానిపేర్లు కందర్పకేతు వీలాసము, హరి లీలావీలాసము. ఆప్రబంధము లిప్పుడు కానరావుగాని, వానినుండి కొన్ని పద్యములు ప్రబంధరత్నావళిలో నుద్భవ తములయినవి. వానినాగ్రంథమునఁ జూడఁదగును. ఇవి

* ఆనందకానన మాహాత్మ్యములో ‘నిజపాలకజనక’ అనుచోట, ‘నిజజనకాగ్రజ’ అనియున్నది. దీనిచే నాతఁడు తనపెద్దతండ్రికి దత్తుఁ డయ్యెనని తెలియవగను. లింగమకుంట రామకవి తెనాలి రామకృష్ణకవియల్లుఁడని లింగమకుంటవారెల్లరు జేరికని జెప్పవచ్చును. నేడు లింగమకుంటవారి యల్లరు శ్రీ కొండ వెంకటప్పయ్య పంతులుగారివల్ల తొల్ల నిది విని తర్వాత లింగమకుంటలో విచారింపి రామకవికృతుల సంపాదించియందును జూచి నేనిది తథ్యమని నమ్మితిని.

భూక పాండురంగ విజయముని ముత్యదేవతా అని యీకవి కృతు బుద్ధుట్టు కొండలు పేర్కొందురుగాని వానివిషయము నమ్మదగినది గాదు.

కథలు

తెనాలిరామలింగని కథలని దక్షిణ హిందూదేశ మెల్లఁ బ్రఖ్యాతికై పెక్కుగథలున్నవి. వానిఁగూర్చి మనమేమియుఁ జెప్పఁజాలము. ఆతఁడు హాస్యవతుఁడై యుండవచ్చును. నిజముగాఁ గొన్నికథలాతనికి సంబంధించినవే కావచ్చును. లోకులు ముత్యము ననేకాద్భుతకథలాతని తలకుఁ దగిలించియు నుందురు. పెక్కుగథలు శ్రీకృష్ణదేవరాయల గోష్ఠిలో జరిగినవిగా వినవచ్చును. రామలింగుడు రాయల సమకాలమువాఁడే. కావున నవి సంభావ్యములు గావచ్చును. చాల్కపదవ్యముణి మంజరిలో నేనాతని కథలకు సంబంధించిన చాల్కధారలఁ గొన్నిటిని జేర్చినాఁడను. క్రొత్తదొక్కటి యిక్కడ చూపుచున్నాఁడను.

క. ఓయమ్మలార! మందులు
వేయేల మకారకొమ్ము విషకవిగానిక
వాయెత్తకుండఁ జేసిన
వాయెత్తదు రామరాయవసుధేసునకుక.

అలియరామరాయనికి వాయురోగము వచ్చెనట! అంతఃపురస్త్రీలాతనికి మందుల నిష్పింపఁ దంటాలు పడుచుండఁగా రామలింగఁ డీపద్యమును జెప్పినాఁడట. మకారకొమ్ము విషకవిగాఁ డనఁగా మూర్తికవి. ఆతని వాయినోరు, ఎత్తకుండఁ జేసినచో రామరాయలకు బాంబువాాయురోగము, తలమూసని పదార్థము. మూర్తికవి విషకవిత్వప్రయోగముచే రాయలకు రోగమువచ్చెనని స్త్రీలను నమ్మించి యాతని యుద్యోగవైభవము నూడఁగొట్టించుట కైతిన యెత్తుగాఁబోలునది!

ఇంకఁ గవివిషయమును విడిచి ప్రస్తుతగ్రంథమును గైకొందును. శైవారాధ్యులలో నొక్కఁడయిన యుద్భటారాధ్యుల చరిత్ర మిందు వర్ణితమయినది.

ఉద్భటుఁడు

పొల్కురికి సోమనాథకవి రచించిన బసవపురాణములో సప్తమాశ్వాసమున నీయుద్భటుని చరిత్రము వర్ణితమైనది. ఆకథనే మనకవి ప్రపంచించి ప్రబంధముచేసి నాఁడు. తెలుగున మృత్కాగ్ధున పండితారాధ్యుఁడును, నన్నిచోడఁడును నుద్భటుని స్తుతించిరి.

క. హరలీలా స్తవచనా

స్థిరనిరుపమభక్తిఁ దనదుదేహముతోడకా
సురుచిరవిమానమున నీ

పురమున కుద్భటుఁడు పీఠి బోవఁడె రుద్రా!

శివతత్త్వసారము.

క. క్రమమున నుద్భటుఁడు గవి

త్వము మోళియఁ గుమారసంభవము, సాలంకారము, గూఢవస్తుమయ కా

వ్యముగా హరు(ర?)లీల, చెప్పి హరుమెప్పించెకా.

కుమారసంభవము.

పయపద్యములఁబట్టి యుద్భటుఁడు హరలీల, కుమారసంభవము, అలంకారగ్రంథము (కావ్యాలంకార సంగ్రహము) రచించినాఁడని తెలియనగుచున్నది. ఇందుఁ గావ్యాలంకారసంగ్రహమొక్కటితక్కఁడక్కినవివృథుకానరాకున్నవి. ఆతని కుమారసంభవమునుండి కొండఱాలంకారికులు కొన్నిశ్లోకముల నుద్ధరించిరి. * ఉద్భటుఁడు కాశ్మీరరాజు జయాధునిసభలో విద్యాపతిగా నుండెనని (క్రీ. 779 నుండి 818 ముకు) రాజతరంగిణిలో నున్నది.

ఆంధ్రకవు లీతని శివకవులలోఁ జేర్కొనుట మన కథానాయకు డీతఁడే యనుటకు సాధకముగాని యీకథలో నాగ్రంథముల స్మరణము లేకపోవుటయుఁ గాలము సరిపడకపోవుటయుఁ గొంతపాధకమునచున్నది. ఈప్రబంధమున నుద్భటుఁడు మంజుభోజునికి శైవదీక్ష నొసంగిన గురువుగాఁ జెప్పఁబడినాఁడు. మంజుభోజుఁడు దశమశతాబ్దివాఁడు. ఉద్భటుని గ్రంథము లీభోజుని కింకను బూర్వకాలముననే పుట్టినవి. ఈయుద్భటారాధ్యుల చరిత్రలో మంజుభోజుని పేరున్న ను దీని కాకరమయిన

బసవపురాణమున భోజాడనిమాత్రమేయున్నది. పలువురు భోజులున్నారనిగాన యీతఁ డాకాలమువాఁ డయినను గావచ్చును. ముంజభోజాడనుట రామలింగకవి స్వకల్పితముగాన యది యప్రమాణమని త్రోసివేయవచ్చును. ముది గొండవారని యిప్పడాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతులుగా నున్న యారాధ్యబ్రాహ్మణుల కీయున్నటారాధ్యుఁడు మూలపురుషుఁడని యీప్రబంధముందుఁ గలదు. ఆయున్నటునిదగ్గఁనుండిముదిగొండవారివంశక్రమముగూడఁ గొంత గ్రంథాంతమున గానవచ్చుచున్నది. ఈవంశ క్రమము పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథమునఁ గానరాదు * కర్ణాటభావలోగూడ నున్నట చరిత్రములు గలవు. సోమరాజకవి బసవాంకకవి యనువా రిద్వరు వానిని

రచించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుడు కుమారహోత ఘోర్జరునిదిగాఁ జెప్పినకథనే కర్ణాటకకవు లుద్భటుని కథగాఁ జెప్పిరి. ఆకర్ణాటకకవులకంటె వన సోమ నాథుఁడు ... ర్వుడు. కుమారపాలున కుద్భటదేవుఁ డని నామాంతరముగా నా యుద్భటదేవచరిత్ర వీతికలా శ్రీ శ్యామాచార్యులు గారు వ్రాసిరి. అదియెట్లోకి మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు సోమనాథుఁడు వారి నిర్వరను వేర్వేరుగాఁ జేర్చినిరి. కుమారపాలుని చరిత్రమున నాతని కానామాంతర మున్నట్లు చెప్ప రయిరి. పాల్కురికి సోమనకథ చొప్పున రచింపఁ బడిన యీ యుద్భటారాధ్యచరిత్రమునకును, నాకర్ణాట ప్రబంధములకును సేమియు సంబంధమును గానరాదు.

కా పు వ డు చు

నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తి గారు

[సారస్వతసమాజము]

బు. వ్యవస్థాత్త నెత్తినబెట్టి నవ్వుమెఱయఁ జీరకుచ్చెళ్ల సింగార మారఁబోసి
మంజుమంజీరరవ మొప్ప మగువ యేమి పాడెడు వినువారలనెల్ల బందెగొనుచు?

ఉ. బాలిక! యేరినో మధుర
భంగులఁ బాడెడు నీదు యావనో
ద్వేలసుఖాంబురాశి నడ
తెంచినప్రేమతరంగమాలికా
(?) డోలికలందునం బ్రణయ
రూప విభాసురమైన గీతికా
లాలితుఁ గాఁగ నెవ్వధిఁ ద
లంపఁగరాని రహస్యపుష్క విభు?

ఉ. మటును దట్టమై ప్రకృతి
శోభలు పూచిన కారణంబున

బుట్టిన సంతసంబున వి
ము క్తవిచారకుమారి వాచు ని
ప్పట్టునఁ దన్మయత్వమునఁ
బాడుచు నుంటివో? లేక మాకుఁ జూ
పెట్టెదొ నీదుప్రేమ కురి
పించెడి మోహనరాగ సంగతిక.

చ. తలపులఁ జిక్కి నిల్చితి య
థావిధిఁ బాడుచుఁ బోవుచుంటి వో
లలన! షికస్వరాన, దిశ
లం బ్రవహించెడివాయు వాహినీ
తలముల మ్రోయుగానము వి
ధంబున నీమధురస్వనంబు శ్రో
తలచెవి కంఠకంఠకును
దగ్గుచు వాక్కుల లీనమయ్యెడిక.

* చంద్ర శేఖరగురునిపాఠకు నావంశక్రమమున్నది. ఈచంద్ర శేఖరుఁడేదేవయమంత్రిగురుఁడగునని సేననుకొనుచున్నాను.

మొదటి జయసింహవల్లభుని నిడమట్టు శాసనము

వల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారు

ఈ తామ్రశాసనము కృష్ణాజిల్లా గుడినాడ తాలూకా చవుటపల్లి గ్రామనివాసులైన బ్రహ్మశ్రీ చింతలపాటి వెంకయ్యశాస్త్రిగారి యింటనుండగా నామిస్తులైన బ్రహ్మశ్రీ పేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు అయిదేండ్లకు ముందు కొనివచ్చిరి. అప్పుడు బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారి మూలమున నది చెన్నపురి గౌర్నమెంటు శాసనశాఖ వారికిఁ జేరి ౧౯౧౬-౧౯౧౭ వ సంవత్సరపు శాసన నివేదికలో నేడవ తామ్రశాసనముగ విమర్శింపఁబడినది. అందులో శాసనమునందలి సారాంశమే తెలుపఁబడినది కాని శాసనము మూలము ప్రకటింపఁబడియుండలేదు. ఇటీవల దీనిని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నాకొనఁగి సారు. శ్రీవెంకయ్యశాస్త్రిగారి కీశాసన మెక్కడ నెట్లు లభించినదో ఆ విషయమేమి యుండెలియరాలేదు.

ఆకారాదికములు

ఈ శాసనమునంగల రాగి రేకులు మూడు. మొదటిరేకు మొదటి ప్రక్క, మూడవ రేకు రెండవ ప్రక్క వ్రాతలేదు. ఒక్కొక్క రేకు పొడవు ౭ అంగుళములు; వెడల్పు ౨ అంగుళములు. రేకుల యెడమభాగమున అంచులకు రమారమి పావు అంగుళము దూరమునంగల రంధ్రములగుండ పోనిచ్చిన యొక రాశికడి

యము మూలమున నీమూడు రేకులును బంధింపఁబడియున్నవి. కడియము యొక్క వ్యాసము ౨౫ అంగుళములు. ఈ కడియ మొక రాజ ముద్రికలో అతికింపఁబడియున్నది. ముద్రిక యొక్క వ్యాసము ౧౫ అంగుళములు. రాజముద్రికహింద నెగువభాగమున అర్ధ చంద్ర రేఖయు, దిగువభాగమున పద్మమును, ఈ రెంటికి నడుమ 'శ్రీనవ్వసిద్ధి' అనుపేరు ను గలవు.

లిపి - భాష

ఈ శాసనమునందలిది తెలుగు - కన్నడలిపి : అనఁగా నిందలివి తెలుగు - కన్నడ అక్షరములు. పదియవ శతాబ్దమునకు పూర్వము పోయినకొలది తెలుగు అక్షరములును, కన్నడ అక్షరములును ఒక్కరీతినుండుటచేత నట్టి లిపికి తెలుగు కన్నడలిపి అని పేరుకలిగెను. ఈలిపిలోనే పూర్వచాళుక్యశాసనము లన్నియు వ్రాయఁబడినవి. దీనికి పదునొకండవ శతాబ్దము మార్పుకాలము. పొల్లుచూపవలసి వచ్చినప్పుడు అక్షరమునకు ఎగువభాగమున తలకట్టువలెనుండు అడ్డుగీటు తీసివేయఁబడుచువచ్చెను. ఉదా: 'పాసకాల్' (పం. ౧), వనేత్ (పం. ౨౪)

భాష సంస్కృతము; చిట్టచివర ఆజ్ఞప్తి నిగుటించిన శ్లోకమును, వ్యాసగీతలనబడు

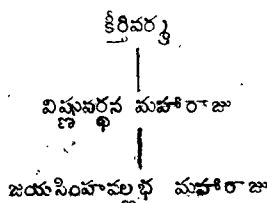
మామూలు శ్లోకములును తక్కు మిగిలిన శాసనమంతయు గద్యాత్మకము.

శాసనలిపిలోఁగాని, భాషలోఁగాని గమనింపఁదగిన యితరవిశేషము లేవియు లేవు.

శాసనవిషయము

పూర్వచాళుక్య వంశజుడైన మొదటి జయసింహవల్లభుఁడు కాటిశర్మ అను బ్రాహ్మణునికి కార్తిక పౌర్ణమినాఁడు నిడుబఱు అను గ్రామమును దానము చేసెనని తెలుపుట కీశాసనము పుట్టినది.

పూర్వచాళుక్యుల యితర శాసనముల వలెనే యిదియు వారి మామూలు బిరుదములతో ప్రారంభమగుచున్నది. పిదప కీర్తివర్మ మొదలుకొని దాతయైన జయసింహ వల్లభుని వఱకుగల చాళుక్యవంశానుక్రమము నిది తెలుపుచున్నది.

జయసింహవల్లభుని తండ్రియైన విష్ణువర్ధన మహారాజునకు మకరధ్వజుడను నాహూతరముకలదు (పం.గి). జయసింహ వల్లభుఁడు తనతల్లి దండ్రుల యొక్కయు, తనయొక్కయు యశస్సును, పుణ్యమును అభివృద్ధిపొందు నిమిత్తము ఈదానము చేసెను.

ప్రతిగ్రహిత

దానమును ప్రతిగ్రహించినవాఁడు కాటి శర్మ. ఇతఁడు గొప్ప విద్వత్కుటుంబములోని

వాఁడు. ఇతని తాత పేరు మండశర్మ. ఆయన అసనపురస్థాననివాసి; ఘటికాసామాన్యుఁడు; షడక్రమముల యనుక్రమముతోఁ గూడ రెండువేదములను అధ్యయనముచేసినవాఁడు; నకల్పముగ ఉపనిషత్తులు, పురాణములు, ఇతిహాసములు, అనేక ధర్మశాస్త్రములు తెలిసినవాఁడు. కాటిశర్మ తండ్రి పేరు శివకుండ శర్మ. ఈయన తనతండ్రికంటెను అధికముగఁ గల గుణసంపదచేత నిర్మలమైన క్షీణిని సంపాదించి వంశాలంకారమైనవాఁడు; అగ్నిష్టామయాజి. కాటిశర్మ విద్వత్తలో తండ్రి, తాత లిరువురికిఁ దీసిపోయినవాఁడు కాఁడు. ఈతఁడును రెండు వేదములను జదివినవాఁడు; అర్థసహితముగ యజ్ఞగమములు, ఉపనిషత్తులు, మంత్రములు, ఇతిహాసములు, పురాణములు, ధర్మశాస్త్రములు చదివి పేరు పొందినవాఁడు; హారిత నగోత్త్రుఁడు; తైత్తిరీయ సబ్రహ్మచారి. ఇట్టి యీతనికి సరమ బ్రహ్మణ్యుఁడును, మాతా పితృ పాదానుధ్యాతుఁడైన జయసింహ వల్లభుఁడు దానము చేసెను.

ఫలనిర్ణేకము

దాన మొసంగిన గ్రామము నిడుబఱు (పంక్తి ౧౧). దీనిపేరు నిడుపఱు అనియుఁ దెలుపఁబడినది (పంక్తి ౧౨). ఈ గ్రామము గండేఱువాటి విషయమున వ్యాప్తమనికి ఉత్తరమున, వన్నేరు నదీతీరమున ఆ విషయమునకు రాజధానియైన గండేఱు నగరమునకు తూర్పుప్రక్క నాలుగు కోసుల దూరమున గున్నట్లు శాసనము తెలుపుచున్నది.

ఈనిడుబలు, గండేలు గ్రామములుగాక ఈశాననమున మఱియొక గ్రామము పేర్కొనబడినది. దానిపేరు అననపురము. జయసింహవల్లభుఁ డీశాననమును 'అననపురవాసకము'నుండియే కాటిశర్మకొనంగెను. 'వాసక' మననేమి? వాసము అనగా నివాసము. 'వాసకము' అను పదము వాసమునుండి యేర్పడినదే. ఇది నివాసస్థల మనునర్థమున సమాన పదాంతమున వాడఁబడుచుండును; (మోనియరువిలియమ్సునిఘంటువుచూడుడు) కాని మన శాసనమునం దుపయోగింపఁబడిన రీతిన 'అననపురవాసకాత్' అని వాసకశబ్దము ప్రయోగింపఁబడినట్లయిన దానికి స్కంధావార శబ్దమునకుఁ జేప్ప నర్థము చెప్పవచ్చునని డాక్టరు ప్లీటు దొరగా రభిప్రాయపడి యున్నారు.¹ ఈ వాసకపదప్రయోగము చాల పూర్వకాలమునాటిది. 'స్వస్తిపురనిసంగమ వాసకాత్' అని విష్ణుకుండి ఇంద్రభట్టారకవర్మ శాసనమునందును, 'విజయశేందులూరవాసకాత్' అని విక్రమేంద్రవర్మ శాసనమునందును గన్పట్టుచున్నది. ప్రాచీనతామ్ర శాసనములు పెక్కింటిలో నీ ప్రయోగము కలదు. 'విజయకాన్దాలి వాసకాత్', 'పిష్టపురవాసకాత్', 'దంతపురవాసకాత్', కళింగనగరవాసకాత్', 'విజయసారపల్లి వాసకాత్' అని కళింగగాంగ శాసనములు మొదలగు వాటినుండి ఉదాహరణము లనేకములు చూపవచ్చును. ఇన్నిటిలోను వాసకపదమునకు స్కంధావారమని యర్థము చెప్పట

అంత యుక్తియుక్తముగఁ దోచదు. పైనిచ్చిన యుదాహరణములు కొన్నిటిలో పురము, వాసకము—ఈ రెండు పదములు నుపయోగింపఁబడినప్పటికి వాసక పదమునకు స్కంధావారమనికాక రాజధానియని యర్థము చెప్పటయే యుక్తమని నాయభిప్రాయము. 'కళింగనగర రాజధానినుండి', 'దంతపురరాజధానినుండి', అని యీ విధమున నర్థము చెప్పట సమంజసము. అయినను ఈ విషయమును గురించిన చర్చ పండితులకు వదలెదను.

ఈ అననపురము పూర్వ చాళుక్యులలో మొదటిరాజులకాలమున ప్రసిద్ధికెక్కిన పట్టణ రాజములలో నొకటి. దీని నిష్పడు గుర్తించుట దుస్సాధము. ఈ పేరుగల గ్రామము కృష్ణా గోదావరి మండలములలో నెచ్చటను గానఁబడదు.

మిగిలిన నిడుబలు, గండేలు గ్రామములు రెండును గండేలు వాటి విషయములోనివి. ఈ విషయ మెచ్చటిది? ఇది పూర్వ చాళుక్యశాసనములు పెక్కింటిలోఁ గానవచ్చుచున్నది. పూర్వ చాళుక్యులలో మొట్టమొదట నీవిషయమును జయించినరాజు జయసింహవల్లభుఁడే. ఇతని కాలమునుండియే యది పూర్వచాళుక్య రాజ్యములోఁ జేరిపోయెను. ఈ విషయమునకే కంటేలువాటియనియు, కండేలువాటియనియు, గండేలువాడియనియు నామాంతరములు కలవు. పూర్వచాళుక్య ప్రభువులలో ననేకు లీ విష

యమునందలి గ్రామములను బ్రాహ్మణులకు దానము చేసియున్నారు. వారిలో మొట్ట మొదటివాడు మన జయసింహవల్లభుడు. ఈతని మఱియొక శాసనమువలన నితడు 'వెంటూరు' గ్రామమునకు దక్షిణమున రెండు కోసుల(గవ్వూతి)దూరముననున్న 'కొంబలు' గ్రామమును దానము చేసినట్లు తెలియుచున్నది¹. అదికూడ నీకండేలువాటి² విషయము లోనిదే. నరేంద్ర మృగరాజు బిరుదాంకితుడైన రెండవ విజయాదిత్యుడు³, మొదటి చాళుక్య భీమవిష్ణువర్ధనుడు⁴, అమ్మరాజు విష్ణువర్ధనుడు⁵, రెండవ చాళుక్యభీముడు⁶, అమ్మరాజు విజయాదిత్యుడు⁷—పిరందటి దాన శాసనములలోను ఈ విషయము పేర్కొనబడినది. అనగా పై నుడివినవారందఱు ఈ విషయములోని గ్రామములను దానముచేసినవారే. మొదటి చాళుక్య భీమవిష్ణువర్ధనుని రెండుశాసనములలో⁸ ఉత్తరకండేలువాటి విషయమని పేర్కొనబడి యుండుటచేత నీ విషయము ఉత్తర కండేలువాడి యనియు, దక్షిణ కండేలువాడి యనియు రెండు విభాగములలో వ్యవహరింపబడుచుండిన ట్లాహింప నగును. అమ్మరాజు విజయాదిత్యుని రెండు

శాసనములలో⁹ గుడ్లకండేలువాడి యను విషయము పేర్కొనబడినది. నమ్మూరు, తాండికొండ (తాడికొండ), అమ్మలపూ(ం)డి, గొల్లపూ(ం)డి, అనుపులపట్టు అను గ్రామము లన్నియు నీవిషయములోనివని తెలుపబడినది. గుడ్లకండేలువాడి యనునది కండేలువాడికి నామాంతరముకాని లేక కండేలువాడి విషయములోని యొక భాగముయొక్క పేరుగాని అయి యుండవచ్చును. కండేలువాడికే గుడ్లకండేలువాడియనియు, బేరైయండనని వాయభిప్రాయము. గుడ్లకండేలువాడియననేమికి ఒకవేళ గుళ్లు, గోపురములు ఈవిషయమున బెక్కులుండుటచేత దీనికి గుడ్లకండేలువాడి విషయమని పేరు కలిగెనేమో. 'గుడి' పదమునకు బహువచనరూపమైన యిప్పటి గుళ్లు అనుదానికి పదునొకండు, పండ్రెండు శతాబ్దములలో 'గుడ్లు' అను రూపముండినట్లు శాసనములవలన మనకు దెలియవచ్చుచున్నది. గుడ్లు, మడ్లు, మామిడ్లు, ఊడ్లు, అమృతపడ్లు— ఇట్టి బహువచనరూపములు పదునొకండు, పండ్రెండు శతాబ్దములందలి శాసనములందు గన్పట్టును (రాజరాజనరేంద్రసంచిక చూడుడు పుట ౬౦). ఇట్టి రూపము లానాటి శాసన

1. Cp. no 11 of 1917—18.

2. మాలమున 'కణ్ణేజవాటి' యని కలదు. ఇదియే కండేలువాటియని తరువాత వ్యవహరింపబడుచున్నచేపును. కణ్ణేలువాటి కండేలువాటియగుటకు చూడుడు రాజరాజనరేంద్ర సంచిక, పుట ౬౦.

3. Ep. Ind. Vol V p 118; S. I. I. Vol I. p 33.

4. Ep. Ind. Vol. V p 127; Cp. No. 1 of 1913—14.

5. S. I. I. Vol. I p 40.

6. S. I. I. Vol. I p 45.

7. Cp. No. 5 of 1912—13; Cp. No. 11 of 1914—15.

8. Ep. Ind. Vol. V p 127. Cp. No. 1 of 1913—14.

9 Cp. No. 5 of 1912—13. Cp. No. 11 of 1914—15.

వాబ్బయమున పద్యములందును గలవు¹. (..
 ..నభిండ్ పీఠతీతులు కెట్టిగొంట్టార(0)
 కెట్టులు(0) కెట్టు గుడ్డు బిల్వీ..). అందువలన
 మన యీనిదముట్టు శాసనము ననుసరించి
 'మట్టి' అనురాసము ప్రస్తుత శబ్దవ శతా
 బ్దమునుండి వ్యవహారములో నుండినట్లును, ఆ
 దూపము ఏకకళాబద్ధమునుండి పండ్రెండవ
 శతాబ్దమువఱకు మాటకుండ వచ్చుచున్నట్లు
 ను ఊహింపవచ్చును. విజయాదిత్యనరేంద్ర
 మృగరాజాది చాళుక్య భూపతుల మైశాసన
 ముఖను బరిశీలించిన ఈవిషయమునందలి
 యీ క్రిందిగ్రాముల పేళ్లు మనకు దెలియు
 చున్నవి.

కండేలువాటి విషయము

గుంటూరు : దీనికి దక్షిణమున నాలుగు మైళ్లదూరమున
 కొంబలు

కొడవల్లి

కొట్టపల్లి : దీనికి తూర్పున అభయవఱు
 దక్షిణమున వానపట్టు లేక వామపట్టు
 పడుమట వాణుపెదయు (?)

ఉత్తరమున గనయ్యారలు (?)

పల్లిపెదయు : దీనికి తూర్పున కొట్టపల్లి
 పడుమట అమాటి

గుంటూరు : దీనికి తూర్పున గొంగువ
 దక్షిణమున గోణయూరు
 పడుమట కలుదెల్లుపులు
 ఉత్తరమున ముడపల్లి

ఉత్తర కండేలువాటి విషయము

కడవల్లి

కొడవల్లి

గుడ్డ కండేలువాటి విషయము

నమ్మూరు	గొల్లపూడి
గోరండ్	అమ్మనపూడి
తాండీకొండ	ఆనవులపట్టు

కండేలువాడి విషయమునందలి యిన్ని

గ్రామములు మనకు దెలిసినను ఇది యిప్పటి
 యే తాలూకాలకు వర్తించు నన్నసంగతిని
 నిర్ధారించుట కష్టముగ నున్నది. ఏలయన
 ఈపైవాటిలో చాలగ్రామము లిప్పుడు గుర్తిం
 ప నసాధ్యముగ నున్నవి. గొంటూరు, నమ్మూ
 రు, గోరండ్, తాండీకొండ, గొల్లపూడి
 అనుగ్రామములు మాత్రము మనకు గుర్తింప
 వీలగును. మొదటి నాలుగు గ్రామములును
 ఇప్పటి గుంటూరు తాలూకాలో గాన్పించు
 చున్నవి. వీటికి గుంటూరు, నంబూరు,
 గోరంట్ల, తాండీకొండ అనునవి యిప్పటిపేళ్లు.
 అమ్మనపూడి యిప్పటి అమ్మనబ్రోలుగమ్మ,
 జెంటూరు ఇప్పటి వెల్లటూరుగను గ్రహించిన
 వో ఇప్పటి ఒంగోలు, రేపల్లి తాలూకాల
 లోగూడ నీవిషయము వ్యాపించి యుండ
 వచ్చును. గొల్లపూడి యిప్పటి బాపట్ల
 తాలూకాలోని గొల్లపూడి కావచ్చును.
 ఇందువలన నీకండేలువాడి విషయము గుం
 టూరు, బాపట్ల, రేపల్లి, ఒంగోలు తాలూకా
 లలో వ్యాపించియుండినట్లుఁజూప నగును.
 గుడ్డ కండేలువాడియు, కండేలువాడియు నొ
 క్కటియేయని మన శాసనమువలన నిర్ధారణ
 చేయవచ్చును. గుంటూరు తాలూకాలోని
 నిడమట్టు గ్రామము కంటేటికి తూర్పుదిక్కుగ

ననిమిదిమైశ్లదూరమున నుండుటచేత శాసనమునఁ జెప్పబడిన నిడుబటు, గండేఱులు పైనిడివిన నిడమఱు, కంతేరులై యుండునని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇవి గండేఱువాటి విషయములోనివి. ఇప్పటి గుంటూరు తాలూకాలోనివి. గుడ్లకండేఱువాడిలోనివని తెలుపబడిన నమ్మూరు, తాడికొండ, గోరండ్ల గ్రామములును గుంటూరు తాలూకాలోనివే. అందువలన గుడ్లకండేఱువాడియు, గండేఱువాడియు నొక్కటియే యమట స్వప్తము. మిగిలిన గ్రామములుకాని, నదులుకాని, ఉత్తరకండేఱువాడి విషయముకాని గుర్తింప సాధ్యమగుటలేదు.

శాసనకాలము

శాసనము కార్తిక పౌర్ణమినాడు పుట్టినది. ఏకార్తిక పౌర్ణమియో నిశ్చయముగఁ దెలిసికొనుటకు సాధనములు లేకపోవుటచేత నిది జయసింహవల్లభుని పరిపాలన కాలమగుక్రీ. శ. ౬౩౩-౩౪—౬౬-౬౭ సంవత్సరముల నడుమ మాత్రము పుట్టినదని చెప్పనగును.

ఘటికలు

ఈ శాసనమున మండశర్మ 'ఘటికా సామాన్య'డని తెలుపబడినది. 'ఘటికా

సామాన్య'డని, 'ఘటిక' అనునదియు - కర్మమేమి? ఇంకను - విషయమునకు నిశ్చయమైన యర్థము తెలియదు; కాని దీనిని వివరించవచ్చును. ఘటికాస్థానములు చాల శాసనములలో వచ్చును. పల్లవనందివర్మ జేలూరు పాళయం తామ్రశాసనమున¹ వీరకూర్చవర్మ యొక్క కుమారుడగు స్కందశిష్యుల వల్ల పుడు బ్రాహ్మణుల ఘటికాస్థానమును జూపింప వలసిన భారమును సత్యాశ్రయ భూపతినుండి గైకొనననియు, కాంచీపురము రాజధానిగఁ బరిపాలించిన రెండవ నరసింహవర్మవల్ల పుడు మొదటి నరసింహవర్మవలెనే బ్రాహ్మణుల ఘటికాస్థానమును నిర్మించెననియుఁ దెలుపబడి యున్నది. దక్షిణాపథమునఁ బరిపాలనము నెఱపిన కడంబరాజులకు మూలపురుషుడగు మయూరశర్మ తన గురువగు వీరశర్మతో పల్లవరాజధాని² (అనఁగా కాంచీపురమునకు) బయలుదేరి వెళ్లెననియు, ఆతఁడు ప్రవచనమున గొప్ప పండితుడగు కావలెనను కోరికతో అన్ని 'ఘటికల'కును వెళ్లి గొప్ప ఆశుతర్కకుఁ డయ్యెననియు నొక శాసనము³ తెలుపుచున్నది. భరతజేత్రమున కలంకారభూతమైన కర్నాటనీమలోని కుంతలదేశము 'ధమ్మకై నెమ్మకమ్ముం భోగక్కాగరము

1. కండ్రవాడియని యొక విషయముకలదు. గుంటూరుమండల మందలి మండడము మొదలై నది ఈవిషయములోనివి. కండేఱువాడి పేరే తరువాత కండ్రవాడియని, మాతీయుండవచ్చును. అట్లయిన కండేఱువాడి, కండ్రవాడి విషయములు రెండు నొక్కటే. అయినను ఈవిషయ మింకను బరిశోధింపవలసి యున్నది.

2. Cp. No. 24 of 1910—11.

3. Ep. Carn. Vol. VII, Sk 176. ఏవమాగలే కడంబకులే శ్రీమాకబభూవ ద్విజోత్తమః, నామతో మయూరశర్మశ్చ తృతీయ కాచాద్భుంకృతః, యః ప్రయాణ్య పల్లవేంద్రపురిం గురుణానమంపీరశర్మకా, అధిజఘాంసుర్ ప్రవచనం నిఖిలఘటికాం వికృతాః పుష్కరః.

హాద ఘటికాస్థానము' అని ధర్మమునకు
సహకారకములును, భోగములకారకములు
నగు ఘటికాస్థానములకు నెలవని మఱియొక
శాసనము. తెలుపుచున్నది¹. హెంజర పట్ట
ణము మహాఘటికాస్థానమని వేటికాశాసన
మీక్రిందినీతిని చెల్పుచున్నది².

“శాసనపట్టణం దేవఘటికాస్థానం
శ్రీనాథం దేవరదేవర సన్నిధానదల్లి”

ఉత్తంకుడు సామవేదమున జెప్పినరీతిని
ఘటికాశ్రమ మేర్పాటుచేయబడినదని మఱి
యొక శాసనమున ఈవిధమున నున్నది³.

“ఉత్తంకోక్త్యా సామవేదే వ్యధత్తాః ఘటికాశ్రమమ్.
ఈవిధమునగల్గిన శాసనముల నన్నిటిని
సమన్వయించి మనము ఘటికాశ్రమార్థము
నూహించవలసియుండును.

ఘటికాశ్రమము వైదిక విద్యాప్రదా
నము గావించు విద్యాశాల యనియు,
ధర్మాధర్మ నిర్ణయముచేయు ధర్మాసనమని

యు, విద్యాశాలయు ధర్మాసనము నగుట
నది రాజబోషితమై భోగముల కాకలేని
స్థానమనియు, ఉత్తంకుడు సామవేద
మున జెప్పినరీతి నేర్పాటు కావించబడు
ననియు నిశ్చయించుటకు వీలుగ నుండుట
చేత నది యొక విద్యాపీఠమనియు, అగ్ర
హారముకంటె గొప్పదనియు, ధాన్యకట
కము, నాలందవంటి విశ్వవిద్యాలయముల
కంటె జిన్నదనియు సదాధారముగ నూహిం
పవచ్చును. ఆకాలపు విద్యాపీఠములకు ఘటి
కలు లేక ‘ఘటికాశ్రమములు’ లేక ‘ఘటికా
స్థానములు’ అని పేరుండినట్లు మన కీశాసన
ములవలన విస్పష్టమగుచున్నది. ఘటికా
సామాన్యుడన ఇట్టి విద్యాపీఠమునందలి యొక
ఆచార్యుడనియో, నభ్యుడనియో చెప్పవచ్చు
ను. (కేతనకవి యింటిపేరునగూడ మనకు ఘటి
కపేరు వినవచ్చును. అతనియింటిపేరు మూల
ఘటికవారుకదా).

కీర్తిశేఖరగు శ్రీయుత సర్ విట్టి త్యాగరాయ శ్రేష్ఠిగారు

ప్రథమ అఖిల భారత దేవాంగమహాసభ

అహ్మదాబాద్ సమావేశం

శ్రీయుత, పి. టి. కుమారస్వామి గారు, బి. ఏ.

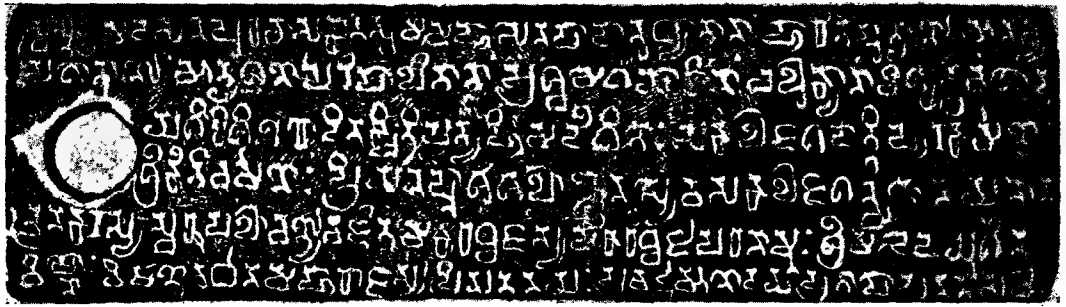

అగ్ర కేసు

శ్రీయుత, యస్. సి. మెంకటప్ప గారు, బి.ఏ., బి.యల్.

మూలము¹

మొదటిరేకు : రెండవప్రక్క.

[ ] ఈకుండలీ కరణమున మూలములోఁగొంచె మరిగిపోయి స్ఫుటముగ లేని యక్షరములు ఉంచబడినవి.

[*] ఇట్టి గుర్తుగల కుండలీకరణమున మూలములో నుండవలసిన యక్షరములు లేకపోవుటవలన నిపు డుంచబడినవి.

( ) ఇట్టికుండలీకరణమున నున్న యక్షరములు మూలమున అనవసరమై ఎక్కువగుటచే తీసివేయవలసినవి.

౧. స్వప్తిశ్రీమదసనపురవాసకాత్ స్వామిమహాసేనపాదానుభ్యాతానాం హరితీ
పుత్రాణాం మానవ్య

౨. సగోత్రాణాం మాతృగణ²పరిపాలితానాం అశ్వమేధయాజినాం చలుక్యానాం విశు
ద్ధవంశోద

౩. యగిరిశిఖరోదితక్షితిఃత్యహిమదీధితేః సకలజగదాత్తి [౯*] హరకమణః

౪. శ్రీకీర్తి[౯*] వమణః ప్రియనప్తా శశలాఞ్ఘనస్యేవ సకలజగన్ధనో³(?) నయ
నాన

౫. వృ(న)కరస్య స్వరూపలావణ్యావజ్జితమకరధ్వజస్య మకరధ్వజాపరనామ్నః శ్రీమ
దైదంయుగీన

౬. విష్ణోః విషణు⁴వధకనమహారాజస్య ప్రియతనయః ప్రవధకమానోదయప్రతాపో
పనతనమ

1. నాదగ్గఱనున్న రేకులననుసరించి.

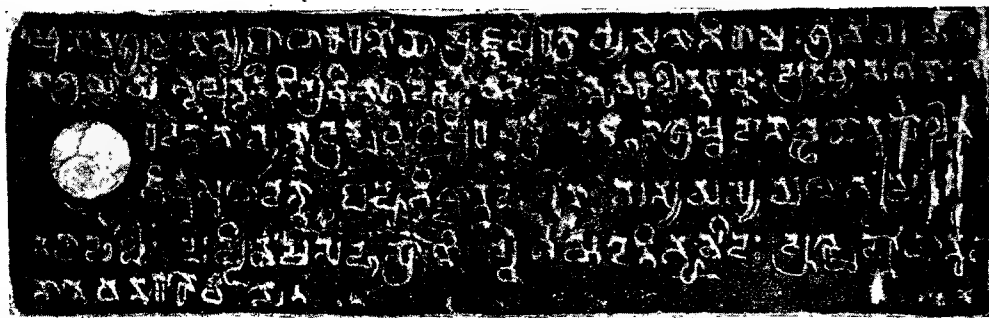
2. ంగణపిరిపాలితానాం అని కాసనము చెక్కినవాడు వ్రాయబోయి'ప'కు ఎడమచేతివైపు కొంచెము వంపిచ్చి
నాడు. కాని పూర్తిగ 'పి' వ్రాయలేదు.

3. జగజ్జన (?) అని.

4. విష్ణోవధకన⁵అని చదువవలెను

౧౯. అనామగ్రామః [॥*] నాస్యబాధాకరణీయా [॥*] ఆజ్ఞాపిత్రాయ్యమనోభి
రామః శ్రీచీయమా[యస్సుజః*]

౨౦. నాశ్రయోయం [॥*] భూపేన్ద్రసీతిప్రవిభాగదక్షః[వేదాజ్ఞవి]త్సవకలాన్తరజ్ఞః¹⁴
[॥*] అత్రవ్యాసగీతాః [॥*] స్వదత్తాం ప

౨౧. రదత్తాంవా యత్నాద్రక్ష యథిష్ఠిర [॥*] [మహీం మ] హీమతాంశ్రేష్ఠ
దానా చ్ఛేయోనుపాలన[మే॥ బహు*]

౨౨. భివ్యసాధాదత్తా బహుభిశ్చానుపాలితా [॥*] యస్యయస్యయథా¹⁵భూమి
[స్తస్యతస్య*]

౨౩. తదాఫలః¹⁶ [॥*] పప్త్తిం వషాసహస్రాణి స్వగః¹⁷మోదతి భూమిదః [॥*]
ఆక్షేప్తా చాను [మంతాచ*]

౨౪. తాన్యేవ నరకే వసేత్ [॥*]

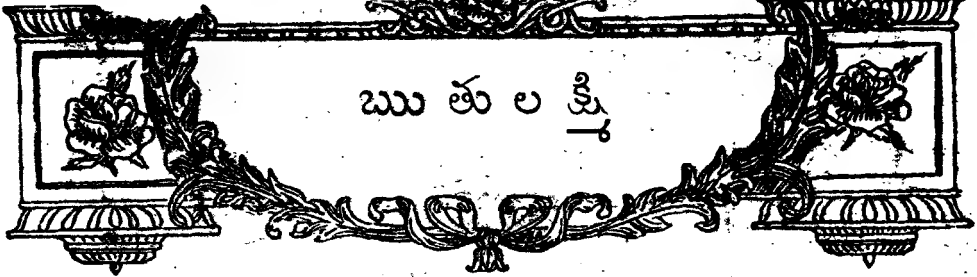

14. 'కలాన్తరజ్ఞః'—అని చదువవలెను.

15. యథా - అని.

16. ఫలమ్ - అని.

17. స్వగే - అని

మిశ్రింపి నరసింహమూర్తి గారు [కవిత్వానికేతనము]

లోలకరి మబ్బులు తొంగలి తొప్ప
 తెరచి లోకములెల్ల తేరి చూడంగ
 మెఱపుల కాంతులు మెయి నిండికొనగ
 మేఘుని కన్నీరు మేర లేకున్న
 భూదేవి దేహంబు పొంగి పొరలుచు
 పులకరించినయట్లు మొలకలు దోచె.
 పచ్చిక బయళ్లు ఫలపుష్ప తతులు
 భూదేవి తేజమ్ము ప్రోగువెట్టంగ
 నఖుడొడ్డు కన్నీట స్నానంబు జేసి
 పచ్చిక బయళ్లు బట్టలుగట్టి
 కలువరేకులు తన కనుదమ్ము లొప్ప
 తియ్యని మందార తిలకమ్ము దిద్ది
 లేపల్లవంబులతో పాదములకు
 శతపత్ర రజమును జక్కగ బూసి
 సొగసైన కలువల తొంగరులు దిద్ది
 తేలైన నన్యంపు బీటపై నుండి
 పారిజాతంబులు పై బోసికొంచు
 చిరునవ్వు మోమున చిగురు వెట్టంగ
 మోహంపు జూపుల మోహిని దేవి
 అంతరిక్షమునుండి అవనికి రీవి
 లోకంబులను తన లోగొంచు చూచు.

నేరేడు ఫలియించి నీలాలు గురియు
 పండిన జాములు బహుమతు లిచ్చు
 కనువిచ్చి నీతలు కానుక లంపు
 ఫలియించి బుడమలు పరిమళ మిచ్చు
 పూచి జనుము తల యూచుచు నుండు
 చెముడు కాకులు చేరి శ్రుతి పట్టుచుండ
 జాముల మెనవెడి రామచిలుకలు
 గోరువంకలు నింపు గొలుపగాగూయు
 నీలకంఠ రవంబు నింగిని ముట్టు
 కొమ్ముల గట్టుల గూలంగనేయు
 నాబోతు అంకెలు నాకాశమంటు
 ఓంకార నాదంబు లొక్కట మ్రోగు
 వేణువు చేబట్టు వెట్టి గొల్లండు
 పసిరిగ మేసెడి పశువుల మంద
 బీడున తిరిగెడి పిటికి మృగములు
 నెమరు వేయుట మాని నీవంక జూచు
 మొఱవెట్టి తల్లులదరిజేరు లేగ
 లాశ్చర్యమందుచు నట్టె నిలచియు
 నానంద సాగర మందున దేలి
 చూచు మైమఱచిన చోద్యంబు తోడ

2. ఒ, వోప్ ది, మయూర్ = జంతు విహంగసంతానములు
ఖుమ్ హక్ గ మ్మక్ ద = సంతో సౌతిత్యమున పంచ
రించినవి (పంచలించవి)

2, బాజ్ = అట్టులరువార
 ఇందర్ = ఇంద్రుడు
 2, కిష్కోగుప్తత = కృష్ణునితో (ఇట్లని చెప్పెను)
 క = నమనియనిన
 అజ్, అమదని, మా = మేమువచ్చుచేత
 ఘమా = మీరు
 బాదహ ఘదేన్ = సామ్రాజ్యవంతులు కాగలరు.
 2, ఇ లైము సె దీర్కదారేం = మేము రెండవన్ని
 పము ఉండుమన్నాము; అనగా చేయుమన్నాము.
 కే జూద్ = సత్వరము
 కనన్ రా = కంసుని
 కేసిరా = కేసిని
 విరాసతె దియత్ రా = సామ్రాజ్యమునుండి
 బెకషేన్ = తీసివేయుము.
 బాదహ హె రూయెజమిక్ = విశ్వప్రపంచ చక్ర
 వర్తులు (అగువారు)
 బేకునేన్ = పరాజులు పోవుదురు.
 2, పిసర్ అమాఖున్ రా = మీ మేనమామ కుమా
 రుడైన
 క అర్జుకబాషద్ = ఏ అర్జునుడైతే కలఁడో
 ఊరా = అతనిని
 వజూదె మక్ దా నాదేద్ = నా తనవుగా భావిం
 చుము.
 బరూ, మిహర్మాక్ వవేన్ = అతనిపై దయగల
 నాడవగుము.
 క. ఊ = ఎందుచేతనంటే, యాతఁడు
 బఖువ్యతేఘమా = మీ (తోట్రుటను) బలమువలన
 ఖిద్ మత్ హాయే ఖూచ్ = మంచి పరిచర్యలను
 బజాయే ఖూహద్ ఆపుర్ ద = చేయుటకు
 చాలిననాడగును.
 బఖువ్యతేఘమా = మీ (సహాయమును) బలమువలన
 జంగ భారతారా = భారతయుద్ధము
 ఖూబ్ ఖూహద్ కర్తా = బాగుగ చేయగలఁడు.
 2, ఘమా = మతియుమీరు

2, ఇ లైఫాకె, ఆ అర్జున్ = అర్జునుడు మైత్రువలన
 రాజహాయెబు జర్గా = విప్లవేంద్రరాజును
 ఖూహద్, కుష్ = సహాయించగలరు.
 2, మక్. కేష్. తమాం ద్మతా = నేను సమస్త
 దేవతా సమక్షమున
 దర్, కేసరా = కేసరులమధ్య (నిలిచి)
 గుఫ్హబూడంక = నేనుచెప్పనది యేమనిన
 అర్జుక్ పినరమక్ అస్త = అర్జునుడు నాపుత్రుడు
 2, అజ్, పి క్కెకుంతి = అతఁడు (నాల్గవ) కులతి
 ముతెవల్లన్ ఘదా అస్త = పుట్టి నాడు
 రాజహారా ఖూహద్ కుష్త్ = అనేక రాజులను
 సంహరింపగలఁడు.
 2, జంగహాయే అజీంఖూహద్ కర్ద = పెద్ద పెద్ద
 యుద్ధములను చేయును.
 అగర్ ఘమా = ఒక వేళమీరు
 ఊరా = అతనికి
 ఖువ్యతేఖుద్ ఖూహాద్ = మీ శక్తికొలదిసహాయము
 చేయునెడల (అనగా మీరు సహాయము చేసి
 నచో పెద్ద పెద్ద రాజులను సంహరించును. అనిపైదానితో
 అన్వయము)
 సఖుసెమక్ = నామాటలు
 దర్ దేవతహా = దేవతలమధ్య
 రాన్ తఖూహద్ ఘద్ = నిజముకాగలవు.
 2, అగర్, న = ఒక వేళ (నీవు అర్జునునకుతోడ్పడక)
 పోయినయెడల
 అజ్ దస్తె. ఊ = అతనిచేత
 హీబ్ కార్, నఖూహదామన్ = ఏపనియుకాసేరదు
 అర్జుక్ = అర్జునుడు
 గర్ కమాక్ దారీ = బాణవిద్యయందు
 నజీర్, నదారద్ = అనుపమానము.
 మగర్ ఘమా = కాని మీరు (ఒక్క-చే)
 నజీర్, ఊ. బాషద్ = అతనిని పోగలరు.
 2, దర్ జంగెబిరాదర్ = ఆ, సోదరులయుద్ధ మధ్య
 (అనగా భారతయుద్ధమునందు)

ఒ, మురయో, ఈశానీర్ణ్య(అర్జునుని) రక్షకులు,
మున్నగు (అన్నిటికి) పూజనీయములైనారు.
నిగాహబానీయో. ఊ=అతని (అర్జునుని) కాపా
డుట

అజ్ బరాయోఖాలిరెమక్ష=నా గౌరవార్థమై (అ
నంగా నాసంతుష్టికై)

ఖాహెన్ కర్ద=చేయగోరినాను

ఒ, ఊ. రా. =మఱియు సతనిని

బజాయెమక్ష=నాస్థానమున (నన్నుగా)

బె పసంద=సన్మానించును.

ఒ, మరా=మఱియు నన్ను

బజాయె బాసెఖుద్=నీప్రాణమువలె

తసవ్వర్ బెకుసేద్=భావింపవలెను.

ఒ అగర్ ఘమా=ఒకవేళ మీరు

నిగాహబానీయోఅర్జన్ బెకుసేద్=అర్జునుని కాపా
డేయెడల

మర్గహం=మరణమున్ను

నజ్ దీకెఊ=అతని సమీపమునకు

సఖాహద్ అమద్=రాసేరదు.

ఒ, బాదజీ=తరువాత

అ, అర్జక్ష=ఆ యర్జునుడు

కె, ఫర్ జంబెమక్ష=నా పుత్రుడు.

ఒ, పిసరె అమ్య ఘమా=నీ మేనమామకొడుకు

హంరా ఘమా=మీవెంట

ఖాహద్ మాక్ష=ఉండనిచ్చయించును.

ఒహర్ గా=ప్రతిదేశము(క్షణములో)

ఘమా=మీరు

కసస్ రా=కంఠుని

ఖాహద్ కుప్త=పంపివేయగలగు.

తమాం, రా జహాయేదూయోబమిక్ష=సమస్తరాజ

ప్రపంచము.

దుప్యక్ష ఘమాఖాహక్ష ఘన్=మీకు శత్రువులై

పోవుదురు.

ఒ, అ, అర్జక్ష=మఱియు నాయర్జునుడు

బ, ఖువ్వతెఘమా=మీశక్తివలన-(అనంగా నీసహ

యమువలన)

ఆ-హమారా=వారినందఱిని.

ఖాహద్ కుప్త=సంహరించివేయును.

అగర్ ఘమా=ఒకవేళ మీరు (అనంగా ఎల్లప్పుడు

మీరు)

మరా, ఒ, దేవతోహారా=నన్ను దేవతలను

అజ్ ఖుద్ మీదాసేద్=మీవారిగ నెంచుడు

బర్ అర్జర్=అర్జునునిపై (నీవు)

మెహర్ బాక్ష బాషేద్=కృపగలిగి యుండవల

యును.

జూ, ఈసఖునారా=ఈప్రకారము-ఈమాటలను

ఇందర్ గుప్త=ఇంద్రుడు చెప్పగా

ఒ, కిష=ఘనీద్=కృష్ణుడు వినెను.

అని ముగింపబడియెను. కొన్ని సందర్భములర్థము

కాలేదు. పైని ఒకటిరెండుచరణములు తగువాత శ్రీకృ

ష్ణనిబాల్యమున జరిగిన కంఠపద్య. ఇవియెట్లు సమర్థనీయ

ములో, ఊహింపవలసి యున్నది.

పల్లవులు

న్యాయమూర్తి వేపా రామేశం గారు

క్ష్ట్రకడపటి ఆంధ్రరాజులలో నొకరిద్దటికి పల్లవులతో సంబంధ ముండిననుండవచ్చును. ఆంధ్రరాజ్య మంతరించిన వెంటనే అధికారమునకువచ్చినవారు పల్లవులు. ఆంధ్రదేశమునఁ బరిపాలించిన పల్లవరాజుల వంశావతార క్రమమునుసంతృప్తికరముగ నిర్ణయించుట చాలకష్టము. మనకు దొరకినపల్లవ శాసనముల కొకదానికొకటి సంబంధము కనఁబడదు. అవి యిక్కడ నొకటి, అక్కడ నొకటి, వెదజిమ్మిపట్టుగ దొరకినవి. వాటినిను సరించి సరియైన చారిత్రకవంశావతారమును నిర్మించుటకు వీలులేకుండ అతుకు కలియకుండ నున్నది. (పల్లవులవంశోత్పత్తి క్రమమునుగుఱించి స్పష్టముగ మనకెమియుఁ దెలియరాదు. పల్లవనామమునుగుఱించియు, వారి వంశోత్పత్తి క్రమమునుగుఱించియు పెక్కు సిద్ధాంతములు కలవు. అందువలన నిష్పడుచేయఁదగినది వారిశాసనములపట్టిక నిచ్చుటయే.

౧. పల్లవయువమహారాజు శివస్కందవర్మయొక్క మైదవోలుశాసనము. (ఇదియిష్టాదు మద్రాసు. మ్యూజియములోఁ గలదు.) ఇది మూతనికి పూర్వము పాలించుచుండిన మహారాజుయొక్క పదవపరిపాలన సంవత్సరమున కాంచీపురమునుండి యొసంగఁబడినది.

ఎ. ఇం. ౬. పు. ౮౪; కీల్. ప. నెం. ౬౧౭; అ. లూ. నెం. ౧౨౦౫; భాష.- ప్రాకృతము.

౨. పల్లవధర్మ మహారాజాధిరాజ శివస్కందవర్మయొక్క ఎనిమిదవపరిపాలన సంవత్సరమున నొసంగఁబడిన హిరహడ్గలి శాసనము. ఇది కాంచీపురమునుండి యొసంగఁబడినది. ఎ. ఇం. సం. ౧. పు. ౨. ౯. ౪౭౯; ఎ. ఇం. సం. ౨. పు ౪౮౩, ౪౮౫; ఎ. ఇం. సం. ౬, పు ౮౮; కీల్. ప. నెం ౬౧౮; అ. లూ. నెం ౧౨౦౦. భాష.- ప్రాకృతము.

౩. బుద్ధ్యంకురుని తల్లియు, పల్లవయువమహారాజు విజయబుద్ధవర్మ రాణియునగు చారుదేవియొక్క గుణపదేవయ్య (గుంటూరు జిల్లా) శాసనము. (ఇది యిష్టాదు బ్రిటీషు మ్యూజియములోనున్నది.) ఇది మహారాజు విజయస్కందవర్మ పరిపాలనములోనిది. ఇం. ఆం. సం. ౯. పు ౧౦౦; సం ౫. పు ౧౭౪; ఎ. ఇం. సం ౧. పు ౨; ఎ. ఇం. సం ౬. పు ౮౮; ఎ. ఇం. సం ౭, పు ౬౭, ౬౯; ఎ. ఇం. సం. ౮. పు ౧౪౩; కీల్. ప. నెం ౬౧౬; అ. లూ. నెం ౧౩౨౭; భాష.- ప్రాకృతము, సంస్కృతము.

౪. బృహత్పలాయన గోత్రీయఁడైన మహారాజు జయవర్మ కొండముది శాసనము.

(ఇప్పుడు బ్రిటీషు మ్యూజియములోనున్నది.) ఇది కూడూరనగరమున విజయస్కంధా వారమునుండి యొసంగబడినది. ఇది పదవ సంవత్సరమున వ్రాయబడినది. ఎ. ఇం. సం. ౬ పు. ౩౧౬; కీల్. ప. నెం. ౧౦౧౪; అ. లూ. నెం. ౧౩౨౮; భాష- ప్రాకృతము, సంస్కృతము (ఈ ప్రాశాసనము లన్నియు బ్రాహ్మలిపిలో గలవు.)

(ఈ క్రింది శాసనములు సంస్కృతభాషను న్నవి; ఇవి బ్రాహ్మలిపిలో గాక మామూలుగ దక్షిణహిందూదేశ లిపిలో వ్రాయబడినవి.)

౧. కుమారవిష్ణువు చందలూరుశాసనము. ఈ కుమారవిష్ణువు స్కందవర్మప్రపౌత్రుడు; కుమారవిష్ణువు పౌత్రుడు; బుద్ధవిష్ణువు పుత్రుడు. ఈ శాసనము కాంచీపురమునుండి యొసంగబడినది. ఎ. ఇం. సం. ౮. పు. ౨౩౩.

౨. స్కందవర్మ ఒంగోడుశాసనము. ఇది నంతరావూరు వద్ద దొరకినది. ఇది తామ్రప దగ్గట విజయస్కంధా వారమునుండి యొసంగబడినది. ఎ. షి. రిపో. ౧౯౧౬., రెండవభాగము, పేరా ౩.

౩. పల్లవధర్మ యువమహారాజ విష్ణుగోపవర్మ ఉరువుపల్లి శాసనము. ఈ విష్ణుగోపవర్మ మహారాజ స్కందవర్మ ప్రపౌత్రుడు; మహారాజవీరవర్మ పౌత్రుడు, మహారాజస్కందవర్మ పుత్రుడు. ఇది మహారాజ సింహవర్మ యొక్క పదునొకండవ విజయరాజ్యసంవత్సరమునాటిది. పాలక్కడనుండి యొసంగబడినది. ఇం. ఆం. నెం. ౫. పు. ౫౧; కీల్. ప. నెం. ౬౧౯.

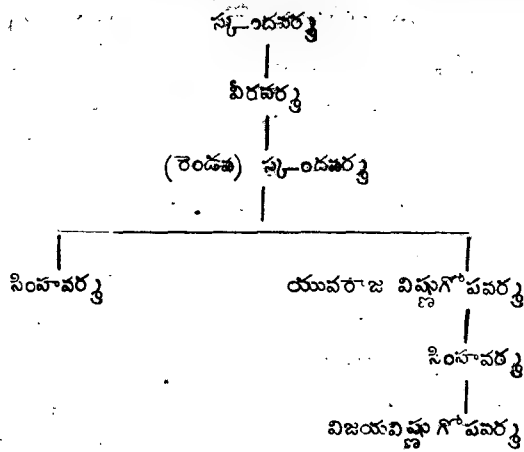
౪. పల్లవధర్మ మహారాజ సింహవర్మ ఒంగోడు శాసనము. ఈ సింహవర్మ యువమహారాజ విష్ణుగోపపుత్రుడు; మహారాజస్కందవర్మ పౌత్రుడు. మహారాజవీరవర్మ ప్రపౌత్రుడు. ... ఎ. షి. రిపో. ౧౯౧౬., రెండవభాగము, పేరా ౪.

౫. పల్లవమహారాజ సింహవర్మ పికిర శాసనము. ఈ సింహవర్మ యువమహారాజ విష్ణుగోపవర్మ పుత్రుడు; మహారాజ (రెండవ) స్కంధవర్మ పౌత్రుడు; మహారాజవీరవర్మ ప్రపౌత్రుడు. మొత్తమట్టారనుండి అయిదవరాజ్య సంవత్సరముననొసంగబడినది. ఎ. ఇం. సం. ౮. పు. ౧౫౯.

౬. పల్లవధర్మ మహారాజ సింహవర్మ యొక్క ఎనిమిదవ సంవత్సరపు మంగలూరు శాసనము. ఈ సింహవర్మ యువమహారాజ విష్ణుగోపవర్మ పుత్రుడు; మహారాజ స్కందవర్మ పౌత్రుడు; మహారాజవీరవర్మ ప్రపౌత్రుడు. ఇది దననపురమునుండి యొసంగబడినది. ఇం. ఆం. సం. ౫. పు. ౧౫౫; కీల్. ప. నెం. ౬౨౦.

౭. విజయ విష్ణుగోపవర్మ చూర శాసనము. ఈ విష్ణుగోపవర్మ సింహవర్మ కుమారుడు; మహారాజ విష్ణుగోపవర్మ పౌత్రుడు. ఎ. షి. రిపో. ౧౯౧౪, రెండవభాగము; పేరా ౧.

పైనిచ్చిన ౩, ౫, ౬, ౭ నెంబరు శాసనములవలన ఈ క్రింది వంశావతారక్రమమును నిర్ణయింపవచ్చును:

౮. పల్లవమహారాజు వీరకుర్చవర్మ ప్ర పాత్రుని దర్శిశాసనము (ఒక్క రేకుమాత్రమే. ఇది యిప్పుడు బ్రిటీషుమ్యూజియములో నున్నది.) దసనపురమునుండి యొసంగబడి నది. ఎ. ఇం. సం. ౧. పుట 3౯౭; కీల్. ప. నెం. ౬౨౨.

౯. పెనుకొండశాసనము. ఇందు సింహ వర్మయు, స్కందవర్మయు పేర్కొనబడి యున్నారు. ఎ. పి. రిపో. ౧౯౧౪, రెండవ భాగము, పేరా ౪.

౧౦. సింహవర్మయొక్క అమరావతి స్తంభశాసనము—సా. ఇం. ఇ. సం. ౧. పు. ౨౫; కీల్. ప. నెం. ౬౪౧; ఎ. ఇం. సం. ౧౦. పు. ౪౩, ౪౪.

౧౧. గుంటూరు జిల్లాలో దొరకిన శాస నము. ఇది పూర్వము సర్ వాల్టర్ ఇలియట్ దగ్గట నుండెడిది. (ఇప్పుడది బ్రిటీషు మ్యూజి యములోగలదు.) ఇది రాజా అత్తివర్మశాస నము. ఈతడు ఆనందఋషివంశసంభవుడగు కందారరాజు వంశమున జనియించినవాడు. ఇ. అం. సం. ౯. పు. ౧౦౨; కీల్. ప. నెం. ౧౦౧౫.

౧౨. మహారాజాధిరాజ సముద్రగు ప్తుని అలహాబాదు జయ స్తంభశాసనము. ఈ సముద్రగుప్తుడు క్రీస్తుశకము ౩౩౪-వ సం వత్సరప్రాంతమున పిఠపురమహేంద్రునిగిరికొ త్తూర స్వామిదత్తుని, యేరండపల్లి దామన్నను కాంచీ విష్ణుగోపుని, అవముక్తపు నీల రాజును, వేంగి హస్తివర్మను, పాలక్క- రుద్ర నేనుని, ఇంకను దక్షిణాంధ్రములోని యితరరాజుల నందఱిని కారాబద్ధులంగావించి పిదప విడిచిపెట్టెను. గుప్తశాసనములు, పు. ౬. కీల్. ప. (ఉత్తరదేశశాసనములు) (ఎ. ఇం. సం. ౫. నెం. ౫౦౯.)

౧౩. ఒకానొక రవికర్తి జినేంద్రాలయ మును గట్టించినట్లు తెలుపు అయ్యవళిశాస నము. ఇది కోనలులతోను, కాళింగులతోను పోరాడి, పిఠపురమును స్వాధీనపఱచుకొని కన్నాల (కొల్లేరుసరస్సు) ఖద్ద యుద్ధముచేసి కాంచీపురపల్లవుల నోడించిన వశ్చిమచాళుక్య రెండవ పులకేశి సత్యాశ్రయుని పరిపాలన కాలములోనిది. శ. ౫౫౬, ఎ. ఇం. సం. ౬. పు. ౪.

౧౪. పల్లవ (నరసిం) హ విష్ణువు అనగా మొదటి నరసింహవర్మ కాలమునాటి బాదామి (బాంబాయిరాజధానిలోని బెల్గాం మండలమునందలి ఇప్పటి వాతాపిపురము) శిలాశాసనము. ఇం. అం. సం. ౯. పు. ౧౦౦, కీల్. ప. నెం. ౬౨౭.

తరువాతి పల్లవులకు ఆంధ్ర దేశముతో సంబంధమున్నట్లు కన్పట్టుదు.

పల్లవనామమును గుఱించినట్టియు పల్లవ
వంశోత్పత్తి క్రమమునుగుఱించినట్టియు ఊహ
లకు కీ. శే. వి. వెంకయ్య గారు ఆర్కియ
లాజికల్ నర్వేంగ్-౦౩-౧౯౦౨ వ సంవత్స
రపు నివేదికకుప్రాసినవ్యాసముచూడఁదగును.

సంకేతాక్షరములకు వివరణము

ఎ.ఇం.—ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా.

కీల్.ప. నెం.—కీల్ హారన్ దక్షిణహిందూదేశ

శాసనముల పట్టికలోని నెంబరు(ఎ.ఇం.సం.౨)

అ. లూ. నెం.—అప్పెండిక్సు లూడర్సు నెం

బరు (ఎ. ఇం. సం. ౧౦)

ఇం. ఆం.—ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ

ఎపి. రిపో.—ఎపిగ్రాఫి రిపోర్టు

సా. ఇం. ఇన్.—సాత్ ఇండియన్ ఇన్

స్క్రిప్షును.

సం.—సంపుటము.

పు.—పుట.

నే నె!

కంచర్ల బసవ కోటిలింగము గారు

జ్ఞాన మరణ లయంబులు, జాతి, నీతి

తల్లిదండ్రులు, బంధు, మిత్రములులేని
మహిత గురు, శిష్యు, కాల కర్మములులేని
సచ్చిదానంద మూర్తియో సాక్షి నేనె?

గీ. సరసి, ధర్మార్థ, కామ, మోక్షములు లేని
యమల సుఖ, దుఃఖ, పాప, పుణ్యములు లేని
నామ, రూప, క్రియా, గుణనటనలేని
చిన్మయానంద మూర్తియో శివుడ నేనె?

గీ. శ్రుతులు, శ్రుత్యంతములుఁ గూడఁ జూడరాని
యజ్ఞమంత్ర తీర్థాలిచే నరయరాని
జవతపోగ్ని క్రియాళికి సాధ్యపడని
సచ్చిదానంద మూర్తియో సాక్షి నేనె?

గీ. యోగముద్రల శమదమ త్యాగములకు
స్నానసంధ్యా ద్యనుష్ఠానశౌచములకు
కుష్మనేదాంత, తార్కిక సూత్రములకు
సుకరముం గాని యాపరంజ్యోతి నేనె?

గీ. పంచవింశతి తత్త్వ భావములు లేని
సప్తధాతువుల్, పంచకోశములు, లేని
మహాదమహావర్ణ, జడ, జంగమంబుగాని
చిత్కళా యుక్తుడగు పరశివుడ నేనె?

గీ. శత్రు వడ్వర్గ బీజసంచయము లేని
బంధమోక్ష వికల్పముల్ వడయరాని
బాధ్య, బాధక, బాధానుభవము, లేని
చిన్మయానంద మూర్తియో శివుడ నేనె?

గీ. అక్షరంబుల కందనియక్షరుండ
శిక్షులమరాని లోకైక శిక్షమండ
స్వ, పరపక్ష సజాతి విజాతి, శూన్య
సచ్చిదానంద మూర్తియో సాక్షి నేనె?

గీ. పలుకఁ, బట్టుకఁ, జూడఁగఁ, దలవఁ, బడక
యాదిమధ్యాంతశూన్యమై యలరు నట్టి
నాద, బిందు, కళాతీత భేద రహిత
సచ్చిదానంద మూర్తియో సాక్షి నేనె?

గీ. ఉండెనో? లేదా? యుండిననొండా? రెండో?
జ్ఞానమో? విజ్ఞానమో? జడమో? సత్యో?
యంకమో? యణువో? యింక శంకవిడని
యచల పతిపూర్ణ శుద్ధ బుద్ధాత్మ నేనె?

గీ. పెఱుగ, కఱుగక, తఱుగక, కఱుగరాక
వినక, చూడక, చేయక, వికృతిలేక
కదల మెదలక, శక్తిచే కట్టు వడక
చెలంగు సచ్చిత్సుఖాత్మ్యుడో శివుడ నేనె?

గీ. దేశకాలవస్తువులచే దెగనివాడ
దేహములు మూఁటిపై నాసఁ దెగినవాడ
లలి నవస్థాత్రయ సాక్షి నై యలరువాడ
చిన్మయానందమూర్తి నై చెలంగువాడ.

గీ. మలిన సత్త్వప్రధానమో మాయఁగూడి
సరవి జీవేశ్వరాఖ్యుల సగుణమగుదు
సకలసచరాచరములకు జనకమైన
నిరతిశయ సౌఖ్యమూర్తిని నేనె సుమ్ము?

గీ. లేదు నాకేమి యని నేను లేక పోను
నేనుగాని దీజగమున లేనె లేదు
జగములే నేను నాయందె జగములుండు
నతివిచిత్రంబు! నానై జ మరయఁదరమె?

గీ. సకల సచరాచరప్రపంచంబు విలయ
భావమంది నిద్రించెడు పట్టు నండు
నిండి నిబిడీకృతంబయి నిఖిలమందు
నిలుచు నిశ్చల తత్త్వంబు నేనె సుమ్ము!

గీ. సర్వమును నావశంబయి జరుగుచుండు
నేను దేనికి వకుండనుగాను నిజము

అఖిలభూత బాలమున కే నాశ్రయంబు
నేనొరుల యాశ్రయంబున లేను సుమ్ము!

గీ. మున్ను ననుఁగాంచ నార్యులెన్నెన్ని గతుల
వెతలఁబడి; రిప్పటికిఁగూడఁ వెదకుమంద్ర
వెదకఁగల రింక, సంతయు పితయె కాని
యెఱుంగవచ్చునె నాతత్త్వమెన్నడైన?

గీ. ఏమతంబును, నాతత్త్వమెఱుంగ లేదు
ఏమహర్నియు నానై జ మెఱుంగ లేఁడు
యెఱుకఁగలవార మనిచెప్పఁ బెఱుకలేమి
నెఱుక పఱుమటె, కాని నన్నెఱిగి కాదు.

గీ. సంహితలు సన్నుఁ గనుఁగొనజాల వనుచు
“నేతినేతి” వాక్యంబులరీతిఁ దెలిపె
“భాతి భాతి” వాక్యంబులబ్రహ్మ మైన
నన్ను రూపింప నా కుద్దియున్నె జగతి?

గీ. అణువుకంటెను చిన్న, మహత్తుకంటె
నధికమై యుండు, భాతికాధ్యాత్మికలిత
సకలజలజోద్భవాండ సంచయము, నాదు
పదరజోలేశమున, కోటిభాగ మగునె?

గీ. లూత గర్భాన, తంతువు భాతి; జగము
లగణితములుగ నాయందె యవతరించి
స్పంజిచేఁ బీల్చఁబడిన రసంబు పగిది
విశ్వమంతయు నాయందె విశ్రమించు.

గీ. మాధ్వమలేముఖ భక్తినిర్మలపదంబు
క్రొస్తవాది విశిష్ట విరాట్పదంబు
ప్రథిత శూన్యత్వ బుద్ధనిర్వాణ పదము
హ్రాందవాద్యయ మాల సూత్రాత్మనేనె!

వేంకటేశ్వర వచనములు

[ఇవి తాళ్లపాకవారు రచించినవై యుండవలెను. వీనిలో విష్ణుభక్తి యూటలూరు చున్నది. ప్రాచీనములలో, ఇంతరసవంతము, భక్తిభరితము నగు వచన రచన యసాధారణముగా నున్నది. కృష్ణమాచార్య సంకీర్తనములు, శంకరవచనములు, మొదలగునవి, వ్రేళ్ల లెక్కకుఁ జాలినవి, యిట్టివి కొన్ని యున్నవి. వీనినెల్లఁ గ్రమముగా వెల్లడింపఁ గోరికపడుచున్నాఁడను. సహృదయు లివి చదిగొందురుగాక.—జే. ప్ర.]

శ్రీ వేంకటగిరి దేవా! నాదేహంబు మీరుండెడి నిత్యవివాసంబు; నాజ్ఞానవిజ్ఞానంబులు మీయుభయపార్శ్వంబుల దీపంబులు; నాముకుఁజెరమలయూర్పులు మీ యిరుదెసలంబుపైడి యాలవట్టంబులు; నామనోరాగంబు మీకుఁ జెంద్రకావివలువ; మీకు మ్రొక్కనెత్తినచేతులు రెండున్ను మకరతోరణంబులు; నాభక్తియే మీకు సింహాసనంబు; నామేనంబొడమినపులకలు మీకు గుడులుగ్రుచ్చి యర్పించిన పూదండలు; నేమిమ్ము నుతియించిన నుతులయక్షరరవంబులు మీకు భేరి భాంకారఘంటానినాదంబులు; నాపుణ్య పరిపాకంబులు మీకు నైవేద్య తాంబూలాదులు; మదీయ నిత్యసేవాసమయనిరీక్షణంబులు మీకు సర్వాంగంబుల నలందిన తట్టు పునుంగు; నాసాత్త్వికగుణంబు మీకు ధూప పరిమళంబు; నీవు దేవుండవు; నేనర్చకుండను.

ఈరీతి నిత్యోత్సవంబు నాయందు నవధరించవే శ్రీ వేంకటేశ్వరా!

నందకాయుధధరా! నీయాయుధంబులకు జయజయ; నీవాహనంబులకు శుభమస్తు; నీ పరివారంబులకు క్షేమంబుగోరెద; నీకళ్యాణగుణంబులకు నిరంతరాభివృద్ధియగు; నీసత్త్వంబులకు శోభనపరిపరావృత్తియెసంగవలయు; నీదేవులకు మంగళమహాశ్రీయగు; నీమహిమకు ననంతవివిధార్చనము; నీభజాబలము నకు నపరిమితస్తోత్రము; నీచక్కఁదనంబునకుఁ బూజించి; నీయదారతకు శరణంబు; నీశ్రీవత్సకౌస్తుభాదిచిహ్నంబులకు సంతతప్రార్థన. సీపాదంబులకు సాష్టాంగ నమస్కారంబుచేసెద. ఏమినిమిత్తంబు చేసెదవంటివా? నాలుగుయుగంబులధర్మంబులు, సకలజంతువుల పరిణామంబులు, కమలాసనాదిదేవతలబ్రదుకులు, నీమూలంబుగావున నీవు శుభంబుననుండుటేమేలు నమోనమ శ్శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౨

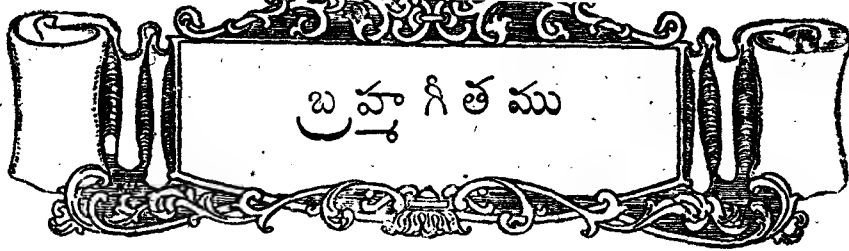
అలమేలుమంగుడి! నిన్ను వెదకి వెదకి
కనియెడమన మేమెంతవారము? మీశుద్ధులు
పెద్దల నడిగి వైకుంఠవాసుండ వనఁగా నీ యూ
రఱింగితిమి. విష్ణు వాసుదేవ నారాయణ
నామంబులువిని మీ పే రఱింగితిమి. నీలమేఘ
శ్యామలక్షణంబులు గలుగఁగా మీవర్ణం బె
ఱింగితిమి. శ్రీవత్సకాస్తుభాది చిహ్నంబులు
చూచి మీగుఱు తెఱింగితిమి. శేషాచల
నివాసంబుకతన మీగోత్రం బెఱింగితిమి. పురు
షోత్తమ ఖ్యాతిచేత మీపౌరుషం బెఱింగితిమి.
వేణునాదవిసోదివని చెప్పఁగా మీవంశం బె
ఱింగితిమి. మత్స్య కూర్మ వరాహ నారసింహ
నారదాద్యవతారంబులువిని మీపుట్టు వెఱిం
గితిమి. నీకు మ్రొక్కెదము. అన్నింట నధి
కుండవని నిన్నుఁగొలిచితిమి. ఇంక నీమహిమ
లంగొని యాడెదము. నమోనమ శ్రీ వేంక
టేశ్వరా! 3

క్షీరాబ్ధిశయనా! కమలంబులు సూర్యుని
కెదురుచూచినయట్లు నాహృదయపద్మంబు
రవిమండల మశ్యవర్తియైన నీ కెదురుచూచు
చున్నది. మయూరంబులు మేఘాగమనం
బునకుం జెలంగినట్లు నా మనోమయూరంబు
నీలమేఘవర్ణంబైన నీ తిరుమేను దలంచి యా
నందించుచున్నది. ముత్యపుజిప్పలు స్వాతి
చినుకలకు నోరుదెఱచినట్లు నావదనశుక్తి
మీపాదతీర్థంబునకు వికసించుచున్నది. సర్పం
బులు గానంబులుగోరి చొక్కి పడగలెత్తి
యాడినట్లు నావీనులు నీ కథల నాలకించు

చున్నవి. నీవు పరాత్పరమూర్తివి. నీకు
ప్రకృతినంబంధంబులైన యంగంబులు భరి
యించినవాడ౯ అదియెట్లుగూడు ననవలయు.
ఆప్రకృతికి నీవు చైతన్యమవు. ఈచుట్టఱికము
తొల్లికలుగఁగానే దీనికి ననురాగముంగల్గి
యున్నది. కన్నెఱుంగకున్నఁ గడువేఱుంగు
నంధులొకులు. ఇంతియకాని మిమ్మునెఱుంగ
నే మెంతటివారము. నా యాన విన్నవించితి
నింతియకాని నిన్ను నేఁ గక్కసించినవాడఁ
గానుజుమీ నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా!

దామోదరా! సకలతీర్థంబులు మీఁకోనే
టనే యాడితి. సకల తిరుపతుల విగ్రహం
బులు మీమూర్తియందే నేవించితి. సకల
దానంబులు మీకు నొకకాసు కానుకపెట్టి
యందే ఫలియించె. విహితయజ్ఞాదికర్మంబులు
మీకైంకర్యంబుననే తీర్చితి. జపంబులన్ని మీ
తిరుమంత్రమందే జపించితి. వేదపాఠంబులు
మీసంకీర్తనమందే యభ్యసించితి. తపములు
వైష్ణవాచారములలభించె. నింక నేమిటం గడమ
లేదు. నాహృదయకమలంబున నీ పున్నాడవు.
నామనంబు శోధింపబనిలేదు. నాకెంబైన
టంకంబునకు వట్టంబు గొనరాదు. భండారంబు
నంబడిన లెక్కకుఁ బరులు చాడిచెప్పబని
లేదు. ఆరీతి నె ^{స్మరించిన}వాడ.
నే నీసామ్యునినవాడ. నగుట ^{నల్లవీధి}దోషం
బులు మమ్ము బైకొనకుండుటంచేసి, రక్షింపవే
నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! 4

చేపూరు సింహాచలము గారు

(సంపుటము ౧, సంచిక ౯ తరువాయి)

“భూతలంబందు నేనేల పుట్టినానా?

ఎవడు పుట్టించె నిట్లు నన్న వనియందు?

జననమరణంబు లేకుంట సాధ్యమగునె?”

అనుచు గురుజేరి ప్రశ్నింప నాదరమున

“అడుగడగని రహస్యార్థ మడిగి తీవు

దీనిమర్మంబు మనుజుండు చెలియలేక

దుఃఖ మొదవగా బ్రహ్మను దూఱుచుండు

సౌఖ్య మొదవగాఁ దనయత్న సఫలమనును

గాని తనరాకపోకకుఁ గారణంబు

కొంచెమేనియుఁ దావిచారింపకుండు

స్వస్వరూపంబు నెఱిగెడి సాధనంబు

తపము గాకున్న వేటొందుదారి యగునె?

కాన నభ్యాసవశమున మానసమును

విషయసుఖముల వెనువెంట వెడలసేక

లత్యమందున సతము నిల్పింగవలయు

మనసు నిల్చిన విజ్ఞాన మతిశయిల్లు

నంత సద్విచారణో మగును.

కర్తయును గాఁచు భోక్తయున్ గాఁడు బ్రహ్మ

సాక్షిమాత్రుడయని శ్రుతి చాటుచుండ

బ్రహ్మ పుట్టించె మమ్మించఁ బలుకఁదగునె?

బ్రహ్మ పుట్టించె ననియెడిపలు కదెంత

నత్యమగునో విచారణ సలుపవలయు.

జోగులనువాఁడు జూదరి త్రాగుబోతు

దొంగలకు తేఁడు పాఁథులఁ ద్రోవఁగాచి

గొంకుజంతులు లేకుండఁ గొట్టువాఁడు

కలఁడు, వానికిఁ బుత్రులు నలువురుండి

రందు నిద్దఱు దుర్మార్గులైరి వాఁడు

సుతులనందఱ నొకరితఱ జూచుఁగాని

హెచ్చుతగ్గుఁ జూచునా యెన్నఁడైన,

సమముగాఁ జూచుటకు నేమి సబబుగలదు?

పక్షపాతంబు సూషిన వానినెటుల

నాదరింతువా చెప్పమా” యనుచు యోగి

శిష్యునిన్ జూచి ప్రశ్నింప శిష్యుఁడంత

“పామరునికైన సుతులపైఁ బక్షపాత

ముండునే? తండ్రికిం బ్రేమయుండకున్నె?

తండ్రి సుతులను బక్షపాతమునఁ జూడ

వానిఁ దండ్రియని పిలువఁ బాపమొదవు,

వాఁడు నిజముగా నల్లరు బాలురకును

దండ్రి గాఁడేమొ, వారలతండ్రి జోగుఁడనిన

లనుచు భ్రమను ధలచినామే మనమె”

మందహాసంబుతోఁ జిదానందయోగి

మనల బ్రహ్మయే పుట్టించె”ననిన మనము

బ్రహ్మపుత్రుల మనుటయే వాస్తవంబు,

బిడ్డలందఱ నొకరితఱ బ్రేమజూపి

పెంచుచున్నాఁడె దేవుడు కృష్ణులొన?

“అన్న తూరామా యని విధి నటించు నొకఁడు,
 ఇష్టమృష్టాన్న సంతృప్తి ననఁగు నొకఁడు,
 నిలువ నీడయేలేక గాఁగిలు నొకఁడు,
 రూపవంతుఁ డొకఁడు కురూపి యొకఁడు,
 జ్ఞానహీనుఁ డొకఁడు సుజ్ఞాని యొకఁడు,
 ఇట్టి భేదంబు చూడమే యిహమునందు
 బ్రహ్మయును బక్షపాతి గావలయు లేక
 బ్రహ్మ జనకుండు గాఁడని పజుకవలయు”
 ననిన శిష్యుండు గురువుతో ననియె నిట్లు
 “బ్రహ్మ జనకుండు గాఁడని పలుకఁదగును
 నిత్యశుద్ధబుద్ధాత్ముడై నిర్గుణుడగు
 బ్రహ్మపక్షపాతియ యని పలుకఁదగునె?”
 “అట్లులయినచో మన మిట్లు పుట్టుటకును
 గారణం బేమియో యెఱుంగవలె శిష్య!
 ఏల వచ్చితివియ్యెడ కిప్పుడు నీవు?
 ఎవరు పంపిరి? పిలిచినా రెవరు నిన్ను?
 తెలియఁ బల్కు మాలోచించి తెల్లముగను.”

మంచిమార్గంబు బోధింతు రనుచు వింటి
 దాని నాలింప మనసునఁ దలఁపు గలిగి
 వచ్చినాఁడనుచు నేర్పరుఁ బంపలేదు
 పిలువ లేదెవ్వరును నన్నుఁ బ్రీతితోడ”
 అనిన శిష్యుని న్నాంచి తా నడిగెయోగి
 “తెచ్చినది యేది యిటుకు ని న్దెల్పు”మనుచు
 శిష్యుఁ డంత విచారణ నేసి “మీరు
 బోధ నాలింపఁగాఁ గోర్కెపుట్టె, నన్నుఁ
 దెచ్చినది కోరికే యని తెలియు” ననఁగ
 కోరి కేటికి నిన్ను నకజేరఁ దెచ్చె
 నింటికడ నుండఁ జేల్ల దే యిట్టి ముండ్ల
 డొంకలను దాటి రానేల జంక” కనిన
 శిష్యుఁ డాచార్యుని న్నాంచి చెప్పె నిట్లు

“దేవ! ఇంటనుండినఁ గోర్కె, తిరుమొల
 ఎచట కోరిక నటించెను నచటి కేగ
 వలయు నితరస్థలంబున ఫలము గలదె!”
 అంత నాయోగి “పుత్రకా! చింతనేయ
 మనల వదుపుచున్నది కోరికనుచుఁ దెలిసె,
 కోరికే జన్మములకెల్లఁ గారణంబు
 వేదశాస్త్రముల్ దీనినే వెల్లడించు”
 ననిన శిష్యుండు దా సంశయాత్ముడగుచు
 “గొప్ప జన్మంబు తెత్తగాఁ గోరుఁ గాని
 నీచజన్మంబు లెత్తుచు నింద్యకర్మ
 లాచరింపఁ గోరునె యెవ్వడైన” ననిన
 “శిష్యుడా! సద్విచారణ నేయలేక
 మొండివాదనల్ వాదించు మూర్ఖుడెపుడుఁ
 దానఁ దెలియునా యెపుడైనఁ దత్త్వమిట్లు
 నిర్మలాంతఃకరణమున నియతఁగలిగి
 చేయు మాతృవిచారణ చిత్తమందు
 కోరికలు పుట్టుటకు నేది కారణంబు
 సెప్పవూ యుదాహరణతోఁ జింతనేసి”
 అనుచు నాయోగిపుంగవుం డాజ్ఞనియె
 బర్హ శాలకుఁ డిట్లు తపంబు సల్పి
 సంశయం బెల్లఁ జూనాడి సంతసమున
 వచ్చి గురుపాదములకుఁ దాఁ బ్రణామి నేసి
 “కోరికలు పుట్ట భ్రమయెకా కారణంబు,
 మద్యపానంబు సుఖమను మమతవలన
 త్రాగుకోరిక పుట్టును దనకు మొదట
 బ్రాహ్మణుం డింటఁ దనకోర్కె ఫలితమగునె?
 త్రాగుబోతుటయిండ్లకుఁ దానెపోయి
 హేయవస్తుబంధములు సహించుకొనుచు
 సంతతంబును ద్రాగుచు సంచరించు”
 ననిన శిష్యునినే గాంచి యిట్లు నె గురువుడు

“పూర్వజన్మకర్మలను బట్టించుదురు !
మనుజులందఱు జెప్పరె మానవరులు.”

కర్మ యననేమి? బట్టులు కర్మవలన
బట్టించుదురు మనుజులు పుడమిపై ని
దీని తత్త్వంబు లెస్సఁగాఁ దెలియవలెను.

కర్మయెల్ల ను మూఁడు మార్గంబు లాను:
సంచితంబు ముందటి జన్మలందు
భ్రమను జేయు కార్యమున నభ్యాసమెల్ల
వాసనా మాత్రమై నిల్చి ఫలముగోరు

దాని; ప్రారబ్ధమున సంచితంబునుండి
ప్రస్తుతానుభవమునకు వచ్చునదియె;
ఫలముఁ గోరుచుఁ జేసెడి పనులయందు
గల్గు నభ్యాసమెల్ల నా గామియందు.

వీనిమూలంబుఁ దెలియుమా వివరముగను
తపముచే దీని తత్త్వంబుఁ దరుచకుండ
విడుటమాత్రాన నేర్చిన వెంగలీడు
తప్పదారిని బోవుట తథ్యమనెడి
సచ్చిదానందయోగి ప్రసంగమెల్ల
భక్తి నాలించి గురునకుఁ బ్రణతి నేసి

యాశ్రమోపాధివనభూమి కరిగి శిష్యుఁ
డచరించెను దపముఁ దా నధికనిష్ఠ.

మరలి యనుభవం బిట్టులు మనవిసేసె
“విషయభోగంబు సుఖమను వెట్టిదగిలి
భోగవస్తువులై గోర్కె వుట్టుమొదట
కోరునట్టి పదార్థంబుఁ గూర్చుటకును
పాటుఁబడుచుండు మనుజుండు పలువిధమాల
ఆశతోపాటు పనులయభ్యాసమెల్ల
వాసనారూపమాత్రమై వఱలుచుండు.

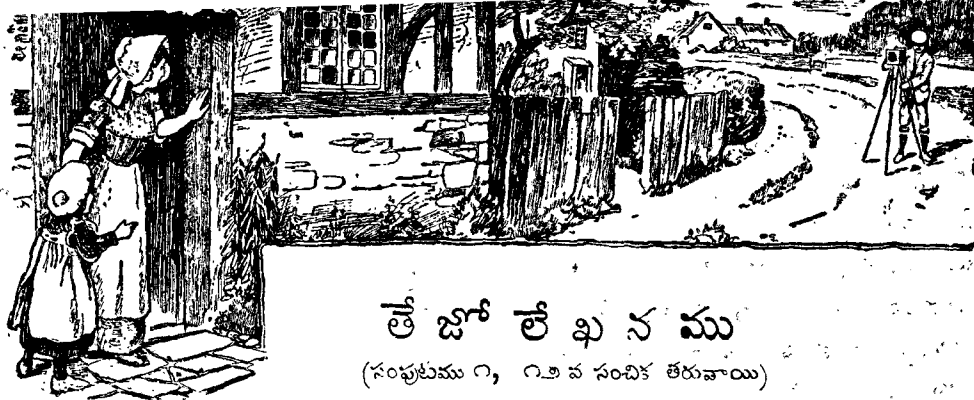
దీనివృద్ధియె బంధంబు దీనిక్షయమె
మోక్షమని చెప్పుచుందురు మునులు శిష్య!
ప్రణవ మిష్టమున్ ప్రాణభావంబు లాయె
నిదియె మాయాస్వరూపమంచెఱఁగు మయ్య
దీనివృద్ధియె సృష్టియై తేజరిలై
దీనిని బ్రవృత్తి యందురు మానివరులు
గాన కోర్కెయె జన్మకుఁ గారణంబు;
గలుగఁబోదు జన్మంబు నిష్కామునకును
దీని భావంబుఁ దపమునఁ దెలియువాఁడు
బ్రహ్మాగీతంబు హాయిగాఁ బాడుకొనుచు
సచ్చిదానందరూపుడై సంచరించు.”

(న శేషము)

వ న వా సి

దుర్గమహంతి సీతారామ శర్మ గారు

సుమగుచ్ఛములఁ జేరి ప్రమదగానము సల్పు, యెలదేటిపిండుతోఁ జెలిమినేసి
కలనిన్వనమున సంచలనమొందెడు నిర్ఘోరార్చులతోఁగూడి యుబుసులాడి
లలిత సారభసమాకలితులై పరువెత్తు, పవనార్భకులతోడఁ బంతమూని
ధరిఁ జేరి మూర్ఖును హరిణీచయంబుతో, నిజ కష్టసుఖము లన్నియును సెప్పి
గహనసీమయె సర్వముగాఁ దలంచి, యతిశయానంద మధురానవానుభవముఁ
గాంచి యేకాకియై సర్వకామములను, రోసి ధన్యాత్ముఁ డగు పనవాసియొక్కఁడె.

తేజో లేఖనము

(సంపుటము ౧, ౧౨ వ సంవత్సరము తరువాయి)

వింజమూరి కృష్ణమాచార్యులు గారు

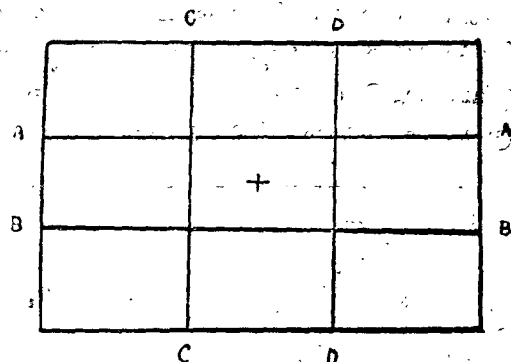
ఐదవ ప్రకరణము

చిత్రము

ఒక తేజోలేఖకుడు, కమిరా కెదురుగానుండు వస్తురూపములు సరాసరి నకలుగా తాను తీసిన ఛాయా పటమందు కనబడినచో తృప్తి నొందును. వేరొకడు పరిశీతులనుబట్టి వీలగునంతవరకు తాను దీయు ఛాయాపటములు ఆకర్షణీయముగ నుండునట్లులు ప్రయత్నించుచుండును. మరియొకడు కేవలము నకలు చిత్రములతో తృప్తి నొందక రసానురాగ ప్రభావమును విశదముచేయ జూచునట్టియు త్తమచిత్రములను దీయుటకు కృషి నలుపును. సుందరసార్యములు, జలాశయములు, రాచబాటలు, జంతువులు, పుష్పములు, ఫలములు మొదలగు దృశ్యముల యొక్క రూపములనుజూపు చిత్రనిర్మాతను కీకాలమున, తేజోలేఖనము ముఖ్య సాధనముగా నెంచబడుచున్నది.

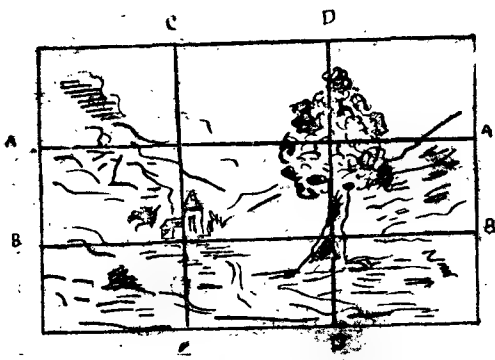
తేజోలేఖన యంత్రసహాయమున సమస్తవస్తురూపములను జూపునట్టి ఛాయాపటములను, సులువుగాదీయుటకు అవకాశమేర్పడినను, అవి సుందరముగను, ఆకర్షణీయముగను ఉండవలెననినచో వాటియందు "మేళనము" గోచరించుచుండవలయును. మరియు చిత్రమానం దొక భాగమునకు ప్రాధాన్యమొసగి చూపరులదృష్టి నాకర్షించునట్లు దానికి స్థలనిర్దేశము గావించవలయును. మిగిలినప్పుడు భాగమంతయు దాని వనుసరించియుండు లాగున చూచుకొనవలయును. ప్రఖ్యాతమైన తేజోలేఖకునిచే దీయబడినట్టి ఛాయాపటములనుగాని, చిత్రకారుని చిత్రపట

ములనుగాని పరిశీలించితిమేని వాటియందలి ప్రధానవస్తురూపములు అవి ఆక్రమించినట్టి స్థలమునుబట్టియే ప్రాముఖ్యముబడయుటకు కనుగొనవచ్చును. సామాన్యముగాచిత్రపటములయందుగాని, ఛాయాపటములయందుగాని, నడిమి భాగముకంటె ప్రక్కలకు హెచ్చుప్రాముఖ్యమియబడుచుండును. ఏదేని యొకచిత్రము నీక్రింద జూపబడినట్లు విభజించితిమేని AA, BB, CC, DD, గీతలపై నుండిన వస్తురూపములు సహజముగా స్థలప్రాముఖ్యమునుబట్టి దృష్టి నాకర్షించునవిగా నుండును. నిలువు గీతలు అడ్డగీతలు కలియుస్థానమునకు హెచ్చుప్రాముఖ్యమియబడుచుండును.

+ గురుతు గల మధ్యభాగము, చిత్రమంతటియందును నిస్సార్మ్యమైనదిగా నెంచబడును. కమిరా యొక్క వెనుక భాగమునం దమర్చబడియుండు గ్రుపుండు గాగుపై, పైన జూపబడినట్లు గీతలు గీచియుండుకొనుట మంచిది. చిత్రములయందు, దిక్కుండల మెప్పు

దును మయముగా నుండక, నుండి క్రిందికిగాని, క్రింది నుండి పైకిగాని మూడవవంతుగా నుండవలయును. ప్రధానవస్తువూపములు, చిత్రము నిలవుగ నున్నచో CC, DD, గీతలపయినను, అడ్డముగ నున్నచో AA, BB, గీతలపయినను ఉండవలయును. మరియు, చిత్రముయొక్క యిరుప్రక్కలును, ఒకటికొకటి అను రూపముగా నుండరాదు. అనగా, ఒకేవిధముగ వస్తు రూపము లిరుప్రక్కల నుండరాదు. అడ్డముగా నున్న చిత్రమునందు DD, గీతలపై నొక ప్రధానవస్తురూప ముండినచో, CC, గీతలపై అట్టిదే మరియొకటి యుండ రాదు. ఈ క్రిందిపటమునం దీపద్ధతి జూపబడియున్నది.

వ్యత్యాసమును సూచించుటకుగాను, చిత్రము లందు కట్టడము లెప్పుడును మయముగానుండక యొక ప్రక్క కుండవలెను. వీధులయొక్క చిత్రములందు వీధికిరెన్నె వలననుండు ఇండ్ల వరుసలకు కలియుస్థానము (Vanishing Point) మయముగా నుండక కొంచెమొక ప్రక్క కుండవలయును. ఈ క్రిందిపటమును చూడుడు:

వెలుతు రెప్పుడును బడుట పనిచేయు లేతోలేఖ యని కట్టబాటులో నుండనేరదుగాని సేర్పితో స్థలనిర్ద

యు బావియొకనిచ్చునో ప్రతి లేతోలేఖకును తన వ్యక్తిపరిపడునట్టి వెలుతురును బడయవచ్చును. సూర్యుడు ఖగోళానికి కమిరాకు వెనుకనున్నచో చిత్రమునందు వెలు తురు నీడలయొక్క మార్పు గోచరింపక విస్తరూపము వెలువెల్లబోవును నిస్సార్థముగ నుండును. సూర్యుడు కమి రాకెదురుగానున్నప్పుడు చిత్రమునందు నీడ తప్ప మరే మిథ్య నుండక మిగుల అసంకృష్టికరముగా నుండును.

తృప్తికరముగ ఫలితము లెప్పుడును సూర్యుడు కమిరాకు వెనుకగాని, ముందుగాని, కుడిప్రక్కనైనను, ఎడమప్రక్కనైనను, ఉండినపుడు చేకూరగలవు. చిత్ర ములందు నీడ యొనర్చుపని చాలగలదు. కమిరా కెదు రుగా కుడిప్రక్కకుగాని, ఎడమప్రక్కకుగాని సూర్యు డున్నప్పుడు, వెలుతురు నీడలయొక్క సమ్మేళనముగలిగి నట్టి సుందరముగ చిత్రములు లభ్యము కాగలవు. కాని సూర్యుని కెదురుగా కమిరానుండునపుడు సూర్యకిరణ ములు లెన్నుపై పడకుండులాగున చూచుకొనవలయును. సూర్యుడు కమిరాకు వెనుక భాగమునందున్నచో కమి రాను సూర్యునకు కుడివైపునగాని, ఎడమవైపున గాని నీడగలప్రదేశమునం దుంచవలయును. వస్తురూపములపై బడు వెలుతు రెప్పుడును నీడతో గూడినదై యుండుట మంచిది. ఛాయాపటములందు హెచ్చువెలుతురు పడినట్టి భాగములు తెల్లగను, నీడగల భాగములు నల్లగను ఉం డును. హెచ్చువెలుతురుగలభాగము (High lights) విశే షముగ నుండినచో అచోట నీడనిచ్చునట్టి వస్తువునందు టమంచిది. ఉదాహరణము:

మార్పులేనట్టి హెచ్చువెలుతురుగల సముద్రతీర ములు మొదలగు ప్రదేశములందు నల్లనిబట్టలు తొడుగు కొనినట్టి బిడ్డలను నిలబెట్టుట, హెచ్చునీడ నిచ్చు చెల్ల తోపులు మొదలగుచోట్ల తెల్లనివస్త్రములు ధరించినట్టి స్త్రీనిగాని, పురుషునిగాని నిలబెట్టుట.

మనుష్యులయొక్క ఛాయాపటములను దీయు నపుడు, వెలుతురునందు హెచ్చుమార్పు లుండరాదు. ఎత్తుగానుండు కట్టడపునీడకాని, గోడనీడకాని, చెల్లనీడ కాని మనుష్యులపటములు దీయుటకు తగినవిగానుండును. కాని నీడనిచ్చునట్టి కట్టడముగాని, గోడగాని ఫోటోగ్రా ఫును దీయించుకొనువానికి వెనుకనుండక కుడిప్రక్కనో

ఎడమప్రక్కనో ఉండవలయును. ఒకనికంటె హెచ్చుమంది గలపటములను దీయునపుడు తలలన్నియు శోకేపరుసలోనుండుక ముండువెనుకల కుండవలయును. మనుష్యరూప పటములను (Portraits) దీయుటకు ప్రత్యేకపు నియమములు గలవు. అవియున్నయు వేరొకప్రకరణమునందు చర్చింపబడను. ఈప్రకరణములో దెలుపబడినట్టి నియమములను ప్రతిలేజోలేఖనాభ్యాసీయు విధిగా పాటింపవలయునని మా తలంపుకాదు. నిజమును చిత్రకారుడెప్పుడును, నియమములకు అధికారి కాగోరుచుండునుగాని, బానిసగా నుండుట కిష్టపడనేరడు. నూతనముగా లేజోలేఖనము నభ్యసించువారుమాత్రము తమ కండ్లకింపుగా దోచినట్టి చిత్రములను తరుచు పరీక్షించుచు చిత్రనిర్మాణపద్ధతిని గ్రాహ్యముచేసుకొనుట మిగల మంచిది.

ఆలవ ప్రకరణము

ఫోటోగ్రాఫులదీయుట

లేజోలేఖనము నభ్యసించు ప్రతివారును తమకమిరాయందలి వేరువేరుభాగములయొక్క యుపయోగమును బాగుగా బోధపరుచుకొని, ఫోటోగ్రాఫులు, చిత్రపటములు మొదలగువాటిని పరీక్షించుటవలన కొంతవరకు చిత్రనిర్మాణపద్ధతులను గ్రాహ్యముచేసికొనినపిమ్మటగాని స్వయముగా ఫోటోగ్రాఫులను దీయుటకు ఇల్లుదాటి బైటికి పోరాదు. నూతనముగా యీవిద్య నభ్యసించువారలకు స్టాండుకమిరా తగియుండునని లోగడ చెప్పియుంటిమి. ఈప్రకరణమందు స్టాండుకమిరాతోఫోటోగ్రాఫులను దీయువిధము దెలుపబడును. నూతనాభ్యాసకులు ప్రథమమున చెట్లు మొదలగు దృశ్యములయొక్క ఫోటోగ్రాఫులను (Land scapes) దీసి కొంతయనుభవమును పొందినపిమ్మటగాని మనుష్యుల ఫోటోలను దీయుటకు పూనుకొనరాదు. (మనుష్యుల ఫోటోగ్రాఫులను దీయువిధము వేరొకప్రకరణమందు దెలుపబడును.)

చెట్లు మొదలగు దృశ్యములయొక్క ఫోటోగ్రాఫులను దీయుటకు ఇల్లుదాటి కొంతదూరము పోవలసివచ్చును. అప్పుడు అభ్యాసకుడూ తనవెంట కమిరా, స్టాండు, స్లేటువేసేయుండుకొనినట్టి డాగ్గునెడు, ఫోకసింగుగడ్డ పీటి నన్నిటిని తీసుకొనిపోవలయును. ప్రయా

ణముగుటకు ముందుకావలసిన సామానులన్నియునున్నవా లేవా యని చూచుకొనుట మంచిది. ఫోటోగ్రాఫు దీయదగినదృశ్యము నెన్నుకొనినపిమ్మట దాని కెదురుగా కమిరాను స్టాండుపై బిగించి నిలబెట్టవలెను. ఈక్రింది నపుడు లెన్ను, స్టాండుయొక్క మూడుకోళ్లలో నొకదానిపై నుండులాగున జూడవలెను. ఇట్లు చేయుటవలన కమిరాయొక్క వెనుకభాగము మిగిలిన రెండుకోళ్లకు మయముగానుండి ఫోకస్ చేయునపుడు స్టాండుయొక్క కోళ్లు మనకాళ్ల కడ్డమురాకుండ నుండగలవు. కమిరాను పైవిధముగా స్టాండుపై బిగించినపిమ్మట, గ్రవుండుగ్లాసు గల వెనుకభాగమును ఫోకసింగుగడ్డతో కప్పవలయును. పిమ్మట యీగుడ్డకిందికి తలదూర్చి లెన్నునూతను తెరచి గ్రవుండుగ్లాసుపై పరీక్షించితిమేని కమిరా కెదురుగా నుండు దృశ్యముయొక్క రూపము దానిపై తలక్రిందులుగా గనబడుచుండును. గ్రవుండుగ్లాసుపై కనబడెడిరూపముయొక్క పరిమాణము, కమిరాకును దృశ్యమునకును గల దూరమునుబట్టి మారుచుండును. ఈక్రిందిపటము జూడుడు:

కమిరాను దృశ్యమునకు దగ్గరగా దెచ్చుచుండిన కొలది గ్రవుండుగ్లాసుపై కనబడురూపము పెద్దదిగను, వెనుకకు గొనిపోయినకొలది చిన్నదిగను మారుచుండును. కాని ఆరూపముమాత్రము స్పష్టముగానుండక మకమకలాడుచుండును. లెన్న గల కమిరాయొక్క ముందుభాగమును నెమ్మదిగా ముందునకు జరుపుచు గ్రవుండుగ్లాసుపై ఫోకసింగుగడ్డతోనుండి చూచుచుంటిమేని, మకమకలాడెదురూపముక్రమముగా స్పష్టముగా నగుపడగలదు.

పురికొంచెము ముందునకు నడిపినగాని, వెనుకకు నడిపిన గాని, తిరిగి మకమకలాడుటకు ప్రారంభించును. ఎప్పుడు గ్రవుండుగ్లాసుపై రూపము స్పష్టముగా నగుపడునో ఆ పెంటనే కమిరాయెక్కు ముందుభాగమును ముందునకు జరుపుట మానివేయవలయును. ఈపనికే ఫోకసింగు అని పేరు.

కమిరాయందు గ్రవుండుగ్లాసుగల వెనుకభాగ మెప్పుడును తూకమునకునరిగా నిలబడియుండవలయును. కొన్ని సమయములందు గ్రవుండుగ్లాసునందలి రూపము క్రిందిభాగమున స్పష్టముగను, పైకి రానురాను మకమకలాడుచును ఉండును. అప్పుడు కమిరాయెక్కు వెనుక భాగమున కిరుప్రక్కల వయముగా బిగింపబడియుండు యి త్తడిమరలను వడలుచేసి ముందునకును వెనుకకునువంచి చూచుకొనుచు ఎప్పుడు రూప మంతయు స్పష్టముగా నగుపడునో అప్పు డామరలను బిగించి వేయవలయును. గ్రవుండుగ్లాసుపై దృశ్యముయొక్క రూపమును మన మెంత స్పష్టముగా ఫోకస్ చేయగలుగుదుమో అంతస్పష్టముగా మన ఫోటోగ్రాఫు లుండగలవు. ప్రైవిజముగా వలయు పరిమాణములో మనము కోరుదృశ్యమును ఫోకస్ చేసుకొనినపిమ్మట లెన్సుయొక్క అపెర్చరు తగ్గించ వచ్చును. లెన్సుయొక్క అపెర్చరు తగ్గించుచుండిన కొలది దృశ్యమునందలి దూరముగనున్నట్టి ప్రదేశములను దగ్గరగానున్నట్టి ప్రదేశములును సమానముగా ఫోకస్ కాగలవు. మంచిప్రకాశమానమున వెలుతురునందుఅపెర్చరు F 22 లేక F 32 వరకుగూడ తగ్గింపవచ్చును. కాని, అపెర్చరు తగ్గించుచుండినకొలది లెన్సును తెరచి మూయు కాలము (ఎక్స్ పోజర్ - Exposure) హెచ్చుచుండును.

తృప్తికరముగా ఫోకస్ చేసిన పిమ్మట వట్టరును మూసి (వట్టరులేని కమిరాలైనచో లెన్సుమూత మూసి వేయవలయును.) గ్రవుండుగ్లాసుతలుపు వెలువలకు తెరచి దానిస్థానమున స్టేట్ల వేసియుంచుకొనునట్టిడార్క్ డైదు ను రెండవనెంబరు తలుపు మన కెదురుగా నుండులాగున చొప్పవలయును. (అనగా 1 వ నెంబరుతలుపు కమిరాలలో ఫలిభాగమున కెదురుగా నుండవలెను)

పిమ్మట 1 వ నెంబరు తలుపును వైకంటె లాగి, ఫోకసింగుగడ్డతో స్టేట్లను కప్పవలెను. తరువాత వట్టరును

రునుగాని, వట్టరులేనట్టి కమిరాలైనచో లెన్సుమూతను గాని కొంతకాలము తెరచి చూచుచున్నట్లు తిరిగి మూసివేయవలయును. దీనికే "ఎక్స్ పోజరు" అందును. వట్టరులేనట్టి కమిరాయొక్క లెన్సుకూతను తెరచిమూయునపుడు మూతగాని మనచేయిగాని లెన్సున కడ్డము రారాదు. ఈ విధముగా డార్క్ డైదునందలి రెండు స్టేట్లులును ఎక్స్ పోజు చేయబడినపిమ్మట వాటిని చీకటిగదియందు ఎర్రదీపపు వెలుతురులో డివలపు (develop) చేయవలసియుండును.

కాలపరిమితి - ఎక్స్ పోజర్ (Exposure)

లెన్సును తెరచి మూయుకాలపరిమితిని నిర్ధారణ చేయుట మిగలకష్టము. ఈకాలపరిమితి స్టేట్లయొక్క వేగమునుబట్టియు, లెన్సుయొక్క వేగమునుబట్టియు, అపెర్చరునుబట్టియు, వెలుతురునుబట్టియు, కాలమును బట్టియు మారుచుండును. ఈ క్రిందిపట్టికలందు (Tables) మనదేశపువెలుతురునకు సరిపడునట్టి ఎక్స్ పోజరు కాలపరిమితులు దెలుపబడియున్నవి. వీటిసహాయమున సంవత్సరముఫాడుగునను అన్నివిధములగు ఫోటోగ్రాఫులను దీయుటకు, వెలుతురుయొక్క మార్పు ననుసరించి భేదించుచుండు సరియగు ఎక్స్ పోజరులను సులభముగా దెలుసుకొనవచ్చును. కాలపరిమితిని దెలియజేయు యంత్రములుకూడ గలవు. ఆయంత్రముల నుపయోగించు విధము వాటిలో బంపబడును.

లెన్సును తెరచిమూయుకాలపరిమితి తెలియజేయు ఎక్స్ పోజరుపట్టికలు (Exposure Tables)

ఈక్రింద, కాలము, (వెలుగు, గంటలు) వెలుతురు, ఫోటోగ్రాఫులుదీయుటకు తగిన స్తలములు; (Subjects) లెన్సుయొక్క అపెర్చరులు; స్టేట్లయొక్క వేగములు; వీటికిజెందిన 5 వేరువేరుపట్టిక. రీయబడియున్నవి. ఈపట్టికలలో నుండి ఫోటోగ్రాఫుదీయుస్థలమునకు, కాలమునకు, లెన్సుయొక్క అపెర్చరునకు, స్టేట్లయొక్క వేగమునకు, వెలుతురునకు, సరిపడునట్టి సంఖ్యలను కనుగొని

వాటి కెదురుగా చివరగడియందుండు లబ్ధమూలమును (Factors) జ్ఞాపకముంచుకొనవలయును. పిమ్మట వాటిని మొత్తముచేసి రివ పట్టికయందు యీ మొత్తమునకు క్రింద నుండు సంఖ్యను దెలుసుకొనవలెను. ఆసంఖ్యయే సరియగు కాలపరిమితి కాగలదు.

ఉదాహరణము

కాలము:- జూనునెల ఉదయము 9 గం|| లబ్ధమూలము 0

వెలుతురు:- కొద్దిపాటి మబ్బుతో గూడిన

నూర్వరశ్మి ,, 1

ఫోటో గ్రాఫుదీయు } కమిరాకుఫమీ
టకు తగిన స్థలము:- } పముగా నుండు
కట్టడములు ,, 4

స్టేషన్ యొక్క వేగము:- H. & D. 100 ,, 2

లెన్సుయొక్క అపెర్ చరు:- F. 22 ,, 5

మొత్తము 12

ఆరవపట్టికయం దీ మొత్తము (12) క్రిందనుండు సంఖ్య 1 కెను గాన, 1 కెనుకాలము లెన్నును తెరచి యుంచి పిమ్మట మాస్కి చేయవలయును.

కాలము:- మార్చి నెల సాయం. 4 గం. లబ్ధమూలము 2

వెలుతురు:- ప్రకాశమానమగు నూర్వరశ్మి ,, 0

ఫోటో దీయుట } చెట్లు మొదలగు దృశ్య
కు తగిన స్థలము:- } ములు ,, 6

స్టేషన్ యొక్క వేగము:- H. & D. 200 ,, 1

లెన్సుయొక్క అపెర్ చరు F. 16 ,, 4

మొత్తము 18

ఆరవపట్టికయం దీ మొత్తము క్రిందనుండు సంఖ్య 2 కెనులు. కాన, సరియగు ఏక నిమోజు 2 కెనులుగా తెలిసికొనవలెను.

కాలము (Time) పట్టిక. 1.

కాలము	జూన్	మే-జూలై	ఏప్రిల్-ఆగస్టు	మార్చి-సెప్టెంబరు	ఫిబ్రవరి-అక్టోబరు	జనవరి-నవంబరు	డిసెంబరు	లబ్ధ మూలము
ఉదయము	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 10 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	11 గం. మొ 12 గం.	10 గం. మొ 12 గం.	11 గం. మొ 12 గం.	0
సాయం కాలము	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 2 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	0
ఉదయము	6 గం. మొ 9 గం.	7 గం. మొ 9 గం.	8 గం. మొ 10 గం.	8 గం. మొ 9 గం.	9 గం. మొ 11 గం.	10 గం. మొ 12 గం.	11 గం. మొ 12 గం.	1
సాయం కాలము	3 గం. మొ 6 గం.	3 గం. మొ 6 గం.	4 గం. మొ 7 గం.	4 గం. మొ 5 గం.	5 గం. మొ 6 గం.	6 గం. మొ 7 గం.	7 గం. మొ 8 గం.	1
ఉదయము	3 గం. మొ 6 గం.	4 గం. మొ 5 గం.	5 గం. మొ 6 గం.	5 గం. మొ 4 గం.	6 గం. మొ 7 గం.	7 గం. మొ 8 గం.	8 గం. మొ 9 గం.	2
సాయం కాలము	6 గం. మొ 9 గం.	6 గం. మొ 9 గం.	7 గం. మొ 8 గం.	7 గం. మొ 6 గం.	8 గం. మొ 7 గం.	9 గం. మొ 10 గం.	10 గం. మొ 11 గం.	2
ఉదయము	6 గం. మొ 9 గం.	7 గం. మొ 8 గం.	8 గం. మొ 7 గం.	8 గం. మొ 6 గం.	9 గం. మొ 8 గం.	10 గం. మొ 9 గం.	11 గం. మొ 10 గం.	3
సాయం కాలము	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	10 గం. మొ 12 గం.	10 గం. మొ 12 గం.	11 గం. మొ 12 గం.	12 గం. మొ 12 గం.	12 గం. మొ 12 గం.	3
ఉదయము	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	10 గం. మొ 12 గం.	10 గం. మొ 12 గం.	11 గం. మొ 12 గం.	12 గం. మొ 12 గం.	12 గం. మొ 12 గం.	4
సాయం కాలము	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 2 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	4
ఉదయము	6 గం. మొ 9 గం.	7 గం. మొ 9 గం.	8 గం. మొ 10 గం.	8 గం. మొ 9 గం.	9 గం. మొ 11 గం.	10 గం. మొ 12 గం.	11 గం. మొ 12 గం.	5
సాయం కాలము	3 గం. మొ 6 గం.	3 గం. మొ 6 గం.	4 గం. మొ 7 గం.	4 గం. మొ 5 గం.	5 గం. మొ 6 గం.	6 గం. మొ 7 గం.	7 గం. మొ 8 గం.	5

ప్రకాశమునము. హార్వర్య. లభములము (Factor) 0
 వజ్రముతో గూడిన హార్వర్య " " 2
 జలముగా మబ్బుకేమిమనచెలతురు " " 3

ఫోటోగ్రాఫీయటుకు తగిన ప్రదేశములు
 వస్తువుల (Subjects) పట్టిక 3.

లభములము 0
 నీడలు లేనట్టి సముద్రదృశ్యములు 2
 కమిరాకూ సమీపముగానుండు కట్టడములు 4

వెల్లక్రిందు, ప్రకాశమువలన వెలువెరుగు విచ్చుగదలు
 యందుండు మనుష్యులు 7
 వెలుతురు లేని యిండ్లలోపల 12. మొ. 15
 ఆకాశముతో గూడిన సముద్ర దృశ్యములు 1
 ముందుభాగమున నీడనిచ్చు వస్తువులుగాని, ఫలములు
 గానిగల సముద్రదృశ్యములు 8
 అడవిప్రదేశములు, చెల్లుమొదలగు యితరదృశ్యములు 6
 చలిండునట్టి వస్తువులు 0
 మంచివెలుగురుగల యిండ్లయందలి లోపలిభాగములు 8. మొ. 12.
 దేవాలయము లోపలిభాగములు 15. మొ. 20.

అపెర్చరుల (Stops) పట్టిక 4.

F. 4. 5—F. 6.3—F. 8—F. 11—F. 16—F. 22—F. 32—F. 45—F. 63
 లభములము: 0—1—2—3—4—5—6—7—8

ప్లేట్లయొక్క వేగము (Speed of Plates in H & D) లో పట్టిక. 5.

H. & D. 70—H. & D. 100—H. & D. 200 మొదలు 300—H. & D. 300 మొదలు 800.
 3.— 2.— 1.— 0.— లభములములు

ఎక్స్ పోజరు లేక, సరియగు కాలపరిమితి (Exposure) పట్టిక 6.

లభములము మొత్తము	1.	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
ఎక్స్ పోజరు	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	2000	1000	500	250	100	50	25	10	5	5	2	1	2	4	8	16	30	1	2	4	8	16	30	60

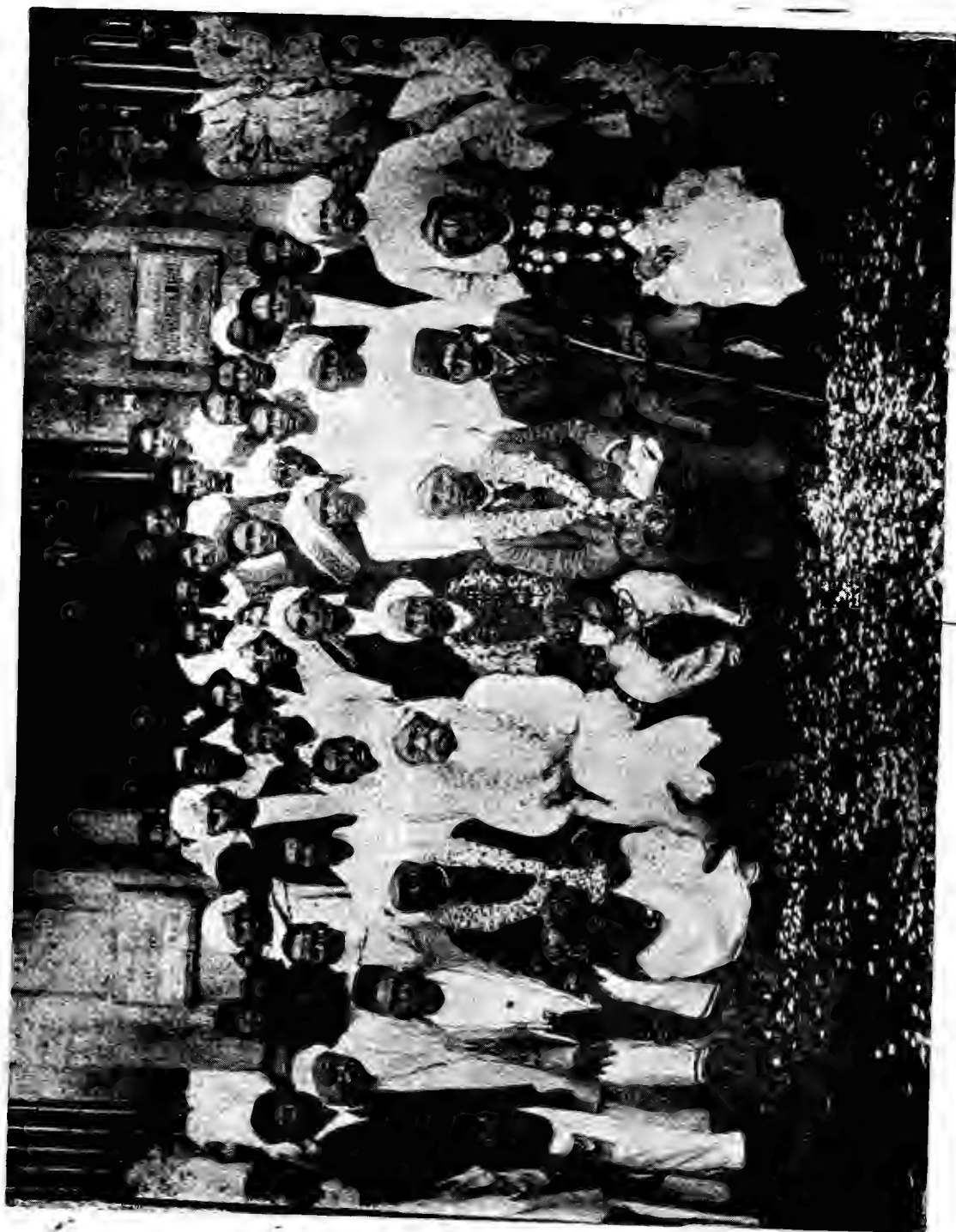
నోటు:— మొదటి 17 గడులయందలి ఎక్స్ పోజరుకాలములు ఈ మూలమును వినిగొనని నిమిషములుగను
 బరిసిగొనవలయును.

(నోటము)

నా నా తి వా క్యంబు

అధికార్థ సహాయనారాయణరావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్.

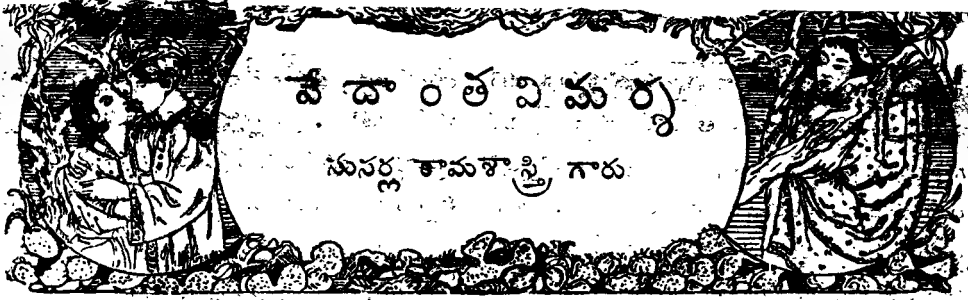
నా నా తి వా క్యంబు గా నా క్యంబు
 నా లేమ రాగంబు నా వైభవంబు
 నా బాల వదనంబు నా కలలోకంబు
 నా సీత హృదయంబె నా నివాసంబు
 నా సఖి యందుంబు నగు వసంతంబు
 నా చెలి చందంబు ను ప్రసూనంబు
 నా నా తి సుగుణంబు నా భూషణంబు
 నా సీత ప్రణయంబె నాదు ప్రాణంబు.

నర్తమాంధ్ర ఆయుర్వేద మహాసభ

ఈ విధానము ఏప్రిల్ 25 నాడు జరిగినది. — (వెస్ట్ గాల్డ్స్ రీజన్).

వేదాంతవిమర్శ

సునర్ల కామశాస్త్రి గారు

(సంపుటము ౨, సంచిక ౪ తరువాయి)

జీవేశ్వర భేదాభేద విచారము

ఇట్లుండ బ్రహ్మసూత్ర ద్వైతభాష్యకర్తలు జీవేశ్వరలకు భేదము లేదనుటయే వ్యాసాభిప్రాయమని సిద్ధాంతము చేసినారు. ఇది వ్యాసాభిప్రాయమేనా, కాదా? యని విచారితము.

జీవేశ్వరాభేదమే వ్యాసాభిప్రాయ మయినచో పరమాత్మ లేజోమయదు, సత్యసంకల్పదు, అని యర్థముగల 'భారూపస్సత్యసంకల్పః' అను శ్రుతిని విషయవాక్యమునుగా దీసికొని :—

(బ. సూ. "అనుపపత్తేస్తు నశారోః" (1-2-3)

అను సూత్రమును వ్యాసులు వ్రాసినారు. ఇందు సత్యసంకల్పత్వాది ధర్మములు పరమాత్మయందే కాని జీవునియందు లేవుగాన జీవుడు బ్రహ్మము కాదు అని స్పష్టముగ కానవచ్చుచున్నది.

వ్యాసులవా రిట్లనే సూత్రములను వ్రాసినారు. కావున జీవుడే బ్రహ్మమనియనుట వ్యాసాభిప్రాయము కాదు. మహానుభావుడయిన వ్యాసులు, నశించిన బ్రహ్మజ్ఞానము మరల నీమానవుల హృదయములందు స్ఫురించు గాక, వీరందరు బ్రహ్మమునుపాసించి ముక్తిని బొందుదురుగాక యను సుద్దేశముతో బ్రహ్మసూత్రము లను వ్రాసినారు; గాని నేనే బ్రహ్మను, నీవే బ్రహ్మవు అని చెప్పి, బ్రహ్మములేదని బోధపరిచి, ప్రపంచమును నిరీశ్వరము చేయుటకుకాదు. నేనే బ్రహ్మను అను మాటకు బ్రహ్మ లేడను నర్థమున్నదని వేదవ్యాసులకు తెలియదా?

ఇదివరకు అద్వైత మతాగ్రేసరశ్రోమణులమని అభిమానము గలిగి మేము బ్రహ్మమేము, అను నభిమానముగల మహానుభావులకు ఈ మాట వినినయంతనే,

వ్యాసాభిప్రాయము దెలియమి తోకమట్టుబడిన హిమ నకువలె కంఠపూర్తిగ కోపమువచ్చి; 'పాగాలెట్టుకుంటే పంతులనుకున్నాను; నువ్వూ, పాడగట్టా,' అన్నట్లు, ఏమో విశేషము వినవచ్చుననుకున్నాము. మీపాండిత్య మిక్కడికి బోధపడినది. శంకర సిద్ధాంత మబద్ధమునున్నారా? మీరుచెప్పినదేనా నిబద్ధి; నదబి చెప్పినదేనా ప్రసాదము. జీవబ్రహ్మైక్యము వ్యాసాభిప్రాయ ముకాదనుచున్న మీరు,

'తత్త్వమసి' (భాం. ఖం. 6 ప్ర 8 బు)

దీని కొక్కదాని కర్తముచెప్పుదురు, అని యడుగ వచ్చును. 'త్వమసి' ఇత్యాద్యనేక వాక్యములకు, నిజ మయిన యర్థములను తెలియక అపార్థములను కల్పించి, వాటి పవిత్రార్థమును పాడుజేతురేమో యని యాడించి యేకదా వ్యాసులవారు శ్రుతిప్రతీకముతో అట్టిశ్రుత్య ర్థమును స్పష్టపరిచియున్నారు.

పైనివ్రాసిన 'తత్త్వమసి' అను శ్రుతిక బ్రహ్మ న్నారదీయమునందు :—

"శ్లో. తత్త్వమస్మాది వాక్యోత్థం

యజ్ఞేన పరమాత్మనోః,

సాదృశ్యవిషయం జ్ఞానం

తదేత న్యోక్తసాధనమ్."

ఓశ్వేతకేతూ, ఇష్టాదు నీజీవాత్మ భద్రాక్షయందున్నది. ఈబంధము వదలిన పైని నీయాత్మ బ్రహ్మ సమానముగను. అని సాదృశ్యవిషయచే నర్థము చెప్పుచు యునని వ్రాసిరి. కాని బ్రహ్మమే అగుననివ్రాయలేదు.

ఇక అనుభవమును బట్టి విచారితము :— ఒకటి వస్తువు తెండు, మూడుగాని అనేకముగాని అయినప్పుడు ఏవస్తువు అనేకమయినదో దానిధర్మములే ఆ యనేక

వసువులయం దుండుటచేతను అవస్థయును మరల మొదటి
వసువులో కలిసిపోవుటకు అవకాశమున్నది. ఒక
బంగారుముక్కను అనేకముక్కలుగజేసి, వాటినిన్నిటిని
మరల నొకముక్కగ జేయుట కవకాశ మున్నది. కాని
భిన్నధర్మములుగల రెండువస్తువులనయినను ఏకము చేయ
వలయుననిన నెవరితరముకాదు.

ఒక వెండిముక్కను ఒక కర్రముక్కను ఏకము
చేయుటకు నెంతకాలము ప్రయత్నించినను ధర్మైక్యము
లేమి, శక్యముకాదు. మరియొక విశేషమున్నది:—

వాస్తవముగ భిన్నములయి, కొన్నిధర్మములందు
మాత్రము సమానములయిన వస్తువులకు, సర్వధర్మసమానత
లేమి, ఐక్యముకలుగడుగాని, సామ్యముండవచ్చును. ఒక
పండితుడు పూర్వ చంద్రుని, తనప్రియాముఖును జూచి,
శ్లో.కిం పద్యస్య రుచిం నహంతి నయనా

నందం విధత్తేన కిం ?

వృద్ధిం హ ర్ముఖ కేతనస్య కురుతే
నాలోకమాత్రేణ కిమ్?

వక్త్రైవై యది సత్యయం యదపర
శ్చితాంశు రుజ్జ్వంభతే
దర్పస్యాన్యదమృతేన చేదిహ తద
ప్యన్త్యేవ బింబాధరే.

- ఇచట 1 పద్యశోభావరూపుఁ
2 నయనానందజనకత్వము
3 మనోద్దీపకత్వము
4 అమృతాకరత్వము.

మొదలగు కొన్నిధర్మములు ముఖమునందును
చంద్రునియందును సమానముగ నుండుట పరస్పర సామ్య
మును చెప్పగలిగినాడు.

- ప్రస్తుతము 1 బ్రహ్మమే జీవులయినాడనిగాని
2 బ్రహ్మము రెండుభాగములయి అందొక
భాగము జీవులయినది అనిగాని

3 బ్రహ్మములో నేదో కొంత జీవులయినా
రనిగాని చెప్పినదెడల జీవులకును బ్రహ్మమునకును సర్వ
ధర్మ సమత్వముండుటచే సర్వదా జీవబ్రహ్మ భేదము
లేకయే పోవలయును. నిజమే, భేదము లేనేలేదు. అని

యంటిమేని, జీవులుమాడ సర్వదా సచ్చిదానంద స్వరూ
పులే కావలెను. అట్టాప్రకాశినినదెడల, అన్నిజీవులు
బ్రహ్మమే యగుట నేజీవుడును ముక్తినిగరించి ప్రయ
త్నింప నవసరమేలేదు. కావుననే కొందరు జ్ఞానులు,

శ్లో. భిదాయది నసిధ్యేత
జీవాత్మ పరమాత్మనోః!
తదా ముక్తా విమోక్షాయ
కోయత్నం కర్తు మ్హతి.

అని వ్రాసియున్నారు.

ఈ ప్రపంచములో ప్రతిజీవుడును గుఱుమునువలె
దుఃఖమునుగూడ ననుభవించుట చూచుచున్నాము.
నివ్వడు చూచుచున్నాడో వాడును నీరెంటిని ననుభవిం
చుచునే యున్నాడు. కావున నిత్యానంద, సత్యా
నంతస్వరూపు డయిన బ్రహ్మమే, జనన మరణప్రవాహ
ములోబడి దుఃఖము ననుభవించుచున్నదని చెప్పటకన్న
బుద్ధితక్కువమాట మరి యెలాగంటిదో తెలియదు.

ఒకనిపుత్రుడు మృతినొందినప్పుడు,

- 1 హా! పుత్రుడా నన్ను విడిచిపోతివా ?
- 2 నిన్ను విడిచి నేనెట్లు బ్రతుకుదునురా? తండ్రీ!
- 3 నీముఖము వరి కానరాదురా! నాయనా!
- 4 హా! దైవమా!

అని యేడుచుచున్నవాడు. ఈఅర్హైతుల బ్రహ్మమే
యనుటకు సందేహమా ?

ఈ అర్హైతు లిట్టివాదమునకు సమాధానమును
చెప్పటకు తోచక—

- 1 మాయ యొకటి కలదనియు
- 2 ఇది జడమనియు
- 3 దీనియందు ఆవరణకై విశేషకై అని రెండు
శక్తు లున్నవనియు
- 4 బ్రహ్మము దీనికి లొంగిపోయినదనియు

5 జీవుడు బ్రహ్మమేఅయినను, మాయ తనయం
దున్న ఆచ్ఛాదకకైచే జీవుని తనస్వరూపమును తెలిసి
కొనలేకుండగ జేసినదనియు

6 మాయయే తనయందున్న విశేషశక్తిచే జీవునికి తనకు రూపభేదమున్నట్లు భ్రమ పెట్టుచున్నదనియును చెప్పిరి.

కనుక నిదియంతయు భ్రమయగుటచే జీవేశ్వరులకు ఏకత్వము నిశ్చయమే అని చెప్పదురుగాని ఇది యంతయు విచారిత రమణీయమగు స్వకవాలబల కల్పితమగు వేదబాహ్యము క్తి. ఎట్లనః—

వీరు, మాయయే అచేతనము, అనాది అని చెప్పవచ్చును.

1 అచేతనమయినమాయ

2 చేతనము పరిపూర్ణము.

8 సర్వశక్తికము అయిన బ్రహ్మమును స్వాధీనముచేసికొనినదియని చెప్పట యెంత అసందర్భముగ నున్నదో యీ మాయ అనాదియనుచున్న అద్వైతులు మాయ, బ్రహ్మమో, బ్రహ్మభిన్నమో అను ప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పటయు సంలేకష్టము.

అచేతనమాయకు, చేతనమైన బ్రహ్మను తానావరించి ఆతనికి తానెవరో తాను తెలిసికొనలేకుండగ జేసి జీవునిగా మార్చెదను. తనయందలి విశేషశక్తిచే బ్రహ్మమునకు రూపభేదమున్నట్లు తోపించెదను, అను నాలోచనమెట్లుదయించెను? అని యడిగిన నేమి సమాధానము? అచేతనము లయిన రాశ్యకు, కర్రముక్కలకు, చిల్లిపెండులకును ఆలోచనశక్తి యున్నదని యీ అద్వైతులు తప్ప మరి యెవరయిన ననగలరా? ఈ అద్వైతులే 'మాయా' పదమునకు 'యా' మా సామాయా' ఏదిలేదో అది మాయ యని విగ్రహము చెప్పి, లేనిదే మాయ యని అర్థము జెప్పుచున్నారు. మాయయే లేనపుడు ఆవరాచిక్షేపములను రెండుశక్తులెట్లుండును? ఎవ్వడయినః—

శ్లో. మృగత్వస్థాంభసిస్సాతః

ఖపుష్పకృతశేఖరః;

వంధ్యాపుత్రోఽగ్నిరార్యాతి

శశశ్రుంగధనుర్ధరః..

అర్థము:—గొడ్డుదానికొడుకు, యెండమావులలో స్నానమాడి గగనారవిందము కొప్పులో ముడుచుకొని

చెవులపిల్లి కొమ్ముతోజేసిన ధనస్సు చేతబట్టుకొనిపెట్టుచున్నాడు.

ఇట్లుచెప్పిన మనము నమ్ముదుమా?

మహాభారతములో మోక్షధర్మపర్వమున—

శ్లో. 'అన్యకోశస్తథాన్యోఽసౌ మితిజ్ఞానం విపశ్చితామ్,'
ముండకములో:—

శ్రు. 'జుష్టం యదాపశ్య త్వన్య మిశ మస్య మహిమాన మితి వీతకోకః.'

(ఇట్లుపనిషత్తులు, పురాణము, బ్రహ్మసూత్రము, మహాభారతము మొదలగు గ్రంథములు, 'తత్త్వమసి' అను వాక్యమునకు సాదృశ్యవివక్షచే నర్థము చెప్పవలయు ననుచున్నవి.)

పూర్వమిమాంసయందు—

1 'ఆదితో'యూపః

2 'యజమానః ప్రస్తరః' ఇత్యాద్యభేదవాక్యములకు, యజమానియేరాయి, సూర్యుడే యూపము, అనునర్థముమాని సామ్యము నంగీకరించిరి. అట్లునే ప్రకృతమందును సాదృశ్య వివక్షనంగీకరించిరి.

జీవస్వరూపము

ఇట్లు జీవుడు బస్థముకౌపవలయందుగూడబ్రహ్మభిన్నుడని శ్రీవ్యాసులవారు స్పష్టపరచినార.

అయితే, యీజీవస్వరూప మెట్టిదోయను ప్రశ్నమునకు మనము కేవలమాభవముచే సమాధానమును తెలిసికొనజాలము. శబ్దానుమాన ప్రమాణముల చేతనే తెలిసికొనవలయును గాని గత్యంతరము లేదు. ఎవ్వరైన స్వానుభవముచే జీవస్వరూపమును బోధపరిచెదనన్నవారున్నచో వారికి వందనముచేసి వినగోరుచున్నాను.

శ్రీవేదవ్యాసులవారే బ్రహ్మసూత్రములలో జీవస్వరూపమెట్టిదో శబ్దప్రమాణానుసారముగ వ్రాసినారు. ఆక్రమము నీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

బ్ర. 'నాత్మాశ్రుతే, ర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః'

ధి; 8 వ్యావహారిక; 4 ఆభాస;

శ్రు. జ్ఞానే నిర్వికేమ; 7 నివికేమ; 8 భోగ

శ్రు. 10 ఆరోప.

అనగా:—జీవులను జననము లేదు, ములేదు, నిత్యము.

బ్ర. 'జ్ఞోపవీత' (2-3-19)

శ్రు. 1 'అథ యోగేదేదం జిహ్వాజీవి సత్యా'

„ 2 'మనసైవైతాన్మానూన్మత్సరమతే.'

„ 3 'ఏషహి, ద్రష్టా, శ్రోతా, స్పృశా, తస్మాత్, తస్మాత్, తస్మాత్, కర్తా, విజ్ఞానాత్మాపురుషః' ఇత్యాదిశ్రుతులు.

జీవుడు, జ్ఞానముగలవాడు, చేతనుడు.

బ్ర. 'ఉత్క్రాంతి, గత్యా, గతీనాం?'

శ్రు. 1 'తేన ప్రద్యోతేనైవ ఆత్మానిస్క్రమతి, చక్షుషావా, మాధ్వీవా, 2 న్యేభ్యోవా శరీర దేశభ్యః.'

ఈ శ్రుతివలన జీవునకు నీదేహమును విడిచివెళ్లుట యున్నదని తెలియును.

శ్రు. 2 'ఏవైతే చాస్మాల్లోకా త్ప్రేయస్తి, చంద్రమనమేవ తే సర్వే గచ్ఛంతి'

ఈ శ్రుతిజీవు డీదేహమును విడిచినపైని చంద్ర లోకమునకు వెళ్లునని చెప్పుచున్నది.

శ్రు. 3 'ఆస్మాల్లోకాత్పునరేత్య మై లోకాయ కర్మణే.' ఈ శ్రుతి జీవుడు చంద్రలోకమునుంచి కర్మ జన్మఫలము ననుభవించు నిమిత్తము మరల మనుష్యలోక మునకు పంచాగ్ని ద్వారమున వచ్చునని తెలియజేయు చున్నది.

బ్ర. 'స్వశబ్దోన్మానాభ్యాం' (2-3-23)

శ్రు. 'ఏషోఽణురాత్మా చేతసా జేదితవ్యః'.

ఈ శ్రుతియందున్న అణుశబ్దముచేతను

శ్రు. 'వాగ్రకథభాగస్య, శతథా కన్పితస్యతి, భాగః'

ఈ శ్రుతి, 2వ అణువు వాగ్మయము గాన, ఇలా గంటి పరిమాణముగలవాడు జీవుడు అని బోధపడుచు

గగనముననున్న సూర్యుడు చంద్రుడు మొదలగు తేజఃపదార్థములయొక్క కాంతి, అనేకలక్షలయందు వ్యాపించియుండుట లోకములో చూచుచున్నాము. ఆతీరువనే ఒకభాగమునందున్న జీవుడు, తన జ్ఞానగుణ ముచేతను సమస్తదేహమును వ్యాపించియుండును, అని చెప్పుచున్నాం.

బ్ర. 'పరాత్తుకచ్ఛ్రీతే' (2-3-21)

శ్రు. 'అంతః ప్రవిష్టశ్చాస్తాజవానాం'

ఈ శ్రుతి, జీవుడు పరమాత్మాధీనముగ తన స్వీయము, అనునదిని తనకు లోకమున, కర్మవ్యయము గలవాడని బోధింపుచున్నది.

కావున:—

1 జీవునకు జననములేదు

2 „ మరణములేదు

3 జీవుడు నిత్యమయినవాడు

4 „ జ్ఞానముగలవాడు

5 „ చేతనుడు

6 „ దేహమునుంచి ఉత్క్రాంతిగల వాడు

7 „ దేహమునువిడిచినపైని చంద్ర లోకగతిగలవాడు

8 „ చంద్రలోకమునుంచి కర్మజన్మ ఫలము ననుభవించునిమిత్తము పంచాగ్ని ద్వారమున మరల మర్త్యలోకమునకువచ్చువాడు

9 „ అణుస్వరూపుడు

10 „ తన జ్ఞానగుణముచే సమస్త దేహమును వ్యాపించియున్న వాడు.

జీవస్వరూప మెట్టిది ?

బ్ర. 'అస్మాన్మత్సరమతే' (1.1-2)

ఇత్యాది పదములను శ్రుతులలో దూర్చి ఆశ్రుతులను అన్యథా సమన్వయించినందున ఉపనిషత్సత్యము పూర్తిగ నశించినది.

ఎట్లన—

శ్రు. ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరివస్యజాతే, తయోరన్యః పిష్టం స్వా ద్య త్యన్న త్నన్ననోఽభిచాకశితి.'

ఈ శ్రుతికి వ్యాసులు కర్మసంహితయందు—

శ్లో. ద్వావేతాహిశరీరసౌ

జీవశ్చ పరమస్తదా;

పారతంత్ర్యాది జీవ

సత్రాతీతి శ్రుతాశ్రుతిః.

స్వవశే నాదనాద్రుప్త్యా

నాశీత్యత్రాహిసరిరసౌ

సవవహి శుభస్యా త్రా

జీవోత్తాస్యేవ వేదనాత్.

శ్లోకార్థము:—ఈ దేహమునందు జీవాత్మ, పరమాత్మయను రెండాత్మలున్నవి. ఆరెంటిలో నొకడగు జీవుడు కర్మ జన్యఫలమును అనుభవించుచున్నాడు. కావున జీవుడు బ్రహ్మముకాదను భావము స్పష్టపడుచున్నది.

అద్వైతులు ఈ యర్థమును విడిచి, యీ శ్రుతియందు 'వ్యావహారిక' అను పదమునుదూర్చి ఈ శ్రుతి వ్యావహారిక భేదమును చెప్పుచున్నది అని వ్రాయుట నూత్రకారా సమ్యుత్తార్థముకాదు?

బ్ర. ద్యుయతి చాథోఽపిసృర్యతే (3-2-47)

ఈ నూత్రమునకు అద్వైతులు భావ్యము వ్రాయుచు

శ్రు. అధాత ఆదేవోనేతినేతి' అను బృహదారణ్యక శ్రుతినిన్ని.

శ్లో. అనాదిమత్పరంబ్రహ్మ

నేతన్నన్నా సదుచ్యతే (గీ 13.128) అను వాక్యము నున్న వ్రాసి, బ్రహ్మచైతన్యముతప్ప మరియే పదార్థమున్ను లేనేలేదని యర్థముచెప్పినారు.

ఈ యర్థము వేదవ్యాసమత విరుద్ధము. వ్యాసులు శ్లో. మూర్తం సదితి సంప్రాక్

మమూర్త మనదుచ్యతే,

మూర్తామూరేతరద్రుప్త్యా

నత తన్నన్నా సదుచ్యతే.

అని వ్రాసినారుగాన (3-2-47) నూత్రభావ్యమున నుదహరించిన 'నేతినేతి' వాక్యము, బ్రహ్మము జగద్విలక్షణముని తెలియజేయునగాని బ్రహ్మముతప్ప మరియే పదార్థమున్ను లేనేలేదని చెప్పుట వ్యాసాభిప్రాయ విరుద్ధమని స్పష్టముగ గానవచ్చుచున్నది.

బ్ర. సప్తసతోపి పరస్యోభయలింగంసర్వత్రహి'

ఈ నూత్రభావ్యములో నద్వైతులు :

శ్రు. ఆశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం'

11 ఆత్మాల మన ణ్యదీర్ఘ మస్త్రాస్యం'

ఇత్యాది శ్రుతుల నుదహరించి బ్రహ్మము నిరాకారమని యర్థము చెప్పినారు. కాని యది నూత్రకర్తయొక్క అభిప్రాయముకాదు. బ్రహ్మాండపురాణములో

శ్లో. ప్రసిద్ధ స్థూల నూత్నాదీ

వైలక్షణ్యో జగత్పతిః,

అనూలాదిరితి ప్రాక్

పై వస్థాల్పాద్య భావతః.

ఇట్లు బ్రహ్మము ప్రాకృతస్థాల్పాది రహితము అని వ్యాసులు వ్రాసియున్నారు. ఇట్లనేకోదాహరణములను వ్రాయవచ్చును గాని ప్రాజ్ఞాలకు ఇవి చాలునని విరమించుచు ప్రకృతము ననుసరించుచున్నాను.

మనము వ్యాసాభిప్రాయమగు నుపనిష దర్థమును పురాణరూపవ్యాఖ్యానుసారముగ ననుభవములోనికి దెచ్చికొనినయడల కలలోనయినను జీవుడు బ్రహ్మమగునని భ్రమపడదు. లేక షడ్ధర్మన మహాకూప మలలోబడితమా పరమార్థ మెన్నటికిని దెలియదు. అందుచే వ్యాసాభిప్రాయానుసారముగ బ్రహ్మమునకును జీవునకును హస్తమకాంత మున్నది.

1 బ్రహ్మము సర్వజము—జీవుడు తన వెనుకనున్న వారేమి చేయుచున్నారో తెలిసికొనజాలనంత అజ్ఞాని.

2. బ్రహ్మము సర్వకర్తృత్వము:—జీవుడు తనకు కావలసిన వస్తువులనుకూడ సంపాదించుకొనలేనంత యశక్తుడు.

3. మనకు యధారజానములు కలుగజేసి సత్త్వవర్తకులనుజేసి రక్షించదగినవాడు పరమాత్మతప్ప గత్యంతరములేదు.

4. పరమాత్మ నిర్వికారుడు—జీవుడు వడ్డ్యావవికారములు గలవాడు.

5. ఆయన నిరంజనుడు—జీవుడు సాంజనుడు.

6. ఆయన హేయగుణశూన్యుడు—జీవుడు హేయగుణి.

మోక్షప్రాప్త్యపాయము

ఇట్లు వ్యాసులు జీవబ్రహ్మభేదమున్నదని చెప్పి, పరమకారుణికుడగు నాతడు, జననమరణ రూప సంసార సముద్రమునఁబడి అతిదుఃఖము ననుభవించుచున్న జీవులు మోక్షము పొందుటకు,

‘అథాతో బ్రహ్మ జిజ్ఞాసా’ (1-1-1)

అనుసూత్రముచే నుపాయము నుపదేశించుచున్నారు:—

ప—అథ, అత్యంత బ్రహ్మజిజ్ఞాసా.

అ—అథ=‘నా స్త్యక్తతః కృతేన’ ఈశ్రుతికర్మ చేత మోక్షము సంభవించదు, అని చెప్పచున్నందునకర్మ జన్య ఫలభోగానుభవములయందు వైరాగ్య ముదయించినవైని.

అతః=ముముక్షువు అయినాడు గాన,

బ్రహ్మజిజ్ఞాసా=బ్రహ్మవేదనము (ఉపాసనము)

కర్తవ్యం=చేయదగినది.

ముముక్షువు మోక్షముకొరకు బ్రహ్మవేదనమును చేయవలయును అనిభావము.

వేదనము, ఉపాసనము, యారెండును పర్యాయ పదములు ఎట్లనిన:—

(1) శ్రుతిమనోబ్రహ్మప్రపాసితః శ్రుతిలో ‘ఉపాస’ ధాతువుతో ప్రారంభింపబడిన యర్థము.

2 శ్రు. ‘భౌతిచ, తపితచ, కీర్త్యాబ్రహ్మవర్చసేన యవంవేద’—అనుశ్రుతిలో ‘విది’ ధాతువుతో ముగింపబడినది.

(1) ‘య స్తద్వేద, యత్సవేద, సమయైతదుక్తః’ అని విధిధాతువుతో ప్రారంభింపబడిన రై క్వవి వేదనము.

(2) ‘అనుమ ఎతాం భగవో దేవతాం, శాధియాం దేవతా ముపాస్యే’. అని ‘ఉపాస’ ధాతువుతో నుపసంహృత మయినది.

ఇట్లు విద్యుపాస ధాతువులు పర్యాయములుగా శ్రుతులలో వాడబడినందున వేదనమన నుపాసన మని వ్యాసాభిప్రాయము.

గావున ముముక్షువు మోక్షార్థము బ్రహ్మోపాసనము చేయవలయును,

ఆబ్రహ్మోపాసనము చేయువిధమునుగూడవ్యాసు లీక్రింది సూత్రముతో నుపదేశించుచున్నారు:

బ్ర. సూ. ‘ఆసీనస్సంభవాత్’; (4-1-7)

ప—ఆసీనః, సంభవాత్.

అ—సంభవాత్=కూర్చున్న వానికి శీత చాంచల్యము లేకుండుట సంభవించునుగాన,

ఆసీనః=మృదువైన యాసనముపైని కూర్చుని బ్రహ్మోపాసనమును చేయవలయును.

బ్ర.సూ. ఆప్రయాణాత్తత్రాపిహ దృష్టం. (4-1-12)

ప—ఆ + ప్రయాణాత్, తత్ర, అపి, హి, దృష్టం.

అ—హి=నిశ్చయముగ,

తత్ర + అపి=ఆయుపాసనయ్యందును,

శ్రుతి=సభిల్దేవం వర్తంత్యావదాయుషం, బ్రహ్మలోక మభినంపద్యతే. అనుప్రమాణములన

ఆప్రయాణాత్=ఉపాసనము చేయుటకు ప్రారంభించినది, మొదలు మరణకాలము వచ్చువరకును మధ్యకాలమున ప్రతిదిశము సాయంప్రాతఃకాలముల యందు కొంతనేపు ఉపాసనము చేయవలయునని

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రతిపదం సాయం ప్రాతః
కాలములయందు శ్రీమతేనైపు తప్పక ఉపాసనము చేయ
వలయును.

శ్రు. 'సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా'
ఈశ్రుతి బ్రహ్మము సర్వవ్యాపకము, సర్వాంత
ర్యామి యనియును,

శ్రు; 'ఆత్మానందధ్యాయధ'
ఈశ్రుతి బ్రహ్మమును ధ్యానించుమని చెప్పు
చున్నది. కాన బ్రహ్మము నెచ్చట ధ్యానించవలయునో
అట్టిస్థానమును ఈక్రింది మాత్రముచే నుపదేశించు
చున్నారు:—

బ్ర.నూ; 'దహర ఉత్తరేభ్యః' (1-2.14)

ప—దహరః, ఉత్తరేభ్యః'

అ—ఉత్తరేభ్యః=శ్రు; 'ఏష ఆత్మాఽపహత
పాప్యాః, విజరో, విమృత్యుః, ర్విశోకో, విజిహ్నుః
తోఽసిపానః, స్పృత్యకామః, స్పృత్య సంకల్పః.

శ్రు; 'అథ యదిద మస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం
పుండరీకం వేత్త్య దహరోస్మిన్నంతరాంతకా

ళః, తస్మైన్యదస్తస్తదస్మేష్టవ్యమ్

ఈశ్రుతి, ఉపాసక శరీరమును 'బ్రహ్మపుర' శబ్ద
ముచేత ఉపాస్యబ్రహ్మయొక్క పట్టణమునుగ, నిర్ధారణ
ముచేసి, 'దహరం పుండరీకం వేత్త్య' అనువాక్యముచేతను
ఆ బ్రహ్మపురమధ్యనర్తించునట్టియు, ఆ బ్రహ్మపురా
వయవమయినట్టియు పుండరీకాకారము వంటి యాకా
రము గలిగినట్టియు, అల్పపరిమాణము గలదియు నగు
హృదయము, పరమాత్మయొక్క గృహమునుగ నుపదేశిం
చుట వలనను,

దహరః=దహరాకారము బ్రహ్మము కావున,
బ్రహ్మమును హృదయమునందు ధ్యానించుమని వ్యాసు
లుపదేశించుచున్నారు. హృదయము బ్రహ్మధ్యానస్థానము.

బ్రహ్మయొక్క ధ్యానార్హ రూపమెట్టిదో? యని
ధ్యాతలకు సంశయముగలుగునని శ్రీ వ్యాసులవారు:—

బ్ర. నూ; 'అస్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్'; (1-1.20)
అను మాత్రముతో బ్రహ్మమున ధ్యానార్హ రూపము నుప
దేశించుచున్నారు.

ప—అస్తః, తద్ధర్మోపదేశాత్.

అస్తాదిధర్మోపదేశాత్ శ్రు; 'యఏవో నరా
దిత్యేహిరణ్యాయ పురుషోద్భవత్యే.....
ఈశ్రుతిచేతను చెప్పబడుచున్న తేజోమయత్వాది
ధర్మములు ఆదిత్యానర్వర్తియందు చెప్పబడుటచే,

అస్తః=అంతరాదిత్యనియందున్న పురుషశబ్ద వా
చ్యుడు తేజోమయ సర్వావయవములును కలవారు, అని
శ్రీ వ్యాసులవా రుపదేశించుచున్నారు.

శ్రు; (కత-15) 'అశబ్దమస్పర్శమ' రూప మన్య
యం; 'అన్థాల మన్యధీర్లు మహాస్రం! ఇత్యాది శ్రుతుల
కర్థమును శ్రీ వ్యాసులు బ్రహ్మాండపురాణమున:—
శ్లో. ప్రసిద్ధస్థాలనూత్నాది వైలక్యకాన్యవృషేశ్వరః,
అన్థాలాది రితిప్రాకోశైవ స్థాల్యాద్యభావతః.
శ్లో. 'భౌతికానిహి రూపాణిధూతేభ్యో సాయతఃపరః;
అరూపవానితిప్రాకోశైవ రూపాద్యభావతః.

ఇట్లు ధ్యేయబ్రహ్మమునకు తాను స్వయముగ
కల్పించుకొని నయప్రాకృత జ్ఞాన తేజోమయదేహమున్న
దని వ్యాసు లుపదేశించుచున్నారు. కావున జననమరణ
ప్రవాహములోబడిన జీవుడు హృదయమున నా బ్రహ్మ
మునుపాసించవలయును.

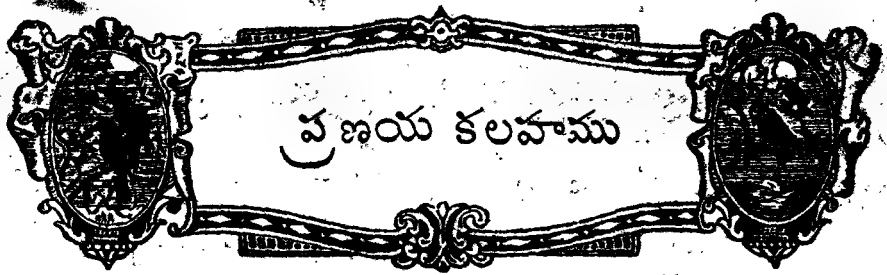
ఈ యుపాసనకు, 1. ధ్యాన, 2. ఆవాహన,
3. ఆసన, 4. పాద్య, 5. అర్ఘ్య, 6. ఆచమన,
7. స్నాన, 8. వస్త్ర, 9. భూషణ, 10. గంధ, 11.
పుష్ప, 12. ధూప, 13. దీప, 14 నీవేదన, 15. ప్రార్థ
నానమస్కారములు అనునవి అంగములు.

వీటి యర్థము గురుముఖైక వేద్యముగాన భావనా
పూర్వకముగ చేయనిపైపనులు అటువంటివిగాని బ్రహ్మో
పాసనాంగములు కావు. లోకవిడంబన మాత్రము, అని
భావనోపనివ త్తున స్పష్టముగ నుపదేశించబడినది. కావున
సభలలో నుపన్యాసము చేయకూడదని శ్రీ వ్యాసకాసనము.

సమాప్తము

బ్రహ్మోపాసనము చేయుటకు అభిప్రాయముగల
వారు.

శ్రు; 'తద్విజ్ఞానార్థం సగురుమేవాభిగచ్ఛత్...'
ఆ నుశ్రుత్యనుసారముగ నీ యుపన్యాసమును వ్రాసిన
వానివద్దకువచ్చి రహస్యముగ నడిగినచో పోదశోపచారా
ర్థముగాని పంచోపచారార్థముగాని స్పష్టపడును. భావ
నోపనివ త్తు చూచినను చాలును.

త్రిపురాన వేంకట సూర్య ప్రసాదరాయ కవి గారు

ఇల సరివారిలోనఁ దగునే తలవంపులు నా కటంచుఁ దాఁ
బాలయలుకన్ వహించి పొరపొచ్చెము గల్గిని కూర్మిగోరి య
వ్వలి మొగమయ్యెఁ గాని పతిభక్తికి మాదగు బోటిమేటియో
పలఁ గడు గారవించెడు రసజ్ఞుల కింకటఁ జెప్పనేటికిన్.

క. అక్షీణ ధర్మపాలన, దీక్షన్ మును బాసచేసి తెఱవ నిపుడు ని
ష్పక్షమతి నరయవైతివి, దక్షిణనాయకుల కిదియు ధర్మంబగునే.

క. కల్లలకు బ్రమసి మహి బహు, వల్లభులగు పతుల నమ్మి వలచిన యిల్లాం
డైల్లిదము గారె కటకట, చెల్లుననుచు నింత చులుక నేయందగునే.

చ. ప్రబలుడ, నేలుకోఁగలను బల్మిని, నా దగు చేతిలోని దీ
యబల, యిదేమి నేయఁగలదంచు ననాదధబుద్ధి జూచెదో
యబలయుఁ బ్రేమదక్కి యసహాయతఁ దెంపు వహించెనేనియుం
బ్రబల యగుంజమి ప్రణయభంగపునంగతి కింతు లోర్తురే!

ఆ. ప్రణయసూత్ర కలన బంధింపదగుఁ గాక
పువ్వవంటి యిగురుబోండ్ల మనసు
కడఁక బల్మి నేలుబడిఁజేసి తానేమి
సౌఖ్య మనుభవింపజాలు భర్త.

ప్రాచీన భరతవర్షమునందు శూద్రులకు గల యధికారము

[విశ్వభారతి - కార్వర్గీలో పండిత విధుశేఖర భట్టాచార్యులవారిచే వ్రాయబడినది—

వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారిచే తెలిగింపబడినది]

ఈ వ్యాసమునందు ముఖ్యముగా శూద్రులకును దక్కువ వర్ణములవారికిని వైదిక కర్మలందు గల యధికారమునుగురించి విచారితము. ప్రాచీన భరత వర్షమునందు వ్యాసప్రేమయున్న వర్ణపథతికి సంబంధించిన విషయము లానుమరికముగా నంతవఱకుఁ దెలియునో యంతవఱకే మనమిందుఁ దృప్తిపడవలసి యున్నాము.

[పథమప్రశ్న మిది: వైదికకర్మలందు శూద్రులది కృతుల? 'ఔను' అని ప్రత్యుత్తరించువాఁడు బాదరి యను ఆచార్యుఁ డొక్కఁడే. ఆతఁడుఁ యజేతఁ అను విధి [యజ్ఞముచేసి తీవలయును] యజ్ఞము చేయగోరు నేమనెడినియు చెల్లునని చెప్పుచున్నాఁడు; ఏలనఁగా నిమగ్నప్రమగు నిషేధవిధి తమిఁజేసి వైవిధి శూద్రులను వెలివేయదు. మఱియు ఆతఁడు భిన్నముగా అభిప్రాయ పడిన ఆత్రేయునిఁ గుండించి వర్ణవివక్ష లేకయే ప్రతి వానికిని యజ్ఞాధికారము కలదని తేల్చినాఁడు. [మీమాంసాసూత్ర ౬. ౧. ౨౭]

ఇటులు సిద్ధాంతించి బాదరి శూద్రులకుఁగూడ వేదాన్తాధ్యయనమున నధికారము కలదని అపశ్యమంగీ కరించెను. శబరస్వామి బాదరియభిప్రాయములనంగీకరించి చెప్పిన వాక్యమువలన ఈవిషయము విస్పష్టమయ్యెడిని. [మీమాంసాసూత్ర ౬. ౧. ౨౭-౨౯]

"కావున ప్రతివానికి వేదాధికారముకలదని బాదరి అభిప్రాయపడెననుట విస్పష్టము."

పైవిషయమువలన బాదరిమతమున శూద్రులకు ఉపనయనాధికారముకూడ కలదని తేలుచున్నది. ఏలన వేదాధ్యయనమువినా యజ్ఞాదిక్రియలు విధియుక్తముగా నెఱవేర్చబడఁజాలవు. చిట్టచివర ఈవిషయమునకువత్తము.

ఇదియంతయు కేవలము భావనయా? లేక నిక్కముగా ఆచరింపబడెనా? అని మునిముందు తెలిసికొనుటకు ఇంతకంటె ఎక్కువకుతూహలము కలుగును. ఆవరణమునకుఁగూడ సాక్ష్యముకలదని మనము కనుగొందుము. శూద్రులుకూడ వైదికకర్మలలో భాగస్వాములైనను సిద్ధాంతముదెన విచ్ఛలవిడిగాఁ బ్రవహించు వేదవాక్యములు కలవని శబరుఁడును [మీ. సూ. ౬. ౧. ౨౭-౨౮] కర్ముఁడును [కాత్యాయన శ్రౌత సూత్ర ౧. ౧. ౬] చెప్పిరి.

ఒక ఉదాహరణము. దర్శపూర్ణ మాసయందుహవి మృత్యుత్త [ఆహుతి సిద్ధముచేయువాఁడు] బ్రాహ్మణుఁడాయె నేని 'ఏహి' అనియు, తుత్త్రియుడాయె నేని 'ఆగహి' అనియు, వైశ్యుఁడాయె నేని 'ఆద్రవ' అనియు శూద్రుఁడాయె నేని 'ఆధావ' అనియు వ్రేవయాయవలయునని ఆదేశము కలదు. [శతపథబ్రాహ్మణ ౧౧. ౪. ౨]

ఇంకొకటి. ఒకానొక వైదికవ్రతమునందు శూద్రుఁడు పులివెఱుగును ఆహారముగా గొనవలయునని కలదు. [శబరభాష్య. మీ. సూ. ౬. ౧. ౩౧. మఱియు కర్మభాష్య మీ. సూ. ౧. ౧. ౫. ౧]

౧. బ్రహ్మసూత్రకర్త యగు బాదరాయణునికంటె నితఁడు సాక్షాద్భిన్నుఁడు. [క. ౪-౧౦-౧౩]

౨. జైమిని ఆధారమున [మీమాంసాసూత్ర ౬. ౧. ౨౫-౩౦] కాత్యాయనుఁడు [శ్రౌతసూత్ర ౧. ౧. ౬] ఆపస్తంబుఁడు [యజ్ఞపరిభాషాసూత్ర ౧. ౨]

౩. ఈపథములన్నియు ఏకార్థబోధకములైనను గౌరవభేదమునకు సూచకములుగా గానిపించును. ఏహి=రమ్ము, ఆగహి=ఈవలెకి రమ్ము, ఆద్రవ=వడిగా రమ్ము, ఆధావ=పరుగ తిరమ్ము. ఇటులు అర్థమిచ్చుచుండుటఁ జేసి ఆయావర్ణములవారు అటులే చెల్లియుందురొ లేక మిది గౌరవమాత్రభేదకమో అరయ వలయును. (ఈయుద్దేశము కేవలము నాది.)

పనిత్రమను సోమము శూద్రులకొగ్గాడో గలదని తరువాతే గనుగొందుము. సోమపానమున వారికి తప్పక అధికారముగలదని ఈవాక్యము బలన గ్రహింపవలెను. “బ్రాహ్మణునియు శూద్రునియు పై శూలనియు శూద్రులనియు నాలుగువర్ణములవారు కలరు. వీరిలో నెవరును సోమమును ఉమియరు. [శతపథబ్రాహ్మణ ౫.౫. ౪.౯.] శూద్రులొకానొక సోమయాగమున కధికారులని ఇది తెలుపకుండునా?

శాస్త్రవర్ణ మనకు సరిపట్టిరిచిన కర్మములయందు
జనించి శూద్రస్త్రి సాబరధము పడఁగలవలసిన రథకా
రుడు శూద్రుడని కర్ముడు పరిగణించుచున్నాఁడు.
[కాత్య. శ్రౌ. న్యాయ. ౧౬]

అగ్రత్రైవిక్కులకు సవర్ణ భార్యలందు జనించిన కుమారులుగాని లేక తరువాత తక్కువవర్ణమునందు (జనం తర్ర) జనించిన కుమారులుగాని తండ్రివర్ణమునకు చెందుదు రని బాధాయనఁడు చెప్పచున్నాఁడు. [ధర్మశా. ౧.౨౨. ౬.] ఇట్లు బ్రాహ్మజునకు బ్రాహ్మణ్యముఁడుగాని తుత్రియయందుఁగాని జనించిన కుమారుఁడు బ్రాహ్మజుఁ డనియు, తుత్రియనకు తుత్రియయందుఁగాని వైశ్య యందుఁగాని జనించినవాఁడు తుత్రియఁ డనుననియుఁ జెప్పి వైశ్యునకు శూద్రయందు జనించినవాఁడు రథకా రుఁడని చెప్పినాఁడు. [౧.౯. ౩]

ఇక ఈ విషయమున గూడ, పాదాయమునిపే
వక్కాశంపబడినట్టియుగోతమపురస్కృతముడైనట్టియు
[ర-౧౬] పద్ధతి నే మన మంగీకరించి మేని-రథకారుని
వైశ్యునిగా అంగీకరించి తీసువలయును. ఇటులు కాగా
అగ్నిధానముతో గలిపి వైదికకర్మలందు అతడు భాగ
స్వామియగుటనిర్ణయవాదము. కాని అటులంగీకరించునా
జాల జిక్కులు కలుగను. ఏమన, రథకారు అగ్రత్రైవి
ర్ణములోనివారే యగుదురని అగ్రత్రైవిర్ణమునకుఁజేయు
సూత్రముచేతనే సరిపోవుచుండగా వారి యగ్నిధానము
ముఠాఱు ప్రత్యేకముగా నొకసూత్రమును విధింపఁద
రియ బ్రాహ్మణమున కక్కడయేమి?

అయితే మనువు సవీవాచాత్మక ననుసరించి శై
నుదాహరించిన ప్రమాణములనుండి తొలగినాడు. అగ్ర
తైత్తిరీయములకు అనంతరవర్ణ భార్యలందుఁ గలిగిన పుత్రులు
తమ తండ్రులతో సవర్ణులుకాక తద్వర్ణమువంటి వర్ణము
నకు (సద్భ్రత) చెందుదురని మను విటులు చెప్పెను. (౧౦.౬)
అవ్యవహిత వర్ణ జాతీయలగు భార్యలయందు జనియిన

౧. అధ్య ౩.౫.౬; కాక ౧౭.౧౩; వాజ. ౧౬.౧౭; ౩౦. ౬౧; శై. ౧. బ్రాహ్మ ౧. ౧; ౪౮, ౩. ౪. ౨.౧; శతపథ బ్రాహ్మ. ౧౩.౪.౨.౧౭.

౨. ఆగ్రత్రైవర్ణికుల ఆగ్నాధానవిధినిగూర్చి తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణమున (౧౦.౨.౩.) కలదు. ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతలను కబరునిచేతను [వి. సూ. ౬.౧.౪౪] కర్షునిచేతను [కాత్యాయన. శ్రౌ. సూ. ౧౦.౧.౯.] పలు నూలులుదాహరింపబడినది కాని రథకారుని ఆగ్నాధానవిధి తెలుపువాక్య వండు గానరాదు.

వారు మాతృదోషవిగ్నితములు కానగ తమ తల్లిదండ్రుల వర్ణమునకు సవ్యతవర్ణమునకు జేందుదురు. మఱియు 'ప్రాచీనాచార్యులు వారిని తమతల్లిలవర్ణమునకు జేందు దురన్నరు' అనియు [౧౦౮] వైదివ్రాసెను. వారు తమ తల్లిలకు చెప్పబడిన సంస్కారములకు మాత్రమే అర్హులని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిరి.

దీనిబట్టి రథకారుడు కూడ్రవర్ణమునకు చెందిన
 వాడు ఇతడు యజ్ఞవల్క్యుని మతమున మాహిమ్య
 జపకునకును, కరణమాతకును జనించినను, లేక బోధాయసుని
 మతమున వైశ్యజనకునకును కూడ్రమాతకును జనించినను
 ఇటులాతడు ద్విజాతులకు జేందఁడు. కావుననే
 యతని కపూర్వముగా నగ్నాధానము విధింపవలసి వచ్చి
 నది.

మీమాంసాసూత్రములకు వ్యాఖ్యాతృ శిరోమణి
యగు శివరస్వామి రథకార్యులగ్రతైన్యమునకు పూర్తి
గా జేయినట్టియనుటగ్రతైన్యము కలకు కొంచెముతక్కువ
అయినట్టియు, ఈ త్రియవై శ్యకూద్రవర్ణములను జేయి
నట్టియు, ఒకానొక వర్ణమునకుఁ జెందుదురనియు,
కావుననే పారి కగ్నాధిపము ప్రత్యేకముగా విధింప
పరిపించిన [ఓ.౧.౫౦] దని యింకొక నడిమిత్రోప
క్రొక్కినాడు. తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము [౧.౧.౪౦]
రథకార్యుల నగ్రతైన్యములతోఁ గలిపి చెప్పుటచే రథకా
ర్యులకు కూద్రులకంటె నగ్రస్థానము కలదని స్పష్టము.

వారి అసలవర్ణ మేదేని యగుఁగాక, రథకారులు
ద్విజాతులలో చేరరమట విశేషము. ఐనను వారు అగ్రాస్థి
ధానమునకును దానికి సంబంధించిన క్రియలకు అర్హులు.

ఇక నిషాదులను గురించి తెలిసికొందము. ఆత్మ
వర్ణ జాతుడగు నిషాదస్థపతి [నిషాదులలో పెద్ద] రుద్రు

నను సంబంధించిన ఒకవైదిక క్రతువునకు అర్హుడని ఒక
బ్రాహ్మణమునందు. [జైమిని. ఓం. ౧౦. మతియు,
కాత్యాయ. ౧. ౧౧. ౧౨. శబరకర్మలము] కలదు.

సంస్కృతమునందును, పాళీయందును, ప్రాకృత వాఙ్మయమునందును అపవిత్రతయలుగా చెప్పబడిన చందమున. ఈనిషాదులు నిస్సంశయముగా అనార్యులు. మఱియు వై బ్రాహ్మణ్యమునందే నిషాదస్థపతి అధ్వర్యుల కిచ్చు దక్షిణ పిట్టలబట్టబోను(నూట) అని చెప్పబడినది. అబోను అర్థులకుగాక నిషాదులకు మాత్రమే యుపయుక్తముగనని శబరస్వామి చెప్పటచే నిషాదు లార్యులకంటె సాక్షాద్విన్నులనుట సిద్ధము. [మీ. నూ. ౬. ౧. ౨౨]

విదుగురు పురుషులు లేక యైదుగురను నర్థమున వేదములందు [మంత్రభాగమున] 'పంచజనాః' అని సమస్త పదముకాక సహచరములగు రెండు నిర్థబహువచనాంతములగు పదములు తటచుగాఁ దగలుచుండును. కొన్ని చోటుల 'జనాః' అనుపదమునకు బదులు 'మానుషాః' 'మానవాః' శక్యస్తి 'చర్షణాః' అనుపదములునువచ్చును. ఇవిన్నియు బహువచనాంతములు. వీనికి 'జాతా' అను పదమునుగూడఁ జేర్చవలెను. ఇదియు బహువచనాంతము. వ్యాఖ్యాతల ననుసరించి ఈశబ్దముకూడ తదర్థబోధకమే.

ఈ యైదు సురెవరును నదే ఇంకను సరిగా నిర్ధారించఁ
బడని విషయము.

యాస్కని నిరుక్తమున [3-౮] రెండువిధములు
గా వ్యాఖ్యాతమైనది. కొందఱమతమున [ఏకే] ౮
వారు ౧. గంధర్వులు, ౨. పితృదేవతలు, 3. దేవతలు, 4.
అసురులు, 5. రాక్షసులు, అనియు; ఇక ఔపమన్యవు
నిమతమున నాలుగువర్ణములవారును మిగిలిన సివాదులును
కలిసి ఐదుగురుగుచున్నారు.

౧. వీరు తమ తల్లిలవర్ణముకంటె నెక్కువయిన తండ్రులవర్ణముకంటె తక్కువయిన అగునర్జునునకుఁ జేందుదు
రని మేధాతిథి వ్యాఖ్యానము.

౨. ప్రకృతిముద్రణములలో కానరావలసిన బ్రాహ్మణులకూడ కారని అందులోనే యున్నది.

3. [ಬುಕ್-೮-೯-೨]

୪. [ଅନ୍ଧ ୩.୭୦.୦୫]

၂. [ဆွန် ၇.၂.၁]

உ. [புதுக் க.க.உ.உ]

சி, [யூக் ௨ ௨௦.௧௨]

౮. ఇది కొందఱుమతముని యాస్కన్ని అభిప్రాయమైయుండఁగా ఇది యాస్కన్నిమతమే యనియూతనికంటఁ గట్టుట వేరొక ఇందెన్నుఁగ్రంథకర్తల పారపాయ. విచారణప్రకారము బొంపమన్యువుని మతమే యాస్కాభిప్రేతము.

పాశ్చాత్యపండితులు 'వేదిక ఇండెక్స్' (గంధకర్తలు కూడ) పై రెండర్థములును సందర్భముగా లేనని తలచుచున్నారు. వారిలో వారియభిప్రాయములుకూడ చాల భిన్నములు. తూర్పు దక్షిణము పడమర ఉత్తరములనున్న జనులను మధ్యనున్న ఆర్యులను కలిసి విదుగురు [పంచజనాః] అని రాత్ గెల్డ్నర్ అనువారి (Roth Geldner) మతము. ఆర్యులకు దాసులకు తఱచుగా చేసిన విభాగమునుబట్టి అనార్యులకు 'జనాసః, మానుషాః' అను పదములు చెల్లవుకావునను, విదువర్ణములకు సోమము సంబంధించుగావునను ఆ విదువర్ణములు శరస్వతీనదీతీరమున నివసించుచున్నటులు చెప్పబడెడి గావునను, మఱియు ఇంద్రుడు పాంచజన్యుడని [విదువర్ణములకు సంబంధించినవాడు] యుండెగావునను ఈ 'పంచజనాః' అనుపదమునకు ఆర్యులనియే యర్థమని జిమ్మరు (Zimmer) పై వారిని ఖండించుచున్నాడు. (Vide Index A)

అంత యలోచించినను యాస్కంద దుదాహరించిన 'ఏకే' మతము యోగ్యమైనది కాదనుట నిర్వివాదము. మనకుఁ దెలిసిన ఏవేదవాక్యములలోను దాని కాధారము దొరకదు. నిఘంటుకాండలో [౨౩] మనుష్యునకు పర్యాయపదముగా [వాచకము] ఈయబడిన 'పంచజనాః' అను పదమువలననే మానవమాత్రులే యని యర్థము విశదమయ్యెడినిగాని గంధర్వాసుర రాక్షసులని కాదు. ఇటులండెగా సమానపదములకు 'పంచమానవాః పంచకృష్ణయాః' అనువిధ మనుష్యుల విదువర్ణములను నర్థమున స్థిరముగా వాడబడినవి. డాక్టర్ లక్షణసరూప్ అనువారు ఖండారంభమునందు [౩.౮] యాస్కందనిచే ఉదాహరింపబడిన నూక్తమున [బుక్ ౫౩.౪] విదుజాతులవారు [పంచజనాః] యజ్ఞమునందు భాగము పుచ్చుకొన ఆహూతులై రనియు, ఆ యాహ్వనము రక్షః పితౄణామలకు అని ఊహింపరానిదనియు, ఇంతియకాక మొదటిఆరపాదము నిస్సందిగ్ధముగా 'రాక్షసులనభిధృవంతముగాక' అని చెప్పబడినను 'పంచజనాః' అనగా విదువర్ణములవారే యని కొండొక హేతువును సముచ్చయించుచున్నాడు.

జౌపమన్యపునిమతముగా ఏ త్రయబడిన రెండవయర్థమును మొదటిదానివలె అనర్హమని యేల్మత్ సోమేయబడినదో మాకు దురూహము. ప్రత్యుత్తరముకు అదియే సహేతుకముగను సహజముగను కానిపించుచున్నది. ఏటులేని నిషాదు లనార్యులగుటచే దేనియం దార్యత్వము గుంభితమైయున్నదో అట్టిచాతుర్వర్ణ్యమున వారికం టై భిన్నులని పైని చెప్పబడిన శబరుని యుద్దేశమును ఇది ధ్రువపఱచుచున్నది.

శూద్రులును నిషాదులును పై మాండవర్ణముల వారితోపాటు చాల వైదికకర్మలందు భాగస్వాములనియు జౌపమన్యపునిమతమున విశదముగుచున్నది. ఉహాహారము. వేదమంత్రభాగమున (Text) విదుగురుజనులు యజ్ఞార్హులనియు [బుక్ ౧౦.౪౫.౬] అగ్ని విదుగురుజనులకు సంబంధించినదనియు [బుక్ ౯.౬౬.౨౦; అధ ౪.౨౩.౧] మఱియువారు అగ్నికి హవిస్సుని తురనియు [బుక్ ౬.౧౧.౪] పవిత్రమగు సోమము విదుగురిలో నివసించుననియు వారి యజ్ఞాయతనములో నిశితమైనదియు [బుక్ ౯.౬౫.౨౩] మఱియు పూకముగు శరస్వతీనది వారిని [విదుగురిని] వర్ణించే ననియు విస్పష్టముగాఁ జెప్పబడినది.

వాజసనేయిసంహితలోని పాంచజన్య పదవ్యాఖ్యానమున ఉవ్బట మహీధరులుకూడ ఆయియైదుగురు వైదికకర్మల కంగీకృతులని స్పష్టముగా నిరూపించితిఁ: ఉవ్బటుడు:— 'పాంచజన్య' అనగా విదుగురికి మేలు కూర్చువాడని యర్థము. విదుగురెవరనగా బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్య శూద్రులు నలుగురును నిషాదు లైదవ వారు. నిషాదు లెటులగుదు రంటేని వారికిని యజ్ఞార్హత కలదు. మహీధరుడు—పంచజనులనగా బ్రాహ్మణులు మొదలుకొని నాలుగువర్ణములవారైన నిషాదులునుకలిసి. ఏలయన నిషాదులకును యజ్ఞార్హత కలదు.

శబరుని యుద్దేశములతో కలిసి పై విషయములు ఆర్యులగు నాలుగువర్ణములవారికిని నిషాదులకునుఁబొందె అత్యంతమైత్రి కలదని తేటతెల్లగా నిరూపించును. ఈ దిగువదికూడ ఈ యభిప్రాయమునే దృఢపఱచును. విశ్వ

చేయుచున్నాడు. అందుచేత అవసరమగు పదపడి మూడుచే లాక యడవిలో నివసించి పదప మూడురేలు నిషాదులలో నివసించుచు ప్రపంచవింత బ్రాహ్మణ ౧౭.౬ ౩.౯.] అప్పుడు ఆనిషాదులనుండి నెవ్వరి బ్రాలుగాని, నెవ్వరి యన్న ముగాని, చామలుగాని, చామయన్న ముగాని, అడవి జంతువుల మాలసముగాని నిస్సంక్షేపముగా పుష్పకొన ననుజ్ఞాతుఁ డైనాడు. [కాత్యాయన. శ్రా. ౮.౨.౨.౮] ఈ రెండుజాతులవారికిని పరస్పర మైత్రిలేనిదే. యిటులు చెప్పుట సంభవము.

ఈవిషయమున నిక నిషాదులను స్వయముగా ఏమి చెప్పినో విచారితము. యాగ్నుడు దాని వ్యుత్పత్తిని గుఱించి [నిరుక్త. ౩.౮.] ఇటులు వ్రాసెను. నిషాదున కాపే రేటులు వచ్చెను? ఆతడు నిషాదనుడు కాన; కైరుక్తు లేమి చెప్పదురనగా పాప మతనిలో నిష్కలమై యున్నది కాన [తామ్రకొనియున్నది. కాన]. ఈ రెండవ వ్యుత్పత్తి అపాతరమణీయమని విశదమే. అయితే ఇక మొదటి నిషాదన అననేమి? జంతువుల జంపి వాడు జీవించునుగాన నిషాదుడని డాక్టర్ లక్షణసూక్ష్మము వారు చెప్పుచున్నారు. అయితే ఇదిమూలములో నిను మంతయులేని అంగ్లానువాదము. [అటులనడుననే] విచారించగా నిది "కూర్పుండి చంపుఁగావున నిషాదుడు అనగా జంతువుల జంపి జీవించువాడని అర్థము". అని వ్రాసిన దుర్గాచార్యుని వ్యాఖ్యానమునుండి పుట్టిన దురభిప్రాయము. నిషాదన అనునది ని + సద్ అనుధానినుండి వ్యుత్పాదితము. ని = క్రింద, సద్ = కూర్పుండుట, కాగా నపుంసకలింగమున క్రిందకూర్పుండుట అని అక్షరార్థము; నివసించుట, అని ఆలంకారికార్థము. [బుక్క ౧.౧౬౨.౧౮; ౯.౭.౫.]. పుంలింగమునూ క్రింద కూర్పుండువాడు లేక నిష్పప్రదేశమున కూర్పుండువాడు లేక నిష్పాస నము కైకొనువాడు, అని అర్థముగను. ఈ చివరయర్థ మిచ్చట [అక్షరీకముగ ఆలంకారికముగఁ గూడ] సరి పోవును.

దీనివలన ఐదుగురిలో అంతర్గతులగు అనార్యనిషాదులు చాక్షుర్వర్ణమునవారికంటె దవ్వక తక్కువగా పరిగణింపఁబడిరనియు దాన నీయైదువర్ణములుకూడిన సంఘమునందు నిష్పాసనమునకువారు నిర్ణయింపఁబడిరనియు

వేట చేప్పనక్కరలేదు. వారి కిట్టి కొంచెదన, ముందుటచే శ్రేష్ఠులగు త్రైవర్ణి కులు వారికి పేరు [నిషాద] పెట్టి యుండుదు. ఇట్టివే కొన్ని పదములు కలవు. చూడుడు: అంత్యవసాయి అనగా పాలిమేరల నుడువవాడు. [మిక్కిలి నీచముగు వివిధజాతులకుఁ బెట్టఁబడిన నింద్యముగు పేరు] నిరవసతుడు [బహిష్కృతుడు]; ఈపదము వెలివేయఁబడిన కొన్ని జాతులను చెప్పున. అధునాతన కాలమున ఆసనవిశేషముకూడఁ (Gallery). దానియందు కూర్చుండు తక్కువవారికి ఇట్లే పెట్టఁబడిన పేరై యున్నది.

ఇక ధర్మసూత్రములు నిషాదుగుఱింపి యేమి తెల్పునో చూతము. నిషాదు లసలు అనార్యులని యెఱిగితిమి. కాని యిచ్చట వారికార్యులతో రక్తసంబంధము కలిగినటులు కనుగొందుము. ఇంతియకాక బ్రాహ్మణులతోడనే సంబంధముకల కలమునవారనియు నెఱుంగుదుము. ఏలనగా బాధాయను ననుసరించి బ్రాహ్మణులకు శూద్రకు పుట్టి నతడు నిషాదుడు. [ధర్మ ౧.౯.౨] ఇటులుండఁగా; బ్రాహ్మణులకు వైశ్యకుఁ గలిగినవాడు నిషాదుడని నిర్ణయించుచు గౌతముఁ డితనిని మఱియొక మైత్రిక్కించివాడు. [౮.౧౬] ఎవరిమతమున నేని ఈ కాలమునాటికి అనార్యనిషాదుఁడొక్కసమాహములో చేర్చుకొనఁబడినటులు రుజువగుచున్నది.

నాటికాలమున ఏలక్షణములు వర్ణమును నిర్ణయించినవో లేక నిశ్చయించినవో అవి నేటికాలమునఁ గల లక్షణములకంటె జాల భిన్నములు. నిశ్చయకములగు ఆధారము లీమూడు. ఒకటి— ధర్మచరణముచే స్వయం సంపాదితమగు శ్రేష్ఠ్యముకాని, ధర్మము నాచు రింపమిగలుగునై చ్యముకాని. రెండు— వృత్త్యంతరగ్రహణము. మూడు— సమనంతర జన్మములందు అనున్యాయ ఫలముకల జన్మజనక భావము.

మొదటిదానిగుఱించి ఆపస్తంబుడు— [ధర్మ. ౫.౧౦.౧౧] ప్రకృతజన్మమునందు తనధర్మముల సరిగా నెఱవేర్చుచో ఏవర్ణమునవాడేని తరువాతిపుట్టువున సమనంతర శ్రేష్ఠవర్ణముకలవాఁ డగును. ధర్మముల నుపేక్షించునెడల పదవ వర్ణమునఁ జుట్టును. వ్యాఖ్యాత పౌరదత్తుడు దీనిని విపులముగా వర్ణించినాడు. స్వయం

గుంపాదితములగు గుణములయొక్క ప్రాబల్యమే సమ వంతరసంతతియొక్క ప్రాబల్యమైన వర్ణ విషయమైన గొప్ప సనమునకును, కొంచెదనమునకును కారణముగుచున్నదగుట విస్పష్టము.

రెండవది—వృత్త్యంతరగ్రహణము. దానిఫలమును గూర్చి వల్లభాచారి చెప్పచున్నాడు. [౧౯౬]— ఒకవర్ణమునకు నియతముగు కర్మను మఱియొకవర్ణమువాఁడవలంబించుచో వాఁ డావర్ణమునకుఁ జెందును. [వృత్త్యయే కర్మనానిసామ్యమ్]. మను విట్లనుచున్నాడు [౧౦. ౮౧. ౧౭౭]—ఆపత్స్వయములం దెవరైనను క్రింది వర్ణములవారి వృత్తి నవలంబింపనగును. తనకర్మలలో గట్టిక పోయినయెడల బ్రాహ్మణుఁడు త్రియకర్మచే జీవింప నగును. అందునుగిట్టనియెడల వైశ్యకర్మచేసిగాని శూద్ర కర్మ పర్వంతమునకుఁగాని వెళ్లి జీవింపవచ్చును. అగ్ర జాతుల కన్నిటికి నీది చెల్లును. అయితే అగ్రవర్ణమున వాఁడు ఇష్టానుసారముగా గ్రహించిన తక్కువవర్ణముల వారి కత్యయందే పాఠుకొనియున్నయెడల వాని సంత తియు కొన్నితరములదాక అట్లేయున్నయెడల అట్లు త్రియ కర్మయందు నియతమైయున్న బ్రాహ్మణ కుటుంబము అయిదవతరమున త్రియ కుటుంబముగా మాటిపోవును. ఇట్లే వైశ్యులగుట కాలు తరములును శూద్రులగుట కేడుతరములును పట్టును. [యాజ్ఞ. మితాక్షర ౧.౯౬]

మూడవది రక్తసంబంధము. దీనివలన కొందఱ మతమున అయిదుతరములకును, మఱి కొందఱమతమున ఏడు తరములకును వర్ణము సంపూర్ణముగా మాటును. [గౌ. ధ. సూ. ౪. ౨౨. ౨౩] హరదత్తుఁ డిటులు వివరించు చున్నాడు:—

“బ్రాహ్మణునకు త్రియకు పుట్టిన సవర్ణకన్య [మూర్ధావసక్త] బ్రాహ్మణుని పెండ్లాడుచో ఆమె స్త్రీ సంతతియు ఏడుతరములదాక అటులే చేయుచో ఆ యేడవతరపు టాఁడుపడుచు బ్రాహ్మణి యగును. ఇక బ్రాహ్మణునకు త్రియకుఁ గలిగినవాడు త్రియను పెండ్లాడుచో అతని యేడవతరముదాక నున్న పురుషులు మాత్రమే త్రియగనే పెండ్లాడుచో ఆయేడవతరముకంటె

పుట్టినవారందఱు త్రియ యగుదురు.” ఇందు గదియ ముగా నున్న అభిప్రాయ మిది : బీజము అపవిత్రమున సంబంధముచేఁ గ్రమముగా తఱిగిపోయినను శ్రేష్ఠద్రవ్య సంబంధము కలిగి తన పవిత్రత్వమును మఱలసంపాదించు కొనును. అధమద్రవ్యముతో క్రమాక్రాంత మగు సంపర్కము అధమత్వమును నియతముగా నిలుపఁ గారణముగు చున్నది.

ఇక నిషాదులవిషయమునకు మఱియొకటి. బౌద్ధ యనుఁ డిటు లనుచున్నాడు:—

వివాహము నిషాదసంఘమునందు లేక కులమునందుఁ గాని పర్యాప్తముయ [భార్యార్థరైరుపురుషుని నిషాదులే యగుదురేని] అయిదుతరములదాక నటులే నియతమయి యుండుచో వారినుండి శూద్రత్వము తొలగను. అనగా అట్టి నిషాదుల యొడవతరమువానిలో శూద్రాంతయేమియు మిగిలియుండదు. కాని అతఁడు నిషాదశ్రేష్ఠుఁ డగునో లేక వేఱువర్ణమువాఁ డగునో ఆసంగతినీమాత్రము బౌద్ధ యనుఁడు తిన్నగా విశదీకరింపలేదు.

వినను అట్టి అయిదుతరమువాఁడు ఉపనితఁడు కామగ్రునుని [ధ. సూ. ౧. ౮. ౧౪. ౧౬] అని బౌద్ధాయ నుఁడు చెప్పచున్నాడు. ఆడవతరమువాఁడు పురోహితానుమతిచే యజ్ఞమున కర్హుఁడనియు ననుచున్నాడు. ఇక ఏడవవాఁడు మలినుఁడుకాక మూలపురుషుని సంపూర్ణ స్వస్థితిని పొందుననియు చెప్పచున్నాడు. వీచకులము లలోఁ గొన్నితరములదాక బీజము ఊరక వ్యాపించి మాత్రమున దాని పూర్వసౌభాగ్యము నెటులు చూరఁ గొనునో నాకు నిక్కముగా తెలియలేదని ఒప్పుకొనవలసి యున్నది. జన్యజనకభావ శాస్త్రజ్ఞులు (Mendelism) ఈ విషయమును విశదీకరింపగలరా?

బౌద్ధాయనుఁడు పైనిజెప్పిన వర్ణాధిక్య ప్రక్రియ ఉపనయనమున కర్హత యిచ్చినను తావన్మాత్రప్రయోజకమే యయి అగ్రత్రైవిర్ణకుల సమ ప్రవిధులకును అధికారములకును అనర్హతను లేల్పుచున్నది. అది యటుండె. ఉపనయనమునుగుఱించి కొంత పరిశీలింతము.

మూతుఁడు కాక మిగిలిన ప్రతిలోములు కర్మకలాపములందు అంగీకరింపఁబడరని ఆపస్తంబుఁడు

౧. బ్రాహ్మణికి త్రియమునకు కలిగినవాడు. ౨. పురోహితానికి క్రిందిజాతిలొండికి పుట్టినవారు.
౩. వ్యాఖ్యాతల ననుసరించి ఉపనయనమునకు, దాని పోలిక కర్మకలాపము.

చెప్పమన్నాడు. భర్తనుకాత్ర. ర. ౨౫] కుట్లాకభట్టు అంగీకరింపకున్నను(౧౦,౪౧) ఒకానొక శాస్త్రమునం దలి ప్రత్యేకవిధిచే నూతుఁ డుపనయనమున కర్హుఁడని హరదత్తుఁడు వ్రాసినాఁడు.

ఇక అనులోములు. ౨ శూద్రులకు బుట్టినవారు తక్కుమిగిలిన యనులోములు ఉపనయనార్హులు. [బాధా యన ధర్మసూత్ర. ర. ౨౬.] ఈ ప్రక్రియయే సంకీర్ణ జాతుల సమనంతర వ్యతికరమునఁగూడఁ బ్రవర్తించును. [యాజ్ఞ వల్క్య. మితాక్షర ౧.౯౫]. మస్కరి అనులో ములకు ఉపనయనాధికారము నంగీకరించు చున్నాఁడు. కాని వేదాధ్యయన నిషేధమొకటి కలుపుచున్నాఁడు. [గౌ.ధ.సూ. వ్యాఖ్య ౪.౨౫] ఆతఁడొక స్మృతిని³ ప్రమాణముగా చూపెను—‘అనులోముల కుపనయనాధికారము మాత్రమే కలదు. వేదాధ్యయనమునఁ గాని పంచయజ్ఞములఁగాని గార్హపత్యాగ్నినిగాని అగ్నిహోత్రమునఁగాని ఇంధనాధానమునఁ గాని ప్రాతస్నాయం సంధ్యలఁగాని అధికారములేదు. ఇంతియకాక వీరియుపనయనము వేదమంత్రములు లేకుండ ఉపాంశువుగా జరుగవలయును.’ అని

ఇది యున్నదున్న పాశముగా ఉపాదేశముకాదు. ఏలన, సాంకర్యములేని శూద్రుఁడుకూడ పంచయజ్ఞములం దధికృతుఁడని తొల్లి మనము చూచి యున్నాము. భూతయజ్ఞముక పంచయజ్ఞాంతర్గత మనియు గృహ్యగ్నిలో^౪ జేయఁబడుననియు నందఱకు తెల్లమయినదియే.

గృహ్యగ్నికిఁగూడసంబంధించిన వేటువేటు పాకయజ్ఞములకు శూద్రులును అర్హులు. ఇందు వారికిఁగల భేద మే

మనఁగా మంత్రోచ్ఛారణాభావము. భక్తివిహ్నుముగా ‘నమఃనమః’ అని ఉచ్చరింపవలయును. [అటులుచేయుట కర్హులవారిచే ఆ మంత్రములు చెప్పఁబడునమయమున]

మస్కరి వ్యాఖ్యానమునుండి మఱి కొన్ని పంక్తులుదాహరింతును. (గౌ.ధ.సూ. ర. ౨౬)

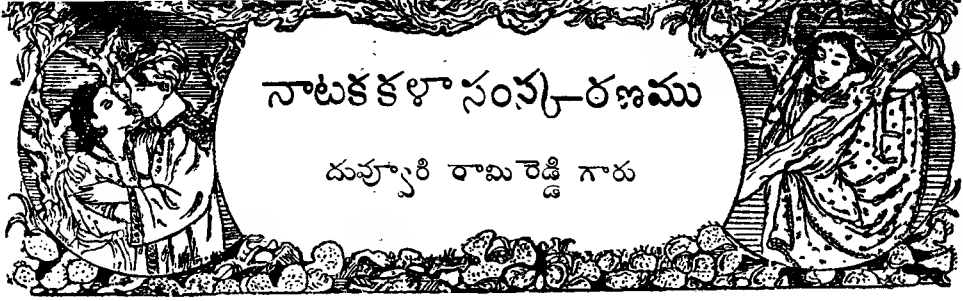
“ఉపనయనము సవర్ణాంబస్థనిషాదులకుమాత్రమే. ఒకస్మృతియం దిటులు కలదు; [పురోహితు నుద్దేశించి] సవర్ణ నుపనయించి భనుర్వేదము బోధింపవలెను; అంబస్థ నుపనయించి వైద్యశాస్త్రమును బోధింపవలెను; నిషాదు నుపనయించి హస్తీశిక్ష బోధింపవలెను.”

ఉపనయనము వేదాధ్యయనమునందు అధికారము కలుగుటకుమాత్రమే కాక లౌకికవిద్యయందధికారము కలుగుటకుఁగూడ నుద్దేశింపఁబడినదని వైదానివలన విశదమగుచున్నది.

మఱియు శూద్రులకు లౌకికజ్ఞానముబోధించుటకుఁ గూడ నుపనయన మావశ్యకమని సులభముగా సాధింపఁబడిన దగుచున్నది. వైద్యవిద్యార్థుల యుపనయనమును గుఱించి శుశ్రుతము (నిర్ణయసాగర ముద్రితము ౧.౨౫) ఒకయోగ్యుడగు శూద్రుని వేదమంత్రములువిచినా ఉపనయించి యతనికి వైద్యము బోధింపవలయు నని చెప్పుచున్నది. తటుచుగా ఉదాహరింపబడు నీ స్తోకమును మునిముండు చూపినవాఁడు ఆర్యసమాజ మూలపురుషుడగు స్వామి దయానందసరస్వతి యని నే ననుకొనుచున్నాను.

౧. ఆశాస్త్రమేదియో వక్కాణింపఁబడలేదు. ౨. పయిజాతితండ్రికి క్రిందిజాతి తల్లికి పుట్టినవాడు.
 ౩. దీనిపేరు చెప్పఁబడలేదు. నేటికిని తెలియఁబడలేదు.
 ౪. దీనికి వైశ్యదేవమనియు బలికర్యయనియు బెక్కుపేరులు కలవు.

నాటకకళాసంగ్రహము

దువ్వూరి రామిరెడ్డి గారు

ఉపోద్ఘాతము

సంఘసమష్టి తనయందలివ్యక్తిని సైతికబంధములఁ జిక్కింపకొని యెట్లు అధికారముచేయునో, ఒక్కొక్కప్పుడు వ్యక్తియుఁ దన సంకల్ప బలముచేత సంఘసమష్టిని దన యభిప్రాయమువంక్కుఁ ద్రెప్పకొనుచుండును. ఇందుకు మన సాంఘికజీవితమునందు లెక్కలేని నిదర్శనములను జూచుచున్నాము. సంఘమునకును, అందఱియంతమైన వ్యక్తిని బరస్పరసంబంధము గలదు. కావున నొకజాతి నాగరకమైనదని చెప్పటలో 102-కి 90 మంది మనుష్యులైనను నాగరకులుగ నుండురని మన మూహింతుము.

జాతీయజీవితమార్గము కొండవారివలె నిమ్మొన్నతముగ నుండును. వాతావరణములోని మార్పులను భారమితి(Barometer)నూచించునటుల శిల్పము జాతీయజీవితమునందలి నీవోచ్ఛదశలను దెలియఁ జేయుచుండును. కవులు స్వతంత్రముగ వస్తుకల్పనము చేయుచున్నను, సమకాలీనభావములును, ఆచార వ్యవహారములును వారిరచనలందుఁ బ్రవేశించియుండును. కాళిదాసుని నాటకములను మనము చదివినయెడల ఆకాలపు నాగరకతను మనము కొంచెమించుమించుగ నూహింపఁగలము. వాల్మీకిమహాకవి లోకోత్తరపీర్వుడైన శ్రీరామునిచరిత్రమును సృజించినప్పటికిని, కవికి సమకాలీనమైన హైందవ సంఘముయొక్క నాగరకతయు ఆచారవ్యవహారములును అందు సంకితమైయుండక తప్పవు.

ప్రస్తుతవిషయమునకు వత్తము. మన తెలుఁగుజాతి చాలమందికవులకును, శిల్పిలకును, నటకులకును ఆకరమై యున్నది. వారిరచనలు, సృష్టలు, అభిప్రాయములు భావిసంతతికి, మనకళాభిరుచిని, కల్పనానైపుణ్యమును,

ఔచిత్యగౌరవమును, మీఁదుమిక్కిలి మన శిక్షణమును, దేరియఁబఱుచును. కావున ఇప్పటికవులను, తక్కుంగల శిల్పిలును సమకాలీన ప్రజాబాహుళ్యముయొక్క యశిషీతమైన యభిరుచి యడుగులకు మధుఁగలొత్తి సునాయాసలభ్యమైన కీర్తికొఱకు పాటుపడుటయే వారిభాగ్యతయని తలంచుకొనక, భావిసంతతులకుఁగూడ మన శిల్పసిద్ధిపైని గౌరవముండునటులు, తమయభిరుచిని మఱి కొంత సభ్యముగను, ఔచిత్యదృష్టిని మఱికొంత నిశితముగను అలక్షరమకొనుట యావశ్యకము.

సుమా రొకసంవత్సరముక్రిందుట ఒంగోలునందుండిన నామిత్రులు రావుసాహెబ్ డాక్టరు శేషుద్దిరెడ్డి గారికి అతిథివై నే నచ్చట రెండుమాఁడుదినములు గడపితిని. ఆయూరియందు స్థానింపఁబడియున్న యొక నాటకసమాజమువారిచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన “సుమతి”* అను నాటకమును చూచుట ముగియపురకుఁ దటస్థించినది. రెండుమాఁడుగంటల వినోదముకొఱకును, అవినోదమున అలక్షితముగ మిళితమైన రీతిని సమకూరుచుండు భావశిక్షణముకొఱకును మనము సాధారణముగ నాటకాలలకుఁ బోవుచుండుము. చేతిడబ్బు వదలించుకొని, నిద్రలేమి మున్నగుశ్రమలకుఁ బాల్పడియు మనము నాటకము చూచుట కవిచేతను నటకులచేతను “మీరు సభ్యతాశూన్యులు! మీరు మృగప్రాయములు” అని చెప్పక చెప్పించుకొనుటకుఁ గాదు! సహృదయులభావములు దూషింపఁబడుటకు గాదు! కాని దురదృష్టవశమన మాకానాడట్టి యసభ్యవినోదము ప్రాప్తించినది. ఆ నాటకమునందలి యనౌచిత్యములనుదహరించి సభ్యలోకమునకు విసుగు పుట్టించి నా యభిరుచినిగూడ దూష్యముగ నొనరించు

* ఆనాటకము పేరునుఁజెప్పింది నాకు సంశయము గలదు. సుమతియని జ్ఞప్తి. కవిపేరును మఱచిపోతిని.

కొనుటకు నా కిష్టము లేనప్పటికిని “కల్పము” కొఱకు అట్లు చేయక తప్పినదికాదు. మేము నాటకశాలయం దున్నంతవఱకు జరిగినకథ యీక్రిందివిధముగ నున్నది. భాగ్యవంతుడైన బ్రాహ్మణయువకుఁ డొకఁడు ఒక బోగముసాని నుంచుకొని తన యాస్తిసంతయుఁ గొల్లగొట్టుకొనును. కొంతకాలమునకుఁ దనభార్యనుగూడ ఆసానికిఁ బరిచారికుగ నియమింపును. అట్లుపైని కొల్లగొట్టుటకు విటునియొద్ద నొకగవ్వయైనను లేదని తోచినచెంటనే ఆసాని యాతని విడనాడి, మఱియొకనిని దగుల్కొనును. రెండవవిటుఁడును ఆభోగముదియు నేకశయ్యాగతులయి యుండునప్పుడు పరిత్యక్తుడైన మొనటివిటుఁడు వచ్చి చూచి “నేడి బతికినవాని వైరాగ్యవేళముతో” ఆసానిని దిట్టుటకుఁ బ్రారంభించును. భోగమువారిని దిట్టుటయే సంఘసంస్కారముయొక్క ప్రధానసూత్రమని తలంచు వారును కొండలు గలరని, అట్టికోటిలో మన నాటకరచయితనుగూడ చేర్చుకొని నాటకమునందలి యాసంవిధానమును సహించినను, సహింప నలవిగానిది మఱికొన్ని బయలుదేరినవి. ఆ నాటకశాలయందు స్త్రీలు చాలమంది యుండిరి. ఆతిట్లు భోగమువారికి సంబంధించినవేకాక సామాన్యముగ స్త్రీజాతికంతటికి. సిగ్గును రోతను బట్టించునట్లు తోచినవి. * “సానులు సందివాకిటిలో నొకనిని, ముందువాకిటిలో మఱియొకనిని పెట్టుకొని చిత్తకారెలో కుక్కులవలె.....వారి..... సారకాయలవలె నుండును; అవి....., కావు, రోగముల బొందలు.” మొదటిమాటలో నిష్ప అంటింపఁబడి, రెండవ మాటలో కిరసనాయిలు పోయఁబడి, మూడవమాటలో భగ్గని మండిన నాహృదయము సంయమన సాధ్యముకాక పోయినది. ఏనో రెండుమాటలని నాటకశాల వీడివచ్చి తిని. రెడ్డిగారును నానెనువెంట వచ్చిరి. బయటికివచ్చి ఘనము స్థిమితవఱకుకొనునప్పటికి నా యెడలంతయుఁ గంపించుచుండెను. నాటకము ముగిసినవెనుక మాదుర్లయ మునుగూటించి ఆసమాజముయొక్క కార్యదర్శి యుపన్యసింపెనని వింటిమి.

మొదటిభాగమునందును ఆసమాజములోని యొక సభ్యుఁడు, తాము రాత్రిప్రదర్శించిన నాటకమును

చింతామణియను నాటకమును దీసికొనివచ్చి, ఆనాటకము చింతామణివలె నున్నదనియు, అందులో లేని బూతులు ఇందులోఁగూడ లేవనియు, మేము నాటకశాల నుండి వెడఁవచ్చినయనంతరము చాల నీతిప్రదమైన కథ జరిగినదనియుఁ జెప్పెను. మొదటి విషయశిక్షతోడనే మా జీర్ణశక్తి నాశనమైనది. ఆపైని విరివిగాఁబంచిపెట్టఁబడిన నీతిభాద్యములు మేమొకవేళ గైకొన్నను నిరుపయుక్తములై యుండును.

తరువాత ఆరెండునాటకములలోని సంవిధానములను నేను జూచితిని. సుమతినాటకము చింతామణికిఁ బ్రతిబింబముగ వ్రాయఁబడి యున్నదనుటకు సందియము లేదు. నే నిప్పుడు చింతామణిని సమర్థింపుటకుఁ బూనుకొనలేదు. కాని ఆరెండునాటకములను సరిపోల్చినప్పుడు మాత్రము, సభ్యతయందుఁ జింతామణియే మెఱుంగు నున్నది. చింతామణికారుఁడు రచనానై పుష్కముతో పెల్లడించిన బూతులను సుమతినాటకరచయిత జట్కాబండివారి సభ్యతలోనికి దిక్కి, శృంగారరసమును సిరాబుడ్డిలో ఊరవేసినారు. ప్రకరణమున కిట్టివస్తువు ఆవశ్యకమని అలంకారశాస్త్రముయొక్క వఱుంగసాచ్చినను, అభిరుచి విషయకమైన చర్చ వచ్చినప్పుడు, దానిని గమయింక చిత్తసంస్కారపరిపాకములకు సంబంధించినదిగ మన మెఱుంగదుము. వృచ్ఛకటికము ప్రకరణమయ్య సహృదయులకు ఏమముపుట్టింపు బూతుకూతల మట్టునకు దిగలేదు. అట్లునుటవలన సంస్కృతమునందు, అభిమతములైన ప్రహసనములు లేవని నేను నడుపుటలేదు. కాని, అవి సహజముగ నిరాదరింపఁబడుచున్నవి. నింద్యవిషయ మేభావయందున్నను నింద్యమే. భావమువలన భావకు గౌరవము కలుగుచున్నది గాని, భావవలన నింద్యభావమునకుఁగూడఁ బ్రశస్తి గలుగదు.

నే నీసుమతినాటకప్రదర్శనమును చూచినప్పటి నుండియు, నాటకరచయితలయందును, నటులయెడను, ప్రేక్షకులయందును నా కొకవిశ్రమైన శ్రద్ధ పుట్టినది. అప్పటినుండియుఁ గొందఱియాధునికపులనాటకములను జనశంజకములని ప్రజలచేదలంపఁబడు మఱికొన్ని నాట

* నాటకము నాయొద్ద లేదు; జ్ఞప్తియొన్నటులు వ్రాయుచున్నాను.

కమలను సుప్రసిద్ధులని తలంపఁబడు నటకులచే బరహింపఁబడుచుండినపుడు చూచుచుంటిని. జనరంజకత్వము నకుఁ గారణములను, అందుకై కవులును నటకులును జేయుచున్న వ్యాపారరహస్యములను, మోసములనుగూడ గ్రహించి నాయభిప్రాయములను ఈవ్యాసమూలమునఁ బ్రకటింపఁ దలంచితిని. ఇట్లు చేయుటవలన నే నెందఱుండఱియనుమానములకు, విమర్శనములకుఁ బాత్రుఁడను కానున్నానో నే నెఱుంగుదును. ఈవ్యాసమునందు నే నెచ్చటనైనను నిదర్శనపూర్వకముగ నాయభిప్రాయములను వెల్లిపుచ్చఁజూపిచ్చినప్పుడు, ఎవరినైన నాటకరచయితలను నటకులను సమాజములను విమర్శించి దృష్టాంతములుగఁ గైకొనుట నాకు వారిపైగల ద్వేషముచే గాదు. కాని, శిల్పముపైగల గౌరవముచేత నేను కొన్ని నాటకములలో అశాచిత్యములకు నుదాహరణములను గైకొంటినిగావున, ఆనాటకములెల్ల అనాచిత్యభూయిష్టములనియు, ఆనూనాటకరచయితలు కల్పనానిపుణులు కాకనియుఁ బాతకమహాశయులు తలంపఁగారు. ఆగ్రంథములపైను అకవులపైనను నా కత్యంతగౌరవము కలదు. నటకులవిషయమైమాడ నే నిట్లే మనవిచేసికొనుచున్నాను. కావున నేను నిర్మలహృదయులతోడను శిల్పదృష్టితోడను రచించిన యీవ్యాసమును నాటకకళాభిమానులెల్లఁగల అన్యధా తలంపక నాసదుద్దేశమును గ్రహింతురని నాప్రార్థనము.

నాటక కవి

ఇప్పుడు వెలువడుచున్న నాటకములలో 100 కి 90 నాటకములు “నాటక”మని పేర్కొనుటకుఁదగినవి కావు. ఒకకథలోని కొన్ని సీనులను ఒకటిగా జోడించి నంతనె అది యొక నాటక మగునని కొందఱు నాటకరచయితల యుద్దేశ మైయుండును. నాటకమునకు ఆది మధ్యాంతములు కలవనియు, సంధిబంధమును, సంయోగితయు, సడలిసయెడల నాటకశరీరము విచ్చిన్నావయవ సమాహమువలె నుండుననియు వీ రెఱుంగరు. ఒకవేళ నెఱింగియు ఆచరణమున నసమర్థులై యున్నారు. ఇట్టి కొన్ని నాటకములలో, ‘మేకపోతుమెడపప్పులు, అజులపేలు’ మున్నగు రచనావిశేషము లగవడుచున్నవి. ప్రజలకన్నులలోఁ దేలికగా దుమ్ముకొట్టుట కలవాటుపడి

రంగసౌభద్రాయములను (Stage Politics) చక్కగాఁ దెలిసినకవులు అట్టిరచనావిశేషముల నాశ్రయింతురు. వానితోడ నాటకసంస్థికి నవసరమైనసంబంధ మేఱి యుండదు. నిరుపయోగములను, విపరీతములను వైన అట్టియవయవములను గత్తిరించినను లోప మేర్పడదు. ఇది రచనాన్యూనతయైనను, లేక ప్రేక్షకులను సులభముగ నులలో జేసికొనుటకుఁ గవి ప్రయత్న పూర్వకముగ నొనరించిన వంచనమైనను గావలయును. ఒకయుదాహరణము: రామదాసునాటకములో ‘అహమక్కుసీను’ లవశతలో ‘చాకలగానియింటిసీను.’ వానిని వేఱుపఱచి, అట్టిసీనులు ప్రత్యేకముగఁ బ్రబరహింపఁబడినపుడు హాస్యరసోత్పాదకములయి వినోదము కలిగింపవచ్చును. కాన ఆనాటకములందు ఆయాకథాభాగమున వాని కంతప్రాముఖ్యము లేదు. మొగమునకు ముక్కు అందమని యొకశిల్పి మూరెడుముక్కునుజేసి యొకమానవవిగ్రహమున కంటించి నట్లున్నది. నాటకశరీరమందు అంగానుగణ్యము చాలముఖ్యము. కేవలము లభముచేత అనుచితమైన కల్పనలకు బూనుకొనుట నింద్యము.

ధర్మవరము రామకృష్ణచార్యులవారి నాటకరచనతోడఁ గ్రాత్రగ్రాత్ర నాటకలక్షణము లేర్పడినవి. సంక్షేపముగ భావమునుఁ బ్రకటించుటయన్న ఆవియెఱుంగని పరమరహస్యము. రెండుయూడు మాటలలోఁ జెప్పఁదగిన భావమును అచ్చులో నరపేజీకిఁ దక్కునగాఁ జెప్పఁడు. దుఃఖముయొక్క పరిమాణము వాక్యముల ద్వీత్యము ననుసరించియు, సంఖ్య ననుసరించియు నుండునని తలంచికాబోలు బాహుకునికి గొండవీటిచేలరాడు వంటి స్వగతమును గల్పించి ప్రేక్షకులపై ఆయనగుఱల కసియంతయుఁదీర్చుకొన్నాడు. వ్రాసిపెట్టిన పద్యములు గ్రంథస్థములు కాకపోయినయెడల విస్మృతము లగునను తలంపుతో బాహుకుడు చంద్రునిదూషించు కథాభాగమున నిశ్చేపించినాడు. వీనినన్నిటిని తలదన్నుచూపల్యము మఱియొకటి గలదు. ప్రహ్లాదనాటకమున లీలావతి పాడునట్టి “రా-రా-ధీలోలా-నాబాలా” అనుపాటయందును, “సుకుమారా - గుణశాలి” అనుపాటయందును “రామకృష్ణకవిరత్నముఁ బ్రోవ” అనియు “కవిరామకృష్ణ” అనియు, కవిగారు తనపేరును ఇముడ్చు

కొన్నారు. అచ్చట యొకచుక్కగుర్తును బెట్టి జ్ఞాపికలో
 “లీలావతి యీపాటచదువునప్పుడు అంకితము పేరును తీసి
 వేయవలయును” అనియైన హెచ్చరింపలేదు. నటకులును
 ఆయంకితముయొక్క యనాచిత్యమును గ్రహింపలేదు.
 లీలావతిపాత్రము ధరించినయొకనటకుడు “రామకృష్ణకవి
 రత్నము” అని పాడుమండగా విని నేను ఆశ్చర్యపడితిని.
 లీలావతిని ఇంద్రునివలె చెంగుపట్టుకొని రామకృష్ణకవి
 కాలమునకు లాగవలయునో, లేక కవినే లీలావతికాలము
 నకు నెట్టవలయునో తోచుచున్నది. అట్లుచేసినను లీలా
 వతి రామకృష్ణకవిపేరు నేల స్యరింపవలయునో నాకనూ
 హ్యముగ నున్నది. నాటకములో కవి దాగియుండవల
 యునేకాని ముక్కు పెళ్లెట్టెవలసినయావశ్యకత లేదు.
 ఇట్టి నాటకముల నాదరించు నభిరుచిగల మనము కాలిదా
 సాడులనాటకముల నెట్లు మెచ్చుకొనగలము?

“నాటకము చాలభాగుగనున్నది” అని యనిపిం
 చుకొనుటకు మఱియొకయుపాయము గలదు. స్థానికమై
 నను ఆస్థానికమై దేశభక్తి దేశానురాగము మున్నగుభా
 వములను వెండ్రుకపట్టుమాత్రమైనను సందుకల్పించుకొని
 బారెడుపాడుగు ఉపన్యాసములోబోదిపి ప్రవేశపెట్టు
 ట; హిందువులు మహమ్మదీయులు కలిసియున్న నాట
 కకథయైనయెడల (ఆకథ జరుగుకాలమందు అట్టిభావ
 ములు ప్రజలలో లేకున్నను) హిందూమహమ్మదీయ మై
 త్రినిగుఱించిన యుపన్యాసము నొక పాత్రమునోటుకె
 ప్పించి నాట్యకాలను రాజకీయోపన్యాస మందిరముగ
 మార్పుట. పుట్టినదాడి అడవులలోఁ గాలముపుచ్చుచు,
 గ్రంథములలో వర్ణింపఁబడిన లక్షణములచేత గుఱుమును
 గుర్తించిన కుశలపులు మాతృదేశభావనమును గుఱించి
 నేటికాలపు భావముల వెడలఁగ్రక్కఁ ఉపన్యాసముల
 బలాత్కారముగ ప్రేక్షకులపైఁ గురిపించుటచూడ, ఆం
 ద్రప్రతిక, వాల్మీకాశ్రమమునకుఁగూడఁ బంపఁబడు
 చున్నదా యను భ్రాంతి పొడముచున్నది. దేశకాల
 పాత్ర విరుద్ధమైనను పూతనపక్షువునకు ఆధునికవాసన
 దగిలించుట చాలమంది నాటకరచయితల కభ్యాసమై
 యున్నది. ఇది యొక వ్యాపారరహస్యము.

చాలమంది నాటకకవుల రచనాలోపములను,
 పాటలను బద్ధములును గప్పిపుచ్చుచున్నవి. నాటకము

లోని కల్పనను బృథక్కరించినయెడల ఆలోపములు
 బయలుపడును. ఎట్టి నాటకమైనను జక్కఁగాఁ బాడఁ
 గలిగిన యొకరిద్దఱునటకుల నాశ్రయించి ప్రసిద్ధికి రావ
 చ్చును. అట్లారు నాటకసమాజమువారు రామదాసునాట
 కమును బ్రవర్తించుచుందురు. పర్యతరెడ్డి రామచంద్రా
 రెడ్డిగారు (ఆసమాజమునఁ బ్రధాన నాయకపాత్రము
 ధరించునటకుఁడు) కబీరుపాత్రమును ధరింతురు. ఆప్రద
 ర్శనములను జాలమంది కొనియాడుచుండుదురు. రెడ్డిగారు
 నాట్యప్రపంచమున ఆర్జించిన పేరుప్రతిష్ఠలకు ఆనాట
 కము పట్టుకొమ్మ. ప్రజలప్రశంసకు నాస్పదమైన విష
 యము నెఱుంగవలయునని చాలమంది యభిప్రాయము
 లను గనుగొంటిని. కొంచె మించుమించుగ అందఱును ఈ
 క్రిందివిధమున జబాబిచ్చుచుందురు. “రామచంద్రారెడ్డి
 హిందూ స్థానీ పాటలను జక్కఁగాఁ బాడఁగలఁడు.
 నాటకము ప్రారంభమునుండి తుదివఱకుఁ బాడుచున్నను,
 కొంచెముగూడ ఆయన గొంతు రాఁచుపుట్టదు. ఆయన
 పాడుచున్న పును మఱికొంతనేపు పాడుమండిన బాగుగ
 నుండునని తోచును. నామట్టుకు నేను రెండుమాఱులు
 ‘Once more’ అన్నాను” రామచంద్రారెడ్డిగారిని
 గుఱించి చెప్పఁబడునదంతయు యథార్థమే. కాని, నాట
 కము ఈవిధముగనా మెచ్చుకొనఁబడవలయును? షేక్స్పి
 యరు మహాకవియొక్క ప్రతిభ, గ్యారిక్కు ననుసరించి
 యుజ్జీవింపవలయునా? లేక యాతని రచనలకు స్వతంత్ర
 మైన యంతస్సారముగలదా? చదువరు లూహింపఁగలరు.
 బూటక పుటాధారముల నాశ్రయించి ప్రసిద్ధికైకొన నాట
 కములు ఆశ్రయవ్యతి గలిగినవెంటనే విస్మృతము లగు
 ను. ప్రేక్షకుల యభిరుచి ననుసరించి వ్రాయఁబడునాట
 కములు వారియభిరుచి మాఱువఱకె గౌరవింపఁబడును.
 తర్వాత నధాపతనము.

పాత్రోచితమైన భావనుపయోగించుటావశ్యకము.
 మహామహాపాధ్యాయ వేదము వేంకటయ శాస్త్రిల
 వారు బొబ్బిలి నాటకమున బున్నీ దొరపాత్రమునకు
 వ్యాకృతభావనే యుపయోగించిరి. కొలదలము
 శ్రీనివాసరావుగారు రామరాజునాటకమున పటానునకు
 ఉత్తమభావనే యుపయోగించిరి. వారిని ఉత్తమపా
 త్రలనుగఁ జిత్రించి అట్టిభావ నుపయోగించియుండుదురు.

కాని ప్రదర్శనమునందు వారివేషములకును వారిభావలకును జాల వైరుధ్యము గోచరించుచుండును. దాని నొప్పుకొన్నను, ఆపాత్రముల హైందవపురాణపరిచితి చూడఁ జిత్రముగ నున్నది. బుస్సీదొర “స్తంభమునుండి వైకుంఠికి” అనుపద్యమును చదువును. పటాను సంస్కృత పదభూయిష్టమైన పొడవగు సమాసములతో సప్తమారుతములను జిల్లరదేవుళ్లను తన్నుఁజంపుటకుగా ఆహ్వానించును. హైందవేతరజాతులకు సంబంధించిన యుత్తమ పాత్రములచే నుత్తమభావను మాట్లాడించుట యొకవిషయము. కాని, వారికి మనశాస్త్రపురాణాదులయందుఁ బరిచయము గలిగినట్లు వ్రాయుట వేటొకవిషయము. మహమ్మదీయుల యుత్తమపాత్రత్వమునకు హైందవపురాణపరిచయము ఆవశ్యకము గాదు. దుఃఖము కలిగినప్పుడు తమతమమనస్సులలో నెలకొనియున్న దైవమునో దేవతలనో స్మరించుట స్వాభావికముగ నుండునుగాని, అట్టిసమయమున మహమ్మదీయుడు పౌరాణిక దేవతలను దలంచుట విరుద్ధముగఁ గనుపట్టును. బుస్సీదొర బైబిలు నుండి యుపమానమును గ్రహించినయెడల నుచితముగ నుండెడిది. పటాను ఖొరానునందో లేక మఱియేవిధమైన మహమ్మదీయపురాణమునందో పరిచితమైన దేవతలను, ప్రవక్తలను ఆహ్వానించియుండిన మెఱుంగుగ నుండెడిది.

చిలకమర్రి లక్ష్మీనరసింహముగారు రచించిన గయోపాఖ్యానమున కృష్ణార్జునుల దెప్పిపొడుపులు, ఆత్మగౌరవముపై దృష్టిగల యేపెద్దమనుష్యుఁడును మాట్లాడియుండదు. ఇక కృష్ణార్జునులమాట యేల? సంవాదములలో అంతమాత్రము గాటులేనిదే ప్రజలకు రుచింపదు. పాపము! కవి యేమిచేయును? శతాపదానులు పితుపాటి చిదంబరశాస్త్రిలుగారు, గయోపాఖ్యానమునుజూచి దానిని మించవలయుననుకోరికతో శ్రీరామాంజనేయమును నాటకమును వ్రాసి శ్రీరామునికిని ఆంజనేయునకును వైరముఁ గల్పించి యిరువురిసంవాదమును ముదిరినకొండ మీరపకాయపాకములలోనికి దింపినారు. రామకృష్ణాచార్యులవారు ప్రమోదార్థునీయనాటకమును రచించి నాగరకవిద్వాంసులచే వ్రాయఁబడు నాటకములలో భూతు ఎంతవఱకు నొప్పుకొనదగ్గది యనువిషయమును

దృష్టాంతపురస్కముగ దృఢపఱచినారు. వ్రాయుకొలఁది యిట్టియదాపరణములకు లెక్క యుండదు. రెండు మూడు ఊరక మచ్చుచూపితిని.

నటకులు

కొంచె మించుమించు ఇరువది యిరువదియైదుసంవత్సరములకుఁ బూర్వము తెలుఁగుదేశమున, నాటకవృత్తి నవలంబించినవారే నాటకము లాచుమండిరి. ఆకాలమున నాటకములన్నను, నటకులన్నను ఒకవిధమైన యనుమానము, హైన్యమును దోచుచుండెడిది. ఇందుకుఁ గారణము లేకపోలేదు. ఆనటకులలోఁ జాలవఱకు దేశద్రిమ్యురలు. తల్లిదండ్రులను, దారపుత్రాదులను వదలినవారుగనో లేక యితరుల సంసారములను జెడఁగొట్టినవారుగనో యుండిరి. వారు ప్రదర్శించుచుండిన నాటకము లెల్లను న్నాది స్వంతస్పృష్టులు. ఈకాలమున బాపట్ల కాంతయ్యగారు రచించిన నాటకగీతావిశ్వకోశమువంటిది వారికిఁ గూడనొకటి యుండినది. ఇదివఱకు రచియింపఁబడినవి, యిపుడు రచియింపఁబడునవి, యింకమీఁద రచియింపఁబడఁబోవు సర్వనాటకములకును అందుఁ బాటలు గలవు. లేవటిరాత్రి నాటకము వేయవలయునని యనుకొన్నయెడల ఈనాటిప్రాద్దున నాటక పాత్రములును, సీనులను వారే తీర్మానించుకొని సందర్భాను సారముగఁ బాటలుచొప్పించి స్వంతకవిత్వముతో నాటకమును దుదముట్ట అడివేయుదురు. ఇట్టి దురవస్థనుండి నాటకములను రక్షించినందులకు నేటికాలపు శిక్షిత నాటకసమాజముల వారు ప్రశంసాపాత్రులు.

పూర్వపునటకులకన్న నేటికాలపు నటకులకు బాధ్యత యెక్కువ. వీలయన, యిప్పటినటకులు విద్యావంతులు; నాగరకులు. ప్రేక్షకులు కూడ నట్టివారే. కావున నటకులును నిర్బాధ్యముగఁ బ్రవృత్తించుటకు వీలులేదు. వారు గమనింపఁబడిన విషయములు చాలఁగలవు. కాని వ్యాసవిప్రరథిచే నిచ్చట కొన్నిటిని మాత్రము వ్రాయుచున్నాను:

తాను ధరింపఁబోవు పాత్రమును, కవి పోషించిన విధమును, ఆపాత్రయొక్క గుణగణములను, మనస్తత్వమును, నాటకబంధమునందు ఆ పాత్రమునకుఁ గలస్థానమును ప్రయోజనమును, తన కార్యప్రవృత్తికి హేతుత్వన

భౌతమును నటకుడు మొట్టమొదట గుర్రెలుగ నటయును. వారు మాటాడు ప్రతిమాటకును అర్థముచక్కగఁ దెలిసియుండవలయును. అర్థము తెలియనిదే భావోదయము గాదు. భావోదయముకానిదే తాను ధరించుపాత్రము యొక్క యవస్థయందు సహానుభూతి యుండదు. నటకుఁ డెప్పుడును పాఠమందిచ్చువానిపై (Prompter) ఆధార పడియుండగూడదు.

నాటకమునకు అభినయము (చేష్ట) ప్రధానము. కార్యప్రచలనము లేనియెడల నాటక మనిపించుకొనక యొక్క యుపన్యాసముగను. *కార్యప్రచలనమును, అభినయమును అడ్డగించుపాటలను పద్యములను నటకు లంగీకరింపరాదు. కాని పాటపద్యములపైని చాపల్యముచేతఁ గవి యుద్దేశింపనివోటలలోఁగూడఁ గ్రొత్తగ్రొత్త పద్యములను బాటలనుజేర్చి కార్యగతికి భంగము గలిగించుకొందురు. ఏల? అభినయలోపమును సంగీతముచేఁ బూరించుకొనుటకు ఒకదానియందలి లోపమును భిన్నమగు మఱియొకదానితోఁ బూరింపఁబ్రయత్నించుట † చింతకార్య బహుమానమునలె నున్నది.

నాకు సంగీతముపై ద్వేషబుద్ధికలదిని నా మానవ త్వమును సంశయింపఁబోకుడు. తగవుకానివోటమంచిదియైనను జెడ్డదిగఁ దోచును. ఒకవేళఁ జారాణిక నాటకములలోని నాయకనాయకులు పాటలు పాడినప్పుడు అనిష్టముగనైన మన్నింపవచ్చును. పౌరాణికనాయకులు అమానుషశక్తిసంపన్నులగుటవలన వారిజీవితము మనజీవితమునకన్న భిన్నముగను, ఉచ్ఛ్వాసముగను, గొన్నియెడల సరౌఠికముగను గనుపట్టుచుండును. మానవసహజములగు సుఖదుఃఖములను వారనుభవించునప్పుడే మనమువారితోఁ నేకిభివించుము. కాని, చారిత్రక సాంఘిక నాటకముల

లోని నాయకు లట్లుకాదు. వాధు మనుష్యులు. అమానుషశక్తి వారియొద్ద నించుకేనియులేదు. కావున వారి సుఖదుఃఖములకు మన సుఖదుఃఖములకు సమీప బాంధవ్యము గలదు. అందులోఁ ముఖ్యముగ సాంఘికనాటకముల నాయకుల ప్రవర్తనము ప్రస్తుతపు సాంఘిక జీవితముయొక్క అవర్ణకప్రతిబింబముగ నుండును. అంగడి వీధిలోఁ గుడ్డలవ్యాపారము చేయుచుండ మనము ప్రతిదినమును జూచుచుండిన సుబ్బిశెట్టియూ, జిల్లాకోర్టులో మనము చూచుచున్న ప్లీడరు వెంకోజీరావుగారును మనము ప్రతిదినమునుఁ జూచుచున్న సంగీతలో. సంభాషించుచున్న తల్లిదండ్రులు, అలుబిడ్డలు వేషహీతులు మున్నగువారు వేషహీతులగు వచ్చి “తులువా పలువా” యనియు “సీసీ, పోసీ” యనియు ఘోష మెట్లుకు అనువుగ విజిగడి అర్థము లేని పాటలతో సంవాదములు సలుపుకొనుచుండఁ జూచినప్పుడు వారిని చిచ్చివారి ఆనుపక్రికిఁ పంపించ బుద్ధిపుట్టునుగాని అందరి యానందము ననుభవించఁజాలము. గొంతులేనినటకులకు, పాటను సైతము మ్రొంగినేయగల హోమ్స్వియము శ్రుతి మేలుచేసి పుణ్యము గట్టుకొనునట్లు, అభినయ చాతుర్యము కొఱుఁతపడిన నటకులకుఁ పాటలు అభయ ప్రదానము చేయుచున్నవి. ఇట్లునుటవలన నటకుఁడు బొంగురుగొంతువడి సంగీతజ్ఞానకూన్యుడై యుండవలయు. నని నా సిద్ధాంతముకాదు. నాటకమున సంగీతము అభినయమునకుఁ గేవలము ఔపచారికముగ నుండవలయును; కార్యగతికి నేలాటి యభ్యంతరముఁ గల్పింపరాదు.

నేడు కొందఱునటకులు పద్యములు చదువుటలో నొక యపూర్వపద్ధతిని గనిపెట్టివారు. ఒక పద్యమును రెండుమాఱులు చదువుట. సీసపద్యమైనయెడలఁ బ్రతిచరణమును రెండురెండు మాఱులు చదువుట. మొదటితూరి

* ఇది నాటకరచనకు సంబంధించిన విషయము. ఇందుకు నటకులు బాధ్యులుకారు. నాటక లక్షణమునకు సరిపోవునదియు తమప్రతిభను జక్కగఁ బ్రకటించుకొనుటకు అనువైన పాత్రపోషణము కలదియునగు నాటకమును నటకులు ప్రదర్శనమున కేర్పఱచుకొనవలయును. కాని యిప్పటి నటకులపద్ధతి నేఱుగ నున్నది. ఏ నాటకములోఁ బాటలు పద్యములు మెండుగనుండునో అదియే యుత్తమనాటకమని వారి యభిప్రాయము. అట్టి నాటకములవలన నటకులకువచ్చుకీర్తి నాట్యపరమైనది కాదు. సానపరమైనది.

† ఒకరాజునకు ఒకరైతు నిమగ్నుడగుట దెచ్చి బహుమతిచేసెను. దానిని జూచుచుండిన మఱియొకఁడు పోదపాటి చింతకాయనుదెచ్చి రాజునకు సమర్పించెను. రాజు చిఱునవ్వుతో “ఇది యేమిబహుమాన” మని ప్రశ్నించెను. అందున కార్తఁ డిట్లు జవాబుచేసెను. “ఈపువారి పోడుగలో నున్నది. పులుకునుకు దానమ్మామొగుడు.”

రాగముతోఁజూడ జడువుట! రెండవతూరి అర్థముతోఁజూడ జడువుట! తానొకసభయొద్దట నటియించుచున్నాఁడనియు, తానుజేయు అభినయము, తాను పలకుమటలు సభాస్థారులు గ్రహించికో లేదో యనువిచారము, తర్కము, నటకుని కెప్పటికి నుండఁగూడదు. అట్లుండినయెడల దాను నటకుఁడు కాక, విద్యార్థులకు ఉక్తలేఖనముచెప్ప బడిపంతులవంటివాఁడగును. రామకృష్ణమహార్యుల నాటకములలోఁ బాత్రములు ధరించు నటకులందు బునరుక్తిదోష మొకగుణముగ వెలసినది. ఇందుకు మార్గదర్శకుఁడుకవియే. పద్యములోనిభావమునే గద్యములోను పాటలోను గూడఁజెప్పను. పాపము ప్రేక్షకుల గ్రహణశక్తి ననుమానించి కాబోలు రెండుమాఁడువిధముల నయభయములతోడ, కవిగారు తనభావములను వారిమనస్సులోనికిఁ బిచికారిచేయును.

“భావవేషగాఁడికి మఱింత నెయ్యిసొయ్యిండి. తిత్తివూడేవాఁడికి బప్పుకూడా కావాలి” అను ప్రాతభాగవతుల పాత్రగౌరవములు ఇప్పటి నాటకసమాజములలోఁగూడఁ బొడకట్టుచున్నవి. ఏనాటకమునందైనను, ఆయాస్థలముల ఆయాపాత్రము ప్రముఖమనియు, ఎంతసేపపాత్రమైనను తననియోగమును జక్కఁగనిర్వర్తించినయెడలఁ బ్రశంసార్హమనియు, నటకునికి వచ్చుపేరు ప్రతిష్ఠలు తాను ధరించుపాత్రయొక్క యుదాత్తగుణముల ననుసరించికాక, పాత్రోచితాభినయ చాతుర్యము వలన ననియు, నటకుఁడెఱుంగరు. ఒకవేళ యెఱింగియుఁ జాపల్యమును జిక్కఁబట్టలేకున్నారు. ప్రతినటకునకును దాను నాయకపాత్రమును ధరించిననేకాని సుప్రసిద్ధుఁడుగానేరఁడను అపహాసము. ఇట్టి దురభిప్రాయముచేతనే చిల్లరపాత్రములను ధరించిన కొందఱు తమపాత్రములను జనువక ఉదాసీనులయి నాటకముయొక్క సమష్టిరంజకత్వమునకు లోపమునాటిల్లఁ జేయుదురు; ఒక్కొక్కప్పుడు చెడగొట్టుదురు.

తాను ధరింపబోవుపాత్రయొక్క గుణభావమునకు, స్వభావమునకు, తనమనస్తత్వము సరిపోవునా లేదో యనువిచారము నటకుని కుండవలయును. మొట్టమొదట తాను తనమనస్సును స్వభావమును పుష్కరముకొనుట యవశ్యకము. తనస్వభావమునందు గాంభీర్యమును (Tragic element) లేనినటకుఁడు (Tragic hero)

పాత్రమును స్వభావసిద్ధముగ అభినయింపలేడు.

పాత్రధారణమును గుఱించి యిందుక వ్రాయవలసియున్నది; పాత్రోచితగౌరవమును బోషించునది వేషము. వేషమునుబట్టి సాధారణముగ మన మొకమనుష్యుని స్వభావశీలాదులను, అభిరుచిని, శిక్షణము మున్నగువానిని గుఱికి కొంచె మెచ్చుతక్కువగఁ దెలిసికొనఁగలము. కాని చాలమందినటకులు పాత్రోచితవేషములు ధరించుట లేదు. సావిత్రి, సీత, దమయంతి మున్నగుపౌరాణిక నాయికలు మోచేతులక్రిందికి జాటుచుండు జాకెట్టులు, ఎఱ్ఱనిపట్టుతోఁ జేయఁబడిన “బా” అమర్చబడియున్నటోపా, ఉల్లిపోలేలవంటి సిల్కులు ధరించుకొందురు. వారివేషములను జూచినప్పుడు గౌరవమునకు మాటులాగువము మనమనస్సులలో నుత్పత్తియగును. వారికులుకు బెళుకులు మాత్రిప్రస్థుటలు మున్నగు షోకలక్షణములు బహిరంగతలకుఁగూడ సిగ్గుపుట్టించును. చేటికలు నాయికల తలదన్ననట్లు అలంకరించుకొందురు. వారిలో నాయిక యెవరో చేటిక యెవరో గుర్తించుటకుఁ గొంత సంభాషణము జరిగినఁగాని సాధ్యముగాదు. హిరణ్యకశిపుఁడు మున్నగురాక్షససాధుకులు పదియాఱవతోబద్ధమున రోమనువీరులు ధరించు ఉడుపులను వేసికొందురు. ఆయుధపులలోని చీలికలక, కత్తిరింపులకు, ఏలాటి యర్థ ముండదు. ఇతరరాజపాత్రధారులు పదునెనిమిదవ తోబద్ధమునాటి ప్రశంబివిగ్ధులను ధరించుకొని సర్వకాల సర్వావస్థలయందుఁ దలలు విరియఁబోసికొని తిరుగుచుందురు.

కవికల్పనమును దమయిష్టమువచ్చినరీతిని కత్తిరించు అలవాటు నటకులకు మిక్కుటముగ నున్నది. కవినటకులకన్నఁ దక్కువప్రతిభ గలవాఁడయినప్పుడును, కథకొంచెము దీర్ఘమైనప్పుడును నాటకమిట్టి శస్త్రచికిత్సకుఁ బాల్యదుచున్నది. కాని యిట్టికత్తిరింపు జరిగినచేతుక నాటక మెట్లు స్వరూపలోపమును బొందకయుండునో, సంయోగిత చేసిన ఆనాటకమును సమృద్ధయంతరంజకముగ నటకు లెట్లుప్రదర్శింపఁగలరో తోచుచున్నది. వీనినన్నిటిని దృఢప్రాయ మొనరించుసాహసము మఱియొకటి కలదు. తేలులనాటకములలో భిన్నముగ మఱియొక భా

నన్ను బోధించుట! ఇది కవి యొద్దలిచిన పాపము కాదు నటకులు stage effect కొరకు (అంటే stage effect ఉన్నదో గోచరించుట లేదు. effect కు మాటు defect కనబడుచున్నది.) స్వచ్ఛమైన యర్థభావము ఎవరిచేత నైన వ్రాయించుకొని గుడ్డిపాముచేసి సభాస్థారులపై గడిచుచుకొందురు. పుష్పసిద్ధనటకులని పేరువహించిన రాఘవాచార్యులవారుహాడ సామాన్యప్రజలకన్నులలో దుమ్ముకొట్టుటకు బీజేశ్వరియధమమార్గము నవలంబించుచుండెను, ఇక ఈ రంగసాంప్రదాయముల (Stage politics) పైని మమతపోవని నటకులుండుట యరుదు. పతాకువేషము ధరించిన రాఘవాచార్యులవారిపద్ధతి నవలంబించియే కాబోలు పర్యతరెడ్డి భూమచంద్రారెడ్డిగారు కవీరుపాత్రమును ధరించి రామదాసుతో ఉర్దూభాషలో మాటలాడుదురు. పాపము! రామదాసుకు ఉర్దూభాష ప్రతిపాండిత్యమే కావున చెప్పినమాటల నెటులో అర్థము చేసికొనునెకాని, ఉర్దూభాషలో తిరిగి జతాబు చెప్పి భాషజ్ఞానము లేక తెలుగుతో మాటలాడును. తెలుగు వారు ఉర్దూభాష చక్కగా నేర్చుకొనునంతవఱకున నటకు లిట్టిచాపల్యమువంకకుబోకుండురని నాప్రార్థనము.

పుష్పసిద్ధియపాత్రోచితమైన భాష నుపయోగించి నిష్టమొనడుల మహామహాపాధ్యాయ వేదమువేం కట్టరాదుకాన్తులవారు ప్రతాపరుద్రీయమున వలీఖాను ప్రభృతులకును బొబ్బిలియధనాటకమున హైదరుజంగ ముష్టుగువారికి నుపయోగించిన మిత్రభాష రన్యముగ నుండును. కాని పతాకు మొట్టమొదటిప్రవేశమున స్వచ్ఛమైన యుర్దూభాషయును కడపటిసీనులలో అందుకు విరుద్ధముగ సంస్కృతపద భూయిష్టమైన సమాసములను మాటలాడుట విపరీతముగఁ దోచును.

ఒక్కొక్కప్పుడు నటకులు సామాన్యప్రేక్షకులను నవ్వించి చప్పటలు కొట్టించుకొనుటకు, అనవసరమైన యభినయము చూపి కవి యుద్దేశించినరసమునకు విరుద్ధమైన రసము నుప్పత్తిల్లజేయుదురు. ఒక్కయడపాపర దాము సీరణ్యకశిపుయొద్దకుఁ జండామాగ్గులు విద్యాకావ్యములపై ప్రహసించి దీసికొనివచ్చి పరీక్ష చేయుఁ డని చెప్పుదురు. రాజు పరీక్ష చేయును. ప్రహసించుచు విష్ణువునే స్మరించును. సీరణ్యకశిపుడు కోపగించుకొని

గురువువైతిల్లు చూచును, అంతట వారికి వడకురోగముపుట్టి కాలునేతలుతిత్తివ్రముగ వడఁకింతురు. ఈయనా మాన్యమైన యభినయకాళలము చూచినంతనే కొందఱు ప్రేక్షకులు పొట్టులుపిసుకుకొని నవ్వుదురు. ఈమెచ్చుకోలుచేబ్రోత్సహింపఁబడి చండామాగ్గులు మఱికొంత తీవ్రముగ వడఁకుదురు. పాపము, వారినిస్పృహతులఁ ప్రేక్షకులమనస్సులో, కవి, కరుణారస ముప్పత్తిల్లజేయవలయునని తలంచెనుగాని నటకుఁ డందుకుభిన్నమైన హాస్యరసమును బుట్టించెను. ఇతరులను నవ్వించుటకు నాట్యకళాకాళలము అనవసరములేదు. చీలవండలవఱకు గడ్డకట్టుకొని యుండినయొకఁడు స్త్రీజైకివచ్చి మోకాళ్ల వఱకు గుడ్డ నెగడిసుకొన్నయెడల ఆవైచిత్ర్యమునకుఁ జాలమంది నవ్వుదురు.

నటకులు కవులవలెనే వారివారి శిల్పనైపుణ్యము చేత లోకము నుద్ధరింపఁదగినవారు. వారిబాధ్యతయుఁ గొంచెము కాదు. కావున బ్రజాసామాన్యముయొక్క యభిరుచికి, వారు తమశిల్పమును దింపుటకం పైఁ బ్రజల యభిరుచిని గ్రమక్రమముగ సంస్కరించుటకుఁ బ్రయత్నము సల్పవలయును.

నాటక శాల

నాట్యరంగ మెప్పటికిని యాధార్థ్యభ్రమను గొల్పవలయును. కాని మన ముపయోగించు పద్ధతులను, మనము ప్రదర్శించు నాటకములకును దేశకాలపరిస్థితి వైరుధ్యము కనుపట్టుచున్నది. సారంగధరునో లేక కృష్ణార్జునులనో మద్రాసుమాంటురోడ్డులో తిరుగుచున్నటుల ప్రదర్శింతుము. కన్యాశుల్కములోని గిరీశమును రాజాంతఃపురములో సంవరించుచున్నటుల చూపింతుము. బుడ్డు భూతమునకు ఒక డేవుండు, వేయుటవలన ఇట్టివైరుధ్యము సంభవించుచున్నది. పౌరాణిక నాటకములాడినను లేక చారిత్రకసాంఘికనాటకము లాడినను, మొదటిపర్వా, వీధి, అంతఃపురము, దర్బారు, అడవి, అనునీ అణుగుడుపద్ధతులే యుపయోగింతురు. ఒక నాటకములోని నాయకుడును ప్రతి నాయకుడును ఒకేయంతఃపురములోనో, లేక యొకేదర్బారులోనో మార్చిమార్చి కనబడుచుండురు. నేడు నాటకశాలలో అగపడుచున్న పద్ధతులు

శ్రీమతి కమలాదేవి అమ్మగారు—పెండిరాట్టము బహుమానము పొందుట

శ్రీమతి రాజమణి అమ్మగారు—పెండిరాట్టము బహుమానము పొందుట

మెలాపూరు మూకబధిర పాఠశాల—విద్యార్థినులకు గృహకృత్యములను నేర్పుట

మెలాపూరు మూకబధిర పాఠశాల—విద్యార్థినులకు కుట్టుపని నేర్పుట

సీనులును ఇతరులను పోల్చి పోలికలు చెప్పి ప్రతికూలులును చెప్పి

ఇట్టివైరుధ్యము సంభవించుకొనుటకు గొన్ని ప్రయత్నములు చేయవచ్చును. నాటకములను పోరాణికములనియు, జాతి త్రకములనియు, సాంఘికములనియు విభజించి ఒక్కొక్క నాటక సమాజమువారు, ఒక్కొక్క వర్గమునకు సంబంధించిన నాటకములను దగిన యుపకరణముల సేర్పజముకొని నాట్యకళయందు తమసిద్ధిని పొందవచ్చును. అట్లుగాక, సమాజము భాగ్యవంతులైనయెడల ఆయా యుపకరణముల నాటకములకు ఆయా దేశకాలపరిస్థితులకు సంబంధించిన పద్ధతులును ఇతర పోకరణములను నేకరించి తరువాత నట్టి నాటకముల బ్రకర్షింపవలయును. కాని, యిట్టి ప్రయత్నములు, జమీందారుల పోషణమున నభివృద్ధియగుచుండు మైలవరంసమాజము, ఏలూరు సమాజము మున్నగువానికే యొక వేళ సాధ్యము.

పోరాణిక నాటకములపద్ధతులకు సీనులకును రామాయణ మహాభారతములందు గానవచ్చు రాజప్రాసాదాది శిల్పవర్ణనముల నాదర్శకముగ గొనవచ్చును. చారిత్రక నాటకములకు పౌరాణికములయొక్క శిల్పములను గ్రహింపవచ్చును, వర్తమానస్థితిగతులకెల్లప్పు సాంఘిక నాటకములకు నేటికాలపు సంకరశిల్ప ముపయోగపడును. ఏదియెట్లున్నను, ప్రస్తుతపు నాట్యరంగము ఆపాద మస్తకము మార్పు నొందవలయును.

ఏ నాటక సమాజమువారైనను పనిపడునైదు నాటకములను అవకాశముగ నాడుటకంటె నొకటిరెండు నాటకములనైనను సరియైన యుపకరణములతో యోగ్యముగ బ్రకర్షించినయెడల అదియే యశస్కరము. సంఖ్యకన్న నురాశికన్నను, నూపే ప్రధానము. ఇంగ్లండులో, యూదు నాలుగు సంవత్సరములు విద్యనభ్యసించి మరల హిందూ దేశము చేరిన నామిత్రుని అచ్చటి నాటక విషయములను గుఱించి ప్రశ్నింపగా ఆయన యిట్లు చెప్పెను. "నేనొక నాటకము అటొలెలకు బూర్వమునుండియు ప్రదర్శింపబడుచున్నదని విని యొక నాటి రాత్రి చూడజోయితిని. అప్పటికిని ప్రేక్షకులు క్రిక్కిరిసియుండిరి. నా ప్రక్కను గూర్చుండియున్న యొక పెద్దమనిషిని విచారింపగా ఆయన ఇట్లు చెప్పెను. ఇంక అటొలెలమును నాడిన గానిచూ

డటలముకొన్న వారందఱును చూడలేదు. ప్రతి దినమును ప్రోత్సహితములైన వచ్చుచుండుదురు. తరచునీవారు ఈ నాటకమును సంవత్సరము పాటు అడవి దోహదాలు మున్నగు వానికై వారు వెచ్చించిన పెట్టుబడి ద్రవ్యము పోనులాభము మిగులదు." నాటకరంగమున యాధార్థ్యభ్రమ కల్పించుట కంటే ద్రవ్యమైనను యూరపియను నాటక సమాజముల వారు ఖర్చు పెట్టుదురట. అంత ద్రవ్యమును మనము వెచ్చింపలేకపోయినను వెచ్చించు ద్రవ్యమైనను ఉచితముగా విని యోగించుటావశ్యకము.

ప్రేక్షకుల మండలి

ప్రేక్షకుల మండలిలో అన్ని విధములైన శిక్షణము గల మనష్యులుండుదురు. బహిర్లక్ష్యములను చూచి వీరు నిక్కువమైన కళాభిరుచిగలవారని యూహించుటకు సాధ్యము. నే నట్లుహించి చాలమాటులు పొరపడితిని. ప్రేక్షకుల కొకదురభ్యాసము గలదు. అదిదురభ్యాసమే కాదు, దురభిరుచియు. ఒకనటకుడు శ్రావ్యముగ బద్ధమునో పాటనో పాడినవెంటనే (Once more, Once more) అని కేకలువేసి చప్పలులు తేల్తుదురు. హల్వా శీపుగానున్నదని అతిర్ణ వ్యాధి పుట్టుపొట్టుకొనినవని వీరిమతము కాబోలు. ముక్కు ఒక వేళ అంటుముగా నున్నదని మఱిరెండుముక్కులతో చేయించుకొని చెంబుక తికించుకొనుటకు వీరి వ్యవధదురా? పునరాగ్రహణములం దెంతదోషము ఆంతకన్న నాటకకళయలకును మహాహితకము. శ్రుతిచాపల్యము చేత నొక పద్యమునకు జెప్పబడిన (Once more)ను మన్నించెదమనుకొన్నను సీనుకంటెయు (Once more) చెప్పి ప్రేక్షకుల యభిరుచి మన్నించుటకు వీలుకొనెడిది. అట్లుగా నాటక సమాజమువారు రామదాసు నాటకమును సాగరకులకు ఆకరమైన యొక పురమమును బ్రదర్శించినపుడు అచ్చటి ప్రేక్షకులు ఆహామక్కు సీను పునరభినీతము గాచియునని ప్రార్థించిరట!!

నటకుని సద్యః ప్రేరితమైన యభినయములోని యాచిత్యమును, సౌకుమార్యమును, సూక్ష్మతను గ్రహించుటకంటె బాటలోని మాధుర్యమును జవినూచి యనందించుట తేలిక. కావున జాలమంది మెచ్చుకోలు పాటపద్యములకు సంబంధించియుండును. నేను జూచి సంతోషము మెచ్చుకో దగిన అభినయమునకు (Once more)

వెప్పిన ప్రేతకుటు చాల యదుదు. చేయకదలింపనేరని
నటకుడుగూడ రాగయుక్తముగ పాడెనేని ప్రేతకు
మర్రిడలి యాతని నమ్మతమైన నటకునిగ శంకించి బంగారు
పతకముల దానముచేయుదుండును.

ఇకమీఁద నెన్నఁటికైనను కవినటకప్రేతకుల
సహకారసాహాయ్యములచేతనే నాటకశిల్పము సంస్కరిం
పఁబడవలయును. అభ్యున్నతినొందవలయును. ఈ మువ్వు

రును వారివారి బాధ్యతను జక్కగ గుర్తెఱిగి ప్రవర్తిం
తురేని నాటకకళకు మంచిదినములు రానున్నవని నా
తలంపు.

ఈవ్యాసమునందలి నాయభిప్రాయములు నాట్య
శిల్పమును నిబద్ధీకరిండు బిరుసుసిద్ధాంతములు గావు.
న్నేహపూర్వకమైన సలహాలు; కావుననే దిద్దికొనుట కను
కూలములు.

నాటకము

సు క వి

శ్రీ శేషాద్రిరమణ కవులు

కాల వాహినిలోపలఁ గలసిపోవు
రమ్యతరమైన యుత్తమ రత్నములను
పద్యసూత్రములందునఁ బదిలపఱుచు
సీదునేతువుచెప్పు వర్ణింతు సుకవి!

సమధికవిశాలమగు ప్రపంచంబునందు
నిగవధిగనున్న కాల వేణికలయందు
నెన్నఁడో వెలుఁగొందిన దృశ్యములను
తెలుపు లేఖని నుతింపఁగలనె సుకవి!

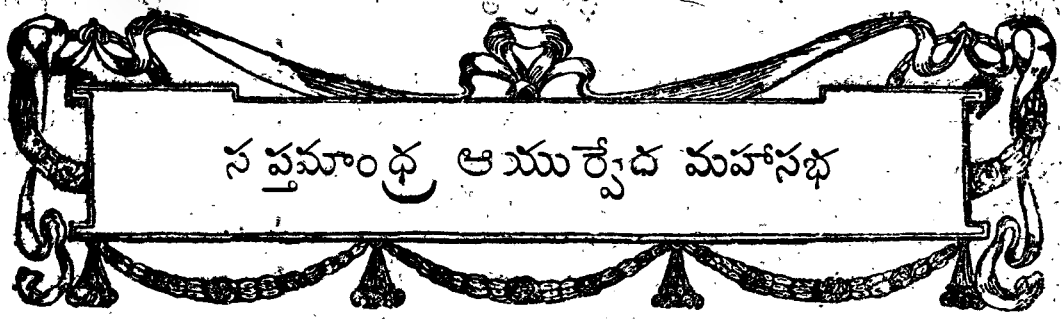
జనులహృదయాంతరస్థహా తాత్రరక్త
మవసర మెఱింగి మాతృసేవాంజలులకు

ధారవోయించు కవితాకుమారి కొనఁగు
యువకులనమస్సులీ వందుమోయి సుకవి!

బాహ్యలోకంబు గాఢాంధపటలమునకు
గైవసంబైన సంవర్తకాలమందు
జనులభావాంతరములఁ బ్రచ్ఛన్నమైన
సీదుసందేశములను వర్ణింతు సుకవి!

జాతిగర్భాంతరస్థమై చాటుపడిన
యువకుల స్వమాతృభక్తి భావోదయంబు
కలముతో గుండెజీల్చి లోకమున నిలుపు
గడ్డసరివి నీవు మనుజమాత్రుడవె సుకవి!

న ప్రమాంధ్ర ఆయుర్వేద మహాసభ

[27-3-1925—చెన్నపురి]

వైద్యరాజ దంటు సుబ్బావధాని గారి అధ్యక్షోపన్యాసము

శ్లో. నమామి ధన్వంతరి మాదిదేవం, సురాసురై ర్వందిత పాదపద్మమ్;
లోకే జరా రుగ్భయ మృత్యునాశం, దాతార మీశం వివిధౌషధీనామ్.

ప్రజాప, త్యజి, బలభి, ధన్వంతరి, చరక, సుశ్రుత, వాగ్భటాద్యాయుర్వేదాచార్యులకు వందనం బులు. పాణిని, కాత్యాయన, పటంజలి ప్రముఖుల కిదే యంజలి ఘటించితి. యోగంబున చిత్తంబును, వ్యాకరణంబున వాక్కును, వైద్యంబున కాయంబును, పవిత్రంబు జేసిన మునిప్రవరుడు సహస్రవదకుండు నన్ను గ్రహించుగాక. శ్రీమద్వోవింద భగవత్పదనాగాఙ్గానాది రస తౌతీసిద్ధుల స్మరణంబు, నన్ను శుద్ధుంజేసి, వారి ప్రసాదంబున నిమృహాసభ సమావేశమైన యాధునిక విద్య దైవ్యదృష్టంబున నన్ను కరుణించుచుగాక.

అకారం నేహంబున నిమృహా సభాభవనంబున నన్నుంబెద్దజేసి మన్నించిన మీ యనుగ్రహంబు నెంతని గొనియాడుదును. తల్లలారా, విదుషీమతల్లలారా! ఆర్యులారా! ఆయుర్వేదాచార్యులారా! మీ యాశీర్వచన బలంచే బలంబుగా, మీయంగీకారమే యధికారముగా, మీసంతోషమే సమర్థతగా, నీ వేదికపై మీవాడవై నిలువంబడిన నాచేత నమృతహస్తలగు మీరెల్లరు మీమీ కార్యంబులు సఫలంబు లొనర్చుకొందురుగాక.

అహో యేమి నాప్యూము! మిమ్ముం గొనియాడి పూర్వాచార్యుల భావనాబలంబున స్మరియించుచు నీసీతంబున నిలువంబడియున్న నా కిప్పుడేమి తోచుచున్నది! అల్లదె హిమాలయము. అదె పాంచాలదేశము. అనె సీంధు నదీతీరాశ్రమారామంబులు. ఇదె గంగాభద్రాని. వారె జగ

త్పితరులు, రసవిద్యాగళప్రదులు, పార్వతీపర మేశ్వరులు. ఇదె వింధ్యాచలము. ఎదుట శర్వనయై యతివేగంబున నర్కన. పల్లమంబుననున్న సముద్రనాథుం గలియబోవుచున్నది. ఇదె నాసికామహాక్షేత్రము. ఈ ప్రకాశించునదే యాంధ్రభూమికి మత్స్యలకంబుల గౌతమీగంగ. ఇదె కలివలవిధ్వంసకుండైన మావేంకటేశుని నిలయము, శ్రీశేషాచలము. వారె యత్రాది మహామునులు. నిత్యము కులు సంధ్యోపాసనంబు గావించుకొని ఆకాశగంగ నుత్తమాంగంబులదాల్చి శ్రీనివాసుని సుప్రభాతనేనకరుగుచున్నారు. అదె కర్పూరహారతి వెలుగుచున్నది. సహస్రాలంకార వైద్యహృదయసీతముల నలంకరించి, సహస్రాలంకార వైద్యగ్రంథంబుల కృతినందిన దివ్యమూర్తి, యోగమానసవర్తి, జగద్గురుమూర్తి. భుజంగభూషణుడై, లక్ష్మీనిరాజమానవిశాలవక్షుండై, యభయమద్రాంచిత దక్షిణ హస్తంబై కన్నులకుం బొడనూపుచున్నవాడు. శేషాచలంబుంబట్టి పోవంబోవ ననేక కోటిజన్మపరంపరలమాన్వజాలి యెదుటగానించునదేమి. ఓహో యిది శ్రేణిలశిఖరము. ఆకసంబున నీలేజంబీరవంటి కోలాహలంబేమి? విమానోత్తమంబులు తండోపతండంబులుగాఁ గొండపై వచ్చి వ్రాలుచున్నవి. అసృతకలశహస్తంబు ధన్వంతరి. యోగదండంబు మహాభూష్యంబు నమృతవల్లియు గొనివచ్చునాతండు చరకాచార్యుండు. శస్త్రసూక్తుండై యవతరించు నీతండె సుశ్రుతుండు. సిద్ధవైద్యసహస్రసంనేవ్యమానుండై దక్షిణమనుండి రయంబున వచ్చునతండగస్త్యం

డు. రసనిగంఠానికాదును డై యర్థనిమిలిత లోచనంబున యర్థేదుమాళిం గొనియాడుమనమ్ము నీమహాభాగుం డె వ్వండగునో, ఈతండు నాగార్జునుండు. పీఠ వ్యాసాచార్యుండు, చంద్రసేనుండు, సుబుద్ధి నరవాహనుండు, రత్న ఘోషుండు, సురానందుండు, యశోధనుండు, ఇంద్ర ఘోషుండు, మాండవ్యుండు, చరటి, సుమార కేనుండు, కాపాలికుండు, కామర్షి, తాంత్రకుండు, శంభుండు, లంకుండు, లంపటుండు, కారదుండు, బాణాసురుండు, మునిశ్రేష్ఠుండగు గోవిందుండు, కపిలుండు, బలిమొదలగు రససిద్ధులు, మహాసత్వసంపన్నులు. పీఠ గోసేవాపరాయణులు, పీఠ వృక్షసేవానిష్ఠులు, ఆపయ్యచారె నేతి ధాత్రి, శస్త్రాదియోగసాధకులు, ఈంపులెమ్మ! విద్యాధ్యులు. ఆచార్యులకృష్ణాజినంబులుకొండలు, తాళపత్రగ్రంథంబుల గొంపలు, రసగంధకాదిపేటికలగొలచరును, డమరు కాదిషండ్రములు గొందరును, మామలం గొందరును మోక్షుకొని యుత్సాహవశంబున శత్రుమంబున నిఘంటు శ్లోకంబుల సంతతిజెప్పకొనుచు వచ్చుచున్నారు.

నెత్తిమోపులతో, పాలకావిళితో, దుంపలు, జేళ్లు, ఆకులు, పట్టులుమొదలగువానితో, భయభక్తులతో వశిషఠివచ్చు నీగుంపులొనివారెవరు? పీఠ చెంపలు, యూనాదులు, కోయలు, బోయలు, నెలుకలు, వనామధముల నామరూపసానంబు లెఱింగినవారు. ఈమహాసమావేశమునకేమిఫలమో; నేడేమి యాశ్చర్యము లిచ్చట జూడంగవలసినోకదా! “రసమునకు 18 సంస్కారములు కలవనట నానాగ్రంథములనుండి ప్రమాణములను నేకరించి వ్రాసి ప్రకటించితినిగాని యవియన్నియు నేటివారి కనుభవములోనికివచ్చి రసవిద్యభవించునట్లు తోచలేదను మాటలు గంభీరస్వరముతో వినబడుచున్నవి.” గోపాలాచార్య! నీకీభ్రాంతివదనంబులేదు. కాలస్వరూపము మారినది. విద్యలయందు పరమార్థవృత్తితగ్గినది. ఆప్తవాక్యమందు ప్రామాణ్యబుద్ధి నశించినది. ఈవిషయము నేను గ్రహించియే నారసప్రదీపికాయందు 18 టికి 8 శుద్ధులుమాత్రమువివరించి “కడమశుద్ధులు మేలు శ్రీకంఠుడెఱుగు”నని వ్రాసియుంటిని. ఈతడు రసప్రదీపికాగ్రంథకర్తయగు శ్రీముడుండై వేంకటాచార్యుండు. పీఠలు తొందరతొందరగా నేమేమామాటలాడుకొనుచు బోవుచున్నారు. వృద్ధత్రయ

మునందలి నూత్రప్రాయంబులు, పదివినవారలకని నేను తొలమణియును, నీవు నీపేరన బసవరాజీయంబును వ్రాసేయండిగా. నామర్య. మెఱుంగలేక “అను క్రమస్వల్పగ్రాహ్య”మనునట్లు శాస్త్రమునందు చెప్పబడని విషయంబులు దానిసంబంధముల యితరగ్రంథములనుండి గ్రహింపవలమనకృతులకు గళంకమాపాదించుచున్నారు. “సాధుసాధు నల్లభాచార్య! నేనును నానిదానమందు నానాతంత్ర విహీనానాం భిషజా మల్పమేధసాం” అని వ్రాసియుంటిని మాధవాచార్యుండనుచున్నాడు. ఎంతరహస్యీయముగానున్న దీమాతవనము! సమముగు వనాంతరమున నీ చిక్కినిమావిగున్నలనీడలో బ్రహ్మలేజంబున విరాజిల్లు నీమునిప్రవక్షులు స్నాతానులిపులై కృతాచమనులై కొందరుదర్శాసనంబులఁ గొందరు కృష్ణాజినంబులఁ గొందరా ద్రికిటంబులతో సమానమును రత్నకంబళముతో చేయబడిన చిత్రాసనంబులఁ గొందరు నుపవిష్టులైరి. మహాసభాపులారా! రసవిద్యామర్మంబులం బ్రసాదింపుడని శిష్యులు జేడుకొనుచున్నారు. ధన్వంతరీయనుమతంబున నాగార్జునుండేట్లు పల్కుచున్నాడు. “ఛాత్రపరులారా! నానాత్వమునకేకత్వము నిరూపించి బ్రహ్మజ్ఞానముం బ్రసాదింపుటకు నజరామరత్వసిద్ధింగలిగించి యీకాయంబును తపోయోగ్యమొనరించుటకు నేర్పడిన దీరసవిద్య. గురుశుశ్రూషాపరాయణుండు, మంత్రదీక్షాక్రమశోవిదుండు, భక్తిబలసంపన్నుండు, గురుసంతోష సంపాదనైక శీలుండునగువాడే యాత్మసిద్ధికిఁజు రసవిద్యను సంపాదించ నర్హుండు. గురుమంత్రంబు గురుమర్మంబు మాతృగుహ్యంబువోలె సర్వదాగోప్యంబు. సాస్తమస్తకయోగంబున గురుగూర్తివలన పరంబువడసి సాధించు పుణ్యశీలున కీరసవిద్య సిద్ధించును. ధనాశచే మంచులై రసవిద్యావ్యసనంబునం దవులునీదులు సిద్ధింగాంచలేరు సరికదా యర్థంబు బుద్ధియుం గోల్పోయి పాపంబార్జింతురు. “రసభస్మకతానాన్వేయ సాధకా భావాదుపదేశాభావాత్” ప్రకృతిబీజధర్మిణియగుటచే విత్తనంబులమఁగా నెంచేని సాధకులు, బోధకులున్నను స్థూలదృష్టిచే కలియుగమున లేరనియే చెప్పవచ్చును.

“భవేద్విర్యవనీగుప్తా నిర్విర్యాచప్రకాశనాత్.”

“అన్యథాయోవిమాథాతాత్విమలత్రీమక్రమాద్వివా;
నాసోసిద్ధిః మాప్నోతి యత్నకోటికతైరపి.”

ఈమహావాక్యము లాలించుటకై గుంపునుండి
తోసికొని వచ్చువారు వీరెవరు. ప్రతిహరు లెరింగిండు
చున్నారు. వీరు ప్రాశ్నికులు, వీరు నిమిత్తశాస్త్ర కోవి
దులు, వీరు శకునాగమవిదులు, వీరుస్వరశాస్త్రనిపుణులు,
వీరు గణితశాస్త్రప్రవీణులు, యధార్హంబులగు నానందం
బులు వీరెల్ల రలంకరించి సుఖోపవిష్టులైరి. అప్పుడు
నాగార్జునుడు వారల దిక్కు మొగంబై యిట్లు పల్కు
చున్నాడు. “శాస్త్రవిదగ్రణులారా! మీ కెల్లరకు స్వాగ
తము, ఈతాపసపుంగవ పరివ త్తునందు మీ రెల్లరను
పూజింతులు. మహావిభావులారా! ఈ ఋషికుమారు
లందఱు నాత్మసిద్ధికొను పరమార్థసప్తితో నాయు
రామ్నాయం బర్ధించుచున్నారు. కావున వారలయొడ కరు
ణించి మీమీ శాస్త్రసారంబుల వారల కుపదేశింపుడు.
రసము ఖిల్వనునందు వేయునపుడును, కీషణుల వనము
నుండి త్రవ్వనపుడును, పుటము, పాకము ప్రారంభించు
నపుడును, రోగకి చికిత్స యుపక్రమించునపుడును, దూత
వచనాకారాదులబట్టి, రోగియొక్క క్షేమాదులు నిర్ణ
యించునపుడును, సాధ్యాసాధ్యంబుల చర్చించునపుడును,
శ్రేయోలక్షణంబులు మరణవిహ్నంబులు నిరూపించునపు
డును, మీమీ వాక్యదీపంబులు, జిజ్ఞాసువులకు మార్గ
దర్శకంబులగు నట్లాశీర్వదింపుడు. అప్పుడు సుశ్రుతా
చార్యుని యామోదంబున కశ్యాకారక గ్రంథకర్త
ఉగ్రాదిత్యాచార్యుండు యేదియో శ్లోకము పఠింపు
చున్నాడు. ఏమని:

“శ్లో. ప్రత్యక్షేర్మి త్త విధి నా శకునాగమేన
జ్యోతిర్విశేషతర లగ్న కళాంకయోగాత్;
స్వప్నైశ్చ దివ్య కథితైరపి చాతురాణాం
ఆయుఃప్రమాణ మధికమ్యథివ గ్యతేత.

శ్లో. రిష్యైర్వానానమరణం భవతీహజంతోః
స్థానవ్యతిక్రమం తోఽతిసునూత్నతోవా;
కృత్యాపిప్రథిత భూత భవన్భవివ్యత్
యావాణి యత్నవిధి నాత్ర భిష క్రవశశ్యత్.”

మహాప్రసాదము, మహాప్రసాదముని శిష్యులెల్ల
జయజయధ్వానంబులు చేయుచున్నారు. భవ్యంతరి సమాధి

చాలించి, యథముకుశములైన శేత్రాంబుజముల విక్ర
సింపజేసి, సభామంటపమునం దెల్లయెడల దన చుట్టని
మాపులు వెదవల్లుచున్నాడు.

ధగధ గాయమాన పరశేజోవిరాజమానుండుగు
నాధన్యంతరిమూర్తి కిరుగడల నిలువబడి సుతటిల బొస
రుచున్న, బసవరాజు, వల్ల భాచార్యు లుచ్చైస్వరంబున
“వినుండు వినుండు. ప్రభువు లాజ్ఞాపించుచున్నారు,
“హెచ్చరిక” యనుచున్నారు. “తాపనశ్రేష్ఠులారా! అభ
క్ష్యభక్షణంబున కేమిథలము?” అని ధన్యంతరి ప్రశ్నిం
చెను. వైద్యశ్రేణినుండి “రోగము రోగము”ని సమాధాన
మువినంబడుచున్నది. “రోగము కాదు, పాపము, పాపము”
అని ధర్మశాస్త్రజ్ఞుల శ్రేణినుండి మను పరాశర శంఖ
లిఖితాదు లైకకంఠ్యంబుగా సమాధాన మొసంగిరి.”
“ఆకులు లేక వట్టి పోకలు నమలిన పాండురోగము
కలుగుచున్నది”. దీనికి ధర్మశాస్త్రజ్ఞు లేమందురు?
“ఆకులు లేక వట్టిపోకలు నమలిన, నంతమందు నూరి
స్వరణము లేమియు, రారవాదినరకంబును ప్రాప్తింతు”
నని ధర్మవాదులు సమాధానము చెప్పిరి. “కాంతింపుడు,
కాంతింపుడు, ఇరువురును సత్యమే పటికిరి. రోగమే పాప
ము, పాపమే రోగము.

“శ్లో. పూర్వజన్మ కృతంపాపం వ్యాధిరూపేణబాధతే,
తచ్ఛాంతి రౌషధైర్దానైః జఫహోమార్చనాదిభిః.”

పూర్వజన్మమునం దొనరించిన పాపమే యీజన్మ
మున, రోగముగా పరిణమించి బాధింపుచున్నది. దోషధ
ములు, జపములు, హోమంబులు, నర్పనంబులు, మొద
లగునవి యందు శాంతిసంధాయకంబులగును. ఒక్కొక్కరి
నత్యుత్కటంబులైన, పుణ్యపాపంబులకు, రి ఏడ్వనో రి
మాసంబులనో, రి పక్షంబులనో, రి దినంబులనో, నంత
కంటె శీఘ్రముగనో ఫలంబుప్రాప్తించుటగూడవిందుము.
అభిప్రాయ ముభయపక్షములవారి దొక్కటే యగుట
మీమీవాదంబులు సమరసభావంబున సమన్వయించుకొను
నది. “ఇట్లునే రజస్వలాలయమంబులును, రజస్వలాగమ
నాది నిషేధంబులును, పాకశుద్ధికొను గావంపంబుడు
వైశ్య దేవాది కర్మంబులును ద్రవ్యరక్షణ శోధనార్థముప
దేశంపఁబడిన అన్నరత్నాది ప్రకరణంబులు సుభయవాక్య
లు సమరసంబున సమన్వయించుకొనునది” అని శుభ్ర

భావించుట ధన్యంతరి బోధించి విరమించెను. పరాకు పరాకు, కపిలగౌతమమున్ను లేలేంచి జననమునామన కావల నిలువబడియున్నారను ప్రతీహారి వాక్యంబులు వివరముచున్నవి. అదుగో వారుభయము చరక సుశ్రుతులతో నేకాననంబున వాదించబడిరి. ధన్యంతరియిట్లు పలుకుచున్నాడు. “మహాభాగలారా! ఈకపిలగౌతమమహర్షులు యాగమనంబున నీమహాసభ పరిపూర్ణమైనది. అది కేమవతారంబును త్రికరణతోధనకరణమర్థం బగు యోగవ్యాకరణవైద్యతంత్రంబులకుం గర్తయు నగు నీ చరకాచార్యుండును, మదనుగ్రహాలభి సకలాయుర్వేదజ్ఞాన సంపన్నుండు, ననన్య సాధారణంబగు పదార్థవిజ్ఞానముగలవాడు, శస్త్రువైద్యవిష్టాతుండు నగు నీ సుశ్రుతుండును సాంఖ్యకర్తయుగ కపిలుండును, న్యాయప్రవక్తయుగ గౌతమయు నొక్కొకడ విరాజిల్లుట నయ నానందకరము” అని వారలనుగ్గడించి సవస్యలగనంగొని “శిష్టసమ్యకులారా! రసగుణ వీర్యవిపాక ప్రభావంబుల కాశ్రయ మేమి?” వైద్యశ్రేణినుండి, “ద్రవ్యముద్రవ్యము; ఆయ్యది పంచభూతాత్మక” మని వివరచ్చెను. తర్కశాస్త్రజ్ఞుల గోష్ఠినుండి యొక్కరిట్లునుచున్నారు. “మాశాస్త్రము లోనిపదము మీరెట్లు వాడుకొనుచున్నాడు. ద్రవ్యగుణకర్మసామాన్య, విశేషసమవాచూభావంబులు సప్రపదార్థంబులనియు, నందు పృథివ్యాధి పంచమహాభూతంబులు కాలదిగాత్మమనస్సులును నీ తొమ్మిదియు ద్రవ్యంబులని మా శాస్త్రమున సంకేతించబడినది.” అంతతో సాంఖ్యగోష్ఠినుండి యొక్కండు, ప్రకృతిమహదహంకారంబులన నేమా, పంచతన్మాత్రలననేమా, వాని విశేషములైన పంచమహాభూతము లేమా సాంఖ్యులము మేము చెప్పవలసియుండగా ఆ పంచమహాభూతంబుల మీరెట్లు విని యోగించెద” రనుచున్నాడు. చరకాచార్యుండు కపిలునితో, మాచితివా యెంతలేసి పండితులుకాని, సమరస భావమలవడు కవ్యమునుమీ! వారందరు వీరిపట్టుదలలు చూచి, మందహాసము చేయుచున్నారు. అప్పుడు ధన్యంతరి, యిట్లు పలుకుచున్నాడు. “విద్వాంసులారా, మీ మీ పట్టుదలలు మానుడు, శాస్త్రములయందదివేరు నిది వేరనియ్యనది మాది యిది మీదియనియు భేదదృష్టిగొడ్డది కాదు. సకలశాస్త్రములు మానవుని కొర కేర్పడినవి, లోకమంతయు పంచభూతమికారము; మానవ శరీరమును

పంచభూతమయమే. కఠిన భాగములు పార్థివములు; ద్రవంబు లందక మయంబులు; ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరూపమంతయు వాయువ్యంబు; ఉష్ణమంతయు శాస్త్రీయంబు; లోపలి భాగముల, నుదరగోళంబునను, కర్ణవిమరంబులను, వదనగహ్వరంబుననుండునది యాకాశము. ఈభూతంబుల తత్త్వంబులు న్యాయమున వివరించినను సాంఖ్యంబున బ్రపంచించినను, యోగంబున నెఱింగినను వైద్యంబున, చక్కజేసినను, వీని నన్నిటి వినియోగమిశరీరమునకే కావున, సమరస భావంబున సకల శాస్త్రంబులను మూలశరీర విజ్ఞానమునకో నూత్న శరీర విజ్ఞానమునకో, వినియోగించికొని, వాతపితృశ్లేష్మ వికారజన్యంబులగు జ్వరాతిసారరోగంబులు వారింమకొనుటకును, సత్వరజస్తమోవికారజంబులగు రాగాదుల వారింమకొనుటకును, ప్రయత్నించుట నాధునమ్ముతము.” అని మేఘగంధీర నిస్వనంబున బోధించి “అనందకండ” తంత్రకర్తయగు భైరవాచార్యుని వంకమాచెను. ఆతండును విశీ ణుండలేచి, సభాసదులకు నమస్కరించి, “ప్రభువు లాజ్ఞాపించివారుగావున సర్వతంత్ర స్వతంత్రులగు నీ తాపస పుంగవులంద రెఱింగియున్నవిషయమునే యీయుషికుమారులకై ప్రకటించెదను. మహాభాగలారా! ప్రభువు లాజ్ఞా పించినపదంబున పంచభూతంబులతెఱంగట్టి దియే. రసాయనంబులను పంచభూతాత్మకంబులు. పృథగ్భూతంబులు నాబడునవికూడ, తమ్మతటవంశంబులే. వానియందితర భూతంబులు గూడ కొంచెము కొంచెము చేరియుండును. ప్రార్థిత ద్రవ్యంబులలో, పృథివీ భాగ మెక్కువ యుండునే కాని తదితరభూతంబులుగూడ కొంతకొంత చేరియుండును. దీని కుదాహరణంబు పార్థివ శరీరములే. అట్లులే, ఉదక ప్రధాన శరీరంబులు వరుణలోకంబున, వాయవ్య ప్రధాన శరీరంబులు, వాయవ్యలోకంబునను, లేబోప్రధాన శరీరంబులు, అదిత్యలోకంబునను నయ్యెయెడల గానంబడుచుండును.

రసాయనంబులును పంచ భూతాత్మకంబులు. గుహాచిరుండేత్రిఫలాదులు పార్థివ రసాయనంబులు, స్నానంబులు, నువ్వునంబులు నాప్యరసాయనంబులు, ప్రాణాయామంబునగా, పవనాభ్యాసము వాయవ్యరసాయనంబు. మహామంత్ర పఠనంబున జేయుచుండు లేబో

మయిలైన రసాయనంబు నిరాలంబగు సమాధియ నాభసరసాయనోత్తమంబు. ఇవియన్నియు నాయోపినకొరిందిని పరమేశ్వరానుగ్రహంబున నస్మత్తంత్రంబున, వివరించియుంటిని. అనన్యదుర్గభంబుల నయ్యర్థంబులు శ్రద్ధాశువులై యాకర్షింపుడు. ఈ సిద్ధులం బ్రసాదించుటకుం దగిన యాచార్యుండు జ్ఞానవంతుండు, శివవంతుండు, గుణవంతుండు, ధర్మజ్ఞుండు, సత్యసంధుండు నేవనేదాంగ తత్వజ్ఞుండు, నిర్మలుండు, మంత్రసిద్ధుండు, మహావీరుండు, దేవతాయాగ తత్పరుండు, భేదరీ భూచరీ విదుండును గావలయు జూడీ." మీరలును గురుభజనకుశలురై, సదాచారసంపన్నులై, లోభమాయా వివర్జితులై నిస్పృహులై, నిరహంకారులై సత్యమంబులగుచు, నాలస్యంబు విడనాడుచు, స్వగర్భంబునస్థింపుచు, గురుమార్గనిరతులై సిద్ధింగాంతురు. ఇహ్యర్థంబు దుర్గభంబు. వంచకులై సిద్ధి కృతంత్రంబులలోనిమాటవ మత్రము. వాడుకొనుచు, దానికివిన యనుష్ఠానముగాని, వానిలో జెప్పబడిన విశేష శోధనాది విధానంబులుగాని యనుసరింపక పరద్రవ్యావహరులై ప్రవర్తిల్లు కుక్షింభరులైన దాంభికులకు, వాణిజ్యము వార్తయుం బెంపగునేగాని ఫలంబుచేహరదు. మాధు లవ్యానిం దవలి మోసపోవుదురు. సిద్ధ నామంబునం బ్రసిద్ధిగాంచు నీసిద్ధులకు ద్రవ్యసిద్ధి ఘటించునేకాని పరమార్థంబు సిద్ధింపదు. వారి యావధంబు ఆకును బ్రకటనాబలంబునఁ బ్రాచుర్యంబు సిద్ధించునేగాని వీర్యంబు గుణంబుసిద్ధింపదు గావున గురుపుత్రులగు మీరయ్యల్పమార్గంబులం బోనకుడు.

నామ ధారులు

సిద్ధతంత్రంబులందు నధికారులైన బుద్ధిమంతుల కొక్కయుపాయంబు జెప్పెద. అయ్యది నిరపాయంబు. ఆ సమయంబున ప్రతీహరియొకడు వచ్చి సమస్కరించి నిలువంబడియెను. భైరవాచార్యుం డుపన్యాసము చాలించి వానికై చూచుచున్నాడు. మహాప్రభూ! "భావ మిత్రాచార్యులు వచ్చియున్నారు." భాగ్యము. సత్యము తోడ్కొని రండనుచున్నాడు. బసవరాజును మల్లభాచార్యులను తమచేతి సురటిలు గోహలాచార్యునకును వెంకటాచార్యునకు నొసంగి సత్యము పోయి భావమిత్రుని తోడ్కొనివచ్చి భైరవాచార్యునకు నాతి దూరంబుగా

సుఖోపవిష్టునిజేసి తామును నాతనిపక్ష కూర్చుండి, భైరవాచార్యుం డుపన్యసించుచున్నాడు. "సిద్ధవిశాఖధికారములేని బుద్ధిమంతుల కీమత్తురుమూర్తులు, చింతా మణితంత్రక ర్తయగు మల్లభాచార్యులు, స్వనామప్రతిష్ఠిత గ్రంథరచయిత యీబసవరాజునట్టులే స్వనామప్రకాశిత పుస్తకప్రచారకుండగు నీభావమిత్రాచార్యుండను. మార్గ దర్శకులు. నానాతంత్రవిహీనులయ్యును న్యాయంబుగ నార్దుల కుపకరించు సద్బుద్ధిగల వైద్యులకు వీరలు విక్రమగా గతికల్పించిన మహాసుభావులు. అందలి విధానంబులు సక్రమంబుగ నాచరించితేని, రోగములు నిరాలంకముగా సాధింపగలుగుదురు. అందుకు హేలుమాలిన వైద్యులు శిష్టసమ్మతులు కారు. రసాయన విధానంబుల శోధింపఁబడిన రసాదులును, కల్లోక్తవిధానంబుల మధ్య రింపఁబడి నేవింపఁబడిన గుహాచార్యులును, రోగములను గూడ సంహరింప సమర్థంబులయ్యుండుంగాని రోగమును శమింపజేయు విధానంబుల మాత్రము శోధనాదులు గాంపఁబడిన రసంబులు, నోషధులు, రసాయన మహాస్థలము నొసంగఁజాలవు. రసాయనంబులనగా సామాన్యంబులు గావు. ఆజరామరత్వంబు, లజిమాన్యవైశ్యర్యంబులు, బ్రహ్మజ్ఞానంబు, శివసాయజ్యంబు సంపాదింప నోపియుండును. ప్రామాణ్యబుద్ధిగల భక్తునకు సకలంబుగలదు. ప్రామాణ్యబుద్ధి లేని పండితమాత్రులకు వాగాడంబరంబు, పటాటోపంబు, భేషజంబు, వార్తా ప్రాబల్యముకంటె సారతరమైన దేదియులేదు. భ్రాతృవరులారా! జగత్పితరులగు పార్వతీపరమేశ్వరుల సంతాదరూపములైన రస తంత్రంబులన్నియు సత్యంబులు ప్రమాణంబులు. ప్రకృతి పురుషులన్నను, నాదబిందువు లన్నను, రసగంధకంబు లన్నను నాలోకవంద్యులరూపంబులే. ఆరసతంత్ర సిద్ధి సత్యత్వంబునకు మా యనుభవమే ప్రబలసాక్ష్యము. గంభీరనినాదంబున శాస్త్రప్రామాణ్య ముద్ఘోషించు నాభైరవాచార్యుని వాక్యంబులకు సభాసదు లెల్లరు నిశ్చేష్టులై యాలకించుచున్నారు. మాతవనంబున చల్లని గాడ్పు మెల్లగ విసరుచు దివ్యకుసుమవర్షం బమ్మహా భాగునిపై యామహాసభపై కురియించుచున్నది. ఏమి యీ యాశ్చర్యము! భైరవాచార్యుండు లోచనంబులు ముకుళించుకొని ధ్యాననిష్ఠుం డగుచున్నాడు. ఆహా! చిత్రముగా నాతని జటాజూటంబున నర్ధచంద్రుండొ వెలుంగు

మన్నాడు. సభాసదులెల్లడు. 'హరహర మహాదేవ' యని
 కథతాళిధ్వనులు చేయుచు జయవెట్టుచున్నారు. సోఁలం
 బున దేదీప్యమానంబగు లోచనంబు వెలంగుచున్నది.
 ముఖంబున నొకవైపు మోసంబునొకవైపు ముక్కురయు
 మెరుయుచున్నవి. ఒక్కవైపున విభలవృథతర వత్సోర్ధం
 బున భస్మరేఖలు. నొక్కవైపున పిన్నోన్నత స్తనోపరి
 విరాజమాన కొకాయాంతుకంబును శోభిల్లుచున్నవి.
 ఒక్కరంబున నాగా భరణంబును, కపాలంబును,
 వన్యకరంబున మణిగూరుచిరంబును కంకణంబును, లీలా
 పంకజంబును, మెఱయుచున్నవి. 'ధన్యావయం ధన్యా
 వయం.' మహద్వలెల్ల రానందాశ్రుబిందుపూరముఖార
 విండులై యానందించుచున్నారు. ధన్వంతరి లేచివచ్చి
 సాంబశిపునకుం బ్రహ్మిల్లి, ఆశిత రక్షాదక్ష! శిక్షిత
 ధక్ష! విరూపాక్ష! దాక్షయణి నీక్షి ప్రశృంగార లీలా
 కటాక్ష! భక్తుండగు భైరవాచార్యుని సత్యవచనం
 గావింప సర్వమంగళాసమేతంబైన భవద్విద్య. మంగళ
 విగ్రహంబుతో సాక్షాత్కరించి రసరసాయన విద్యాసిద్ధి
 వీభక్తగోష్ఠి కల్ల కటాక్షించితివి. నిన్ను గీర్తింప మేమెం
 తటిపారమని సాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించె. భృం
 గియు నావిర్భవించి వ్యాఘ్రాసంబుమచ్చె. పరమేశ్వ
 రుండు సుఖోపవిష్టం డయ్యె. నెల్లరు నిరుకెలంకుల
 యథోచిత దుతసామిప్యంబుల సుఖాసీనులయిరి. అయ్య
 ర్థనారీశ్వరుండు కొలువు నలుగడల గమంగొని 'నాకును
 నాభక్తున కంతరంబున్నదే. నేన యెల్లకాలంబుల గురు
 స్వరూపుండనై నన్నుపాసించు శిష్యులకు సకలారసిద్ధి
 నొసంగుచుండుదు. మద్భక్తిరహితులై మదాయత్తులై
 మత్తంత్రంబుల విత్తోపార్జనకై మాత్రము వినియోగించు
 మూఢులంజూచి విన్నోదింపుచుండును. మీరెల్లరు మద్భ
 క్తపరాయణులు. స్వధర్మానుష్ఠానంబునకై యాయుర్యే
 దంబుల రసవాదంబుల నుపాసించు పుణ్యపురుషులు. ఈ
 దివ్యసభలో సమావేశమై మన్నామస్మరణంబును పుచ్చింత
 నంబును మద్బోధిత గ్రంథవ్యాఖ్యానంబును గావించు
 మీకు మదనుగ్రహంబున సర్వకాలంబు భద్రంబగు. క్రియా
 సిద్ధియు బ్రసిద్ధియు గలుగు శ్లో. నాత్మార్థం నాపి
 కామార్థం అధర్మాతదయాం ప్రతి యోవర్రతే చికిత్సా
 యాం స సర్వమతిరిన్యతే." అని బోధించి విరమించెను.

"ధన్వోక్తి". ఏమి నాప్యూము? ఏమి యాదివృద్ధునము?
 రిపురిపున విమానంబు లాకసంబున కెగయుచున్నవి. ఆ
 న్నియు నిటువై పునకే పారి వచ్చుచున్నవి. విమానంబులు
 దిగి మహాభాగులెల్లరు సాంబసహితులై అధిగో యాసభా
 భవనమంతయునిండిరి. అదృశ్యులైరి. ఏమి యాచిత్రము?
 మిగిలినది మీరు నేను.

సంపర్కదోషము

ఆర్యులారా! రోగంబులు సంపర్కంబున సంక్ర
 మించుచున్నవి. సంపర్కము మహాదోషంబు. సాంక్రా
 మికవ్యాధులను నూతనముగా కనిపెట్టినారట. సంపర్క
 ము దోషమని పాశ్చాత్యులు క్రొత్తగా తమపరిశోధనలచే
 తెలిసికొని మనకుం బోధింతురట. హనుమంతునిమందు
 కప్పిగంతులన్నట్లు, తాతకు దగ్గులు నేర్పినట్లు, కమ్మరి
 పిడికి నూదులమ్మబోయినట్లు, సకల మెఱింగిన యీ పం
 దితిగోష్ఠిలో, కించిజ్ఞుడనైన నేను బోధింప నెంచిన స్థిమా
 లులు పరిహాసపాత్రంబులు గావా!

"సంపర్కాద్దోషః"

"తస్యతదితర సంయోగా ద్దోషో భవతి"

"అపిచ కేమల సంపర్కాద్దోషోస్తున"

"తస్య తేదియస్యచ సంయోగాదానందోజాయతే"

(గురుబోధామృతమ్)

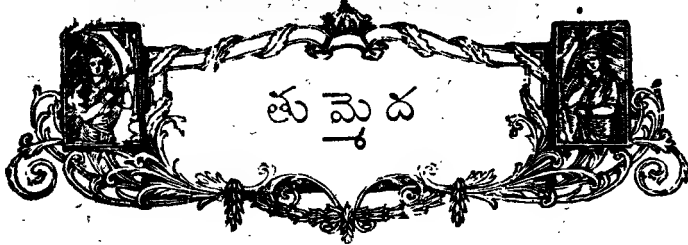
ఈ సంపర్కదోషము భరతఖండమున వేదముతో
 పాటు బోధింపబడియే యున్నది. ఆయుర్యేదమున కిది
 నూతనవిషయమా? కాదు కాదు. దోషమనగా సంప
 ర్కమే, మరేమియుం గాదు. ఆత్మకు జీవత్వ ముపాధి.
 "సోపాధికో దోషః" ఆత్మకు జీవత్వ సంపర్కము
 దోషమని తేలినది. సారాంశము సచ్చిదానంద
 స్వరూపుండగు నాత్మకు జీవత్వమను నుపాధితో కల్గిన
 సంపర్కదోషమే సకలసంసారరూప దుఃఖమునకు నిదా
 నము "సంపర్కాద్దోషః" ఆత్మకు దుర్భేద్యమగు నీజీవ
 త్వసంపర్కదోష ముండుటచేతనే వాగ్మటా చార్యుండు
 "రాగాదిరోగాన్ సతతానువక్తాన్" అని వచించి యు
 న్నాడు. రాగాదిరోగంబులు సతతము వెంటనంటియుండు
 ననుచున్నాడు. ఆత్మకు జీవత్వము, జీవమునకు కాయము
 విడిపించుకొన దుస్సాధ్యములగు లంకలు. కావుననే

సంపర్కంబున నూత్నశరీరమునకు రాగ ద్వేషదులు, స్థూలశరీరంబునకు జ్వరాతిసారాదిరోగంబులు సతతానుష్ఠంబులై జన్మజరామృతధివరణరూపంబులైన నిఖిల దుఃఖంబులకు కారకంబు లగుచున్నవి. కావున శరీరంబు కేవల గృహప్రాయంబుగ నెంచి యందాత్మ్య త్రైతజ్ఞాండు; కర్త గృహస్థునిం బోలె యందంటుండ సమాధి బలంబున పరమేశ్వరతాదాత్మ్యముం బొందుచు శరీరసంపర్కదోషము లేక సంచరించు స్థితి యు త్రమో తమంబు. సమస్తబాహ్యంతర రోగరహితంబగు నాజీవన్ముక్తావస్థ యీశ్వరుం డొక్కడే ప్రసాదించగలడు గావున వాగ్భటుండు పరమేశ్వరు నపూర్వవైద్యుండని నిర్ణయించెను.

“తస్య తదితర సంయోగాద్దోషోభవతి” పురుషుండు సచ్చిదానంద స్వరూపుండు. జీవన్ముక్తుండగు యోగియు సచ్చిదానంద స్వరూపుండు. సర్వవృత్త్యరహితంబగు “నది”యే సేనస్తుయోగిసహాధి బలంబున సర్వాతిరక్తుండు సర్వసంపర్కరహితుండై దోషనిర్మృతుండై సదాసుఖం బనుభవింపుమండు. అట్టి రాజయోగికి తదితరు లగు సామాన్యజనులతో సంపర్కంబున దోషంబు వాటిల్లుచుండు. “నవీతరశబ్దావచ్చిన్న పురుషైః సంగం త్యక్త్వా సుఖీ భవేత్ జ్ఞానీ యోగీచ” తనతో నైక్యంబొందని విమూఢుల సంపర్కం బవ్యానికి దోషంబుగావున నట్టివారి సంపర్కంబు వర్జించి జ్ఞానియు యోగియు సుఖంబుండు రని నూత్రార్థంబు. “నాకుఁ సఖ్యము పూర్వస్థితీ కులతో గాని తత్వశూన్యులు సంసారైకవిమోహులతోడఁ గాకుండ నొనర్చుమయ్య కంజదభాక్ష” “అనిచ కేవల సంపర్కార్థోషోస్తున” సంపర్కమాత్రంబు దోషంబుగాదు. తనకంటె నితరమైనదానితో సంపర్కంబు దోషంబగును. “తస్య తదియస్యచ సంయోగా దానందో జాయతే” తనకుతనదగు దానితో సంయోగంబున నానందం బుచుండు. “ముక్తులు ముక్తు గలియుట యుక్తము.” గురుశిష్యులు మాతాపితరులు పాతృత్వ పరమేశ్వరులు, పీఠల సమాగమంబు సంపర్కంబు దోషంబుల గలిగింపక యానంద సంధాయకం బగును. సమానత్వము లేనివాని సంయోగము దోషము. మానంబు సౌఖ్యసంధాయకంబు. సంపర్కరహితంబు. శిష్య బోధంబు సంపర్క సహితంబయ్యన దోషయుక్తంబు గాదు “తస్య తదియసంబంధం” బానందసంధాయకంబయ్యును. బ్రహ్మచర్యంబు సౌఖ్యదం బగును. సంపర్కరహితంబు. అనురక్తయు, నిగితిజ్ఞయు పతిదైవతయునగు నిల్లాతిలో సౌత్త్వ సంపర్క సహితంబయ్యన దోషరహితంబు. “వృద్ధి స్సమానై స్సర్వేషాం” సమానమైనవాని చేరిక వృద్ధిహేతువని వాగ్భటాచార్యుండు బోధించె. సంపర్కదోషము

బాగుగ గుర్తించినవారగుటచేత మనపెద్దలు సదాచారము లన్నింటియం దజ్ఞానీ నూచించియున్నారు. మడికట్టు కొనిన యిద్ద రొండోరుల దాకినచో సంపర్కదోషము వాటిండునని మనవారి యభిప్రాయము. మెలగానున్న యిద్దరు రజస్వలలైన స్త్రీలొండోరులదాకిన దోషమని ధర్మశాస్త్ర ముద్ఘోషింపుచున్నది. అసాత్మ్యేంద్రియార్థ సంపర్కంబు దోషంబు. తనప్రకృతికి భిన్నంబగు దేశకాలాహారాదులతోడి సంపర్కంబున దోషంబులు సంక్రమించును. తనశరీరముతో సంపర్కంబున తనకేదోషము గలుగనని గ్రహించిన యాద్యులు, తనతో సామాన్యములేని యితరుల సంపర్కముచలన దోషములు సంక్రమించుననుట యెఱుంగరన్నమాట పాటినేయరాదు.

“హీనమిథ్యాత్మమాత్రకం” బగు కాలార్థకర్మంబుల సంపర్కమే సర్వరోగముల సంక్రమింపఁ జేయునని యాయుర్వేదాచార్యు లుద్ఘోషింపు చున్నారు. ఇట్లు లయ్యు మందబుద్ధులకొరకు కొన్ని రోగంబులు సాంకామికంబులని వ్రాసేరేకాని యెందును సంపర్కమే దోష కారణంబు. ఈ బోధనం బాంగ్లేయసిద్ధాంతంబు లెఱింగిలేని తారె యీ సంపర్కదోష జ్ఞానబోధకు లను నభిమానము వీడుదురు. దేశానికి ననురూపముగ నాహారవివరణంబులతోడి సంపర్కంబై పథ్యంబు. ఫణ్యంబున సర్వరోగజయంబును సర్వసంపర్కదోషనిరాసంబును సిద్ధించు. ఇదియ యాయుర్వేదాచార్యుల పరమబోధంబు. రోగిని దోగి నుండి వేరుచేయుట. ప్రతికూలముగ దేశమునుండి యనుకూలముగ దేశములకు రోగలను వంపుట మొదలగునవి యన్నియు సంపర్కదోషము లెఱుంగుటబట్టియే కలుగజుచ్చును. “తస్య తదియ” సంపర్కంబున పథ్యంబు. తస్య తదితరసంపర్కంబున నపథ్యంబును గాంచుదగు. క్రిములను సహరించిన లాభంబేమి? దోష వైషమ్యముచక్కం జేసిన క్రిములు తమంతటతామే నశించును. ఆయుర్వేద చికిత్సలయందును, క్రిమిహరములగు నౌషధంబుల వినియోగమే ప్రధానముగా నడుచుచున్నది. అయ్యది ఫలప్రదంబు నగుచున్నది. మానవశరీరతత్వంబును జగత్తున ద్రవ్యతత్వంబు నాయుర్వేదాచార్యులు విపులముగ నర్థించిరి. ఆత్మ నాత్మ వివేచనంబు గలిగి జ్ఞాన లాఠీయంబగు వానితో కలసి, యనాత్మీయములగువాని సంపర్కము విడనాడు చుండంబున మానవులు పథ్యాపథ్యవివేచనంబుగలిగి ప్రమాణంబు లెఱిగి ద్రవ్యగుణంబు లెఱిగి ఆత్మనుకూలంబగు ద్రవ్యంబులతోడి సంపర్కంబున నానందంబును ప్రతికూలంబులగు ద్రవ్యంబులతోడి సంపర్కంబున దుఃఖంబును గాంతురు.

మి త్తింటి అన్నప్పసోమయాజులు గారు

[కవితానికేతనము]

గ్రోదమతుమ్మెదరాక గోపాలురాక

గొనబునల్లనిమేను గోవిందుమేను

కాణాచికంఠంబు వేణుగానంబు

గోపికాయవతులు కుసుమకోమలులు.

హిమబిందుశృంగార మింపారువేళ

బంగారుకిరణాలు ప్రసరించువేళ

జల్లనివాయువుల్ చనుదెంచువేళ

విరివిగఁ బూవులు వికసించువేళ

బావనభావముల్ ప్రభవించువేళ

బతులు కలకల పలికెడువేళ

నర్భ్యప్రదానంబు లర్పించువేళ

నల్కుముగ్గులసొంపు లమరెడువేళ

బాల్దొవి తువ్వాయి పరువెత్తువేళ

నుగ్గుపెట్టిన పిల్ల లూఁగాడువేళ

విశ్వకల్యాణుని విసుతి పూరించి

మెల్లఁగఁ జల్లఁగ మేల్కొంచి లేచి

చక్కని తెక్కల సవరించుకొనుచు

జెట్టుచెట్టున కేగి క్షేమంబు లడిగి

యత్తిల్లుచొచ్చిన యల్లునిమాడ్కి

శాఖశాఖకుమధ్య సంచరింపుచును

బ్రతపత్రంబును బావ! బావ! యని

కూర్చి జెంతకుఁ జేరి కుశలమ్ము లడిగి

తనరాక కెదురయి తపియించుచున్న

వేనవేలకు మీఱు విరికాంతలెల్ల

రావయ్య!! రావయ్య!! ప్రాణేశ!! వేగ

రావయ్య!! రావయ్య!! జీవితస్వామి!!

దయచేయవయ్య!! యుదారగుణాబ్ధి!!

కడకంటఁజూడక కరుణింపవయ్య!!

కనులుతెఱచిని కనిపెట్టుకుంటి;

మువ్విళులూరుచు నుటిమి నాధ!!

తనివి తీఱంగను దరిచేరవయ్య!!

మనసార నోరార మాటాడవయ్య!!

ముచ్చటతీరఁగ ముద్దాడవయ్య!!

కఱవు తీరంగను గొంగి లీవయ్య!!

పరుమోము చూడని పడఁతులమయ్య!!

నాధుఁడ వీవంచు నమ్మితిమయ్య!!

రక్షింపకుండిన బ్రతుకు లేదయ్య!!

పాలింపకున్నను బ్రాణ మేలయ్య??

తడవుచేసిన నింకఁ దాళలేమయ్య!!

రావయ్య!! రావయ్య!! ప్రాణేశ!! వేగ

నంచును విరహార్తి యగ్గలంబెల్ల

నేత్రావధానంపు నేర్పునుజూపి

హావభావప్రకటాకార మెనసి

యటునిటుఁ గదలుచుఁ గటకటపడగ

హిమబిందుపాద్యాల యేవును జూచి

తళతళదళముల తళుకులఁ గాంచి

మిసిమి కింజల్కల మిలమిలఁజూచి

పుష్పాడిగందాల యొప్పులఁగాంచి

మకరందబిందుల మాధుర్య మెంచి

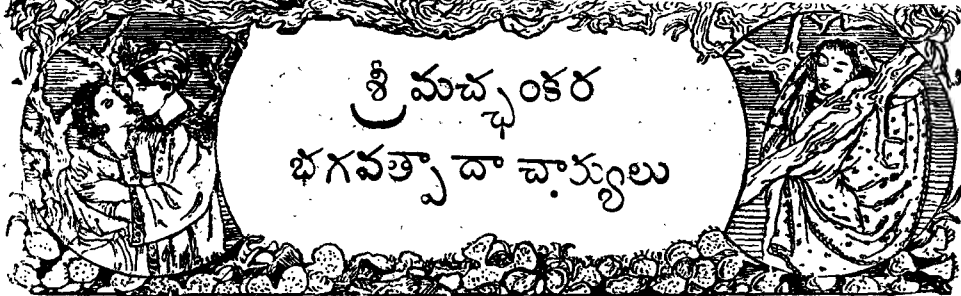
ముఖబింబబింబిత మోహమ్ము చూచి

వీక్షణముద్రిత విరహముగొంచి
 యాటోపనంసూచితానక్తి జూచి
 మురిసిమురిసిపోవు ముచ్చటఁ దలఁచి
 కనఁగానె కలిగిన కలకల మెంచి
 పొడచూపఁ బొందినపొంగును గాంచి
 చూడంగఁ బూనిన సొంపును జూచి
 నగుపడఁ గల్గిన యానంద మెంచి
 వీక్షింపఁ జేందిన వెట్టిని గాంచి
 దరిచేరఁ బుట్టిన తందరతలఁచి
 పట్టఁగారాని బల్బంతఘటింప
 గుఱిచూచి మీరిన గోరుండరీతి
 నారావవిస్ఫూర్తి గారకాయవలె
 మానససంచార యానంబుతోడ
 పరితాపసంతోష వదనంబుతోడ
 నాకంపితాఖిలాంగావళితోడ
 స్వీయసతీత్రాణ శీలంబుతోడఁ
 దగులమ్ము హృదయానఁ దాండవింపంగఁ
 బ్రేమమనోవీధి విడియాడుచుండ
 వలపు కడుపులోనఁ గలఁత పెట్టంగ
 మోహమ్ము తలకెక్కి ముందడుగేయ
 విరికాంతలకు మధ్య వేవేగ నిల్చి
 ఒకదానిఁ జేయి పట్టి; ఒకదానిఁ దట్టి;
 ఒకదాని చెఱఁగూని; ఒకదాని ముట్టి;
 ఒకదాని దరిఁజేరి; ఒకదానిఁ జీరి;
 చన్నీటి పన్నీట జలకంబులాడి;
 పుప్పొడిగందాలు పూఁతలుపూసి

మకరందపానమ్ము ముత్తుకల్పింపఁ
 దమకమ్ము తలకెక్కి తత్తరమిడఁగ
 మోహపూరంబులో మునిఁ గాడుకొనుచు
 బువ్వపువ్వన కేఁగి ముద్దాడుకొనుచు
 ముద్దాడిముద్దాడి మోహమ్ముచనక
 పలుకుచుఁ గులుకుచు వలపు లూరించి
 ఆడుచుఁ బాడుచు నాదరమిచ్చి
 ముట్టుచుఁ దట్టుచు ముచ్చట లాడి
 గిలిగింతలను బెట్టి కేరింతలాడి
 గునగునలను జెప్పి కులుకుపుట్టించి
 ఆనందపారవశ్యంబునఁ దేల్చి
 జుట్టుజుట్టునఁ దేనె జుట్టులు కొనుచు
 విడలేక విడలేక విలపించువిరుల
 మోమున మోమాని ముద్దులు పెట్టి
 ఈనట్ల బూనట్ల నింపు ఘటించి
 అచ్చట్ల ముచ్చట్ల నాన గల్గించి
 దీపాన ధూపాన దిటము నిర్మించి
 నకనకమాటల నవ్వు పుట్టించి
 కులికించి కులుకుచుఁ గొంత వారించి
 చనలేక చనలేక సాగిపోవుచును
 శృంగారమూర్తియై చెలువొందునట్టి
 పుష్పకాంతలలోని ముద్దుకృష్ణమ్మ!
 చిగురుకొమ్మలలోని చిన్నికృష్ణమ్మ!
 నల్ల కాంతులు చిమ్ము గొల్లకృష్ణమ్మ!
 గానమయముచేయు వేణుకృష్ణమ్మ!
 భ్రమరకంఠీరవుఁ బ్రస్తుతించెదను.

శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పదాచార్యులు

శ్రీ. దై. కోటిశ్వర శర్మ శాస్త్రి గారు

శ్రీ. శాస్త్రం శారీరమీమాంసా దేవస్తు పరమేశ్వరః,
ఆచార్య శృంకరాచార్యః సంతమే జన్మజన్మని.

వైశాఖ శుద్ధపంచమి తిథియందు శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పదాచార్యులవతరించుట శృంగేరిపీఠము మున్నగు జగద్గురుపీఠములవారంగీకరించి జయంత్యుత్సవముల జరిపించుచున్నారు. శ్రీమదాచార్యులవారి చరిత్రమునుగూర్చి యీ భారతీయందు (౧ వ సంపుటము—౬ వ సంచిక, రక్తాక్షి జ్యేష్ఠమాసము) కొంత వ్రాసియున్నాము. ఇప్పుడు ఆచార్యులవారి ముఖ్యసిద్ధాంతమునుగూర్చియు కాలమును గూర్చియు సంగ్రహముగ వ్రాసి తెలిపినంతవఱకు ఆచార్యులవారిపేర ప్రసిద్ధిపొందిన గ్రంథనామముల నిటఁ జేర్చుచున్నాఁడను.

శ్రుతిస్మృతులయందు బ్రహ్మత్వ త్రియవైశ్యకూద్రాదివర్ణములవారికి విధించియున్నకర్మలన్నియు నిష్కామబుద్ధితో ఆయావర్ణములవారు ఆచరించవలయుననియు, అటు లాచరించుటచేత చిత్తగతములగు మలినవాసనలన్నియు క్రమముగనశించి చిత్తనైర్మల్యముజేంది సత్సహవాసమాన ఇహపరలోకసుఖములయందు అభిలాష నశించుననియు, పిదప శమదమాది సద్గుణసంపత్తిగలిగి ముముక్షువుగుననియు, పిదప సదాచార్య నాశ్రయించి క్రమముగ దృఢజైరాగ్యసిద్ధికి వలయు సాధనసంపత్తిని గ్రహించుననియు సోపానపంచకమునందు క్రమముగ నిరూపించియున్నారు.

ఆచార్యులవారి పాండిత్యప్రకర్షనుగూర్చిపూర్వాచార్యులచెప్పిన యొకశ్లోకము నుదహరించుచున్నాఁడను.

శ్రీ. వేదేబ్రహ్మసమస్తదంగనిచయే గగ్గోపమస్తత్కథా, తాత్పర్యార్థవివేచనే గురుసమస్తత్కర్మసంకి

ర్తనే, ఆసీజ్ఞేమినిరేవ నూత్రనిచయ స్యాద్గోపసంపర్కనే, వ్యాసేనైవ సమ స్సశంకరగురు ర్జ్ఞేయతాం మానసే.

[తా.—వేదములందు చతుర్ముఖబ్రహ్మతో శుల్బుఁడు, వేదాంగములయందు గర్భనితో సమానుఁడు, వేదార్థబోధచేయుటయందు బృహస్పతితో సమానుడు, వైదికకర్మల మర్మముల చెలుపుటయందు జ్ఞేమినితో సరియగువాఁడు, బ్రహ్మనూత్రముల తాత్పర్యము వివరించుటయందు వ్యాసునితో పోల్చఁదగినవాడు నగు శ్రీశంకరగురువర్యుఁడు నాచి త్తమునందు ప్రకాశించుచుండుఁగాక.]

శ్రీమచ్ఛంకరాచార్య జన్మకాల విచారణ

నిరీహులును, జనలనుండి గౌరవమును కీర్తిని అభిలషింపకయే శరీరపాతపర్మంతము విశ్రాంతి యనునది యెట్టిదియో యెటుంగని మనపూర్వులందఱు తమతమ శక్తికొలది దేశమునకు మతమునకు భాషకు తాముచేయవలసిన నేవను చేసియే కృతకృత్యులవయితిమని భావించునట్టి స్వార్థశూన్యులగుటచేత ముల్లోకములందు ప్రసిద్ధిపొందిన మహనీయులగూర్చి విచారించినను “ఎప్పుడు పుట్టెను? ఎవరికి పుత్రుఁడయి జన్మించెను? ఎచ్చట జన్మించెను? మొదట ఏకార్యమును ప్రారంభించెను?” అను ఐదు మనుగూర్చి మనము విచారించ మొదటిదితే మేని నిస్సంశయముగు సమాధానమునుమాత్రము మనము పడయఁజాలము.

జగద్విలక్షణమయిన వ్యాకరణశాస్త్రమును రచించి వన్నె కెక్కిన పాణినిమీనియొక్కయు, ౨. లోకోత్తరమయిన భాష్యమును ఆపాణినినూత్రములకు రచించి

మహాభాష్యకర్తయను తూర్ణిహనుమును విహించిన పతం జలియొక్కయు, 3. పాణినిసూత్రములమీద వార్తికము లనురచించిన కాత్యాయనమునియొక్కయు, 4. వ్యాయ వైశేషికయోగశాస్త్ర కర్తలయొక్కయు, 5. నిరుక్త కారుడగు యాస్కాచార్యునియొక్కయు కాలమును గూర్చిన నిర్ణయ మివమిశ్రమని నేటివఱ కెవ్వరును చెప్ప నలనుపడలేదుగాదా. అట్లే జగద్గురు శంకరభగవత్పాదాచార్యులవారి కాలమునుగూర్చియు స్పష్టమయిన నిర్ణయము నొనర్చుట శక్యముకాదు. కనుక ప్రాచ్య, పాశ్చాత్య పండితులు విమర్శించి విమర్శించి తేల్చిన సారాంశములను కొన్నింటి నిట ప్రదర్శించుచున్నాడను. మనపూర్వులు తమచేత శక్యమయినంతవఱకు లోకోపకార మొనర్చుటకే ప్రయత్నించిరికాని స్వఖ్యాతినిగూర్చి చెప్పకొనుట కిష్ట పడకపోయిరి. ఆచార్యులవారి కాలనిర్ణయమునుగూర్చి చర్చించువారు మొత్తముమీద మూడుతరగతులను జేరుచున్నారు.

౧. కొందఱు క్రీ. శ. ప్రారంభమునకు పూర్వము ఒకశతాబ్దముమొదలకొని ౪, ౫, శతాబ్దములవఱకు ఆచార్యులవారిజన్మను తమకు తోచిన యుపపత్తులతో నిర్ణయించుచున్నారు. ౨. మరికొందఱు క్రీ. ౬వ శతాబ్ది మొదలకొని ౮వశతాబ్దము దనుక ఆచార్యులవారి జన్మ కాలమును నిర్ణయించుచున్నారు. 3. మరికొందఱు క్రీ.శ. పూర్వముకేరకరాచార్యుడను, క్రీ.శ. తరువాత ౬వ ౮వ శతాబ్దములకు మధ్యకాలమున ఇంకొక శంకరాచార్యుడను జన్మించెననియు, ప్రాచీనత్రయభాష్యములను రచించినది ఒకఆచార్యుడనియు, శ్వేతాశ్వతర, న్యసింహతాపిన్యాదిభాష్యమాలను, త్రిశతినహస్రనామ భాష్యాదికమును రచించినది మరొక శంకరాచార్యుడనియు, ఉభయులు భిన్న కాలీయులనియు కొందఱు తలంచుచున్నారు.

౧. ప్రథమకర్తృకు చేరినవారి

౧. ద్వారకాపీఠాధిప ప్రేరితవృత్తాంతము

యుధిష్ఠిరశకము: ౨౬౩౧ వైశాఖ శుద్ధ పంచమి యందు శంకరునిజననము. ౨౬౩౬ చైత్రశుద్ధనవమియందు ఉపనయనము. ౨౬౩౯ కార్తికశుద్ధఏకాదశియందు పన్యాసాశ్రమస్వీకారము. ౨౬౪౦ ఫాల్గుణశుద్ధ ద్వితీయ

యందు గోవిందపాదులవారికడ తత్త్వోపదేశము. అదిమొదలుకొని ౨౬౪౬ జ్యేష్ఠ బహుళ అమావాస్యవర్ధంతము బహుళాశ్రమమునందు ౧౬ భాష్యముల నొనర్చుట. ౨౬౪౭ మార్గశిర కృష్ణ ద్వితియయందు మండనమిత్రుని తోడ వాదారంభము. ౨౬౪౮ చైత్రశుద్ధచతుర్థియందు మండనమిత్రపరాజయము ౨౬౪౯ చైత్రశుద్ధ షష్ఠియందు మండనమిత్రపత్నియగు సరస్వతితోడ వాదారంభము. ౨౬౪౯ చైత్ర బహుళ అష్టమియందు (అమరుకరాజ దేహమునందు) పరకాయప్రవేశము. ౨౬౪౯ కార్తికశుద్ధ త్రయోదశియందు మఱి సప్తదేహమునందు ప్రవేశము. ౨౬౪౯ కార్తిక బహుళపాడ్యమియందు సరస్వతీపరాజయము. ౨౬౪౯ కార్తిక బహుళపంచమియందు ద్వారక యందు సరస్వతీస్థాపనము. ౨౬౪౯ మాఘ శుద్ధసప్తమి సురేశ్వరాచార్యులవారిని ద్వారకాపీఠమునందు ఆభిషేక మొనర్చుట. ౨౬౪౯ ఫాల్గుణశుద్ధనవమియందు శృంగేరి యందు సరస్వతీస్థాపనము.

౨౬౫౦ చైత్రశుద్ధ తృతియనుండి ౨౬౬౨ శ్రావ్య బహుళ అమావాస్యవఱకు దిగ్విజయము. ౨౬౫౪ పుష్య శుద్ధ పూర్ణిమయందు దిగ్విజయ సంపర్కమున శృంగేరి యందు హస్తామలకాచార్యులవారి నభిషేక మొనర్చిరి. ౨౬౬౨ మాఘశుద్ధ పాడ్యమిమొదలకొని ౨౬౬౩ కార్తికశుద్ధ పూర్ణిమవరకు కాశ్మీరదేశమునందలి కారదాపీఠము నందు నివసించిరి. ౨౬౬౩ కార్తికశుద్ధ పూర్ణిమయందు బ్రహ్మాది దేవతా ప్రార్థితులై స్వదేహముతోడ కైలాసము చేరిరి.

౨. కుంభకోణ కామకోటి పీఠస్థావృత్తాంతము ననుసరించి,

శ్లో. ఈశోఽవ్య భూ త్సనువ విద్య దభేన్యదర్ప
సర్వాహితుండికవిదగ్ధ సహస్రనేత్రే,
విద్యాధిపత్యే పరనామ్ని కులే శివాఖ్యా
దార్యాపతే రవీ సహస్రరుచిః కుమారః.
“తిష్ఠేప్రయాత్యనిల(౩) శేషధి(౯) బాం(౫) నేత్ర(౨)
యోనందనే దినమణా పుదగద్వభాజ[౨౫౯౩
రాధేఽదితే రుదుని నిర్గత మస్త్రులగ్న
ప్యాచూతవా ఇహివగురుస్సవ శంకరేతి.
[జగద్గురు రత్నమాలికా స్తోత్రవ్యాఖ్యానమ్.]

కలియుగమునందు ౨౫౩ సం. సరియగు నందన సంవత్సరం ఉత్తరాయణ శైశ్వాశుద్ధ పంచమి పునర్వసూ నక్షత్రము ధనుర్గమ్యమునందు (అనగా క్రీ. పూ. ౫౦౯ సంవత్సరము, శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యులవారు జన్మించిరి.

౩. శృంగేరి శంకరపీఠముననుసరించిన వృత్తాంతమునందు విక్రమశకము. ౧౮ వ సం. సరియగు ఈశ్వరనామ సంవత్సరవైశాఖ శుద్ధపంచమియందు శంకర భగవత్పదాచార్యులవారు అవతరించినటులు నిర్ణయింపబడినది.

౪. మహారాష్ట్రభాషయందుగల 'అర్వాచీనకోశ' ము'ఆనుగ్రంథమునందు తద్వింధికర్త జిభిజయమనుజైన గ్రంథమునుండి ప్రమాణశ్లోకముల నుదహరించి శ్రీశంకరుని జననసిద్ధికాలముల నిర్ణయించియున్నాడు. శ్లో. ఋషి(౭) రాష్ట్రాస్తథాభూమి (*) ర్మర్యాతే(౧) [వామమేశనాత్ ౨ (౨౧౫౭)

ఏక త్వేన భవే దంక స్తామ్రాక్ష స్తద్ధి వత్సరః.

* * * *

ప్రసూతా సర్వలోకస్య తారణాయ జగద్గురుమ్

.....మామే కృష్ణే శుభేదినే;

చతుర్దశ్యాం నిశీధేతు పుష్పవంతౌ తథా ఘటే.

.....

నందో వసు ర్భూమినేత్రే మేలనే కాక ఉత్తమః;

జ్ఞాతవ్యః పాండుపుత్రస్య జాతో వామేనవై తదా.

దుగ్దుభే మార్గశీర్షే చ శుక్లపక్షే త్రయోదశీ,

సోమప్రదోషే సాయాహ్నే కైలాసం శంకరోగతః.

[తాత్పర్యము:—యుధిష్ఠిరశక ౨౧౫౮— రక్తాక్షిసం. మాఘబహుళచతుర్దశి సోమవారమురాత్రి శంకరాచార్యుల జననము. యుధిష్ఠిరశకం ౨౧౯౦ సం. దుర్యోధనం, మార్గశిరశుద్ధత్రయోదశి సోమప్రదోషమున శంకరుడు కైలాసమునకు చేరెను.]

౫. సదానందస్వామివృత్త శంకరవిజయమునందు, ఇట్లున్నది:—

శ్లో. ధర్మ ద్వావింశతిశకే సప్తాశ ద్ద్విసహస్రకే, అద్వై సర్వజితే జాత స్సహేలై పంచమో దినే.

సుముహూర్తే శుభే లగ్నే హ్యుచ్చయే గ్రహపంచకే, సా సతీ సుషువే బాలం శంకరాఖ్యం జగద్గురుమ్.

౨. ద్వితీయకక్ష్యకు చెందినవారి సిద్ధాంతములు

శ్లో. దుష్టాచారవినాశాయ ప్రాదుర్భూతో మహితతే, స ఏవ శంకరాచార్యః సాక్షాత్కైల్యల్యనాయకః; నిధినాగేభవన్నుద్భే(౩౮౯)విభవే శంకరోదయః, అష్టవర్షే చతుర్వేదాక్ ద్వాదశే సర్వకాస్త్రకృత్; షోడశేకృతవాస్నావ్యం ద్వాత్రింశేమునిరభ్యగాత్, కల్బద్వై చంద్రనేత్రాంక మ్నాన్దే(౩౯౨) గుహాప్రవేశః; వైశాఖే పూర్ణిమాయాంతు శంకర భివతా మగాత్.

అభిప్రాయము:— కలివర్షములు ౩౮౯ విభవ సంవత్సరమున (క్రీ. శ. ౭౮౯) శంకరుని జననము. కలివర్షములు ౩౯౨౧ నందు (క్రీ.శ. ౮౨౮) కైలాసగమనము. ఇదేకాలమున మరికాన్ని గ్రంథములందు గల.

శ్లో. ప్రాసూతమ్యశరదా మతియాతవత్యా మేకాదశాధికశతేన చతుస్సహస్ర్యామ్; సంవత్సరే విభవనామ్ని శుభే ముహూర్తే రాధేఽసితే శివగోర్ధృషాణీ దశమ్యామ్.

అనుశ్లోకముమాడ బలపఱచుచున్నది. కాని వైశాఖశుద్ధ దశమితిధియందు జననమనిమాత్ర మిశ్లోకమున నధికముగ తెలుపఁబడినది. కాని కాశీనాథతెలాంగు మున్నగు విమర్శకు లీకాలమును అంగీకరింపక గ్రంథాంతర్గతప్రమాణములచేత ఇంతకు పూర్వమునందే శ్రీశంకరుడవతరించియుండవలయునని నిర్ణయించుచున్నారు.

౧. ఆచార్యులవారు నూత్రభాష్యమున ౨.౧.౧౮వ నూత్రముయొక్క భాష్యమునందు పాటలీపుత్రనగరమును గూర్చియు పూర్ణవర్మ యను ప్రభువునుగూర్చియు ప్రశంసించియుండుటచేతను, పాటలీపుత్రనగరము క్రీ.శ. ౫౭౬ సం. ప్రవాహవేగమునఁబడి నశించియుండుటచేతను, పూర్ణవర్మ క్రీ.శ. ౬వశతాబ్దమున రాజ్యమును చేసియుండుటచేతను శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యులవారు మాడ క్రీ. శ. ౬వ శతాబ్దమునందే జన్మించి యుండవలయునుగాని వెనుక జెప్పినప్రకారము క్రీ. శ. ౭౮౯ సం. జన్మించినటు ప్రమాణముకాదు అని తెలాంగుగారి యభిప్రాయము.

౨. ఈశ్వరకృష్ణసాంఖ్యకారికలకు శ్రీ గౌడపాదాచార్యులవారు భాష్యమునొనర్చిరి. ఆ భాష్యమును చీనాభాషయందు క్రీ. శ. ౫౭౦ సంవత్సరమునందు చీనాదేశమునందు భాషాంతరీకరించిరి. గౌడపాదాచార్యులవారు శ్రీమద్భగవద్గీతాచార్యులవారికి గురువులగు గోవిందభగవద్పాదులవారికి గురువులు. గౌడపాదాచార్యులవారు రచించిన గ్రంథము లోకమునందు వ్యాపించి తత్ప్రసిద్ధికాంతరములకు తెలిసి దాని భాషాంతరీకరణము సలుపుటకు కొంతకాలము కావలయునుగదా! ఎంతప్రయత్నించినను క్రీ.శ. ౫౭౦ కంటె ఇవతలకు ఆచార్యులవారి జన్మకాలమును నిర్ణయించుటకు శక్యము కాజాలదు.

ఆచార్యులవారు ప్రస్తానత్రయ భాష్యమునందు ప్రమాణముగా నుదహరించిన గ్రంథములు:

శ్రుతి గ్రంథములు

౧. ఋగ్వేదసంహిత, ఋగ్వేదబ్రాహ్మణములు: ఐతరేయ బ్రాహ్మణము, కాషీతక్తి బ్రాహ్మణము: ఋగ్వేద ఆర్యాకము, ఐతరేయారణ్యకము.

౨. కృష్ణయజుర్వేదసంహిత. తద్బ్రాహ్మణము, తదారణ్యకము.

౩. శుక్లయజుర్వేద సంహిత, తద్బ్రాహ్మణము: శతపథ బ్రాహ్మణము, కావ్య, మాధ్యందిన శాఖలు రెండును.

౪. సామవేదసంహిత, తద్బ్రాహ్మణములు: మైంగీబ్రాహ్మణము, ఆర్షేయబ్రాహ్మణము, వంశబ్రాహ్మణము, తాండ్యబ్రాహ్మణము.

౫. అథర్వవేదసంహిత, తద్బ్రాహ్మణము: గోపథ బ్రాహ్మణము.

౬. మైత్రాయణీసంహిత.

౭. కాతకసంహిత.

ఈశ, కేన, కథ, ప్రశ్న, మండ, మాండూక్య, తైత్తిరీయ, ఐతరేయ, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యకము లను దశోపనిషత్తులనుండియు శ్వేతాశ్వతర, కైవల్య బ్రహ్మబిందు, జాబాలి, అగ్నిరహస్య, నారాయణోపనిషత్తులనుండియు, ప్రమాణవచనముల నుదహరించిరి.

సూత్ర గ్రంథములు

ఆశ్వలాయన, కౌత్యాయన, ఆపస్తంబ, కైమిని సూత్ర, పాణినిసూత్ర, యోగసూత్ర, సాంఖ్యసూత్ర, వైశేషికసూత్ర, న్యాయసూత్రములనుండియు,

స్మృతి గ్రంథములు

మనుస్మృతి, మహాభారతము, శ్రీమద్రామాయణము, మార్కండేయ పురాణము, విష్ణుపురాణము, గౌడపాద కారికలు మున్నగు దాదాపు ౫౪ గ్రంథముల నుండియు ప్రమాణవచనముల నుదహరించిరి.

విష్ణుసహస్రనామభాష్య, శ్వేతాశ్వతరభాష్య, త్రిశతిభాష్యాదిగ్రంథములయందు అనేక పురాణముల యొక్కయు, ధర్మశాస్త్రములయొక్కయు వచనము లనేకము లుదహరించిరి. కాని అవకాశము లేకపోవుటచేత ఇట్లు వాని వివరము నంతయు తెలుపలేదు.

శ్రీశంకరాచార్యకృత గ్రంథములు

భాష్యగ్రంథములు

౧. బ్రహ్మసూత్రభాష్యము. [దీక్షి కారిక మిమాంసా భాష్యమని ప్రసిద్ధినామము]

౨. దశోపనిషత్ భాష్యము, (ఈశ, కేన, కథ, ప్రశ్న, మండ, మాండూక్య, తైత్తిరీయ, ఐతరేయ, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యకములను ౧౦ ఉపనిషత్తులకు 'దశోపనిషత్తులు,' అని ప్రసిద్ధినామము.)

౩. భగవద్గీతాభాష్యము, (ఈ మూడుగ్రంథములను ప్రస్తానత్రయమని వైదికసంప్రదాయవేత్తలు పలుకుదురు.)

౪. శ్వేతాశ్వతరోపనిషద్భాష్యము.

౫. నృసింహతానిత్యుపనిషద్భాష్యము.

౬. త్రిశతిభాష్యము.

౭. సనత్కుజాతీయ భాష్యము.

౮. విష్ణుసహస్రనామభాష్యము.

మూల గ్రంథములు ౨౫

సర్వవేదాంత సిద్ధాంతసారసంగ్రహము, ఉపదేశ సాహస్రి, వివేకమాడామణి, మహావాక్య వృత్తిదర్శ

ఋషి, వాక్యవృత్తి, వాక్యసుధ, అష్టరోమాను భూతి, పంచీకరణము, ఆత్మబోధ, నాస్త్వనిరూపణము, వేదాంత సారము, వేదాంత ముక్తావళి, హరిమీదేస్తుతి, శతశ్లోకి, తత్త్వసంధానము, ప్రశ్నోత్తర రత్నమాల, అద్వైత కాండము, అద్వైతానుభూతి, ప్రబోధ సుధాకరము, మహావాక్య వివరణము, యోగతారావళి, రాజయోగము, శివానందలహరి, పాండ్యలహరి, దక్షిణామూర్తి స్తోత్రము.

వేదాంతబోధక లఘుస్తుతులు ౨౮

పరామానసికపూజ, ఆత్మ వట్కము, విజ్ఞాన నౌక, మనీషాపంచకము, సాధనపంచకము, కాపీనపంచకము, కాశిపంచకము, వైరాగ్యపంచకము, రత్నపంచకము ఆత్మపంచకము, నిర్వాణపటము, నిర్వాణశకము, సప్త శ్లోకీకీత, చర్మపమంజరి, వాక్యసుధ, ద్వాదశపంజరి, హరిశామమాళ, ఆత్మబోధనస్తుతి, వట్కది, కమలాధారాస్తుతి, ఆశ్చర్యచింతనము, లఘువాక్యవృత్తి, వివేకాధర్మము బాలకాధిని, నవరత్నమాలిక, ఆనందలహరి, నీలకంఠశైవ సంవాదము, కల్యాణవృష్టి ససము.

స్తోత్రములు మున్నగునవి ౪౦

సువర్ణమాలాస్తుతి, శివమానసపూజ, విష్ణుమానస పూజ, భవానీమానసపూజ, భగవన్నానసపూజ, శీవబ్రహ్మైక్యస్తోత్రము, బ్రహ్మవాసావళిస్తోత్రము, కాళికా స్తోత్రము, శిఖరజంగప్రయాతస్తోత్రములు ౨ విధములు విష్ణుభుజంగ ప్రయాతస్తోత్రము, శివపంచాక్షర స్తోత్రము దేవీభుజంగప్రయాతస్తోత్రము, శివాపరాధక్షమాపణ స్తోత్రము, గౌరీదశకము, చంద్రమాళేశ్వరస్తోత్రము, లక్ష్మీ నృసింహస్తోత్రము, రామభుజంగ ప్రయాతస్తోత్రము, నారాయణస్తోత్రము, మంత్రమాతృకా పుష్పమాలాస్తవము, త్రిపురసుందరిస్తోత్రము, సుబ్రహ్మణ్య భుజంగస్తోత్రము, అన్నపూర్ణాస్తోత్రము, భవానీభుజంగస్తోత్రము, విష్ణు

పాదాదికేశాంతవర్ణనస్తోత్రము, దత్తాత్రేయ శూద్రనామస్తోత్రము, శివసర్వోత్తమ స్తోత్రము, దక్షిణామూర్తి వర్తమాలాస్తోత్రము, దశావతారస్తోత్రము, నారాయణ స్తోత్రము, లీలాస్తవరాజము, త్రివేణీస్తవము, శారదాస్తుతి, విఠ్ఠలస్తోత్రము, రామలక్ష్మీస్తోత్రము, వేదసారశివస్తోత్రము, అపరాధ భంజనస్తోత్రము, కృష్ణతాండవస్తోత్రము, దేవ్యపరాధక్షమాపణస్తోత్రము, శివపాదాదికేశాంతవర్ణన స్తోత్రము ౨ విధాలు, కాశివత్సనాథస్తోత్రము, అర్ధనారీ నరేశ్వర స్తోత్రము.

అష్టకములు వగైరా ౨౯

అంబాష్టకము, పాండరంగాష్టకము, శివనామావ. ల్కష్టకము, కాలభైరవాష్టకము, అమృతాష్టకము ౨ విధములు, కృష్ణాష్టకము, జగన్నాథాష్టకము, యమునాష్టకము ౨ విధములు, ధన్వాష్టకము, శివరామాష్టకము, గంగాష్టకము, మణిర్ణికాష్టకము, గోవిందాష్టకము, భైరవాష్టకము, కామాక్ష్యాష్టకము, ఉమామహేశ్వరస్తోత్రము, సాంబాష్టకము, శివాష్టకము, మినాక్షీపంచరత్నము, మినాక్షీ స్తోత్రము, భ్రమరాంబాష్టకము, లీలాఫలచకము, శారదాభుజంగ ప్రయాతాష్టకము, లక్ష్మీనృసింహ పంచరత్నము, నిర్దామానస పూజాస్తోత్రము, త్రిపురసుందరిస్తోత్రము, విశ్వనాథనగరి స్తోత్రము, ఇంకను మఱికొన్నియు నుండవచ్చును.

ఆచార్యులవారిచేర లోకమునందు వ్యాపించి యున్న స్తోత్రములు, అష్టకములు మున్నగు లఘుప్రబంధములన్నియు ప్రస్తానత్రయభౌష్యకర్తయగు ఆద్యశంక రాచార్యవర్యులే రచించిరిని దృఢముగా జెప్పబడు నల నుపడకపోయినను ఈస్తోత్రము ఆద్యశంక రాచార్యకృతమనియు, ఇదికాదనియు చెప్పబయును అశక్యమేయని మన మంగీకరించి తీరవలయును.

సా భి ప్రా.య వి శే ష ము లు

కీ. శే. సర్ పిట్టి త్యాగరాయశెట్టి గారు
 కీర్తిశేషులైన విలియము స్టైడు మహా
 శయు డొక చిన్ని పుస్తకమును వ్రాసెను.
 దానిపేరు “నీవువానిస్థితియందున్నటు లూహిం
 పుము” (Put yourself in his place).
 ఇరుల శీల స్వభావములను ఖండించెడివారల
 కీగ్రంథార్థము జ్ఞానోదయమును గలుగజేయ
 గలదు. ఇరుల స్వభావమును గనుగొనుట
 దుష్కరము. స్వీయ స్వభావ సంస్కారముల
 కనుగుణ్యముగను ఇరుల గుణానగుణములను
 నిర్ణయించుట లోకమునందు పరిపాటియైనది.
 పరులస్థితియందు తానున్నపుడే వారికిగల
 సాధకబాధకములను గ్రహించుట సాధ్యమ
 గును. కీర్తిశేషులైన సర్ పిట్టి త్యాగరాయ
 శెట్టిగారి జీవిత మీధర్మార్థమును విశదము
 చేయుచున్నది స్వలాభాడంబరములు లేకను
 73 ఏండ్లు జీవయాత్రను గడిపి ప్రజాశ్రవ
 మునకు శాస్త్రులైన త్యాగరాయశెట్టిగారు
 ధన్యులు. త్యాగరాయశెట్టిగారి స్వాత్మ
 త్ర్యము, సేవాపరాయణత్వము, స్వసంఘాభి
 మానము, కార్యదీక్ష శ్లాఘ్యములుగ గనుపడి
 నన్ను బ్రాహ్మణేతరోద్యమనాయకత్వము
 దురభిప్రాయములకు గారణంబగుట సంతాప
 కరముగనున్నది. త్యాగరాయశెట్టిగారి స్వా

త్మత్వప్రియత్వమునందును, స్వసంఘాభి
 మానమునందును, కులవృత్తుల యభిమానము
 నందును వారి మహత్వమునకు మూలమైన
 బ్రాహ్మణేతరోద్యమ నాయకత్వ బీజములును
 గలవు.

త్యాగరాయశెట్టిగారు పట్టపరీక్షయందు
 కృతార్థులయ్యును నుద్యోగముల నభిలషించ
 లేద. ఆంగ్ల విద్యావిశారదులయ్యును కుల
 వృత్తిని, వేషభాషాచారములను, నిరసించకను
 గౌరవించి నాయకత్వమునకు బాత్రుతను గడిం
 చిరి. ప్రభుత్వోద్యోగమే ఇరమార్థమని
 నమ్మిన దేశమునం దేబదేండ్లకుబూర్వము
 పట్టపరీక్షయందు తీర్ణులైన త్యాగరాయశెట్టి
 గారు ప్రభుత్వోద్యోగ స్వర్ణపాశబద్ధులుగాకుం
 డుట వారి విశాలహృదయమునకు నిదర్శన
 ముగ నున్నది. ప్రభుత్వోద్యోగములం దిటీ
 వల దేశభక్తులకు గలిగిన నిరసనభావము
 శెట్టిగారి కేబదేండ్లకు బూర్వమే కలుగుట
 వారి యుదారప్రవృత్తిని విశదముచేయు
 చున్నది. ప్రభుత్వోద్యోగములను నిరసించి
 యును నిరంతరోద్యోగపరాయణులై జీవి
 తాంతమును సేవాదీక్షను వహించి యుద్యోగ
 వ్యామోహమునందు మునిగిన విద్యాధికులకు
 సేవావిధానమును విశదముచేసిన త్యాగ

రాయశెట్టిగారు క్లాఘ్యులు. స్వదేశ వ్యాపార
 పరిశ్రమలను, ముఖ్యముగను నేతపరిశ్రమలను
 ఉద్ధరించుటకు విశేష వ్యయప్రయాసములకు
 లోనై శెట్టిగారుచేసిన కృషి వారికాత్యదీక్షను
 చాటుచున్నది. త్యాగరాయ శెట్టిగారి విశాల
 జీవితమే బ్రాహ్మణేతరోద్యమనాయకత్వ
 మున కర్హతను గలుగజేసినది. కులాభిమాన
 మునకును, నుద్యోగాభిమానమునకును, విద్యా
 భిమానమునకును నిలయమైన దక్షిణదేశము
 నందు త్యాగరాయ శెట్టిగారు బ్రాహ్మణేతరో
 ద్యమరూపమునను జీవిత పరమార్థమును
 విశదముచేసిరి. విద్యాకులోద్యోగాభిమానము
 లు జీవితతరంగములను సంకుచితముచేసినవి.
 సంఘమునందు కులాభిమానము ప్రబలినది.
 విద్యాభిమానము మితిమీరినది. ఉద్యోగా
 రాధనము పరమార్థమైనది.

ఆంగ్లవిద్యాసంస్కారమునకుఫలమైనయీ
 యభిమాన త్రయమును నిర్మూలము చేయుట
 కాంగ్లవిద్యాసంస్కారులయిన త్యాగరాయ
 శెట్టిగారు సకలవిధములను సరియించిరి. గాంధీ
 మహాత్ముడు త్యాగసాధనమున సాధింప
 బూనిన ప్రయోజనమును త్యాగరాయ శెట్టి
 గారు సామాన్య ప్రజాదరణమునకు బాత్ర
 మైనలాభసాధనమునను సాధించుటకు బూను
 కొనిరి. త్యాగరాయ శెట్టిగారి ప్రయత్నములు,
 నిండలకును, దురభిప్రాయములకును,
 దురభిమానమునకును గారణంబైనను బ్రాహ్మ
 ణేతరసంఘములందు పురోవృద్ధికి సాధనము
 లయిన యాత్మగౌరవ విశ్వాసములను గలుగ
 జేసి దేశాభ్యుదయమునకు దోడ్పడినవి.

ఉన్నతాదర్శములందును స్వప్రయోజన
 పరాయణత్వము ప్రబలి ద్వేషాసూయాభావ
 ముల్గు తలయెత్తుట సహజము. స్వప్రయోజన
 పరాయణులైన వారి యనుచరులందు
 ప్రబలిన రాగద్వేషోద్దేకములకు శెట్టి
 గారిని బాధ్యులనుజేయుట యనుచితము.
 వివిధసంఘములవారును జాతి మత కులభేద
 ములు లేకను త్యాగరాయ శెట్టిగారికి సమ
 ర్పించుచున్న స్తోత్రాంజలులు వారి మహత్వ
 మును విశదముచేసినవి.

వేలమంది నడుమను త్యాగరాయ శెట్టి
 గారి స్వరూపాకారములు ప్రేక్షకుల దృష్టి నాక
 రించుచుండినవి. ఒకసారి చూచిన
 వారు వారిని తిరిగి మరువబాలకుండిరి.
 తెల్లనిబట్టలు, చందననిర్మాల్యము, సామ్య
 మైనను నుత్సాహభరితమైనస్వభావము, మంద
 హాసము, సాధుశీలము, కార్యపరత్వము,
 విద్యాసంపదలు, స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ, నేవాభి
 లాషసర్వ. పిట్టి త్యాగరాయ శెట్టిగారికి ఉన్న
 పురియందును నితరప్రాంతములందును సంప
 గౌరవమును నొడగూర్చుటకు గారణంబు
 లైనవి. త్యాగరాయ శెట్టిగారి జీవిత పరమా
 ర్థోపదేశములను సార్థకముచేయుటకు బ్రాహ్మ
 ణేతరులును బ్రాహ్మణులును వారిమాటలను
 చేతలను జేయుటకు పనిబూని సార్థకమైన
 సంస్మరణప్రతిష్ఠాపనమును జేయుచు కృత
 కృత్యులగుదురు గాత !

* * * *

రాజ్యాంగరంగము

సీలమేఘవృత్తమైన రాజ్యాంగరంగము నందు విద్యుత్ల తలు మెరయుచున్నవి. విద్యుత్ల తలను గర్జనము సహజముగ ననుగమించుచున్నది. బర్కెను హెడు ప్రభువునకును దేశబంధు దాసునకును రాయబారములు నడుచుచున్నటులు ప్రతీతులు వెడలుచున్నవి. కార్మికపక్షపత్రిక డెయిలీ హెరల్డు సారాంశమును ప్రకటించినది. దేశబంధు ఫరీదు పురమునందు జేసిన యధ్యక్షోపన్యాసము హెరల్డు ప్రకటించిన సూచనల కనుకూలముగనున్నది. నిరంకుశప్రభుత్వము పశ్చాత్తాపమును జూపినయెడలను స్వరాజ్యపక్షము సహకారసీతి నవలంబించుట కభ్యంతరముండదని దాసుగారు దెలిపిరి. సహకారమార్గావలంబనమునకు 1. నిర్బంధితులవిమోచనము; 2. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాంతర్గత స్వరిపాలనము; 3. మంత్రుల బాధ్యతను వృద్ధిచేయుట; 4. మంత్రులను, కార్యనిర్వాహకసభ్యులను నాయకనిర్వచితులను నియమించుట. 5. పెటినే స్వరాజ్యనిర్మాణ సాధనములను ప్రభుత్వమును వివిధజాతులును కలిసి నిర్ణయించుట మొదలగు సాధనములను నిర్ణయించెను. దౌర్జన్యమును సంపూర్ణముగ నిరసించుచు శాంతిసాధనమున కీర్తించెను. సంధి సాధ్యముగానపుడు శాసనోల్లంఘనమే శరణ్యమని దాసుగారు తెలియబల్కిరి.

ఆంగ్లో ఇండియను ఫత్రికలు దాసుగారి సంభాషణమును ప్రస్తుతించుచు దేశక్షేమమునకు సహకారసీతి నవలంబించుటకు దేశబంధు

దాసుగారి పాచ్చరించుచున్నవి. నిరంకుశ విధానమును నిర్మూలించేయుటకు కంకణమును గట్టిన దాసుగారు సహకారవిధానమును దెలుపుచున్నారు. దాసుగారి యుపన్యాసము సత్వరస్వరాజ్యమును వెనుకకు నెట్టినటు లూహింపదగియున్నది. బిజెంటమ్మగారి పత్రిక న్యూఇండియా దాసుగారు స్వరాజ్యమును వెనుకకు నెట్టిరనియును సహకారసీతి నవలంబించుట ధర్మమనియును హితోపదేశము చేయుచున్నది. స్వరాజ్యపక్షమవలంబింపదలచిన ప్రతిష్ఠంభనవిధాన మనుష్ఠాన యోగ్యముగాదనియును స్వరాజ్యపక్ష నాయకులు మంత్రిపదవులను స్వీకరించుట సంభవమనియును పరిస్థితులు విశదముచేయుచున్నవి.

లిట్టను ప్రభువవలంబించిన దానభేదదండోపాయములు కొంతవరకు విజయమును బడసినను ప్రభుత్వము నడువవలసినమార్గ మంధకారబంధురముగ నున్నది. న్యాయబద్ధ ప్రభుత్వమున కలవాటుపడిన బర్కెను హెడు ప్రభువునకు నిరంకుశవిధానము భయసంభ్రమములను గలుగజేసియుండును. బర్కెను హెడు సంప్రతింపుల కిడియే కారణమైయుండును. దాసు బర్కెను హెడుగారలసంప్రతింపులు గోప్యముగ నున్నను వారలకు సంప్రతింపులు జరుగుచున్న విధమును పత్రికలు తెలుపుచున్నవి. సంప్రతింపులఫలము ముందంజవేయుటయే, వెనుకంజవేయుటయే దురూహ్యముగ నున్నది. మెస్టను ప్రభువు చచ్చిన ద్వంద్వప్రభుత్వమున కొనియాడుచున్నాడు. ఓడ్డయరువర్గము కాతన్యవిధాన

మును నుపదేశించుచున్నవి. పౌరసేవో
ద్యోగములకు యవకుల నాకర్షించుటకు విశ్వ
ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. మడ్డిమను
కమిటీ రిపోర్టుగతి యేమైనదియును దెలియ
కున్నది. నిరంకుశధ్వజారోహకులు శ్వేత
భవనమునందు సమావిష్టులై భారత
రాజ్యాంగగతిని యధేచ్ఛను నిర్ణయించు
చున్నను సన్నిహితసంబంధముగల భార
తీయులకుమాత్రము జోక్యమును గలుగజేసి
కొనుట కవకాశములు గనుపడవు.

రాజ్యాంగసమయజ్ఞుల దృష్టి దేశబంధు
దాసుగారిమీదను లగ్నమగుచున్నది. స్వీయ
మిత్రానుచరులు నిర్బంధితులై స్వపక్షావలం
బకులుభిన్నాభిప్రాయులైనారోగ్యమునుగలిగి
విషమస్థితియందున్న దేశబంధుదాసుగా రేమి
చేయ నున్నదియును కాలము తెలుపగలదు.
నామమాత్రావశిష్టమైన అసహాయోద్య
మమునకు ఫరీదుపురపు సంప్రతింపులును,
దాసు బర్కెనుహెడు సంప్రతింపులును,
రీడింగు బర్కెనుహెడు మంత్రాంగములును,
నితరుల మందలింపులును, ప్రజల నిరుత్సాహ
మును మంగళహారతి నిచ్చుటయందు విచిత్ర
ము గనుపడదు.

* * * *

గాంధీదాసుల యాడంబడికలు

గతసంవత్సరమునందు ఉభయులకును
జరిగినయొడంబడిక కనురూపముగను గాంధీ
మహాత్ముడు ప్రవర్తించుచు నుభయపక్షముల
కును ధర్మారాధన విధానమును ప్రత్యక్షము
చేయుచున్నాడు. మీర్జాపురము పార్కునందు

గాంధీమహాత్ముడు రాజ్యాంగశాఖను దేశ
బంధు స్వాధీనము చేసినటులును వారిప్రయ
త్నములకు సంపూర్ణమైన సహాయమును
జేయదలచినటులును తెలియజేసెను. అవసర
మైనపుడు వారిప్రయత్నములకు దోడ్పడు
టకును సంగీకారమును సూచించెను. గాంధీ
మహాత్ముని సంచారము స్వరాజ్యపక్ష
ప్రచారమున కనుకూలముగాని ప్రతికూలము
గాదని విశదముచేసెను. రాజ్యతంత్రనిపుణు
లయిన యధికారులతో సంగి ప్రయత్నము
లను జేయుటకు దనకు సామర్థ్యములేదని
మహాత్ముడు తెలియజేసెను. ఆ సామర్థ్యము
భరతవర్షమునకు గలుగుటకు నిర్మాణ విధా
నావసరమును విశదముచేసెను. రూసారోడు
మందిరవిషయమునను దేశబంధుదాసుగారి
విషయమునను మహాత్ముడు దెలిపిన విషా
దము సామాన్యప్రచారకులపట్ల ననేక
రెట్లుగను నన్వయించుచున్నది. త్యాగనిర్ణ
యమును దశాస్థితలభేదము ననుసరించకను
నిర్ణయించదగియున్నది. ప్రచారకులెందరొప
డుచున్న పాట్లను, పనిలేక పరితపించుటయును
వర్తమాన విషాదస్థితికి గారణమని యనుభ
వజ్ఞులకు దెలిసియున్నది. దాసుగారి సంస్మృ
రణమునందె మహాత్ముని లక్ష్యమునందీ
త్యాగపురుషులందరను గలరని మహాత్ముని
భావములు విశదముచేయుచున్నవి. ప్రజ
లును ప్రచారకులును నిరుత్సాహభరితులయి
కర్తవ్యము దోచకను పరితపించుచున్నవిధ
మును నిత్యవ్యవహారానుభవము విశదము
చేయుచున్నది.

ఫరీదుపురము సంప్రతింపులకును వంగ
దేశ పర్యటనమునకును ఫల మేమైనను
దేశబంధు దాసుగారి వ్యవహారచరణమునకు
మహాత్ము డభయతూ స్త మొసంగునని వారి
ప్రసంగాచరణములు విశదముచేయుచున్నవి.
వివాదములకు మూలమైన యఖిలభారత
జాతీయోపసంఘమును సమావేశము చేయక
పోవుటయే మహాత్ముని సహనశీలమును
కార్యశీతును విశదముచేయుచున్నది. మహా
త్ముడు తన విశ్వాసము నిర్మాణవిధానము
నందు లగ్నమైనను దేశబంధు దాసుగారి
కధికారవర్గముతో రాయభారమును నడుపు
టకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము నొసంగుట
యును సహజము. సకలవిధములను రాజ్యాంగ
రంగమునందు నూతనరంగ మానన్నముగ
నున్నవిధమును దేశపరిస్థితులు విశదముచేయు
చున్నవి. మహాత్ముని పర్యటనము ఫరీదు
పురము సంప్రతింపులు దాసు బర్కెను హెడు
రాయ భారములు రాజ్యాంగరంగమునందు
నూతనాభినయమును గలుగజేయుట సంభ
వము.

* * * *

నిర్మాణవిధానము

గాంధీమహాత్ము డేప్రాంతమునకు బోయి
నను ఖద్దరుసం దేశమునే పూరించుచున్నాడు.
స్వరాజ్యసిద్ధికి అస్పృశ్యతానివారణము, వివిధ
సంఘములకు సంయోగము, ఖద్దరున కండలుగ
వచ్చును. త్రివిధములైన సాధనములును నను
భవ సిద్ధము గానంతవరకును స్వరాజ్యము
దుర్లభమని నిత్యవ్యవహారములు విశదము

చేయుచున్నవి. మహాత్ముడు దాసుగారితో
జేసిన నియమానుసారముగను రాజ్యాంగం
దోశనభాగమును స్వరాజ్యపతౌధీనముచేసి
వారివ్యవహారక్రమమున కేవిధమైన యాటంక
ములును గలుగకుండునటులు ప్రవర్తించు
చున్నాడు. మహాత్మునకు దాసు నెఘాగారల
పట్లగల భక్తివిశ్వాసములు స్వరాజ్యపతౌము
పట్లగల భక్తివిశ్వాసములను విశదముచేయు
చున్నది. దేశమోక్షమునకును స్వరాజ్యప్రాప్తి
కిని నిర్మాణవిధానమే శరణ్యమని దేశబంధు
దాసుగారును వారియనుచరులును సంగీక
రించినను వారిలక్ష్యము శాసనసభలమీదను
స్థానికసంస్థలమీదను లగ్నమై నిర్మాణ
విధానము దుస్తరమగుచున్నది. కాలమంత
యును స్థానికసంస్థలందును ఖండనమండనము
లందును వినియోగపడునపుడు నిర్మాణవిధా
నమునందు మహాత్ముడు కోరునటులు త్యాహ
ముతో నిమగ్నమగుట య సంభవము.
కాంగ్రెసుప్రచారకులు క్రమముగను వెనుక
బడుచు స్వరాజ్యపతౌవరణమునందు జేరు
చున్నవిధమును దేశపరిస్థితులు విశదము
చేయుచున్నది.

గాంధీమహాత్ముడు త్యాగధైర్యములును
నాత్మవిశ్వాసమును గల కార్యపరతంత్రులు
చేయగలది విశేషమున్నను లేకుండు
టకు విచారమును దెలుపుచున్నాడు. మాన
వులకు నిష్కామకర్మను జేయుట యుత్త
మమైనను ప్రయోజనములేకను కర్మనుజేయు
ట దుర్లభముగనున్నది. నాయకులు ప్రచార

కులు స్వరాజ్యపతౌవరణమునందు జేరుటకుగల
కారణము ప్రయోజనాపేక్షయని విశదమగు
చున్నది. ఉద్రేకపూరితులైన యువజనుల
యందు సన్న్యాసశీలమును గనుగొనుట దుస్త
రము. నిర్మాణవిధానము ప్రబలుటకును సఫల
మగుటకును ప్రచారకులకు ప్రయోజనమును
సయితము గలుగజేయుట యవసరమని దేశ
పరిసితులు విశదముచేయుచున్నవి.

ఈయవసరమును గ్రహించి దేశబంధు
దాసు వహించిన స్వరాజ్యపతౌ నాయకత్వము
నకు గాంధీమహాత్ము డభయహస్తము నొసం
గుచున్నను నుద్యమప్రాబల్యమునకు ప్రయో
జన వ్యాపన మవసరంబగుచున్నది. ఇతిర
ప్రయోజనములందు లక్ష్యమును నిలువజాలని
వారలలక్ష్యముధిక్కారతిరస్కారములందును,
నిండాక్షేపణలందును, రంధ్రాన్వేషణములం

దును, నిమగ్నమగుచు విషాదమయమైన దేశ
మునందు సంక్షోభమునకు గారణంబగు
చున్నది. దృష్టిని నితరులలోపములను, వ్యవ
హారములను పరిశీలించుటకు వినియోగించుట
దేశాభివృద్ధికి ప్రయోజనకరముగాదు. గాంధీ
మహాత్మునియొద్దీ విషయమై ప్రశ్నించుటగాని,
యితరుల యుద్దేశములను శంకించుటగాని,
తప్పుల నెన్నుటగాని, సంక్షోభమునకు సాధ
నంబగుచున్నదిగాని బలశాంతులకు సాధనం
బగుటలేదు. ప్రజలీనందర్శములను గ్రహించి
వారిదృష్టిని స్వధర్మార్థాధనమునకు వినియో
గించుట శ్రేయస్కరము. దేశావృతంబైన
సంక్షోభమును బాపుటకు దేశబంధుదాసు
గాంధీమహాత్ముడు చేయుచున్న విశ్వప్రయత్న
మును ప్రజలు పాలించి స్వీయసంస్కార
మున కనురూపముగను స్వధర్మార్థాధనమును
జేసి కృతకృత్యులగుదురు. గాక!

